

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

ISSN 0353-6750

R
A
S
T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Za izid te številke so prispevali:

Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo
Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport
Skupščina občine Brežice
Skupščina občine Črnomelj
Skupščina občine Kočevje
Skupščina občine Krško
Skupščina občine Metlika
Skupščina občine Novo mesto
Skupščina občine Trebnje
Zavarovalnica Adriatic, enota Novo mesto

Popravki iz prejšnje številke:

V pesmi Avgusta Gregorčiča Mesto mojih noči (str. 168): 2. kitica: da
(prav: do) kje se sproščajo zvezde, ne da (prav: do) kje luči rasto

	VSEBINA	str.	RAST. št. 5–6 (27–28)
UVODNIK	Pričevanja iz preteklosti in o sedanjosti	311	Jože ŠKUFGA
I LITERATURA			
Poezija	Preludij	317	Severin ŠALI
	Stvarnost in sen		
	Če boš...		
	Literarni večer v okrogli dvorani	318	Ivan GREGORČIČ
	Kupovanje pesniške zbirke		
	Piknik ob presihajočem jezeru	319	
	Raševinasto podstrešje		
	Odsotnost		
	Mi, cigani, smo	320	Rajko ŠAJNOVIČ
	Samo mati ve		
	Želja		
	Dan		
	Čergarko		
	Ime ti skrivaj izgovarjam	321	
	Še so topli večeri...	322	Sonja VOTOLEN
	Pride čas...		
	Preko dolgih zamrznjenih...		
	Kadarkoli se ozrem...	322	Boštjan JURJEVIČ
	Ko stopim...		
	Odpravljam se na pot...		
	Pomlad...		
	Četudi zaostajam...		
	Mesečinka	323	Aleš KOTNIK
	Žametna črnina		
	Requiem		
Prevodi	Poletna noč	324	Antonio MACHADO (prevod: Jolka MILIČ)
	Jesensko jutro		
	Napevi		
	V času	325	
Proza	Spet jo bo vprašal	326	Franci ŠALI
	Sesedanje (ne zgodba – ne pesem)	329	Sonja STERGARŠEK
	Moje školjke poezije	328	Katja PLUT
II KULTURA			
	Krka v Novem mestu pred sto leti	335	Milan ŠKERLJ
	Uvod	335	Dagmar SLEKOVEC
	Ob stoti obletnici dolenske proge	349	Zorka SKRABL
	Kopitar, Pleteršnik, Škrabec, Breznik –		
	– štiri obletnice	358	Franc JAKOPIN
	O osnovah Jurčičevega časnikarstva	368	Matjaž KMECL
	Kako je leta 1906 Ribnica počastila		
	pesnika Simona Gregorčiča	375	Karel BAČER
	Kako sem spoznavala Kosovela		
	(Zapis ob 90-letnici rojstva)	378	Lučka ČEHOVIN
	Quo vadis, Bienale	384	Jožef MATIJEVIČ
III NAŠ POGOVOR			
	Samohodec po glasbenem brezpotju		
	(Iz pogovorov z glasbenikom		
	Vinkom Globokarjem ob njegovi 60-letnici)	393	Marjan LEGAN

82

D 2007 / 1935

IV DRUŽBENA VPRAŠANJA

Ob mednarodnem letu družine	400	Tanja RENER
Slovenska družina v letu družine	403	Marija CIGALE
Družina, vir in navdih (Pogovor z dr. Jožetom Ramovšem)	408	Jože ZUPAN

V RASTOČA KNJIGA

Idealnega učitelja ni, je samo ljubezen in so iskanja (Pogovor z učiteljico Alenko Knez)	415	Ivan GREGORČIČ
Posvet o nadarjenih na Otočcu Dolenjska in Bela krajina naprej – kdaj in kako	425	Vinko SKALAR
430	Janez USENIK	
Gradnja računalniško podprtega informacijskega sistema – uvajanje uporabnikov	433	Janez USENIK
Upravljanje delniških družb pri nas in v nekaterih evropskih državah	439	Boris DULAR

VI ODMEVI IN ODZIVI

Knjižnica Pavla Golie stopa v četrto desetletje	451	Stanka PUNGARTNIK
O Igrah s soncem Ivana Perhaja	454	Ivan GREGORČIČ
Novosti Dolenjske založbe	455	Franci ŠALI

VII GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

460 Karel BAČER

VIII KRONIKA

Julij – avgust 1994	468	Peter ŠTEFANČIČ
Sodelavci te številke	476	

PRIČEVANJE IZ PRETEKLOSTI IN O SEDANJOSTI

Ta številka Rasti, tretja in predzadnja v tem letu (vse so podvojene), je dokaj hitro zagledala luč sveta. Prispevki zanjo pa so praviloma nastajali v vročih poletnih dneh.

Druga številka je prišla do bralcev šele konec avgusta, čeprav je bilo načrtovano, da bo te poti opravila že konec junija.

Uredniški odbor se je zavzel, da pričujoči izdelek Rasti izide do srečanja slavistov v Krškem. Odgovorni v novomeški Tiskarni so sprejeli izziv, čeprav precejšen dolg za nazaj še vedno ni poplačan. Menimo, da ima revija kaj povedati ne samo naročnikom in rednim bralcem, ampak tudi gostom iz drugih krajev Slovenije.

Tisti, ki smo za to številko odbirali vsebino in določali njen obseg, pogrešamo v njej predvidene in obljubljene prispevke o slovenščini v šolah in o (ne)skrbni za slovenščino danes ter o kulturni podobi Krškega. Te vrzeli bomo poskušali zapolniti v prihodnji, decembrski številki.

Za končno oblikovanje in pravočasen izid tega narodka so se delovno najbolj izkazali Nataša Petrov, Franci Šali, Lucijan Reščič, Peter Stefančič in Dušan Jarc s svojo tehnično-tehnološko ekipo. Iskrena zahvala pa gre vsem drugim sodelujočim, naklonjenim sponzorjem, še posebej pa požrtvovalnim in uspešnim avtorjem prispevkov.

Pred dobrima dvema letoma je tudi turistično društvo iz Pišec spomnilo slovensko kulturno javnost, da se bližata vsaj dve pomembni obletnici, povezani z Maksom Pleteršnikom, piscem, srednješolskim profesorjem in urednikom Slovensko-nemškega slovarja. V Pišecah so se načrtno in z ljubeznijo lotili priprav za praznovanja. Duša gibanja je bila Marjana Ogorevc, predsednica društva, ob njej pa so se delovno povezali župnik Franc Ornik, ravnatelj šole Martin Dušič, slavistka Rut Zlobec, učiteljski zbor, učenci, krajanke in krajani. Častni organizacijski odbor je vodil predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, njegov namestnik pa je bil župan brežiške občine Teodor Oršanič, glavni koordinator vseh zahtevnih aktivnosti. Učenci šole so se lotili široko zasnovane projektne naloge o življenju in delu Maksa Pleteršnika in jo tudi uresničili. Neverjeten uspeh pa je doživela pobuda, da je treba do letošnjega septembra zapuščeno in na marsikaterem delu propadajočo Pleteršnikovo hišo z divje zaraščenim okoljem oteti pred nadaljnjim uničevanjem in jo, očiščeno in pomlajeno, nameniti častnemu spominu na moža, ki se je s svojim delom trajno zapisal med znamenite osebnosti slovenskega naroda. Od vsega začetka je pri tem tvorno in vneto sodelovala slavistična stroka. Najbolj dejavni so bili prof. dr. Jože Toporišič, bližnji domačin, akademik dr. Franc Jakopin, dr. France Bernik, predsednik SAZU, in prof. France Novak, predsednik Slavističnega društva Slovenije. Iskrena zahvala pa gre tudi vsem drugim, ki so s svojim strokovnim delom omogočili, da so bila vsa pomembnejša opravila ob prenovi Pleteršnikove domačije kvalitetno in pravočasno opravljena.

Zadnji dan letošnjega srečanja slavistov bo strokovna ekskurzija po izbranih poteh s kulturnimi postajami v Posavju in s sklepno prireditvijo v Pišecah.

V reviji Rast smo prve zapise o Pleteršniku in njegovem delu objavili v 3. številki četrtega letnika 1993, ki jih je na podlagi građiva iz pišeške župnijske kronike pripravil župnik Franc Ornik. Naslednji prispevek, ki ima naslov Pleteršnikov slovar, objavljen je bil v 1. številki maja letos, pa je napisal prof. France Novak.

V pričujoči številki pa pod naslovom Kopitar, Pleteršnik, Škrabec, Breznik – štiri obletnice o njem in njegovem delu razmišlja dr. Franc Jakopin. Naj citiramo na tem mestu tisti del iz tega obširnega zapisa, ki poudarja pomen omenjene četverice pri utrjevanju in poglobljanju slovenske narodne zavesti. »Zdi se, da je oživljanje in predstavljanje njihovih dosežkov še posebno potrebno v času, ko marsikdo ne pozna ali noče priznati dejstva, da naša jezikovna, nacionalna in državna osamosvojitev ni nastala čez noč in samodejno, ampak se je

pripravljala dolgo in vztrajno, z veliko vnemo, a tudi mukami in omahovanji številnih rodov naših prednikov, zlasti živo in učinkovito v zadnjih dveh stoletjih; tu pa je bila vloga naše četverice izredno pomembna.«

O osnovah Jurčičevega časnikarstva razmišlja prof. dr. Matjaž Kmecl in osvetljuje silnice in razloge, zakaj se je tako nadarjen pripovednik ukvarjal s publicistiko, največ kot dolgoletni urednik Slovenskega naroda. Nakazani odgovori na to so zanimivi izzivi za globlje razumevanje Jurčičevega pripovednega opusa in predvsem njegovih »časnikarskih odločitev in vztrajanj«.

Prof. Karel Bačar objavlja zanimiv zapis o tem, kako je leta 1906 Ribnica počastila pesnika Gregorčiča. To se je zgodilo le nekaj mesecev pred smrtjo tega izjemno priljubljenega pesnika in pokončnega Slovenca.

Kako sem spoznala Kosovela, je naslovno vprašanje Lučke Čehovin in avtorica odgovarja nanj z nizanjem spoznanj in pričevanj o pesniku Zlatega čolna in Integralov.

V zgodovino Novega mesta in Krke pred sto leti segajo spominski zapisi Milana Škerlja in izčrpna pričevanja Zorke Skrabl o sto let stari dolenski železniški progi.

Približana preteklost, povezana s to ali ono obletnico, obudi spomine in obogatiti sedanost z izročili kulturne dediščine. To so temelji našega ponosa in samozavedanja.

Literarni del začinjamo s pesnikom Severinom Šalijem, ki je bil eden glavnih pobudnikov, da je naš predel Slovenije prišel do revije Rast. Poleg tega pa je bil vse do nenadne bolezni in nato smrti, kar se je zgodilo v jeseni leta 1992, dejaven član uredniškega odbora in reden sodelavec. Praznina po njegovem odhodu je za uredniško družino še vedno enako boleča, kot je bila tedaj, ko smo morali sprejeti novico, da tega plemenitega moža ne bo več na delovnih srečanjih v Trdinovi sobi na Bregu.

Med pesniki tokrat v reviji prvič sodeluje tudi romski pesnik iz Novega mesta.

S prozo in prevodi pesmi iz španščine se literarni del sklene. Ker smo v tej številki namenili več prostora drugim razdelkom, pričakujemo, da bo decembrska literarna bera bolj obsežna, kot je zdajšnja.

O 3. bienalu slovenske grafike, ki je bil promoviran maja letos v Novem mestu, piše umetnostni zgodovinar Jožef Matijevič, in sicer zavzeto in s priznanji organizatorjem in sodelujočim avtorjem. S kritično besedo pa se sprašuje, »ali bo naslednji bienale resnično to, kar nosi v svojem nazivu – bienale slovenske grafike – z vsem, kar spada v celovit pregled domače grafične ustvarjalnosti.«

Za to številko je Marjan Legan pripravil portret svetovno znanega avantgardnega glasbenika Vinka Globokarja, doma iz Žužemberka. »Vse zvrsti glasbe so zanj enakovredne,« piše avtor portreta, »čeprav ima nekatere raje od drugih, edini pogoj pa je kvaliteta. Tudi vsi zvoki so zanj v načelu enako plemeniti, iz nepregledne množice jih izbira za svoje skladbe le po tem, kako zmorejo izraziti njegovo idejo, ki je počelo njegove glasbene ustvarjalnosti.«

Z mednarodnega posveta o nadarjenih, ki je bil maja letos na Otočcu, je pripravil izčrpno poročilo s povzetki izrečenih ugotovitev in napotkov prof. dr. Vinko Skalar. Ob posameznih sklopih vprašanj pa razmišlja tudi o možnostih in nujnostih, kako v procesu šolanja nadarjenim zagotoviti pozornost, ki jo potrebujejo.

Z Alenko Knez, učiteljico prvega ali drugega razreda z Osnovne šole Mirna, se je pogovarjal njen sodelavec prof. Ivan Gregorčič. Alenka Knez je inovativna učiteljica, presegla je tradicionalne načine šolskega dela, učenci so njeni sodelavci, sproti evalvira dosežene rezultate, izkušnje in uspehe pogosto predstavlja drugim učiteljem, zanje je izdala tudi alternativni učbeniški komplet. Na vprašanje o idealni šoli in idealnem učitelju je povedala: »Saj ni idealne šole. Tudi idealnega učitelja ni. Samo ljubezen je in so iskanja. Prvo pogojuje drugo. Oboje pa omogoča razumevanje otrokovih potreb. Ko učitelj to dojame, je čisto vseeno, kakšen je okvir šole. Učitelji smo že dolga leta toliko svobodni, da lahko delamo najbolje.«

številki nadaljujemo to tematiko kar s tremi prispevki, vrednimi, da njihova sporočila ne zatonejo v pozabo. Pripravili so jih Marija Cigale, Tanja Renner, dr. Jože Ramovš in Jože Zupan. Strahotno je spoznanje, da morajo otroci v svojih najbolj nežnih letih življenja doživljati mučne stiske in nasilja ali celo umirati pred obličjem neke civilizacije, ki to ni.

O upravljanju delniških družb pri nas in v nekaterih evropskih državah v nazornem zaporedju piše prof. Boris Dular, vodja kadrovske službe v tovarni zdravil Krka. V nadaljnjih predstavitvah tematike s tega področja bi kazalo še bolj poudariti naše specifične poti in potrebe.

Dr. Janez Usenik objavlja dva prispevka. Prvega namenja računalniški učenosti in njegovi uporabi, v drugem, ki ima naslov *Dolenjska in Bela krajina naprej – kdaj in kako*, pa polemizira z mislijo dr. Janeza Gabrijelčiča o ustanovitvi univerze v Novem mestu. Oba predlog zagreto podpirata, Gabrijelčič bolj vzneseno in s prepričanjem, da ima zanj dovolj temeljnih argumentov, Usenik pa s pridržki, ki jih sooča z dodatnimi argumenti. Tema je aktualna in kar kliče po nadaljnjih odzivih na straneh revije in še kje.

Gradivo za *dolenjski biografski leksikon*, pripravil ga je prof. Karel Bačar, se je obogatilo s 43 imeni. Med njimi sta tudi Prešeren in njegova oboževanka Julija Primic.

Konec revije je popestren z odmevi in kroniko.

Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja, je v štirih letih in pol, kolikor traja njeno življenje, pritegnila nad 310 sodelavcev. Nedvomno veliko. Tudi kvalitetna je; tako menijo njeni bralci in prav prijetno je slišati take povratne sodbe.

Želimo, da bi se zanjo odločili novi naročniki. Tako bi se še bolj utrdila »doma« in v drugih predelih Slovenije.

Po zarji se dan spozna, pravi pregovor, *Rast* pa po svojih snopičih. Tudi po tem, ki ga imamo pred sabo.

Jože Škufca

Novo mesto, 24. 9. 1994

Rembrandt van Rijn: Lastna podoba z naslonjeno roko, 1639, jedkanica (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994, Dolenjski muzej, 1994)

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

STVARNOST IN

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Severin Salt / Dr. zagusane

I

Davoreva, davoreva polje,
se se preveča v jesen,
nše je pičer peje,
se več je nad polje kopren,
le malo in bodo listi
prejeli barvo zlata,
v daljavi, unurem, časi,
bo nova podoba sveta,
dni se bodo več isti,
zveni poine bodo noči
in dha bistvo stvari
bo poldilo sanje sira...

Belo plamo
modro polje orpa,
sunce v brando
stare penz sija,
kor iz sanj
se v dalj pne pogovje.

Sapa diba zar v oljčne vej,
v denj se vepema
okamnelo morje.
Morje, jadro,
hrbi, bele skale,
čuden svet pod opoldanskim bliscem
se oblake spremeni v abale
in v otoka,
ki v snu jih očem.
Zelj se mi, da v čas,
ki več ga ni, potijem,
in z mrtvimi ob mrtvcem svetu
čujm...

Če bod videl kosa,
kova pretoplene grob,
šopek poljskih rož
vrai nanje:

Monda jih vst, do jura

skraj v...
da...
in...
obeno zaja.

Zavle se in prede
vrai vardi.
zdej so čisti se bela,
druke zavlji.

LITERATURA

PRELUDIJ Dozoreva, dozoreva poletje,
že se preveša v jesen,
tišje je ptičev petje,
vse več je nad polji kopren,
še malo in bodo listi
prejeli barvo zlata,
v daljavi, umirjeni, čisti,
bo nova podoba sveta,
dnevi ne bodo več isti,
zvezd polne bodo noči
in tiho bistvo stvari
bo polnilo sanje srca...

STVARNOST IN SEN Belo platno
modro polje orje,
sonce v brazde
zlate pene seje,
kot iz sanj
se v dalji pne pogorje.

Sapa diha žar v oljčne veje,
v breg se vzpenja
okamnelo morje.
Morje, jadro,
hribi, bele skale,
čuden svet pod opoldanskim bliščem
še oblake spremeni v obale
in v otoke,
ki v snu jih iščem.
Zdi se mi, da v čas,
ki več ga ni, potujem,
in z mrtvimi ob mrtvem svetu
čujem...

ČE BOŠ*... Če boš videl kosti,
ko mi prekopljejo grob,
šopek poljskih rož
vrzi nanje.

Morda jih vsaj do jutra
skriješ v travo –
da jih oblije nočna rosa
in da jih še zadnjič
obsije zarja.

Živele so in prešle
vrata smrti,
zdaj so čiste in bele,
darilo zemlji.

Prej kot jih sprejme nazaj
šopek poljskih rož
vrzi nanje.

* Pesem je bila objavljena v Dol.
razgledih leta 1985

*S slovesno zadrego ali z dostojanstveno vzvišenostjo,
z eterično lahkotnostjo ali s prazno težo pomembnosti
prikapajo pesniki v areno
in se posedejo v loku središčnega kroga.
Potem stopajo diagonalno v samo središče.
Njihove besede se pokotalijo po obodu
prehojenih krogov
in presihajo brezšumno
v spiralah
naših uhljev.*

*S fazno zamudo
in blaženim smehljajem otroka
se primaje v dvorano
pesnik v rožicah;
pijan besed
poveša glavo
kot cvetovi polni medu.*

*In začne rožice saditi;
na tone rož posadi
vijugasto
kravžljasto
ven iz kroga.*

*S studentem saharske žeje
se spustimo zatajevani nomadi
za njim na stepe,
na prostrane savane.*

*Nekje na dnu
zakroži, zavre,
se pocedi,
smaragdno
zažari
naša
lastna
kri.*

KUPOVANJE PESNIŠKE ZBIRKE

*Listi zadihajo
pod prsti.
(Čutim prerivanje
piščetov pod kokljo.)
Besede zažarijo,
zarojijo,
zamedijo.*

*Ko zaprem platnice,
ugasnem luč,
a ne ognja.*

*Prodajalka ne sluti,
kakšno bogastvo
odnašam za drobiž,
ki so ga žulili
že nešteti prsti.*

*Ne vidi,
kako žarijo
prižgani zlatniki
za mojim čelom.*

*Ne opazi
velike praznine,
ki zija s police
in laja za menoj,
ko smehljaje odhajam
skozi vrata
in nesem zrelo poletje
v preplašeno zimo.*

PIKNIK OB PRESIHAJOČEM JEZERU

V zraku migotajo
hinafski pogledi.
Kot noži se
zabijajo v hrbet.
Plehnato se
odbijajo prepleskani nasmehi
in padajo
kovinsko prazni
v vodo,
ki čaka
da zadahne,
da ponikne,
da presahne.

RAŠEVINASTO PODSTREŠJE

V raševinasto podstrešje
med jecljajoče zloge
razuma
prši
iz oddaljene meglice
šumna svetloba
zvezd.

Pod gladino
zadržanega diha
nekaj neznanega
niha.

Nebo
se ironično nasmiha.

ODSOTNOST

Pogosto odhajaš.
Le enkrat odideš.

Negotova kretnja
odložena v zrak
kot pogled
za ptico nad dobrovo,
ki se ne vrne.

Pod njo hodijo mravlje,
pod njo rastejo trave.

In pozdravljajo veter,
ki prihaja
in odhaja.

In pozdravljajo sonce,
ki vzhaja
in zahaja.

Ista kri,
iste oči,
ista duša,
iste solze,
ista usta,
isto trpljenje,
en trebuh,
ena sreča.

SAMO MATI VE

Koliko noči je mati čula
pod šotorom v gozdu?
Komaj je zatisnila utrujene oči,
jih je morala odpreti.
Ali sem jokal od lakote,
ali sem jokal od mraza,
ali sem jokal od bolezni,
tega ubogi ciganski otrok
nisem vedel.
To samo mati ve.

ŽELJA

Vse, kar vidim z očmi,
bi rad imel, rad dobil.
Vse bi pograbil z rokami,
v vse bi zagrizel z zobmi,
z ustnicami poljubil.
Rad bi videl, da prideš,
ti, gospod Civil.
Rad bi videl, da si ti,
gospod Civil, na mojem mestu,
jaz pa na tvojem.
O, ljubi Bog,
izpolni mi to željo.

DAN

LITERATURA
Rast 5–6/1994

320

Vstanite cigani in
ogenj zakurite,
veselite se in zapojte,
zaplešite, a muzikantje
zaigrajte.
Ne mislite na
lačne trebuhe,

jutri je še en
dan.
Danes pozabite vse skrbi,
veselite se,
zaigrajte,
zapojte,
zaplešite.

IME TI SKRIVAJ IZGOVARJAM

Odkar si odšel od mene,
 mladost si mojo
 in radost s seboj odnesel.
 Usta so mi izgorela,
 ime tvoje skrivaj izgovarjam.
 Zapuščena sem,
 da ogenj bolečin s solzami
 pogasim.
 Pravijo mi, pozabi!
 Ali jaz s solznimi očmi
 vprašam:
 Ali je kje mesto,
 kjer voda teče –
 ogenj ljubezni naše
 da ugasne?
 Govorim:
 Zakaj nisi cvet,
 pa da te naskrivaj
 za ušesa
 položim?
 Zakaj nisi biserna kolavdra,
 pa da te naskrivaj
 okoli vratu
 in na prsih
 nosim?
 Zakaj nisi voda,
 pa ko jo popijem,
 tebe da poljubim?

ČERGARKO

Ti, čergo, lepotica črna,
 ko si prejezdila vse strani sveta,
 pridi tudi v mojo vas,
 ogenj zakuri,
 in dovoli mi, da se pogrejem.

Velik si ogenj zakurila,
 večji od ognja v svojih očeh,
 vse gori
 od plamena iz ust tvojih.
 Napolni vedro vode,
 grej ga s plamenimi očmi
 in zalij srce moje,
 ki zate gori.

Sonja Votolen

*
Še so topli večeri
ko veter z žitom
zapoje
ko imajo čebele akacijo
rade
Še je rosa
da si jo v lice vtrem

Malo sem še mlada

*
Pride čas
ko so usta brez besed
in roke brez prstov

Tedaj se ne znam
ozreti za tabo
Oba sva že jesenska

*
Preko dolgih zamrznjenih
polj
(na njih so danes jagri
in psi)
mimo redkih golih
bilk
suhih tankih prepihanih
je treba da pridem
do sebe

Boštjan Jurjevčič

*
Kadarkoli se ozrem
vedno je tam
tisti jasmin

*
Ko stopim
pod cvetočo jablano
obstane nebo

*
Odpravljam se na pot
skrivnost
beli tulipan

*
Pomlad
bleščeči kriki čebel
trepet duha

LITERATURA
Rast 5–6/1994

*
Četudi zaostajam
v daljavi slišim
melodijo neba

Spet dan požrla je sivina,
dež prši skoz megló,
ob tej uri je tišina
kakor balzam za uho.

S'pod klavirca se ne zlije,
ni harfe mili zvok,
ne zvabi take harmonije
iz nobene strune lok.

Prav po tihem čez dobrane
z vetrom ves razposajen
mesečinke iz daljave
vrača čarobni zven.

In ko led, ki me obdaja,
prav do konca se stopi,
le tišina še ostaja,
mesečinka izzveni.

ŽAMETNA ČRNINA

Pognala v nebo iz zemlje črne
cipresa sloka je svoj vrh bučavi,
kar čuva spod, nikoli več ne vrne,
tako zapisano v nebeški je postavi.

Brez besed sem zrl v podobo,
med črne kodre skriti angelski obraz,
zajedal v črni marmor se je grobo:
»Prerano, ljuba, si odšla od nas...«

REQUIEM?

(Smrt)

Zakaj bežiš? Čemu se mi odmikaš?
Po krogu, tepček, vodi tvoja sled!
Zaman marjetici nedolžni se dobrikaš,
ni zate, veš, njen dragoceni med.

Lej, polt imam, ki je brezhibno bela,
želim si, da za vedno bil bi moj.
Pojdiva tja, na drugo stran tunela,
ne tehtaj več in stori to nocoj!

(Gašper)

Že spet si tu, bledikava prikazen!
In slutnja zarje? Pride noč za njo?
Saj upa moj'ga vir je skoro prazen...

... pa vendar, draga, še ne pojdem tja,
dovoli sanjam vzpeti se v nebo,
morda obstane čas, obstane za oba.

Antonio Machado POLETNA NOČ

Mila poletna noč.
Visoke hiše starega mesta
na širokem trgu
imajo odprte balkone.
V prostornem in praznem pravokotniku
kamnite klopce, simetrične trdoleske
in akacije rišejo
svoje črne sence v beli pesek.
Mesec v zenitu, na zvoniku pa
razsvetljena številčnica ure.
Sprehajam se po tem starem mestu
sam kot prikazen.

JESENSKO JUTRO

Juliu Romeru de Torres*

Dolga podeželska cesta
sredi sivega skalovja
in kakšen reven travnik,
kjer se pasejo črni biki, Robida, trnje, grmovje.
Zemlja je mokra
od kapljic rose,
topolov drevored pa ves zlat
do rečnega ovinka.
Za vijoličastimi gorami
medlenje prvega svita;
s puško na rami
med svojimi bistrimi hrti stopa lovec.

NAPEVI

Gospod, življenje me utruja,
imam hripavo grlo
od kričanja nad morji,
morski glas me oglušuje.
Gospod, življenje me utruja
in veselje me duši.
Gospod, samega si me pustil,
čisto samega z morjem.

Prevodi

*

LITERATURA
Rast 5–6/1994

Ali ti ali jaz se igrava
skrivalnice, Gospod,
ali glas, s katerim te kličem,
je tvoj glas.

*Iščem te vsepovsod,
ne da bi te sploh našel,
in vsepovsod te najdem
samo zato, da bi te iskal.*

**V ČASU
1882. 1890. 1892.
MOJ OČE**

*Jaz se komaj spominjam
svojega dobrega očeta, v času,
saj ga čas vendar stran odnaša.
Moj oče, lovec, – na bregu
Gvadalkivira nekega svetlega dne! –
– to je modra cev njegove puške
in beli dim zanesljivega strela!
Moj oče v našem domačem vrtu,
moj oče sredi svojih knjig med delom.*

*Velike oči, visoko čelo,
mršavo lice, mlahavi brki.
Moj oče piše (z drobno pisavo),
premišljuje, sanja, trpi, govori glasno.
Sprehaja se – o dragi oče, še vedno
si tu, čas te ni izbrisal!*

*Jaz sem starejši, kot si bil ti, oče, ko si me poljubljal.
Ampak v spominu sem še vedno tisti otrok, ki si ga vodil za roko.
Minilo je mnogo let, ne da bi se te spominjal, oče moj!
Le kje si se mudil vsa ta leta?*

13. marca 1916

Notica o avtorju in prevodi:
Jolka MILIČ

O avtorju

Španski pesnik **Antonio Machado y Ruiz** je bil rojen 26. julija 1875 v Sevilji. Ko je bil star osem let, se je preselil z družino v Madrid, kjer je preživel mladost in se vključil nato v mestno umetniško literarno in gledališko življenje. Prepotoval je vso Španijo in bil večkrat v Parizu, kjer je spoznal Jeana Moréasa, Oscarja Wildea in Rubén Daría. S profesuro se je preživljal. Po smrti žene (bila sta poročena le tri leta) je večino svojega življenja preživel v Segoviji in Madridu. Med državljansko vojno je stopil na republikansko stran in kajpak po zmagi frankistov, čeprav že hudo bolan, je koncem januarja 1939 zapustil Španijo in se zatekel z materjo v Francijo, v Collioure, kjer je popolnoma onemogel umrl 22. februarja 1939.

Nanizala bom njegove pesniške zbirke: **Soledades** (Samote), 1903; **Soledades, Galerías y otros poemas** (Samote, galerije in druge pesmi, razširjena izdaja), 1907; **Campos de Castilla** (Kastiljska polja), 1912; **Páginas escogidas** (Izbrane strani), 1917; **Poesías completas** (Zbrane pesmi), 1917, druga izdaja 1925; **Nuevas canciones** (Nove pesmi), 1920 in **Cancionero apócrifo** (Apokrifna pesmarica), 1926.

Franci Šali SPET JO BO VPRAŠAL

Ves čas sta šla v gosjem redu. Hodil je za njo in stopal v njene stopinje. Tako je bilo najlažje riniti v breg po zasneženi poti zapadlega, sipkega snega. Če bi stopil kam drugam, bi se ugreznil prek kolen, morda celo do pasu.

Bori so komaj vidno štrleli vršiče iznad razprostrane beline. Nekdo je že moral iti pred njima, kar so razodevale stopinje v gazi. Vodile so h koči, onadva pa sta rinila mimo nje, da bi poprej prišla na vrh. Na gori si, če si prišel do njene zadnje vzpetine in do konca. Zdi se, kakor da gora to ve, da čuti, da šele takrat odpre svoje srce in se ti hvaležno da.

Naprej ni bilo gazi, zato sta zamenjala vrstni red. Bredel je čez kolena in tu in tam celo do pasu. Šla sta počasi in zasopela sta se odpočivala vse pogosteje. Bila sta že v sedlu in vrh se je grel v soncu, ki je bodljalo po belini okrog njiju in vžigalo bliskavice v neslišnem prasketu, kot da bi rojilo milijarde in milijarde svetlikastih kresničk.

Nista si upala motiti z besedo te prekrasne podobe planine, njenega svežega zimskega lica v poznem dopoldnevu. Samo v očeh in na komaj opaznih smehljajih sta drug drugemu brala nje pomen in slišala nje zven.

Sreča zaradi doživete lepote je bila to. Morda še kaj, saj sta se že dolgo poznala in vedela o drugem več, kot sta si utegnila povedati. Oboje se je zdaj zlilo v nedopovedljivo razkošje. Utrujenosti kakor da je ne bi niti bilo, volja in utopljenost v čustvo, ki se je že prelilo v nekakšno zamaknjeno ujetost v ta beli zimski gorski vrt pod modrim baldahinom, sta jima bližala vrh, ki bi ga v drugačnih razmerah igraje dosegla. Zdaj pa sta se z zadnjimi močmi skoraj privlekla do gomile, v kateri je bil zameten kup zloženega kamenja in železni drog s pločevinasto škatlo. Včasih so v njej še puščali šampiljko z blazinico, da si je vsakdo lahko odtisnil znak v svojo planinsko knjižico, če je to hotel. Že nekaj let je bila škatla prazna in brez pokrova. Zarjavela je čakala svoj ubožni rjasti konec. Takšno je videl poleti, ko je bil zadnjič tu, kjer sta zdaj oba lovila sapo in se oddihavala, do pasu ugreznjena v mehko belino.

Bila sta na vrhu, skoraj privlekla sta se nanj. Iz nahrbtnika je izvlekel stekleničko in krepko nagnil. Ona si je privoščila dolg požirek čaja. Potem sta malce steptala okrog in si pridobila kak krožni meter zavetja. Sedeč na položenih nahrbtnikih sta sladko onemogla in odrešujoče zadovoljna obmirovala. Kakor iz zaklonišča so legali njuni pogledi v dalje pod njima. Zasneženi svet, v dolini naselja, nad njima in vse do obzorja modrina. Njene oči so se smehljale skozi pol priprte veke in v nosnici je zadovoljno srkala v dolgih požirkih sveži razhlajeni zrak. Opoj razkošja ju je prevzel. Prijel jo je za dlan, iz čiste radosti in duševne potrebe, ki mu je neustavljivo narekovala ta gib.

Preletela ju je velika ptica, dvakrat visoko nad njima zaokročila, kriknila v neizmerno tišino in se spustila za previs. Videl je, kako ji je sledila z očmi.

»Tam za bori je stena. Šla bova mimo, ko se bova vračala. Rada bi videla dolino in vas pod njo. Lani sem imela smolo in srečo hkrati. Bor me je rešil, drugače ne bi več zdaj tu sedela. Bila sem sama in od strani so se potegnile megle. Pokrile so vrh in tako sem tipaje rinila navzdol in malce zašla iz smeri. Skoraj bi lahko bilo usodno. Pod mano se je ugreznilo in obvisela sem na vejevju. Povlekla sem nogi in skozi režo je zazi-

jala prežeča previsna globina. Potem sem se umaknila nazaj in čakala, da so megle odšle. Šele v koči sem se ovedla, kaj bi se lahko zgodilo.«

»Včasih si malo nora, je pripomnil. Izzivaš usodo, ni dobro sam riniti v takšnih okoliščinah, čeprav vem, da ti samota godi, če greš sem gor.«

Spet sta nemela v tišini. Čutila sta jo in se predala njenemu kraljestvu. Ni bilo tako zaradi kakšne zadrege, pač pa sta si jo oba želela in jo hotela užiti in se je nasititi. Tako sta obsedela priprtih oči, komaj sta si upala dihati. Sonce je vrtalo v njiju z nežnimi, toplimi zbodljaji in lizalo okrog njiju rob malega zavetišča, da so jele mezeti drobne kapljice in polzeti k tlom.

Nekaj časa je tako trajalo, potem pa je začutil, da je toplota na obrazu uplahnila. Odprl je oči in videl, kako so sonce prekrile temnika-ste megle. Kar rasle in hajale so izza stene, kakor rakave metastaze so jele prepredati in temniti nebo.

»Pojdiva,« je dejala. V njenih očeh je začutil begavi trepet, nekakšen nepreboleli strah.

»Tako so prišle tudi takrat. V to smer bova šla, tja do stene ne moreva več, prenevarno bi bilo.«

Po nekaj zdrsih sta zginila v megli.

»Nazaj na gaz morava, druge rešitve ni. Ne kaže, da se bodo razkadle. Tu nekje v to smer bi morala iti, na najini desni mora biti.«

»Samo, če nisva šla levo od nje? Potem bi jo morala iskati v tej smeri.«

»Pojdiva še malo v desno, mislim, da jo bova tam na ..... aajjjjjiiii....«

Obstal je in buljil v prazno pred sabo. Skozi žile mu je šel grozljivi električni srh in oledenel, nakar je butnila po vsem telesu znojna kri, da je srce udarilo z vso močjo, enkrat in še enkrat, nato pa zabilo kot pono-relo.

Zakrilil je in jo poklical skoraj tiho. Nič. Zaklical je glasneje, potem pa je v grozi zakričal, da bi ga morala slišati, če bi ga mogla...

Zašibila so se mu kolena in sesedel se je v kepo – na robu s svojo zavestjo. Oči so tipale, divje iskale. Iz njih je vrela ena sama mrzlična želja, da bi kaj videl in presodil, kaj mu je storiti.

Potegnil je rahel veter in za sabo povekel črnikavo kašasto megličje. Spodaj se je počasi odstirala bela poljana. Šel je do roba in uzrl njo, v znak je ležala, z licem obrnjenim gor, kjer je stal in jo gledal. Ni se pre-maknila, z ničemer ni dala slutiti, da še živi...

Zdaj bi bila priložnost, da naredi, kar je že tolikokrat premišljeval, in se mu je vselej zdelo, da je izvedljivo. Če je mrtva, je v odhajanju njena poslednja živa podoba, bežeča v neskončni prostor. Moral bi poskusiti preseči njeno hitrost, jo dohiteti in oditi z njo...

Zdelo se mu je, da bi to zmožgel. Že večkrat je s krmarjenjem svoje vidne energije prehiteval odhajajoče podobe in bil vse bližje njunim preteklostim. Nekoč mu je tako uspelo videti svojega očeta, ki ga sicer ni mogel nikdar poprej videti in občutiti, saj je umrl, ko mu je bilo komaj dve leti.

Zdaj je ležala tam doli v kosmeni rdeči bundi, spodvitih nog in kratkih svetlih las. Sonce jo je otipavalo z žarki, lazilo breztežno po njej in jo gredo, še zdaj, ko je bila že daleč v svetlobi...

Vstal je, naredil korak, jo še poslednjič pogledal in poletel k njej, ves čas v zbranem pričakovanju trenutka, ko bo moral vso svojo duhovnost usmeriti v njeno pot in jo dohiteti, da bosta skupaj šla v čas, v katerem sta nekoč že bila...

In potem jo bo spet vprašal.

* Katja Plut je bila v šolskem letu 1993/94 kot učenka 8. razreda na 2. regijskem tekmovanju za srebrno Cankarjevo priznanje najbolje ocenjena. Doslej je izdala dve pesniški zbirki, in sicer Lotosovo prebujanje z Mitjo Bukovcem in Do resničnosti izsanjan cvet.

Poezija. Ni lahko pisati o njej, celo če ti je tako domača kakor meni, celo če jo imaš tako rad kakor jaz. Ali pa morda ravno zato.

Je nekaj velikega, ima nešteto različnih oblik, nešteto različnih školjčnih lupin, se zliva po nešteto različnih poteh.

Najlepše pri njej pa je, da je edina, ki sme govoriti v imenu neme boginje Ljubezni.

V pesmi zaslišiš tiho glasbo, v njej začutiš utrip srca, v njej zaslutiš skrite misli in občutke tistega, ki jo je ustvaril.

Moraš začutiti to, sicer je pesem prazna, brez pomena.

Ko začutim v svoji duši pesem, ki bi se rada izlila iz nje, sedem nekam, kjer sem sama. Da se lahko vidim. Da se lahko slišim, da slišim tiho glasbo duše. Da se začutim. Da začutim ritem svojega srca. Da se zaslutim, zaslutim skrite misli v moji glavi. Zberem vse to v konico peresa in potem napišem pesem.

Včasih začutim v svoji duši pesem, pa me je strah pomagati ji, da se izlije iz nje. To je takrat, ko prej preberem nekaj zares izbrušenega, izkristaliziranega, popolnega. Potem si mislim zakaj sploh pišem? Saj ne znam. In nikoli ne bom. Saj nima smisla. Nikdar ne bom pravi poet.

A, saj me mine. Rečem si: pa kaj! Saj ne pišem zato, da bi bila poet, saj ta pesem ni za vas, je

za moje srce,
ki nima rame, da bi se
zjokalo na njej,
pa mora
kapljati svoje solze na papir.
Papir vpil bo solze,
vpil bo jok,
a bolečino bo pustil.
In srce moje tako joče v neskončnost...
In moja pesem torej nima konca...
Vem, da tudi začetka nima.
Vem, da se tudi ne rima.
Vem, da vi ne marate pesmi
brez začetka in konca.
Zato
to ni pesem za vas.

Naredim piko.

V meni nastane velika tišina. Tišina in praznina. Če ne, vem, da nisem povedala vsega in da se je ta praznina, ki bi morala biti v meni, naselila v pesem. Prazne pesmi pa, saj veste, niso bogve kaj.

A tudi tišina je poezija. Dane Zajc je napisal, da je pesem »igra besed in tišin«. Ko bereš pesem, jo moraš čutiti. Slišati vse besede in vse tišine. Te tišine niso tihe in prazne kakor navadne tišine. So bogate in polne in prav tako glasne kot besede med njimi. Če pesem čutiš še bolj, še globlje, še višje, še širše, potem so te tišine še bogatejše in polnejše in še glasnejše od besed.

Takrat so se odprle tvoje školjke poezije.

Takrat
si poet.

Sonja Stergaršek SESEDANJE

(ne zgodba – ne pesem)

Po dolgih hodnikih se je ustavil. Skozi potne srage so oči velevale, da se mora ustaviti. Knjiga ga je zelo težila; vrata so povsod zaprta. Rana na roki se je večala. Končno, je upal, saj je na predpražniku začutil prahne ostanke. Od povsod so prihajali. Vsi sami. Za njimi čiste, plemenite živali. Škripajo samo očala. Pa te rože, pripete na vagone. Vedno se praznijo. Nekdo je izgubil očala. Zaletel se je v ogledalo. Ne more naprej. Pred njim se odvija vse nazaj. V ogledalih je neskončnost končna. Kot operacija z nič. Pa ti tvoji beli zobje. Naj ugriznejo v razbolelo. Naj bo črna reka.

*

Čista mrzla jutra na strehah. Očala je našel. Še vedno mrzla na strehah. Ponovno teče za vlakom. Ustavljajo ga drugi ljudje. Sprašujejo, kdaj je nazadnje spal. Devet je ura. Stvari prihajajo do konca. Starci izgubljajo plašče.

Ko je pozvonilo in je odprla, ga je sprejela kot prijatelja. Vstopil je, malo pojedel, povedal. Ko je vstal, je šel delat. Nekoč sta imela otroka. Nikoli ni znala narisati zebre. To jo je motilo. Nihče od prijateljev ji tega ni verjel, ker se je znala smejeti. In otrok je sprejel zebro, jo popravil. Vedno sta se želela imeti rada. Sivi plašči po bregovih so naznanjali prihod nove zime. Ni verjela, ker je videla pomlad. Drugi so spet prišli. Sedeli. Hvalili. Vprašanj ni več postavljala. Ko je spet pozvonilo in je odprla, so bili drugačni. Bilo jih je veliko. Vsi bi radi noter. Prostora primanjkuje. Skozi okna visijo. Plašči. Starka na oknu ji je vedno pomagala, nato je tudi ona odšla. Mar pozabljaš, ko ga gledaš, da je zebra tvoja? Ko je odhajala, je otrok ostarel.

*

Na oknih so obmolknili pogovori. Obrazi so se večali. Večali do take mere, da jih oko ni več zaznalo. Otroška roka jim je segala skozi lase in se tako dopolnjevala. Obljubam so rekli, bo že kako. Zvečer so plamenice ugašale počasi, druga za drugo. V mraku so iz pokošenih trav stopale počasne, v belo ovite podobe. Klobuki so popadali na ogromen sesutek starine. Besedam je ostalo le še slovo. Ne bomo se poslavljali, so rekli. In košenina je zamrla. Jutro je potegnilo vase vse živo. Samo oči, povsod oči.

*

Besedam je dajala nov pomen. Predvsem, dokler jih je sama izgovarjala. Ko se je zbudila, še ni čutila spremembe. Tudi v ogledalo se ni pogledala. Potem je prišel. Spet z očali. Lepo so mu jih popravili, sam ni mogel. Ko se je vrnil, so bolečine počasi ponehavale, vendar se je lepota zlila z dobroto. Večkrat. Potem je ostala sama. Otrokove roke so se večale, v sebi so nosile svetlobo. Potem so odhajali v polnoč. Raz sebe niso spustili nobene dlake. Malce nehotno se ji je smehljal. Spet so pomislili: nehavanje zime in prijetna svetloba. Bosim rokam se je izvila beseda. Mirno, kleče je pred sabo zapenjala otroku zimski ovčji plašč. Samo pridite, vstópíte.

*

Bistro se je skalilo in v noč potisnilo kamenje, ki ga je ožulilo do kosti. Ker ni več videl očal, jih je držal v roki ali pa jih je previdno spuščal v žep. Lahkota nepravilnega gibanja mu je dajala smešno formo, a zaradi pozabe, ki jo je prinesel, se je oblačen smehljaj v popolnosti zlil z njegovim nasmehom. Trmasto je splaknila kozarec, natočila do polovice in sama pila. Boj ni bil več grenak in ostanki na polici so prijetno mirili njeno dušo.

*

Kot z morja je udaril val svežega. Okna je na stežaj odprla. Takrat se je tudi spomnila očeta, ki je požvižgaval Glumače. Kako malo glasov je potrebno in soba je povsem polna zvokov, tudi klavir je na istem mestu. Nekako ji ni bilo jasno, zakaj se drevesa ne prismukajo v notranjost. Zakaj je prah na zavesah. Zakaj drugi, neznani, gostujejo. Res, kaj išče? V prazni sobi, polni zvokov zastarelega spomina na očeta in njegovo lepo barvo, je udar toplega zraka od zunaj pomenil pravo razvedrilo. Hotela je pogledati otroka. Ni ga našla. Stopila je ven in že je bila v okovju ljudi.

*

Ko sprožiš nekaj novega, se premakne tudi staro. Zato je še vedno držala obljubo in se je rada opravičevala. Saj je napaka samo zaradi živega, ki je odveč. Ker je svoj. Nove imamo, da jih naučimo. Na to je tudi pozabila. Zaradi zveze, zveze med ljudmi. Saj roža raste, če jo zalivaš. Z vodo. S čustvi? Nov smeh, novi zobje. Še so beli, še se smejejo. Ko so prišli ponjo, je bila mirna. Zoglenelo oko je velevalo nov udarec po telesu, po mesu.

*

Kako preprosto meče sonce svoje poslednje žarke na poleglo naravo. Zakaj tako visoko? Tam gori je toplo (od sonca), tu doli je mrzlo (ker sonca ni več). Opasani kamni brzijo skozi vodno gladino. Drvijo, parajo bregove. Sledijo. Sledijo. Zdaj je zadnje sonce že na puščobni skali. Ne more ostati na istem mestu. Nikoli ne more. Tudi oblaki se premikajo, črni ali beli. Pa kamni me dražijo, kot senca mi legajo na zavest, mi parajo veselje, tlačijo z vprašanji. Kdaj se boš vrnila ti reka s soncem? Kdaj boš v nežnosti pogrela in z nežnostjo prepajala vse moje mostove?

*

Iznenada jo je prešinilo. Tisto petje, pa pesmi, pa ti ljudje. Kam spet hočejo? Saj vendar ne bodo nikogar spustili noter. Ko je pogledala okoli sebe, ga ni več videla. Odšel je. Tokrat ne zaradi očal. Zataknilo se ji je. Natočila si je kozarec. Tudi drugi so jih držali med prsti. Spet pogovaranje, gledanje v tla, včasih na uro. Vidi, da se eni zabavajo. To je ni več motilo. Po stopnicah je odšla v jutro in na reki je naletela na strmino, ki je ni mogla premagati. Zjutraj pa se je vse vrnilo. Vonj, barva, vegaste stopnice. Naga ga je poklicala. Pesmi so prepevale pravljice in zdelo se

ji je, da mora počakati. Saj vendar ve, da je sedanost tako daleč. Res, zameglitev ni prišla nenadoma. Ravnotežje je počasi izgubljala in dotaknila se je telesa, roka je prišla roko in poljub je še dolgo odzvanjal nežnost.

Vedno bom prišel k tebi. In ona je rekla, vem. Ko je pozvonilo, je vedela. Da je čisto res, še ni upala verjeti. Toliko. Da daješ, ne da bi ti vzeli. V zavesti je ostajal boj, niti vsakdana so se trgale.

*

Iz vode v vodo je metala nove kamenčke. Od julija do avgusta se ni nič spremenilo. Nič ni zaihtelo, še manj zadišalo. Postala je mogočna... mogočna je postala. Iz grobih kamenčkov je gradila velik grad z velikimi okni, z velikim vrtom, z velikimi zastavami, z velikimi zastori. Ni ji uspelo. Porušil se je. Do temeljev. Hrepenenje se ji je trgalo. Koščki ličila so padali v sedanost. Vstanem in odprem okno na stežaj, na ročaj. Vanjo vdre okolica. Spet nič. Mučno je. Obleka se še ni posušila. Kaj bo zvečer v teater nosila?

*

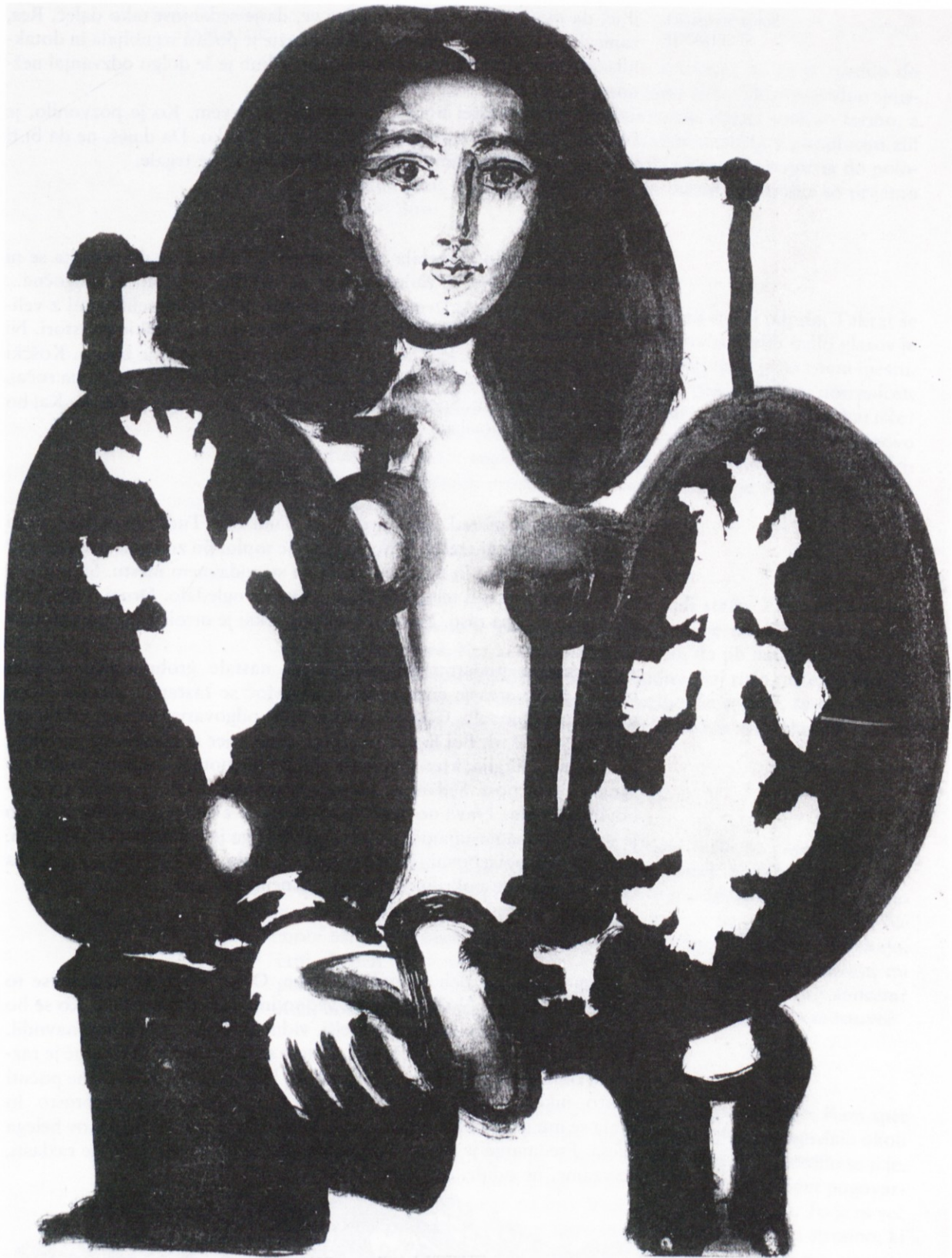
Ruševine in smrad. Spet prihajajo. Tudi on? Tudi on. Nikjer se ni ustavil, nikogar ni srečal. V notranjosti je toplo. Bo zmagala previdnost? Saj ga ne bo zeblo in našel bo očala na starodavnem mestu. Skopala se je. Kakšno je njeno telo? Ne gleda se več v ogledalo. Drugi imajo trde obraze. Lačni pa niso. Ne zna vprašati, zakaj je otrok tako star, starejši od nje.

V manjših podatomskih celicah so nastale grobe oblike dušnih podob. Sredi srca je energetska polje. Moč se raztaplja v roke. Noge mehko ubogajo telo. Glava se naslanja, ne odgovarja. Oči v svetlobnem objektu. Vse žari. Boj je stik in stik je zlitje, kjer se ne sprosti ogromna razdiralna energija, kjer se je naša oblika poenotila. Iz spanja odhajajo sanje v resničnost. Sedanost prehaja v večnost. Zlitje je pesem na grobovih neizpeta. Trava ne raste več, pokrita je z belim spancem. Pod njo je skrita milina nastajajoče pomladi. Videla ga je v množici odhajajočih. Očal ni več potreboval. Njegove oči so sijale. Na bregove se je lepila reka. Listje jo je pokrilo. Želim ostati neimenovana.

*

Mirno je in na tleh so pokrite trave. Okoli njega se nabira vse to kamenje. Teži ga. Noče vstati. Še vedno ima klobuk in očala. Ko se bo stemnilo, bo njegov korak močnejši, vidnejši. Bolje se je držati navodil. Matere na primer. Za vsak slučaj. Potem se je zvečerilo. Nova luč je razgrnila obraz in zasvetilo se je v korakih. Nikoli ni rekel, da se ne počuti dobro, nikoli ni omenjal sebe v veliki družbi podobnih. Preprosto. In znala se mu je približati in znal se je dotakniti njenih las, koščkov belega telesa. Predajanje je vedno bilo težko zanjo, boječ se, da je ne razlasti, ne vzame, ne odide...

Pablo Picasso: Ženska v naslonjaču št. 1, 1949, litografija (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

STORI KRKA V NOVEM MESTU PRED STO LETI

II

Uvod k odlomku

Triglasnik dr. Adolfa Marka Avbelja v Novem mestu v Krki in ob njegovem...
...do 1893, ko je končan gradnja. Potem se nadaljuje spominje na čas...
...Drova, ki je počitnice preživljal občasno ob Krki, ker mu čas, ko je delal...
...mestu kot ničal pravnika. Konec je v letu 1896, tedaj je za vsega...
...ljubljeni domov kraj – Novo mesto.

Govor prečveta v spomini, ki so jih nikdar gojila, ali so v resnici...
...plavalce in dekleta. Seveda je bilo vse in udeleževanje...
...nisi družabni življenjski. V odlomku so izpostavljene...
...morda bi se dalo tudi razmišljati o večini inaj polovici za objavo.

Za laike zanimivega je tudi spomin, da je bil Adolfov kakor...
...in moči človeka, v prva gimnazija z desetimi leti in je končan z...
...je mladi gimnazijec takrat čisto razveder, torej je...
...stara četrta gimnazija.

Uvodnik S. Avbelj

KULTURA

Milan Škerlj KRKA V NOVEM MESTU PRED STO LETI

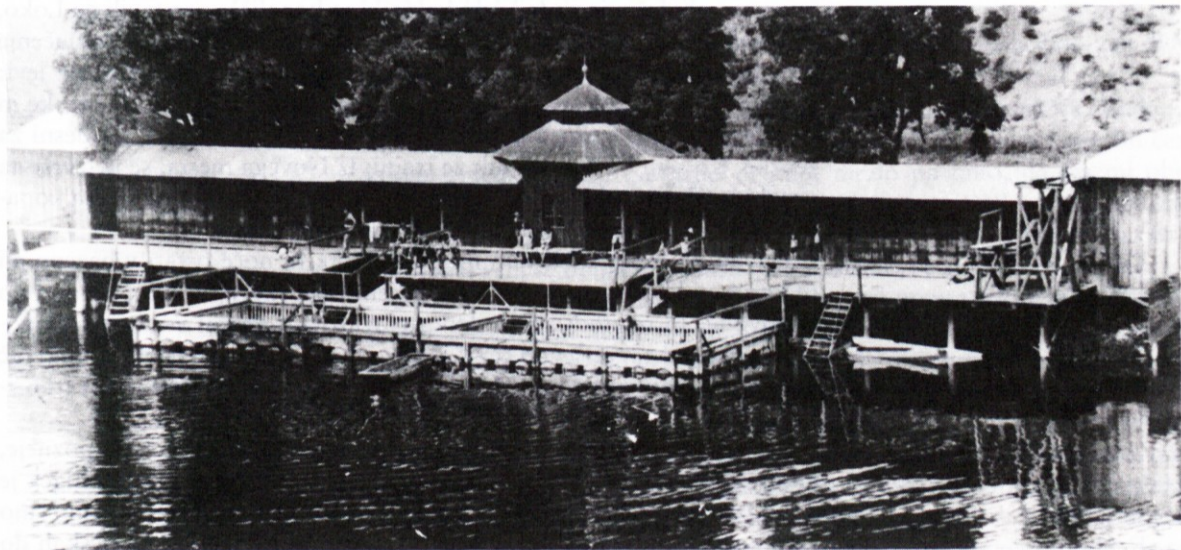
Uvod k odlomku

Tu opisuje dr. Milan Škerlj življenje v Novem mestu, v Krki in ob njej. Gre za čas, ko je v Novem mestu obiskoval gimnazijo, od prvih počitnic poleti 1886 do 1893, ko je končal gimnazijo. Potem se nadaljujejo spomini še na čas študija na Dunaju, ko je počitnice preživel doma ob Krki, ter na čas, ko je delal v Novem mestu kot mlad pravnik. Konča se z letom 1896; tedaj je za vedno zapustil svoj ljubljeni domači kraj – Novo mesto.

Govori predvsem o športih, ki so jih takrat gojili, zlasti o veslanju, pa tudi o plavanju in drsanju. Seveda je bilo vse to udejstvovanje povezano tudi s tedanjim družabnim življenjem. V odlomku so izpuščeni odstavki o družinskih razmerah, ki so sicer tudi zanimivi, a verjetno manj pomembni za objavo.

Za lažje razumevanje je treba upoštevati, da je šel Milan (kakor večina otrok v tistem času) v prvo gimnazijo z desetimi leti in jo končal z osemnajstimi ter da je imela gimnazija takrat osem razredov, torej je »osma šola« po današnjem štetju četrta gimnazija.

Dagmar Slekovec

Kopališče na Loki; foto: »Guido«
Kandija, iz arhiva Dolenjskega
muzeja

V tistih počitnicah se je začelo tudi kopanje v Krki. Poznal sem jo iz Žužemberka, toda v Novem mestu je trikrat širša in nima slapov, dasi ima še naravne podvodne pragove; po drugi strani je v Novem mestu znatno toplejša. Vsekakor so se mogli v Žužemberku uspešno kopati tudi neplavači, v Novem mestu je bilo to na prostem skoraj nemogoče, vsaj pa prav nevarno. Zato so Novomeščani vedno imeli kopališče, in sicer leseno, na petrolejskih sodih plavajočo zgradbo. Takrat je stala ali plavala na mestni loki – sejmišču. Imela je skupen bazen, razen tega nekaj kabin z bazenom in na kopnem še posebne slačilnice. Plavajoča zgradba je imela na Krki, ki večkrat čez noč naraste za meter ali več, bolj redko tudi za dva, znatne prednosti in kopališče je bilo dokaj priljubljeno. Dasi čisto blizu je imelo to neprijetnost, da je bilo treba od zadnjih hiš kakih 300 m po – res je – najbolj žgočem soncu ali pa ob vodi še dalje po še hujši vročini.

Zato so po nekaj letih prestavili kopališče pod mestni mlin, k »purgarskemu« strelišču, kjer je bilo popoldne več sence, razen tega pa sta bila čisto blizu dva gostilniška vrta, slovenski Tučkov (Preatonijev) tik nad kopališčem, nemški (kazinski, Schwarzov) le malo dalje. Da ima sicer skoraj stoječa Krka tik pod jezom precej močan tok od mlinske reke, da se pod prejšnjim kopališčem do tik nad novim izlivajo v Krko novomeške kloake, ni motilo mestnih očetov ne zdravstvenega oblastva. Saj so vodo za mestni vodnjak na Velikem trgu črpali tudi pri mlinu, med dvema kloakama. To kopališče je imelo dva bazena, za moške in ženske, medtem ko je bil na starem samo eden in sta imela vsak spol svoje ure; na novem sta se lahko kopala ob istem času. Zakaj je bilo treba ženskam tako skrivati se, ve sam Bog. Tedanje kopalne obleke so zakrivale precej več kot plesne, šle so nekake suknje od vratu skoraj do kolena in pod njimi so bile hlače skoraj do gležnjev, vsaj pa čez kolena. Pa ne triko, temveč precej težko, lepo nabrano blago. Če se je ta oprema napila vode, je morala tehtati nekaj kilogramov; v vodi se ta teža seveda ni poznala, toda plavati je moralo biti prav težko. Na glavi seveda pokrivalo, slamnik ali nekaka avbica iz enakega blaga kakor obleka.

Ko se je nad mestom odprla bolnišnica usmiljenih bratov in pozneje še ženska bolnišnica, vsaka seveda s svojo kloako, je postala voda pod mestom le malo pregosta. Mesto je dobilo vodovod – nič kaj posrečena naprava, ob dežju je voda hudo kalna – so kopališče prestavili na Loko, še malo višje je bilo kot prej. In moderniziralo se je. Kabine za slačenje so bile sicer še deljene, drugače kakor v cerkvi so bili moški na levi; posebnih kabin za kopanje ni bilo več, pač pa dva bazena, za otroke in za odrasle, in dva prostora za sončenje, na levi za moške, na desni za ženske. Ko sem bil kot sodnik že trajno iz Novega mesta, se je izvršil ta preobrat. Že precej pred prvo svetovno vojno je postalo mesto za kopanje povsem sodobno, nič drugače kakor naša Ilirija.

Plavati pa mora v Novem mestu vsakdo, ki noče ostati v bazenu ali se kopati v kadi. Kopalnih sob v mojem času skoraj ni bilo, ker ni bilo vodovoda. In res tudi znajo danes plavati vsaj skoraj vsi rojeni Novomeščani. Šestkrat poševno čez Krko in nazaj in vmes še na jez ni bilo nič posebnega, tok izpod mlinskih koles se je dal vsaj na poti nazaj izkoristiti, tja grede pa ni bil prijeten.

Kopat smo se hodili, ne že v prvi ali drugi šoli, marveč malo pozneje, takoj po obedu, če ni bilo šole, torej zlasti v počitnicah. Razen hlač je dobil vsak staro rjuho – strah pred soncem! – in kos kruha, redno smo vzeli s seboj tudi stare mariaškarte. Pa smo bili v vodi in na deskah do 18. ure in dalje, do malo pred sončnim zahodom, če nas niso prej izpodrinili uradniki in trgovci, ki so prihajali pozneje proti večeru, po uradnih urah. Kljub rjuham smo bili kmalu rdeči in potem črni kot murni.

In kričali smo, kričanje je spadalo sploh k življenju, vsaj v spodnji gimnaziji. Kdor se ni sam naučil plavati, kar zaradi Krkinih svojstev res ni bilo prav lahko, tega je za male denarje naučil stari Wolf, ki je imel res dobro metodo. Imel je šest ali dvanajst lekcij. Jaz sem jih vzel šest, splaval sem v drugi, v peti sem plaval ob čolnu čez Krko in s tem sem bil »frajšprehan«.

utonil v nji. Zgodilo se je to pravzaprav vedno. Nikoli zaradi posebne nevarnosti vode, razen, da je pač povsod globoka in zato nevarna neplavalcu. Ali pa je voda nevarna, če je npr. prvo ali drugo zimsko utonil dijak Kotnik, ko je v zimski suknji stoji veslal v malem čolniču, t. i. Seelen-tränkerju? Ali je bila voda nevarna, ko je kot dober plavalec utonil moj dragi tovariš Murgel pri reševanju tonečega tovariša neplavalca, ker ga je prijel srčni krč? Seveda, na suhem ne bi bil utonil ne eden ne drugi, ne ostali, ki jih je vzela Krka.

Zimskega športa je bilo malo. Krka je ves čas, kar jaz pomnim, zamrznila čez in čez samo dvakrat. Enkrat menda o božiču 1891, drugič v zimi 1929; enkrat pa je med mojimi gimnazijskimi leti zamrznila delno pod kasarno, toliko da so nekateri trgovci—lovci tam igrali svoj »Eis-schiessen« in odganjali nas, mladino, ki smo se drsali. Voda je bila zamrznjena samo nekako za tretjino širine, ograje ni bilo, stvar torej več kot nevarna, no, trajala je le nekaj dni. Skoraj vsako leto, tudi po večkrat je zamrznila Težka voda pred izlivom v Krko. Ker ni bila široka, ker voda pod mostičem ni skoraj nikoli zamrznila in prav tako ne kakih sto metrov nad izlivom, kjer je imela studence, je bilo drsališče jako skromno. Urejeno ni bilo nič, največ je bila klopca, da si sedel, ko si natikal drsalke. Slabo je bilo še to, da je led seveda ob bregu pokal, če je voda količkaj narasla ali upadla. Tako se torej nismo kaj prida drsali kljub najboljši volji.

Jaz sem imel še dva posebna doživljaja na ledu ali, če hočete, tri; dva v gimnaziji, enega kot visokošolec.

Hotel sem z brega nasproti navadnemu dohodu na drsališče. Voda je bila uplahnila, led pri bregu ni ležal na nji, udrl se je in jaz sem bil čez kolena v ledeni vodi. Nevarno ni bilo, mrzlo pa tako, da sta mi obe hlačnici zmrznili in sem komaj hodil, preden sem prišel v manj kot sto korakov oddaljeni Rozinov grad (Šukljetov »Kamen«) k prijatelju Geršaku, kjer sem se otajal in posušil brez posledic; še zvedeli niso doma.

Drugič, v 8. šoli, je bilo huje. Tri dni pred novim letom sva se sama drsala z Vladkom Šukljetovim. Južno je postajalo, led je bil že precej sumljiv. Kadar je postajal črn, smo vedeli, da ni več zanesljiv. Hotel sem se pa le prepričati. Večkrat sem predrsal posebno temno mesto, nazadnje sem pa prav tam zavrl in na mestu malo poskočil. Takoj sem bil do pod pazduho v vodi in bil bi gotovo čez glavo, ako ne bi bil instinktivno razprostrl rok. Voda je bila prav nekako za moža globoka, močnejšega toka ni imela, sicer bi me bila lahko potegnila pod led. Vladko, pogumen fant in velik kavalir, mi je hotel pomagati, pa sem ga zapodil, da se ne udere še njemu, naj prinese kak kol, sem mu rekel. Medtem sem poskušal zlesti na led, pa ni šlo, ker se mi je zlomil, kakor sem se oprl nanj. Tako sem se prelomil toliko proti bregu — saj je bil oddaljen le par korakov — da sem dosegel dno, potem sem se toliko odgnal z nogami, da sem prišel do nog iz vode na led. Naprej ni bilo težko. Zopet k Geršaku. Gospa in gospodična Rozinova sta me spravili v posteljo, skuhali vina in čaja, še nahoda nisem dobil. Posušiti se pa obleka ni hotela do večera toliko, da bi jo bil oblekel. Torej so morali k nam po drugo. Tega sem se najbolj bal. Oče, neplavalec, mi je že tako vedno prerokoval, da me nekoč prinesejo iz vode, sedaj sem se pa še skozi led udrl. Silno so se ustrašili domači, ko sem pa prišel cel in na videz zdrav domov, se je strah sprevrnil v jezo in izrečena je bila kazen, da na Silvestrov večer ne bom smel plesati v Čitalnici. To je bila velika sramota, ker sem bil strasten in tudi dober plesalec in najbrže že angažiran za kake četvorke. No,

v treh dneh se je vihar polegel: škodila mi ni kopelj nič, po mestu so najbrže govorili, da sem korajžen fant, in bil sem pomiloščen.

Tretjič sem se zmočil na novem drsališču, ki so ga priredili na loki nad kopalščem, pod sejmiščem. Tam je bilo nekaj močvirnega sveta. Izkopali so iz njega zemljo, napravili iz nje nasip ob Krki, nabralo se je talne vode in ker ni bila globoka, je hitro zmrznila. To drsališče sicer tudi ni bilo prostorno, toda vsaj nevarno ni bilo. Slaba stran: naravnost proti jugu pod strmim pobočjem, kamor se je vpiralo sonce. Led je kar preperoval, če ni bilo posebno mrzlo, in delale so se razpoke. Preskočim tako razpoko, obtičim trenutek z drsalko, padem naprej in se popeljem po trebuhu, noge pa po vodi, ker so drsalke kar zorale prepereli led. Nič ni bilo hudega.

Omenil sem prijatelja Geršaka, Rozinove, očetovo bojazen zame. Tako prihajam k najlepšemu, kar je Novo mesto imelo in ima zamene ali bi imelo, ako bi mogel tam živeti. To je Krka. Ne smem reči, da sem jo jaz odkril, kaj še, ali da sem jo eden prvih uporabil za šport in iz ljubezni do nje na nji preživel skozi celo vrsto let vse proste ure, to smem reči in morda še tudi to, da sem našel posnemovalcev, ali bolje, da smo jih našli Geršak in jaz in pozneje še dr. Slanc.

Od novomeškega jezca do prvega nad njim pri mlinu v Volavčah teče Krka sedem km. Skozi je široka okoli sedem metrov, na ovinkih je še širša, skozi je povprek globoka tri do štiri metre, nikjer je ne prebreds. Celo tik pod jezom v Volavčah, kjer hitro teče in je plitva, ima par ozkih, globokih tokov, in stari jez nad Cegelnico, ki je bil že v mojem času razen kupa kamenja na sredi ves pod vodo, je bil pretrgan ob obeh bregovih s precejšnjimi globinami. Skoraj povsod je voda meter ali dva od brega tudi toliko in bolj globoka. Ker z brega raste daleč v vodo vrbovo grmovje, je na večini mest skoraj nemogoče zlesti v vodo ali v čoln ali iz njega. Dno je ponekod blatno, da se vdereš, na mnogih mestih pa skalnato; zlasti med Cegelnico in Brodom je nekaj stotin metrov velik del dna pokrit s t. i. lahkim kamnom (travertinom), ne vem ali gre za začetek ali za konec brzic, ki jih ta kamen dela v Krki vsaj od Zagradca do Bele Cerkve na mnogih mestih, okoli Žužemberka pa cele slapove. Čudno je tako dno: skala, vsa luknjasta, često obraščena z vodnimi rastlinami in poseljena s polžki, ti sega skoraj do gladine, korak na levo in desno pa je globina tudi tri m in več. Tričetrt reke bi na mnogih mestih lahko prebredel ali bolje preskakal po takih skalah, nikjer pa, vsaj na meni znani progi, ne bi prišel čez vodo, povsod je nekje par metrov širok in globok presledek.

Največjo globino sem meril ob mali vodi pod sedanjim cestnim mostom 5,6 m. Seveda to ni povsem naravna globina, ker je manj kot dvesto m nižje jez mestnega mlina, ki vodo dviga najmanj za meter in se gotovo pozna še daleč navzgor, najmanj do tistega opuščenega jezca nad Cegelnico, tj. kakih dva in pol km, najbrže pa še dalj. Saj bi Krka, ki razen ob jezovih, slapovih in brzicah skoraj stoji, brez teh naravnih in umetnih zaprek bila deroča voda, ker pade na toku manj od 100 km za skoraj 150 m. (Sava od Ljubljane do Brežic na okoli 110 km za okoli 170 m!) Le na malo mestih ima Krka peščeno dno, tako nekaj sto metrov pod jezom v Volavčah. Tiste sipine so obraščene z gosto podvodno travo, kar cele blazine so je, da je ovira za veslanje, seveda pa veslom ne tako nevarna kakor skale, ki segajo skoraj do površine, ali razni koli, ki so zabiči tu in tam v dno ob bregovih in na katerih bi se lahko razklal čoln ali vsaj nasedel jako trdo in trdno.

Skal je ob bregu v vodi le malo; največ ob strmem, skalnatem levem bregu med Brodom in Cegelnico, kjer se je od previsne, v vodoravne plasti razstavljenе skale, pod katero se je ob nizki vodi dalo vedriti, odkrušilo nekaj skal; dve sta bili kakor veliki rakvi. Sploh je bil tisti del Krke najslikovitejši; gozd na obeh straneh, levi breg tudi skalnat, dno iz »lahkega kamna«; voda je imela na tej progi največji padec. Ob visoki vodi je tu naravnost drla, dasi ji ni bilo videti. Sploh je Krka ob visoki vodi varala, mnogo bolj je drla, kot bi se ob pogledu poznalo; zaradi znatne globine ni delala valov na površini, v čolnu si jo pa dobro čutil. Tekla je toliko hitro, da se je splačalo zapeljati na preplavljeni breg in veslati ali odrivati se po njem navzgor; seveda pa je to bilo le na malo mestih mogoče, ker je, dasi breg razen na že imenovani progi in malo nad Brodom na desni strani ni skalnat, struga le toliko globoko izdolbena, da voda večinoma ne more na breg. Še največ je poplavila neposredno nad mestom pa tja do »Pod gavgami«. Izkoriščali smo tudi nasprotni tok, ki nastane na konkavni strani (vode) za vsakim ovinkom tem močnejši, čim hitreje teče voda na svoji konveksni strani. Seveda je veljalo vedno premisliti, ali se splača prečkati vodo, da izkoristiš nasprotni tok in preplavljeni breg. Ni se splačalo na vsakem mestu in ob vsakem stanju vode, tudi ne z vsakim čolnom in z vsakimi vesli. Le malo nas je poznalo te skrivnosti Krke, v svojem času sem jih poznal najbolje, to lahko trdim. Saj tudi nihče ni bil toliko na vodi kot jaz, dejal bi, da niti poklicni ribič z Drske ne. In kako je prišlo do tega?

Voda me je vedno mikala, že prav od otroških let. V Novem mestu je bilo več čolnov, največ, tudi po štiri do šest jih je imel stari Fišer, mizar na Bregu. Ta jih je rabil sam, ker je bil lovec, z njimi je uganjal piratstvo: lovil je po vodi, ki je ob povodnji plavila kose lesa z raznih žag ob zgornjem toku, in posojal je čolne; razen tega je iskal ponesrečence, utopljenca.

Dokler nisem začel redno inštruirati, sem imel kaj malo denarja in silno redko sem utrpel tistih 10 ali 21 krajcarjev, ki jih je Fišer zahteval za uporabo čolna. Tako sem v spodnji gimnaziji le prav poredko prišel do čolna; nekoliko sem se tudi bal, plavati še nisem znal in doma so vedno nujno svarili pred Krko.

V peti šoli se je pa vse spremenilo. Prišlo je mnogo novih sošolcev. Med njimi je bil Milan Geršak, sin notarja Ivana Geršaka iz Ormoža. Bil je genijalen godec. Igral je že, ko je prišel, jako lepo flavto in kmalu sta igrala s Hladnikom, ki je Geršaka spremljal na klavirju. Naenkrat si Geršak premisli in se začne – morda zopet? Ne vem – učiti gosli. Spoznal je, da so gosli neprimerno popolnejše godalo, in začel se je učiti igrati jih pri kapelniku Langu z njemu lastno energijo in vztrajnostjo. V kratkem času ga je Hladnik spremljal h goslim. Vsa ta godba pa je imela za nasledek, da je Geršak začel pešati v šoli. Bil je dobro nadarjen tudi za šolske predmete, toda podlage ni imel najboljše in dvema gospodarjema pač ni mogel služiti.

Zlasti mu je predlo v klasičnih jezikih. In tu sem mu lahko in rad pomagal jaz. Dolžan ni hotel ostati Geršak nič. Ker nisem bil pravi inštruktor ali korepetitor in bi denarja ne bil vzel od sošolca, me je Geršak vabil na svoj čoln. Njemu čari Krke niso ostali skriti, ugajali mu pa niso novomeški čolni, zato sta si dala on in njegova filia hospitalis – hony soit qui mal y pense – gdč. Hedviga Rozina, ki bi mu lahko bila skoraj mati – napraviti poseben čoln, jako trden, ne premajhen, a precej uren. V začetku so bila vesla navadna, v Novem mestu običajna, tj. delal si z

enim samim veslom, ki si ga vlekel z obema rokama ob strani čolna; če si bil pa sam, si sedel na zadnji konec čolna, veslal in obenem krmaril. Način je bil prav dobra telesna vaja, če se je veslalo enkrat ob levi enkrat ob desni strani čolna, delale so vse mišice od pasu navzgor pa tudi spodnji del in noge niso povsem počivale. Hitrost, ki se je dala doseči, je bila pa z našim, za štiri do pet ljudi namenjenim čolnom, precej majhna. Dvomim, da bi bil mogel, tudi ko sem bil dobro izurjen, za dalj časa v mirni vodi doseči več kot štiri km na uro, še to precej težko; dva sva seveda dosegla nekaj več. Veslala sva v začetku skupaj, ko pa je Geršak začel gosti in je vedno več časa porabljal za gosli in se je tudi jel bati, da mu postanejo roke in prsti okorni, sem vedno bolj pogosto veslal sam, včasih pa z Jankom Bartlom, jako ljubeznivim fantom, ki je tudi stanoval pri Rozinovih in bil nekaj mlajši od Geršaka in mene.

Mislím, da sem v šesti šoli že rabil čoln več kot Geršak in sem tudi sam kupoval vesla, ki smo jih precej polomili ali zgubili. Veslal sem navadno takoj po obedu pa do kakih 16. ure popoldne, torej v najtoplejšem času; proti večeru, v hladu, je rabila čoln gđč. Rozinova.

Pri Rozinovih je bil še drug, mnogo manjši čoln, pravi Seelentränker, v katerega sva se le prav za silo strpala oba. Eden je moral veslati stoje, drugi pa mirno sedeti na tleh. Stoje smo veslali redno s t.i. pagajo, tj. z veslom, ki je imelo list na vsakem koncu precej dolgega droga. Lista sta bila znatno manjša kot pri navadnem veslu.

Ohraniti ravnotežje ni bilo težko, potrebno je bilo le prav vzporediti delo z veslom in s koleni. Hitrost, ki jo je dosegel s tistim čolnom in veslom en sam veslač, je bila znatno večja kot z navadnim veslom, predvsem pa je bil ta čolnič sila okreten, tudi v hudem diru se je dal skoraj na mestu okreniti. Mali čolnič sem rabil zlasti v Težki vodi nad Rozinovim mlinom, ker ga ni bilo pretežko spraviti čez jez. Najrajši sva imela čolnič v veliki vodi, ker je, majhen in spredaj ošiljen, nudil najmanj odpora v deročem potoku. Paziti pa je bilo potrebno seveda prav posebno in večkrat sva komaj komaj ušla mrzli kopeli v kalni Težki vodi. Sam sem se enkrat res okopal z malim čolnom, in sicer pozimi.

Razen dežja nas ni, zlasti mene, oviralo nobeno vreme in noben letni čas. Zgodilo se je, da sem s hlačami primrznil k čolnu; da so se na veslih, ko sem potegnil z njimi po zraku nazaj, delali ledeni kristali; da smo morali, če je čez noč prišla visoka voda in je bil čoln prekratko priklenjen ter je prišel pod vodo, pod vodo odklepati, to se pravi, zavihati rokave do ramen ali – res da jako redko – zlesti v vodo.

Tistikrat sem veslal pod Oblakov mlin, v ozki vodotoč, po katerem se je odtekala voda izpod jez. Bilo je malo vode in čolnič je obsedel. Da ga splavim, sem stopil s srede v zadnji konec. Prednji je zato postal lažji, voda ga je obrnila, jaz sem sedel poleg čolna v mrzli vodi, čolnič pa je odplaval in veslo z njim. Ker sem bil že moker, sem kar po vodi planil za njim, da ga ujamem, preden pride v globljo vodo. To se mi je posrečilo. Samo nekaj sto metrov je bilo do doma in gibal sem se krepko, tako mi mrzla kopel ni škodila. Posušil sem se kar pri Geršaku, doma še zvedeli niso za moje junaštvo.

Redno sem veslal vsako sredo in soboto, ko popoldne ni bilo šole, seveda tudi druge proste delavnike. V nedeljah in praznikih je bilo težje. Jaz bi bil že rad, pa starši so želeli, da gremo skupaj na družinski sprehod. Le počasi sem se oprostil teh sprehodov, popolnoma pa seveda ne; tudi nisem nameraval, kajti poleti, ko je bil dan dolg, sem šel od 13^h do 16^h na čoln, potem smo šli pa skupaj na sprehod.

Veslanje, vsak teden po šest ur, pa tudi mnogo več, me je zelo krepilo. Ko sem prišel v 5. šolo, sem bil dolg, slok fant, po očetu. Bil sem sicer uren, a ne krepak. V 6. šoli sem bil že eden najkrepkejših med sošolci, dasi so bili razen Metoda Dolenca vsi starejši, nekateri po več let, in krepki fantje s kmetov. Nisem več toliko rasel na dolgo kakor na široko. Spominjam se, da se je dr. Mariko čudil mojim rokam, kako robustne so postale v kratkem času kakega leta. Saj tudi ni bilo lepšega in bolj zdravega kot veslanje na Krki, na soncu in zraku, brez praha; železnice še ni bilo, ceste na kolodvor ne. Tudi sedaj ne kvarita zraka mnogo, takrat jih ni bilo.

Čolnarna v Novem mestu; fotografijo hrani Dolenjski muzej Novo mesto

To so bili sicer že davno prej pogruntali Novomeščani in zgradili so velik čoln, za dvajset in več oseb. Meščani so bili v družbi in uradniki, mislim, da zlasti lovci. Tako je bil širok čoln, da so bile klopi ob straneh, med njimi dolga ozka miza in na vrvici med dvema koloma se je dala razpeti vrsta različnih zastavic, kakor si pač morske ladje ob svečanih prilikah obesijo »galo«. Vse to je bilo lepo, toda uporabljali so svojo barko kaj malo, 2–3 krat na leto. In ne za veslanje, za to so najeli dva težaka. Pač pa se je mnogo pilo in jedlo, v čolnu ali na bregu ali oboje. Mislim, da so na poti domov mnogi sami vozili barko.

Bolj v najinem smislu so si dali napraviti čoln nekateri profesorji; bil je pol manjši od tiste ladje, lepo ostro zgrajen. Imel je prednost, da se ni veslalo ob straneh, držoč veslo v rokah, marveč tako, da je teklo ob klinu na zgornjem robu stranice. Vesla so imeli profesorji jako dolga, jesenova, torej prav težka. Redno je en mož veslal samo z enim veslom, dve sta bili pretežki, tudi se je težko zamahovalo z njima. Gonili so torej, redno, čoln štirje možje, eden je krmaril, par jih je lahko šlo na čoln kot potniki. Ta čoln je bil hitrejši od Geršakovega, če sem ga sam podil še tako. Dolgo me sicer niso mogli ujeti, toda slednjič so me le prehiteli. In pri tem se je profesor Fon, ki med dijaki ni bil priljubljen, tako

režal, da sem mislil, da se norčuje iz mene. Pa sva sklenila z Geršakom, da jih ujameva. In sva jih. Napraviti sva dala enake kline ob stranicah in podobna, a znatno lažja vesla, tako da je en veslač z lahkoto vladal dve. Seveda se je bilo treba naučiti veslati s temi vesli, ki so kaj rada skočila s klinov, se zvijala v roki – žlice so bile skrajja previsoke – in se tudi neredko lomila. Toda ko sem bil dovolj izurjen, me tudi štirje profesorji s krmarjem vred niso ujeli, pač pa jaz nje. In postal sem objesten, tako da me je dr. Marinko po očetu dal posvariti, naj se ne šalim tako s profesorji in jim ne kažem premoči, da ne bo zamere.

Vesel sem precej polomil, bila so iz žaganega mehkega držaja, v kateri je bil vstavljen preširok list; vse jelovo, zbito z železnimi žebli. Drugač-nih vesel naš mizar, stari Pišec, ni znal delati, najbrže tudi ni imel pri-mernega lesa. Iz trdega lesa bi bila pretežka, naša so bila prešibka. Ko so žebli dobro zarjaveli, je bilo po veslu. Boljše tudi niso bile naše »pa-gaje«, vesla z dvema listoma, toda držala so dlje, ker so bili listi majhni.

Ko sem bil v 8. šoli ali takoj po maturi, je dobil dr. Slanc s Koroškega nov čoln na gredelj (Kiel) z dvema paroma vesel, za štiri do šest oseb. Pomagal sem ga splaviti. Tako lahak je bil, da sem ga sam dvignil in spravil v vodo, bil sem pa takrat za 18 let izredno krepak fant, posledica predvsem veslanja, pa tudi plavanja in telovadbe.

Smel sem rabiti tudi novi čoln, ker sem kot povodnjak užival Slan-čevo zaupanje, predvsem me je pa razveselil, ko mi je dal v izključno rabo svoj prejšnji ploski čoln za dve, največ tri osebe. Tega sem opremil s posebnima železnima ogrođjema, ki sta se dali razpreti in zložiti. Če sem jih razprl, se je dalo veslati z dvema vesloma, če pa sta bili skupaj, sem lahko veslal s pagajo ali z navadnim veslom ob strani. Čoln ni dohajal čolna na gredelj, če sta v tem veslala dva veslača vsak z dvema vesloma, sicer pa je bil dobro najhitrejši v Novem mestu in, ker je bil plosk, najbolj okreten.

To se pravi, okretni so bili oni čolni Fischerjeve znamke precej enako, toda če sem veslal z dvema vesloma, sem z nasprotno uporabo vesel v najhitrejšem teku tako rekoč na mestu obrnil in veslal v nasprotno smer. S starega mosta, ki je stal na 18 lesenih kozah, so ljudje gledali, kako sem »šival« most: med prvima kozama navzdol, na mestu obrnil in med sledečima navzgor in tako dalje. V nizki vodi to ni bilo nevarno, dasi so bile nekatere koze tako blizu skupaj, da sem s svojima dolgima vesloma komaj zvozil, ne da bi bil zadel v kozo. V veliki vodi pa ni bilo samo težko, ampak tudi nevarno. Ako bi me bila voda potisnila v kozo, bi se mi bil čoln takoj napolnil ali pa celo zvrnil, in prav nerodno bi bilo zlesti na most, čoln bi bila pa voda vzela, kajti most je bil komaj tristo metrov nad jezom. Šel sem pod most – seveda brez »šivanja« v tako visoki vodi, da sem se moral vznak vleči v čoln, in proti vodi sem prišel le blizu levega brega, kjer je bila voda mirnejša, in sicer tako, da sem se oprije-mal za podolžne nosilce mostnic, pri zadnjem pa krepko odgnal. Z malim čolnom sem šel po Bezgaru – Bršljinskem potoku – do Bršljina, z velikim pa v Težko vodo in Prečno do prvega mlina na njih.

Kaj vse sem doživel na vodi, nekaj v družbi, nekaj sam, kajti, če sem hotel kaj doseči, sem bil pravzaprav najraje sam, ker sem vedel, česa se smem lotiti. V družbi to ne gre tako. Rad sem imel za tovariša, ko je Geršak odšel, pokojnega Milana Šukljeta, ki je bil izvrsten tovariš: lju-bezniv, krepak, odločen, brez strahu. Z njim se mi tudi ni nikoli nič pri-petilo, dasi sva bila prav drzna.

»Doživljal« sem sam ali v družbi drugih. Parkrat sem se namočil, ne tako temeljito, kakor takrat, ko sem se vdrl skozi led, pa tudi v mrzlem času, ko sem skakal iz čolna v čoln. Nekoč mi je silno predlo v veliki vodi nad jezom. Poskušal sem, ali sidro drži čoln tudi v veliki vodi. Sidro je bil precej velik kamen, privezan z močno, v vosku kuhano, torej za vodo neobčutljivo vrvico, ki je bila na drugem koncu privezana na čoln, da ni mogla uiti. Bil sem na Geršakovem čolnu in sem spustil sidro, ko sem bil morda 40 ali 50 m nad jezom, čez kateri je drla umašana Krka, tako velika, da se je jez pravzaprav poznal le po dolgi črti precej visokih valov z belimi kapicami. Ne bi bilo, po mojem mnenju, preveč nevarno čez jez ob tako veliki vodi; treba bi bilo le veslati navpično na jez, da ne bi valovi prijeli čolna postrani, pa bi človek, opirajoč se in držeč ravnovesje na dve vesli, hitro splovil v mirnejšo vodo. Nazaj bi moral čoln seveda spraviti po suhem. No, sidro je prijelo, čoln se je ustavil morda 30 m nad jezom in se je seveda takoj zasukal s prednjim koncem proti jez, kajti kamen je bil privezan zadaj. Stal sem torej in sidro je držalo tako dobro, da ni čoln prav nič drsel proti jez.

Ko sem vse to dognal in se nagledal in naslišal divje vode, sem hotel nazaj. Tu se je pa takoj pokazalo, da sem v pasti, da »naprej ne vem, nazaj ne smem«, pravzaprav narobe. Treba je bilo dvigniti sidro in obenem obrniti čoln proti vodi ter začeti krepko veslati. Čim sem le malo dvignil sidro, se je čoln približal jez, ker pač nisem mogel obenem z vesli obrniti čolna in zamahniti vsaj toliko, da bi se rešil jez. Tako torej ni šlo. Obrnil sem nato čoln, viseč na sidru, tako da je gledal prednji konec proti vodi in skočil k sidru, da ga izvlečem. Kakor sem bil uren, voda še bolj, tako je jela obračati čoln, da bi bil šel najbrže počez čez jez, ako ne bi bil takoj spustil sidra, ki je k sreči takoj prijelo. Na bregu so se že začeli zbirati ljudje, radovedni, kako se izmotam; poznali so me seveda vsi in marsikdo mi je morda privoščil, da se izplačam za svojo neprevidnost. Rešil bi se bil, ako bi bil žrtvoval, prerezal vrvico; to bi bilo narejeno v trenutku in še bi bil čas prijeti za vesla. Toda žrtvovati vrvico nisem hotel. Nazadnje sem se izmotal tako, da sem veslal, ne da bi bil čoln obrnil, torej ritensko, in sicer ne naravnost proti vodi, marveč nekoliko proti levemu, mestnemu, konveksnemu bregu, kjer je bila voda precej mirnejša, jez pa, ki gre poševno skozi vodo, bolj daleč. Z vsem naporom se mi je posrečilo z veslanjem izdreti kamen, da se je pač po dnu vlekel za menoj. Ko sem prišel v mirno vodo, sem kamen dvignil toliko, da ni dosegal dna, in odveslal. Gledalcem bi bil najraje pokazal osle, pa se ni spodobilo in tudi nevarno je bilo, breg je bil tako blizu, da bi me bili lahko kamenjali. Drugič sem poskusil isto, ko je bil Vladko Šuklje z menoj. Brez težave je šlo; on je dvigal sidro, jaz sem veslal, kar naravnost proti vodi; za dva ni bilo nevarnosti – razen ako bi se bilo zlomilo veslo.

Že kar v začetku mojega plovstva, ko smo še imeli navadna vesla, sva veslala z že omenjenim Jankom Bartlom. Otok, ki ga je še nekaj pod sedanjim železniškim mostom, je bil takrat znatno daljši in ob mali vodi je precej tistega dolgega grebena, ki se je vlekel sicer pod vodo proti mestu, gledalo iz vode. Ta greben je bil poraščen z bičkom, tako da se je težko razločevalo, ali je suh ali ne. Midva sva poskušala, kje se da s čolnom čez. Šlo je večkrat, nazadnje sva pa temeljito obsedela. Z veslanjem čolna nisva mogla sploviti, tudi če sva oba stopila na tisti konec čolna, ki je še plaval. Torej sva se začela odrivati z vesli. Napela sva svoje moči, naenkrat je čoln zdrsnil z grebena, Bartl pa je izginil v vodi,

samo za koleno je obvisel na robu čolna. Ali mu je spodrsnilo na mokrem dnu čolna, ali je čoln na njegovi strani prej odnehal, ali je zdrsnilo, ali se vdrlo veslo, Bog ve. Nerodno je bilo precej. Da ni bil Bartl plavalec, to je zaleglo najmanj, saj je za nogo visel za čoln. Toda glava je bila pod vodo. In če sem se nagnil na isto stran, da ga primem za roko ali za obleko, se je čoln kaj sumljivo nagnil. Potegnil sem ga brž za nogo na konec čolna, tam sem ga spravil toliko iz vode, da je bila glava zunaj. Ni bil še izgubil zavesti, brž je bil v čolnu in potem je moral na moč veslati – daleč ni bilo – da se ne prehladi.

Pri drugi priliki je padel v Krko bivši veliki župan Lukan, ki je bil vso gimnazijo eno leto za menoj in s katerim sva se prav dobro razumela. Na ovinku pred Cegelnico je bilo eno redkih mest, kjer je v Krki rastlo trstje. Hotela sva si ga nekaj narezati. Lukan je rezal iz sprednjega dela čolna, jaz sem sedel zadaj in držal z navadnim veslom čoln proti slabemu toku. Nisem pazil, kaj počne Lukan, kar »čof« in ko pogledam, Lukana ni. Hotel je k sebi potegniti trst, ta se je zlomil in Lukan je bil v globoki vodi, seveda popolnoma oblečen, tako konec septembra. Takoj se je pokazal, z vlekel sem ga v čoln, spravil najbližje, kjer je dopuščalo grmovje, na breg, in teči je moral domov, da se ne prehladi.

Na Krki je lahko po več sto metrov brega, kjer zaradi gostega vrbovega grmovja ne moreš pristati s čolnom. Sploh pristajanje ni prijetno, ker je voda redno globoka takoj pri bregu. Če sta dva, že gre, ker eden pridržuje čoln z veslom ali držeč se za kako vejo. Če si pa sam, moraš skočiti, držeč verigo v roki, in če ne paziš, lahko pri tem odrineš čoln, da te vrže za verigo v vodo, če pa jo spustiš, ti odplava čoln. Nekoč sem ga komaj ujel; vrgel sem se z obupnim skokom za njim in res sem ga ujel, toda noge sem do stegen potegnil po vodi in ne bi verjel človek, kako kratek trenutek zadostuje, pa si moker do kože.

Drugič sem na podoben način padel v vodo, ko sem lezel na breg. Potem sem vedel, kako ravnati.

Enkrat mi je tako padla v vodo na trebuh gdč. Linca Umkova. Napravili smo izlet, mlada družba v nekaj čolnih, v mestni gozd nad Cegelnico. Tam je bil nasproti Irči vasi dober studenec. Izkricali smo se pa včasih malo nižje in tam je gdč. skočila, na mesto da bi stopila in že je ležala na nizkem kamnu, ki je bil ob prav nizki vodi iz vode, takrat pa ne. Nič ni pomagalo, dal sem ji svojo suknjo, da se ne prehladi, zapeljal sem jo na nasprotni breg in od ondod je tekla dva km v Kandijo, kjer je počakala pri znanki, da ji prineso iz mesta obleko. Bilo je v največjem poljetju, škodilo ni ne nji ne mojemu glasu kot čolnarju, izlet je bil pa le nji pokvarjen povsem, nam drugim pa tudi precej, zlasti meni. Dekle je bila tolikokrat na čolnu, da sem ji prisojal več skušnje, kot je bilo prav. No, to pa so bile malenkosti, nevarnosti razen za nahod ni bilo, le jaz bi bil nekajkrat lahko skupil kaj več, ker sem redno padel v vodo pozimi ali vsaj v mrzlem letnem času.

Parkrat mi je šlo pa res za nohte. Kako sem poskušal s sidrom, sem že povedal. Drugič sem bil ob jako veliki vodi v potoku pod Rojinovim mlinom. Žaga je stala na štirih ali šestih precej visokih kamenitih stebrih, tako da so bila med njo in hišo z mlinom mlinska kolesa. Padeč je pri vseh mlinih na Težki vodi precej velik, jez precej visok, da se dobi ob nizki vodi več moči. Poskušal sem, kako bi se iz glavnega vodnega toka pod žago in med stebri prišlo v curek, ki je drl izpod koles. Voda tam gotovo ni bila globlja kot kakih 1,5 m, toda drla je tako, da je hotela vse prevrniti.

Tik pod žago je bila ob mali vodi sipina, kjer je raslo visoko grmovje, ki je pa takrat gledalo samo toliko iz vode, da mi je oviralo čoln in vesla. Pod grmovjem je bila brv, po dva hloda z brega do preproste kože sredi vode in naprej zopet dva hloda. Voda je segala skoraj do brvi, dvomil sem, da bi čoln sam prišel pod njo skozi, tudi gori grede sem prišel ne pod brvjo, marveč ob levem bregu, kjer je bila brv nekoliko preplavljena, in le tako, da sem sedeč zadaj zapodil čoln čim bolj nanjo, šel potem v prednji konec, s tem olajšal čoln zadaj in ga zvelkel čez brv. Tisti moj poskus, priti pod žago v curek, se je povsem ponesrečil. Voda me je pritisnila ob steber, čoln je bil takoj poln in jaz sem stal v deroči vodi nekako do pasu, žaga, njen pod, je bil pa še toliko nad menoj, da nisem dosegel prečnega trama, po katerem bi bil zlezal iz vode. Vesli sta seveda odplavali. Slišal me ni v mlinu nihče, voda je hudo bobnela in mleli so tudi. K sreči sem imel, kakor vedno, pri sebi tisto vrstico, ki sem jo že omenil pri poskusu s sidrom. Bila je dolga do 60 m. Vzel sem jo v dve gubi, vrgel čez tram, napravil zanko in si pomagal na žago. Olajšani čoln je, dasi poln vode, takoj odplaval in se motal med grmovjem. Stekel sem na kopno in okoli mlina na brv. Polni čoln bi bil lahko zdrsnil pod brvjo, moral sem ga ujeti z brvi, sicer bi bil ušel v Krko, ki je bila oddaljena manj kot dvesto m. Res ga je tisto grmovje zadržalo toliko, da sem ga še ujel in z muko spravil k bregu. Tam je bilo eno veslo, voda ga je sama spravila k bregu. Kolikor hitro sem mogel, sem spraznil čoln pa z enim veslom za drugim, ki sem ga ujel šele precej daleč v Krki. Potem brž k Rozinovim, kajti bilo je dokaj hladno, dasi je sijalo lepo sonce.

Tretjič bi se bila prav po moji drznosti lahko zgodila velika nesreča, za katero se ne bi bil mogel izgovarjati s slučajem, ker sem nevarnost iskal sam; res je le, da sem se je zavedal šele, ko sem bil že sredi nje in nisem mogel več nazaj. Težka voda se izliva v Krko tik pod cestnim mostom, ki ima dva nizka oboka, tako da je ob veliki vodi le malo odprtine pod njima. Ker je Krka neprimerno močnejša od potoka in je povodenj navadno istočasno v obeh vodah, zastavlja Krka potok, tako da se ta prav počasi odteka pod mostom vanjo, pač preplavi travnik nad mostom in skoraj napolni odprtine obeh obokov. Iz Krke priti v potok torej ni težko, le počeniti treba v čolnu in paziti na vesla. Le parkrat sem videl, da je bil potok hujši in da je prav vdrl vanjo, tako da je zaradi utešnitve vodotoča z mostom in zlasti z zidanim stebrom v sredi nastala skoraj brzica in so se delali vrtinci. In hotel je vrag, da sem prav ob takem stanju na veliki Slančev čoln naložil brata Vladka in Vojčka, oba neplavalca, da poskusimo priti proti deroči vodi pod mostom v potok.

Brata sta mi slepo zaupala, ne vem, ali sta se sploh zavedala nevarnosti, v katero smo prišli, ko smo se sicer spravili pod most, nikakor pa nismo mogli naprej, ker nas je hotela voda postaviti počez, z vesli pa nismo mogli nič, ker je bila odprtina pod obokom premajhna, da bi bili zamahnili, voda pa pregloboka, da bi se bili z vesli odrivali kot z drogovi. Petkrat, desetkrat se je posrečilo, nazaj pa tudi nismo mogli, krmilo bi se bilo takoj obrnilo postrani, čoln pa za njim in v hipu bi bil poln vode, brata bi bila, oblečena, utonila par metrov od brega v deroči vodi. Slednjič sem čoln spravil k desnemu bregu, tako da se je skoraj dotikal zidu mosta. Tam se je eden bratov ujel za tenko vejico grma. Previdno je tipal naprej ob nji, da je prišel do močnejšega stebela. Jaz sem medtem držal čoln, tako da je stal z ostrim sprednjim delom proti vodi, drugi brat je menda pazil, da nas voda ni preveč butala ob zid in polomila vesel. Vse to smo morali delati čepe pod obokom. Le počasi in pre-

vidno smo napredovali toliko, da sem se mogel dvigniti. Z vso silo sem se uprl ob obok, pognal čoln kar sem mogel naprej in takoj prijel za vesla. Bili smo rešeni. Voda se je nad mostom razlila čez travnik in je sicer tekla hitro, toda drla ni. Držal sem se, kakor da je vse to bilo v programu, bal sem se, da brata ugotovita, kako nam je predlo, da se preplašita in mi uideta. Pa nista, namreč ušla; ali sta sploh opazila nevarnost, ne vem. Molčali smo vsi trije, tudi doma. Ven priti pod mostom ni bilo pretežko. Treba je bilo točno držati čoln v toku pa ga je sama voda lepo odnesla v Krko.

Zadnja, največja dogodivščina se mi je pripetila oktobra 1896. Za življenje sicer takrat meni neposredno ni šlo, vendar je bila stvar dovolj resna za mene in za druge. Bil je jako lep sončen popoldan in odpravili smo se na obeh čolnih: Slančeva guvernanta z Martino, Umkova Linca, Poljančeva Iva in sestra Ana. Prišel je tudi naš najmanjši, tri in pol leta stari Stanko, toda poslal sem ga nazaj, ker je prišlo eno deklet več, kot sem mislil, v svoj mali čoln se ga pa nisem upal vzeti. Jako žalosten je odšel sam nazaj, hvala Bogu!

Mi smo krenili k mestnemu mlinu, kjer je bilo drevje in grmovje Ragovega loga v najlepših jesenskih barvah nad temno zeleno, ponekod od jasnega neba skoro višnjevo Krko. Dovolj daleč od jezua sem rekel, naj dekleta obrnejo čoln, tako da bi se jezua bližali s krmilom in bi lahko z enim udarcem vesel zletele pet, šest metrov nazaj z jezua. Sam sem z malim čolnom storil prav tako. Kolikokrat sem se na ta način približal jezua tako, da sem trčil vanj! Ko so bile skoro ob jezua, sem zaklical »nazaj« in sam krepko potegnil, da je moj čolnič kar odletel. Kaj so delala dekleta, ki so vsa znala za silo veslati, guvernanta pa naravnost odlično, ne vem. Ali niso naenkrat potegnile in se tako zapletle z vesli ali je tista, ki je bila pri krmilu, držala krmilo postrani: naenkrat vidim, da se čoln ne odmika od jezua, marveč se mu približuje z bokom, da leze na jezua, da visi sprednji konec že čez jezua in da samo zato še ni zdrknil čezenj, ker se je na njem zataknilo krmilo. Vedeti treba, da je jezua kaka dva metra le malo nagnjen, potem pa kakega pol metra navpičen. Šlo je čezenj le malo vode, očitno pa je čoln našel mesto, kjer je šlo nekaj več, saj površina s kamenjem obloženega in z gostim debelim mahom obraslega jezua ni povsem gladka.

Na mah se izdere krmilo, čoln se strese, Poljančeva Iva pade ali skoči v vodo pod jezua, Umkova zleze sama iz čolna, poklekne na jezua in se prime za zgornji tram jezua. Tako olajšani čoln se premakne naprej in ko popolnoma brez potrebe skoči v vodo še Martina, odplava čoln lepo sam čez jezua. V njem sta bili guvernanta, ki je držala Martino – ta je obenem visela na robu čolna – Ana je pa mirno sedela v čolnu, ali tako hladnokrvna ali tako preplašena, ne vem. Plavati ni znala ona, pa tudi ne Umkova. Vse to ni trajalo pol tako dolgo, kakor se pripoveduje. Kaj naj storim jaz? Martina, guvernanta, Ana niso bile v nevarnosti. Voda je bila majhna, do spodnjega, bolj nevarnega jezua bi rabile skoraj pol ure, pomagale bi si bile na breg, pa če bi z rokama veslale – kje so bila vesla, nisem vedel. Voda tudi ni bila ledena, torej se je lahko nekaj časa držala na jezua Umkova.

Poljančeva je sicer izvrstno plavala, toda bila je popolnoma oblečena in obuta in valovi pod jezua – res sicer ne nevarni – so jo grdo premetavali. Njej je bila pomoč najbolj nujna. Obrnil sem v hipu svoj čoln, ga na moč pognal čez jezua in skočil v vodo v trenutku, ko je čoln s sprednjim koncem dosegel vodo pod jezua. Tako sem preprečil, da se čoln ni zadril

v vodo in ni zajel. Potem sem se obesil zadaj za čoln in ga plavaje naravnal k Poljančevi. Ta ni izgubila pameti in se je prijela za prednji konec ter zlezla čezenj v čoln, ki sem ga zadaj držal v ravnovesju. Potem sem še jaz čez zadnji konec zlezal v čoln. Od strani bi bilo obema lažje, toda mali čoln bi se bil najbrž zvrnil. Na bregu sva bila kmalu, izkrcal sem jo in poslal, naj teče domov.

Ljudje so se medtem začeli zbirati na bregu in ob mlinu, toda nihče ni šel Umkovi na pomoč. Ta se je, plavanja nevesčča, menda bolj ustrašila, kot je bilo treba; ležala je na sredi jezua, najmanj 40 m od brega, tam, kjer je – po nepotrebnem – skočila iz čolna. Niti na pomoč ni klicala, seveda sem jo bodril, da pridem takoj ponjo. Pomagati sem ji hotel na ta način, da ne bi bil šel po spolzkem mahu in kamnju, marveč v vodi ob zgornjem robu jezua, tako da bi se lahko s koleno in rokami upiral, ako bi me hotela voda splaviti čezenj. Nazaj grede bi bil imel samo eno roko, ker bi moral držati Umkovo, zato sem zahteval vrv. Prineso, privežem si jo čez prsi in zlezem v vodo. Dajal sem navodila, kako naj popuščajo vrv; bili so pa tako nerodni, da so me z njo skoraj vrgli v vodo in slednjič se je izkazalo, da je prekratka. Medtem sem se prepričal, da voda ni tako huda, kakor sem se bal, zaklical sem, naj vrv spuste in jim jo še potegnili iz rok. Umkovi sem rekel, naj me prime z obema rokama za moja ramena, prepričan, da bo v svojem strahu držala bolj čvrsto kot jaz. Vstati si ni upala; napol kleče, napol čepe sva pridrgnila do kraja, kamor so takoj prišle tudi ostale dame; od cele družbe sta bili kolikor toliko suhi le guvernanta in Ana.

Jaz sem oblekel suknjo, ki sem jo imel slečeno že prej med veslanjem in hiteli smo vsak na svoj dom. Čudni so bili ljudje. Zdelo se mi je skoraj, da jim je žal, da se je vse tako lepo končalo. Vsaj meni povodnjaku so menda privoščili, misleč najbrž, da bom poslej ozdravljen in z menoj dekleta. No, moram reči, da so se zmotili. Drugi dan sem bil zopet na čolnu in od deklet se tudi ni dala nobena oplašiti. Nahoda tudi ni dobil nihče.

Ko sem bil preoblečen in suh, sem šel k Slancu, da se opravičim zaradi čolna, bal sem se, da se je kaj pokvaril, pa se ni. Dr. Slanc me je grdo nahrulil, prvič, da sem dekleta spravil v nevarnost – to je bilo res in ne: brez mene ne bi šle tako blizu jezua, ko bi bile ravnale pametno, pa bi šle čez jez – drugič, da nisem šel najprej pomagat Martini. Teta Slančevka me je branila in jaz sem dejal, da sem šel najprej pomagat tistim, ki so bile v večji nevarnosti, Martini sploh ni pretila nevarnost. On je nato zarenčal, da ve, da sem se vedel junaški, in dobro je bilo.

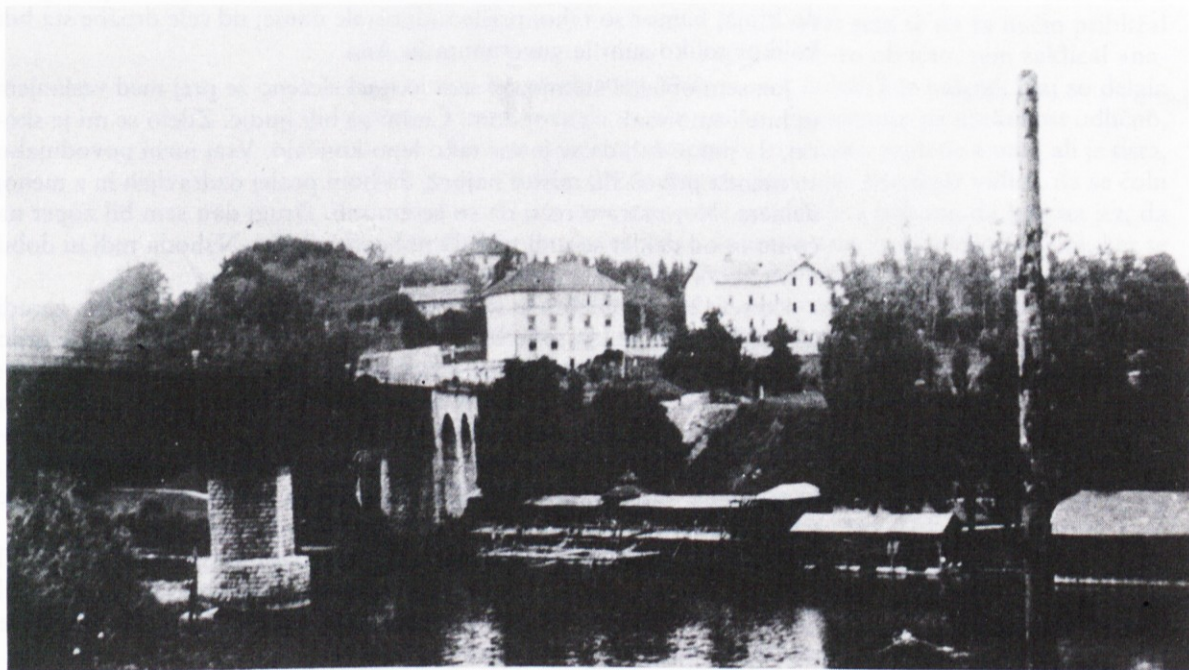
Pri Poljancu pa je bila »rešilna« večerja in zlat navesek k uri sem dobil z Ivino sliko in z napisom »svojemu rešitelju«. Imel sem vtis, da bi se bil materi in morda tudi hčeri še bolj prikupil, ko bi bil poslednjo rešil še samskega stanu in se brž zaročil.

Veslali smo pa še, ne samo v počitnicah, dokler sem kot študent hodil domov, temveč zlasti, ko sem v Novem mestu služil pri sodišču in v vseh poznejših počitnicah. Izlete smo delali po vodi, sam sem veslal, ali z Ano in njeno in svojo prijateljico Marico Rozinovo. Obe sta bili dobri veslačici, najboljši v Novem mestu. Na takem, rekel bi, sprehodu, v pozni jeseni ali zgodnji spomladi smo imeli neprijeten doživljaj: lepo sončno je bilo, toda prav hladno, ko smo nekaj korakov od desnega brega pri otoku zapazili male, čisto male valovčke na mestu, kjer jih ni bilo pričakovati in razložiti. Potegnemo bližje: bil je mrtvec, pokonci je stal v blatu, lasje so mu segali prav do gladine vode in med njimi so se delali

Milan Škerlj
KRKA V NOVEM MESTU
PRED STO LETI

majhni valovi. Še to smo videli, da je mož popolnoma oblečen in da ima na nogah težke škornje, zaradi katerih je pač stal pokonci, ušesa so bila od rib načeta in ribe so pač povzročile male valove. Brž smo šli po Fischerja in spravili mrliča na mestno Loko, od koder je bilo prav blizu na pokopališče. Komisija je dognala nesrečo. Mož je bil sejmar, ponoči je najbrže zašel s ceste na kolovoz in od ondot v Krko; od kod je bil, sem pozabil.

Rešil sem iz vode že omenjeni dekleti, enkrat tudi plavalca, tovariša, ki je hotel z menoj plavati prvič čez Krko. Priporočil sem mu, da naj ga spremlja čoln, on, da ni treba. Imel sem vtis, da je že dobro zanesljiv in popustil sem. Plaval je naprej, jaz par udarcev za njim. Ko smo bili na koncu druge tretjine pota, je začel omagovati in klicati mi. Priploval sem od leve od zadaj, da me ni mogel zagrabiti in mu dal z desno roko krepak sunek pod levo pazduho, da je zletel par metrov naprej, jaz pa sem pri tem seveda prišel z glavo malo pod vodo. Tako sem ga prignal do brega, kjer je obležal napol v vodi, napol zunaj, zevajoč in sopihajoč. Sedaj se ni branil čolna, plaval sem ponj na kopališče in tovariša spravil nazaj. Utopljenca sem našel samo enega, dasi sem še nekajkrat pomagal pri iskanju; več sreče je imel in več vaje Fischer; ta je našel vsakega, toda vedno mrtvega, tako tudi Marinkovega nečaka, ki se je šolal pri stricu; ta nesreča me je hudo pretresla.

Kopališče, perišče in čolnarna v Novem mestu, 13. avgusta 1939; fotografija je last Dolenjskega muzeja Novo mesto

KULTURA
Rast 5–6/1994

Zorka Skrabl OB STOTI OBLETNICI DOLENJSKE PROGE

Od leta 1825, ko je bila odprta prva železniška proga za javni promet med Darlingtonom in Stoctonom v Angliji, se je pričela doba železnic, ki je v naslednjih stotih letih prepletla skoraj vse kontinente.

Tudi na ozemlju današnje Slovenije so se začela prva gradbena dela železnic. Leta 1846 je bila zgrajena prva proga, in sicer Maribor–Celje, 17. septembra 1849 pa je bila z velikim pompom predana prometu proga Celje–Ljubljana. Veliko težje smo prišli do dolenske železnice, katere zgodovina je polna krajevnih sporov, političnih bojov, interesnih nasprotij in kompromisov.

Gradnja železniškega nadvoza v Trebnjem 1893; fotoarhiv Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto

Za dolensko progo je obstajalo več idejnih načrtov. Vsak konzorcij, na čelu katerega je bil navadno pomemben gospodarstvenik ali politični veljak, je podpiral svojega. Prvi načrti poteka dolenske proge so bili narejeni že v sedemdesetih letih devetnajstega stoletja. Že takrat so nekateri krogi, zbrani okrog dr. Coste, podpirali gradnjo proge po dolini reke Krke. Potekala naj bi skozi Žalno, Luče, Krko, Zagradec, Žužemberk, Sotesko, Dolenjske Toplice, Črmošnjice do Gaberja pri Semiču. V začetku leta 1885 pa je bil oblikovan nov konzorcij, ki ga je vodil Josip Kušar. Spomladi 1885 so začeli z meritvami na trasah Ljubljana–Novo mesto in Prapreče–Kočevje. Za progo Ljubljana–Novo mesto sta bili tako zopet predvideni dve varianti, in sicer: Hudo–Trebnje–Novo mesto–Gornja Straža, po dolini Temenice in Hudo–Žužemberk–Novo mesto, po dolini reke Krke. Na predlog Trgovinskega ministrstva je deželna vlada razpisala revizijo trase Hudo–Trebnje–Novo mesto–Straža ter Hudo–Žužemberk–Novo mesto z odcepom proti Kočevju, z nalogo, da se dokončno preuči gospodarska upravičenost ene ali druge variante. 5. in 6. novembra 1886 se je na ljubljanskem magistratu sestala komisija in preučila obe trasi. Proga po dolini Krke bi bila nekoliko krajša kot proga ob Temenici, zanemarila pa bi Novo mesto. Z gradnjo proge po dolini reke Krke bi oživili rudnik v

Zagradcu, rudnik na Dvoru, papirnico v Žužemberku, številne žage itd. Toda deželni odbor se je odločil za progo Stična—Trebnje—Novo mesto—Straža, češ da je ta proga gospodarsko bolj upravičena, ker gre skozi gosteje naseljene kraje temeniške doline in je bogatejša s kmetijskimi proizvodi in naravnimi bogastvi.

Dolenjska kot zaostala pokrajina si je že dolgo želela železnico, misleč, da jo bo ta rešila pred gospodarskim propadom, izseljevanjem in zaostalostjo.

Žal pa časi in razmere Dolenjcem niso bili naklonjeni in če ne bi bilo domačih politikov, med katerimi imata največ zaslug baron Šveglj in dr. Franjo Šuklje, kateremu so pri tem veliko pomagala osebna poznanstva s prometnim ministrom Guttenbergom, Wittkom in Wrbo, je vprašanje, kdaj bi Novo mesto dobilo železnico.

8. maja 1890 je državni zbor končno sprejel zakon o gradnji dolenske železnice. V Novem mestu je zavladalo pravo veselje, toda do začetka gradbenih del sta pretekli še dobri dve leti. 29. septembra 1892 je c. kr. okrajni glavar na kraju bodočega kolodvora zasadil lopato in tako simbolično otvoril začetek gradnje dolenske železnice. Po predvidevanjih naj bi bila končana že januarja 1894, toda dela so se zavlekla vse do pozne pomladi. Tako so se Novomeščani lahko šele 31. maja 1894 udeležili slovesnosti ob odprtju novomeške proge. S tem dnem se je poštna kočija dokončno »upokojila«. Že od leta 1893, z dograditvijo proge Grosuplje—Kočevje, je njena pot potekala samo na relaciji Novo mesto—Grosuplje z odhodom ob pol peti uri zjutraj.

Otvoritev dolenske železnice na novomeški postaji, 31. maja 1894; fotografijo hrani Dolenjski muzej Novo mesto

Ker je bilo domačim politikom jasno, da bo vlada za gradnjo dolenske železnice prispevala le del stroškov, so sami pričeli z zbiranjem finančnih sredstev. Ustanovili so poseben konzorcij za dolensko železnico, ki se je konstituiral kot delniška družba. Ustanovni občni zbor je bil 4. maja 1892 na Dunaju. Za predsednika so izvolili barona Šveglja.

Družba je izdala dvoje vrst delnic, in sicer glavinske in prioritetne (prednostne) delnice. S slednjimi ni imela problemov. Večji problem so predstavljale glavinske delnice, kajti dividende na te delnice bi se razdelile šele po tem, kar bi ostalo po pokritju obresti prioritetnih delnic.

Visokočastili gospod!

Podpisano zastopnikovo Novome
se oprusti, vam, kakor poslancu Dolenjsk
mestov tedaj tudi našega, eno prošnjo
zavolj pospešenja izpeljave Dolenjske
železnice, poslati in Vas oljudno naprosu
da bi ti to prošnjo deželnemu zboru
po navadni šegi izročili ali predložili.

Nadja se podpisani županjski
zastop, da bo to varno zadevo
s vso močjo podpirali in zagovarjali.

Izreči svoje izveržno častenje

Novome 30, Nov. 1872

Za Odbora županije novome

Blagorodni, visokočastili

gospod Karol Rudež

deželni poslanec

Ljubljani

Glavno mestno Lujanstvo
v
Novomesto.

Potpisani mestni, stražniki prosimo.

Sledsče.

Sporočamo slavnemu, mestnemu odboru
da potrebujemo, za časa gradnje dolenske,
Kelenice, kot nastaki od mesta proti
Koledvoru kavice v noči še posebno,
vojske Lovorajci ali puške, kjer za breme
pri napadu so naše sablje preolake,
tako prosimo slavnim mestnim zastop
da bi nam podelili še potrebno vojske
za breme. zunaj mesta.

Novomesto, dne 9. 3. 1890.

Jozef Jurček
Ivan Horvat

Paul Mišček.

Delnice delniške družbe Dolenjske
železnice, 1892

Zato je kranjski deželni zbor sklenil kupiti za pol milijona goldinarjev glavinskih delnic. Seveda so morale nekaj prispevati tudi občine, kjer naj bi potekala načrtovana proga. Tako je mestna občina Novo mesto prispevala v ta namen 8.000 goldinarjev, poleg tega je še brezplačno odstopila zemljišče za progo.

6. junija 1890 je državni zbor sprejel sklep, da za gradnjo dolenske železnice 2.500.000 goldinarjev, konzorcij za dolensko železnico pa je istega leta sporočil, da žele, da deželni zbor, namesto 500.000 goldinarjev zagotovi 4-odstotne obresti od kapitala. To bi pomenilo, da bi dežela morala vsako leto plačevati 296.953 goldinarjev, kar je bil velik znesek, vendar le v primeru, če železnica ne bi prinašala nobenega dohodka, »kar pa je skoraj nemogoče,« so zapisale Dolenjske novice 15. novembra 1890, »saj naj bi samo dohodek od kočevskega premoega prinašal 235.640 goldinarjev, povrh vsega pa izkušnje pri vseh železnicah kažejo, da se prihodki ne manjšajo, marveč od leta do leta množe!«.

Dohodki, ki jih je imela d.d. Dolenjske železnice, niso zadoščali za obrestovanje najetega posojila. Za kritje obresti za dobo treh let od leta 1896–1898 je morala kranjska dežela plačati 163.000 goldinarjev. Na šesti glavni skupščini delničarjev dolenjskih železnic, ki je bila 24. junija 1900, se je stanje nekoliko popravilo. Skupni dohodki so znašali 624.503 goldinarje ali 37.851 več kot leta 1899, stroški 400.787 goldinarjev, čisti dohodek pa 223.713 goldinarjev. Za obrestovanje in amortizacijo prioritetnih obligacij pa je bilo potrebno 249.240 goldinarjev. Tako je primanjkljaj znašal 25.527 goldinarjev, ki je bil v znesku 3.546 goldinarjev pokrit iz rezervnega fonda, 21.989 goldinarjev pa je pokrila dežela.

Stanje se je v naslednjih letih izboljšalo. Gospodarstvo se je bolj usmerilo na železnico. Družba je uspešno poslovala skoraj celo desetletje. V letih 1905–1907 so dobili delničarji celo po 3–4 krone dividende. Leta 1908 se je zopet pojavil primanjkljaj in po letu 1910 so delnice dolenjske železnice z nominalno vrednostjo 200 enot (kron), prodajali za 50–60 enot (kron).

Leta 1936 pa je država odkupila delnice Dolenjske železnice z vsemi zgradbami, voznim parkom in vsem inventarjem za 43.000.000 dinarjev po 0,5-odstotni obrestni meri po stanju od 1. januarja 1931 dalje. Kupnina naj bi bila izplačana v 16 enakih polletnih obrokih, in sicer od 15. maja 1936 do 15. novembra 1943, kar pa je preprečila vojna. Po drugi svetovni vojni je bila d.d. Dolenjske železnice 5. decembra 1946 nacionalizirana, 19. avgusta 1948 pa likvidirana.

Tudi promet po železnici je bil po začetnem navdušenju kar nekaj časa pod pričakovanji. Že 15. oktobra 1895 so Dolenjske novice zabeležile, da promet na dolenjski železnici, zlasti na novomeški progi, čedalje bolj peša. Vzrok je po vsej verjetnosti v počasni in dragi vožnji ter neugodnih zvezah. Vlak je do Ljubljane vozil več kot štiri ure, zlasti v času zimskega voznega reda, ko so bili potniškemu vlaku priključeni tudi tovorni vagoni. Povrh vsega pa so morali potniki še prestopati v Grosupljem. Situacija se je spremenila že naslednje leto, ko so spremenili vozni red in potniškemu vlaku niso več priklopili tovornih vagonov. Potniški promet je potem v naslednjih letih konstantno naraščal, medtem ko je tovorni promet v letih 1902–1905 stagniral.

Ko pa se je začel razvijati cestni promet, je država pohitela in zaščitila interese železnice. Tako so se medkrajevne avtobusne zveze razvijale zelo počasi in po hudih bojih. Avtobusi namreč niso smeli voziti na relaciji, kjer so obstajale železniške zveze, a če je to izjemoma dovolila, je smel avtobus voziti samo v času, ko ni bilo zvez z vlakom. Kot primer naj navedem prošnjo lastnika avtobusnega podjetja Josipa Kosa iz Novega mesta, ki je leta 1934 prosil za dovoljenje za prevažanje potnikov z »motornimi vozili« na progi Novo mesto–Ljubljana–Novo mesto namesto podjetnika Ivana Klinarja. Kraljevska banska uprava je zavrnila prošnjo, češ da za izdajo zaprosenega dovolila ni razlogov, »ker obstojajo na progi Novo mesto–Ljubljana dokaj ugodne železniške zveze, ki se bodo s poletnim voznim redom še izboljšale«.

Vsi prebivalci Dolenjske so si od dolenjske železnice veliko obetali. Dolenjske novice so že nekaj let pred pričetkom gradnje objavljale članke, v katerih so razni pisci poučevali Dolenjce, kako se naj pripravijo na železnico. Svetovali so jim, naj začnejo gojiti ječmen, hmelj in živino. »Mi imamo še vse premalo živine. Toliko, kolikor jo imamo, in kakršno imamo dandanašnji, to zadostuje komaj za današnje razmere ne pa za

БАНСКА УПРАВА ДРАВСКЕ БАНОВИНЕ ЛЈУБЛЈАНА 6600/6.	 20. decembra 1932.	БАНСКА УПРАВА ДРАВСКЕ БАНОВИНЕ ЛЈУБЛЈАНА ОДЛОК.
---	---	--

Na osnovi §§ 4., 60., 61., 81. 96. in 102. obrtnega zakona za-
vračam prošnjo Kosa Josipa, avtobusnega podjetnika iz Novoga me-
sta za dovolitev rednega prevažanja oseb z motornimi vozili na
progi Novo mesto-Ljubljana namesto dosedanjšega podjetnika Klina
ja Ivana.

Preti tej odločbi je dopustna pritožba na ministrstvo tr-
govine in industrije, ki si jo bilo vložiti pri kr. basski upravi
dravske banovine v Ljubljani tekom 15 dni po dsevu destavitve
odločbe, opremljeno s takso 20 Din po tar. post. o. takse tarife
zakona o takсах.

Taksa po tar. post. 5. imenovane takse tarife je plačana iz
predpisno razveljavljene.

Razlogi:

Za izdajanje zaprečenega dovolila ni nikane potrebe, ker po-
stojajo na progi Novo mesto-Ljubljana dokaj ugodne železniške
zveze, ki bodo po obvestilu direkcije državnih železnic s polno
voznim redom privednjave leta že znatno izboljšane, tako z uve-
večje brzine vlakov, kakor z večjim upoštevanjem lokalnih prilic.
Od Grosupljega do Ljubljane, kjer sicer že obstoja tudi avtobus-
zveza, bo i povečano število vlakov za tri pare.

Cestna proga poteka domala vsporedno z železnico, valed če
sar se železniški in avtobusni promet ne bi dopolnjevala, nego
bi se njiju interesi ostro križali, kar nikakor ni v občo koris.

O tem se olveščajo:

- 1./ G. Kos Josip, avtobusni podjetnik v Novem mestu.
- 2./ Srezko načelstvo v Novem mestu z vabilom, da dostavi

Odlok o prevažanju oseb z motor-
nimi vozili na progi Novo mesto -
Ljubljana z dne 20. decembra 1932

bodoče. Ako pa hočemo večini lepšo živino rediti, potrebno je, da
dobimo več krme. Glede na krmo pa smo Dolenjci v dosti krajih prav
režeži. Travnikov skoraj nič ni, vso krmo mora prebivalec na njivah v
podobi detelje itd. pridelovati. V mnogih krajih pa imajo dosti travni-
kov, toda močvirnih, na katerih rase le malo vredno kislo seno in še tega
ne Bog si ga vedi koliko, ampak prostoru primerno le malo, kaj malo.

In ravno v takih krajih, kjer imajo dosti močvirnih travnikov, ravno
v takih krajih leži Dolenjcem še velik zaklad v zemlji. Ako bi se taki
travniki po umetnem potu osušili, kjer mogoče (in zelo povsod je to
mogoče) po potrebi tudi namakali, pridelovalo bi se še enkrat toliko
sena kakor dandanes. In to bi ne bilo slabo, kislo, netečno, ampak naj-
bolj sladko, jako tečno seno. Kdor tega ne verjame naj se prepriča. V
poletnem času, ob košnji naj gre na obširne osušene ter namakane trav-

Zorka Skrabl
OB STOTI OBLETNICI
DOLENJSKE PROGE

Vabilo na slavnostno vožnjo na
progi Grosuplje – Novo mesto –
Straža s programom vožnje za 30.
maj 1894

Einladung

zu der
AM 31. MAI 1894

stattfindenden

Eröffnungsfahrt auf der Strecke Grosslupp-Rudolfswert-Strascha
der Unterkrainer Bahnen

für Herrn Landtags Abgeordneten
Langer Ritter von Peljoro

PROGRAMM.

Abfahrt von Laibach S.-B.	8 Uhr 10 Min. Vorm.	Ankunft in Grosslupp	10 Uhr 52 Min. Vorm.
Ankunft in Grosslupp	9 " 3 " "	" " Treffen	11 " 10 " "
" " Wetzelburg	9 " 46 " "	" " Hönigsteln	11 " 37 " "
" " Sittich	10 " 5 " "	" " Rudolfswert	12 " 5 " Nachm.
" " Rodockendorf	10 " 27 " "	" " Strascha	12 " 32 " "

Ankunft in Rudolfswert 1 Uhr 10 Min. Nachm.

Diner in der Station Rudolfswert.

Abfahrt von Rudolfswert 5 Uhr 30 Min. Nachm. | Ankunft in Laibach S.-B. 9 Uhr Abends.

Novomeška železniška postaja iz
tistega časa, fotografijo hrani Knjiž-
nica Mirana Jarca Novo mesto

nike gospoda Berga v Mokronogu in primerja na njih rastočo travo z ono na sosednjih neosušenih ter ne namakanih kmečkih travnikih...« Dolenjske novice 15. 1. 1891.

Še največ koristi je železnica prinesla prebivalcem ob sami gradnji. Za graditev železnic so namreč potrebovali ogromno delavcev, gradbenega materiala, valjanih in kovanih izdelkov, železa, jekla, kamna, lesa itd. Pri gradnji je poleg domačinov sodelovalo tudi veliko tujih delavcev in obrtnikov, zlasti Italijanov in Štajercev. Vsi pa so bili z redkimi izjemami slabo plačani. Med gradivom fonda Mestne občine Novo mesto najdemo več prošenj delavcev, ki so delali na železnici, za potno podporo, da so se lahko vrnili domov, ker njihov zaslužek ni zadoščal niti za preživetje, ter obvestil o protestih oziroma prekinitvah dela zaradi premajhnih plač.

Za vse te delavce je bilo potrebno organizirati nastanitev in prehrano ter dovoz živil in gradbenega materiala. To pa je omogočilo priložnostni zaslužek kmečkim voznikom in kmetom z oddajanjem prenočišč, kmečkim gospodinjam pa s prodajo vrtnin in kuhanjem. Seveda so tuji delavci poleg zaslužka pebivalcem povzročili tudi marsikatero sitnost. Povečalo se je število izgredev in kaznivih dejanj. Zato so novomeški stražniki prosili Mestno občino za dodatno oborožitev.

Železnica je resnično pomenila velik napredek, zlasti v tehničnem smislu. Dolenjsko je povezala s svetom in mnogim spremenila življenje, vendar je kljub vsemu prinesla manj, kot so si obetali. Vse kaže, da je prišla prepozno. Stara industrija je zaradi pomanjkanja prometnih zvez propadla še pred železnico, zdaj pa je bilo nemogoče, da bi se pokrajina po hitrem postopku industrializirala, kar so mnogi od nje pričakovali. Res se je povečalo zanimanje za graditev novih industrijskih obratov sredi gozdov in za modernizacijo parnih žag predvsem na Rogu in Ribniški ter Sodraški dolini. Les, ki se ga do leta 1893 ni splačalo predelovati, je končno dobil dostop na svetovni trg. Vse to pa ni preprečilo, da za Dolenjsko ne bi nastopilo obdobje industrijskega in s tem tudi ostalega gospodarskega zatona in mirovanja, kar se je kazalo v izredno močni migraciji.

Do začetka prve svetovne vojne je bilo zgrajeno vse železniško omrežje, ki se je po vojni podaljšalo le za nekaj deset km. Za obdobje po drugi svetovni vojni pa je bilo značilno opuščanje in demontaža prog. Nekaj so jih sicer res posodobili, vendar v glavnem na Štajerskem. Promet se je preselil na ceste. Tako je z zgraditvijo »avtoceste« v petdesetih letih v bivšem novomeškem okraju promet po železnici skoraj popolnoma prenehal. Zaradi nerentabilnosti je prišlo v šestdesetih letih do poskusov ukinitve proge Novo mesto–Metlika, promet na progi Grosuplje–Kočevje pa se je omejil le na tovorni promet. 15. januarja 1966 je še zadnjič peljal vlak med Stražo in Novim mestom.

Po zadnjih podatkih je bilo v Sloveniji konec leta 1991 1201 km železniških prog, od tega 500 km elektrificiranih, 95 električnih lokomotiv, 30 elektromotornih in 84 dieselmotornih vlakov ter 101 dieselelektrična in 28 dieselhidravličnih lokomotiv.

Ker z železnico že nekaj deset let močno tekmujeta avtomobil in letalo, si ta prizadeva za čim hitrejši, varnejši in udobnejši promet. Vprašanje pa je, če in kdaj ga bo dočakala tudi Dolenjska.

Vse dokumente v tem prispevku hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana – enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

Viri in literatura:

1. Fond Mestna občina Novo mesto, Zgodovinski arhiv Ljubljana–Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto
2. Fond Dolenjske železnice Novo mesto, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto
3. Dolenjske Novice 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1897, 1898, 1899, 1900, 1905
4. Ivan Mohorič: Zgodovina železnic na Slovenskem, Ljubljana 1968
5. Karel Rustja: Katalog ob stoletnici novomeške proge (v tisku)
6. Fran Šuklje: Iz mojih spominov, Ljubljana
7. Marko Ivanetič: Razvoj gospodarstva na Dolenjskem, Dolenjski zbornik 1961, Novo mesto 1961

Franc Jakopin **KOPITAR, PLETERŠNIK, ŠKRABEC, BREZNIK – ŠTIRI OBLETNICE**

Spominjamo se 150-letnice smrti Jerneja Kopitarja (1780–1844), 100-letnice Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja (1894–95), 150-letnice rojstva Stanislava (Antona) Škrabca (1844–1918) in 50-letnice smrti Antona Breznika (1881–1944).

KOPITARJU je bil letos posvečen mednarodni simpozij v okviru Obdobja v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani (vodil ga je dr. Jože Toporišič); na njem je sodelovalo okoli 60 slavističnih strokovnjakov iz evropskih in ameriških univerz ter drugih znanstvenih ustanov; osvetlili so Kopitarjevo delo in njegov pomen za slovensko in mednarodno filologijo. Njihovi prispevki bodo objavljeni v posebnem zborniku prihodnje leto; po svojem obsegu in znanstveni teži ne bo zaostajal za Miklošičevim zbornikom, ki je izšel pred dvema letoma kot rezultat podobnega srečanja 1991, ob 100-letnici Miklošičeve smrti.

O Maksu PLETERŠNIKU (1840–1923) in njegovem slovarju je bilo lani in letos že nekaj objav in predavanj (Delo, SAZU, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture za tuje slaviste, Rast), spomnili so se ga pri pouku slovenščine na šolah različnih stopenj, izdana je bila posebna znamka; sredi septembra je bila v Pišecah osrednja republiška proslava, ki jo je priredil častni odbor Republike Slovenije pod vodstvom predsednika Milana Kučana, obnovljena je bila Pleteršnikova domačija s spominsko razstavo (muzejem), v začetku oktobra bo na republiškem slavističnem zborovanju v več predavanjih obravnavano njegovo znamenito slovaropisno delo.

Sredi maja 1994 je Frančiškanski samostan Kostanjevica pri Novi Gorici, kjer je Stanislav ŠKRABEC preživel 42 let (1873–1915) in ustvaril svoj veliki mozaik o slovenskem jeziku, organiziral Škrabčeve dneve. Srečanje je strokovno pripravil Jože Toporišič; prispevki, ki so predstavili bogato Škrabčevo jezikoslovno in drugo dejavnost, bodo izšli prihodnje leto.

Manj opaženo je minil spomin na leto BREZNIKOVE smrti; spomnilo se ga je – kot nepozabnega učitelja in znanstvenika – v njegovem rojstnem Ihanu predvsem veliko absolventov nekdanje šentiviške škofovske gimnazije, med njimi tudi ljubljanski nadškof in metropolit Alojzij Šuštar.

Vemo sicer, da so se te obletnice v letošnjem letu zgostile mogoče naključno. Zato seveda še bolj sili v ospredje vprašanje, kaj imajo naši štirje zaslužni možje vendar skupnega, kako so v slovenskem kulturnem in znanstvenem izročilu po svojem delu med seboj povezani, zlasti pa nas mora mikati vprašanje, kaj je vsak posamezni učenjak doprinesel v zakladnico slovenskega znanja, kaj je pomenil za ohranitev in razvoj slovenske jezikovne in narodne identitete, predvsem pa, kaj nam te v slovenski kulturni zgodovini že potrjene velike osebnosti pomenijo danes, tudi mlajšim in najmlajšim rodovom. Zdi se, da je oživljanje in predstavljanje njihovih dosežkov še posebno potrebno v času, ko marsikdo ne pozna ali noče priznati dejstva, da naša jezikovna, nacionalna in državna osamosvojitve ni nastala čez noč in samodejno, ampak se je pripravljala dolgo in vztrajno, z veliko vnemo, a tudi z mukami in omahovanji številnih rodov naših prednikov, zlasti živo in učinkovito v zadnjih dveh stoletjih; tu pa je bila vloga naše četverice izredno pomembna.

Prva slovenska znanstvena slovnica
Grammatik der slavischen Sprache
in Krain, Kärnten und Steyermark
Jerneja Kopitarja; reprodukcija
naslovne strani

Ko poskušam v tem kratkem zapisu označiti njihovo delo in pomen, se mogoče premalo zavedam nevarnosti, da bi zaradi posebnih obletničnih okoliščin njihovi dosežki bili preveč povzdignjeni v primerjavi z neomenjenim prispevkom drugih njihovih vrstnikov, ki so delovali na istih ali sorodnih slavističnih in slovenističnih področjih, pa letos nimajo vidnejših obletnic. Stvari se navadno izravnavajo, ko pridejo tudi oni s svojimi obletnicami v podobna svetlejša polja našega opazovanja.

Nedvomno ima med našimi štirimi osebnostmi Kopitar posebno mesto. Ni bil samo za dva rodova starejši od Pleteršnika in Škrabca; njegovo življenje in delo se je že iztekalo, ko sta se ta dva rodila. Vse njegovo delo, razen Slovnice, je nastalo na Dunaju, v cesarski prestolnici, kjer je bil ugledna bibliotekarska postava v dvorni knjižnici, državni cenzor in na koncu dvorni svetnik, osrednja avstrijska avtoriteta za vsa slavistična in balkanistična vprašanja. Največ njegove dediščine (znanja, a tudi nedokončanih zamisli in nalog) je sicer prevzel Fran Miklošič, vendar pravijo, da je tudi Škrabec imel Kopitarja v mezincu; Pleteršnik se je srečal s Kopitarjevim gradivom, ko je pomagal Miklošiču pri korekturah cerkvenoslovskega slovarja. Breznik je bil najtesneje povezan s Škrabčevim delom, saj velja za njegovega pravega naslednika; bila sta si blizu tudi kot duhovnika, čeprav po temperamentu zelo različna. Breznik je bil tudi najnatančnejši in najgloblji poznavalec (in kritik) Pleteršnikovega slovarja. To najlepše dokazuje njegov izvod slovarja s tisoči pripisov novega gradiva in pripomb. Vsi trije so bili gimnazijski profesorji, poučevali so slovenščino in druge jezike; toda najpomembnejše je, da jim je bil skupni predmet preučevanja slovenski jezik, zlasti njegova knjižna oblika. Medtem ko je bilo Škrabčevo in Breznikovo preiskovanje slovenskega (knjižnega) jezika jezikoslovno globlje in bolj vsestransko, je Pleteršnik predvsem njegov poznavalec, besedoslovec in praktični slovaropisec z najvišjimi kvalitetami; zato vrednostna primerjava med njimi na isti ravni ni v celoti mogoča.

JERNEJ KOPITAR

Lahko bi rekli, da je Kopitar svoje univerzitetne študije vsebinsko opravil že kot Zoisov tajnik, knjižničar in varuh njegove mineraloške zbirke; v teh letih pred odhodom na Dunaj (1808) se je tudi dodobra spoznal z razsvetlenskimi in prerodnimi prizadevanji Zoisovega kroga ter se jezikoslovno tako izobrazil, da je napisal prvo slovensko znanstveno slovnico Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. V njej je zajel celotno slovensko jezikovno ozemlje razen prekmurščine, izhajal pa je iz kranjske (gorenjske) podlage. Slovenščino je opazoval v njenem resničnem obstajanju, čeprav je jezik imenoval »slovanski« v teh in teh deželah; izraza slovenski, slovenščina sta se v današnjem pomenu in vsebini začela uporabljati za naš jezik šele v prvih letih po izidu Slovnice (Janez Nepomuk Primic). V Slovnici je predstavil tudi slovensko knjižno in jezikovno preteklost ter se (nekoliko romantično) razpisal o slovanstvu.

Za Kopitarjevo nadaljnjo filološko pot je bilo nedvomno odločilno njegovo dopisovanje z »očetom slavistike« Jozefom Dobrovskym (Praga); začelo se je spomladi 1808 iz Ljubljane in je trajalo z Dunaja nepretrgoma več kot dvajset let, do Dobrovskega smrti 1829. V pismih

sta obravnavala vsa takrat aktualna slavistična vprašanja; sprva je bilo med njima še razmerje učenec – učitelj, ki pa je kmalu prešlo na raven dveh enakovrednih učenjakov. Prevladovala je večinoma Kopitarjeva pobudnost, saj je sprožal nova in nova vprašanja. Med pomembnimi temami, ki sta jih v dopisovanju obdelovala, naj omenim samo Brižinske spomenike. Več let sta razčlenjevala in reševala težka mesta v njih in se skupno dokopala do sprejemljivih odločitev. Dobrovsky je seveda želel, da bi ta slovanska v latinici pisana besedila izdal Kopitar, kot pripadnik jezika, v katerega starejši podobi so Brižinski spomeniki napisani. Danes je kar težko dojeti, zakaj je sicer odločni Kopitar tako dolgo omahoval in odlašal z objavo; nazadnje sta ga prehitela porusena Nemca (Köppen in Vostokov), ki sta BS izdala leta 1827 v Sanktpeterburgu. Svojo izdajo BS je Kopitar nekako skrito čez devet let vključil v znamenito knjigo, v izdajo starocerkvenoslovanskega kodeksa, Glagolita Clozianus (1836), ki mu je utrdila filološko slavo.

Na Dunaju je Kopitar prvi dve leti (1808–1810) študiral pravo in naravoslovje, začel je objavljati v dunajskih časopisih, zlasti odmeven je ostal njegov programatični spis *Patriotische Phantasien eines Slaven* (1810); v njem že vidi Avstrijo (in Dunaj) kot središče vsega neruskega slovanstva (avstroslavizem), zato predvideva tudi ustrezne kulturne in znanstvene ustanove, ki bodo morale skrbeti za razvoj tega večinskega dela državljanov avstrijskega cesarstva. Jeseni istega leta je postal cenzor za slovanske in novogrške tiske, pozneje še za romunske; decembra je bil s cesarjevo odločbo imenovan za četrtega skriptorja v dvorni knjižnici. S tem je bila uresničena njegova poklicna nagnjenost in tiha želja; zdaj je bil sredi knjig in rokopisov, sredi Evrope, z zvezami na vse strani; napredoval je po obeh bibliotekarskih lestvicah do najvišjega naslova in postal znanstveni razsodnik »in slavicus«...

Medtem ko s slovenskimi slovarskimi pripravami in spodbujanjem zbiralcev ustreznega gradiva Kopitar ni imel sreče (mogoče Valentin Vodnik celo, iz strahu pred njim, ni upal izdati svojega slovarja), sta se ob delu za srbski slovar idealno »ujela« z Vukom Karadžićem, s katerim se je spoznal leta 1813 in mu je ostal očetovsko dober podpornik do smrti. Več let je sistematično urejal gradivo, ki ga je iz živih in knjižnih virov nabral Vuk, pripisoval srbskim iztočnicam nemške in latinske pomenske ustreznice; spodbujal in priganjal je Vuka, naj dopolni besedne zbirke, pomagal mu je gmotno, pri tisku in prodaji Slovarja, ki je prvič izšel 1818. Vuku, srbskemu jeziku in srbskim narodnim pesmim je utiral pot na Zahod (Goethe, Grimm). Vendar srbska kulturna zgodovina pri ocenjevanju Kopitarjevega deleža ni vedno pravična – ob ugodnem političnem ozračju ga dviga, v nasprotnih okoliščinah ga spet bolj ali manj zamlčuje.

Velike so tudi Kopitarjeve zasluge pri tem, da je že ostarelemu Dobrovskemu pomagal končati in izdati temeljno slavistično delo tistega časa, cerkvenoslovansko slovnico *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822), v kateri je tudi njegov dodatek *Epimetra Kopitarii tria*; o *Institutiones* je še istega leta napisal tudi obširno kritiko, ki je njegov učitelj ni bil preveč vesel. Znano je namreč, da sta se razhajala glede izvora stare cerkvene slovanščine; Dobrovský je njene začetke videl na srbsko-bolgarskem jugu, Kopitar v predogrski Panoniji (v širšem smislu), kjer sta delovala Ciril in Metod. Od Kopitarja je t. i. panonsko teorijo prevzel tudi Miklošič; v zadnjem času postaja v slavistiki spet aktualna in doživlja različne preobrazbe.

А н м. 4. Einige auf (tonloses) el, besonders fremde, oder wenig gebrauchliche, schalten, statt den stummen Vocal vor l wegzumerfen, viel mehr noch ein n nach dem l ein, als

Sing. Scharfrichter.

N.	rábel
G.	rábelna
D.	rabelnu
A.	rabelna
L.	rabelnu
I.	rabelnam u. s. w.

Vergleichen sind:

Apóstel Apostel, Mihel der kleine Michael, brézel Bremse, dúrgel Drillbohrer, kápel, eine Fischart, (cottus gobio L.), kável Keim an Gewächsen kémbel Glockenschwängel, méshel Phisiker der Böttcher, shkrátel Bergmännchen zc. Těmpel aber, und noch mehr smèrkel Kopf, rězel Obststiel, párkel

Dual. (Haußherr)	(Hirte)	(Blase)	
N.	gospodarja	pastirja	mehurja
G.	gospodarjov	pastirjov	mehurjov
D.	gospodarjama	pastirjama	mehurjama
A.	gospodarja	pastirja	mehurja
L.	gospodarjih	pastirjih	mehurjih
I.	gospodarjama	pastirjama	mehurjama

Plur.

N.	gospodarji	pastirji	mehurji
G.	gospodarjov	pastirjov	mehurjov
D.	gospodarjam	pastirjam	mehurjam
A.	gospodarje	pastirje	mehurje
L.	gospodarjih	pastirjih	mehurjih
I.	gospodarji	pastirji	mehurji

Vergleichen sind:

Brámor, bramórja (sonst auch mramor) eine

А н м. So geht auch noběden, noběna, noběno (auch oběden oběna, oběno) keiner, keine, keines.

2. Die Declination von dva, dvě, dva, ist die gewöhnliche dualische: das summe i wird gedeht, und übergeht in é.

Dual. Masc.	Femin.	Neutr.	
N.	dvá	dvě	dva
G.	dvěh	dvěh	dvěh
D.	dvěma	dvěma	dvěma
A.	dva	dvě	dva
L.	dvěh	dvěh	dvěh
I.	dvěma	dvěma	dvěma

А н м. So geht auch obá, obé, obá beyde.

3. Declina on von trijě, tri, tri drey.

Plur. Masc.	Femin.	Neutr.	
N.	trijě *)	tri	tri
G.	trěh	trěh	trěh
D.	trém	trém	trém
A.	tri	tri	tri
L.	trěh	trěh	trěh
I.	trěmi	trěmi	trěmi

4. Declination von štirje, štiri, štiri vier.

*) Nach der Analogie von moshjě, lasjě etc.

Plur. Masc.	Femin.	Neutr.	
N.	štirje *)	štiri	štiri
G.	štirih	štirih	štirih
D.	štirim	štirim	štirim
A.	štiri	štiri	štiri
L.	štirih	štirih	štirih
I.	štirimi	štirimi	štirimí

5. Declination von pét fünf, u. a. bis flo hundert.

Plur. M. F. N.

N.	pét
G.	pětih oder petěh
D.	pětím — petém
A.	pét
L.	pětih — petěh
I.	pětimi — petěmi, petmí,

А н м. 1. So, wie pét, werden alle übrigen Grundzahlen declinirt, bis flo hundert, welches indeclinabel ist: also šhěst, šhěstih oder šhěstě etc., šědem, šědmih oder šědměh etc., ősem, ősmih oder ősměh etc., devět, devětih oder devětěh etc., desět, f 2

*) Nach der Analogie von brátje, gospódje: oder soll man štirji sagen, nach der Analogie von gospodarji? zu hören ist mehr štiri. Uebrigens ist štiri aus zhetirje gemindert: in zheterti (der vierte) ist die reinere Wurzel noch vorhanden,

Kopitar je že ob Vuku veliko razmišljal o črkopisih in pravopisu, idealno mu je bilo načelo ena črka = en glas; z bohoričico ni bil več zadovoljen, bila je v marsičem pomanjkljiva, za češko pisavo s kaveljci se tudi ni mogel navdušiti. Toda tudi dajničica in metelčica nista prinesli odrešitve; morali sta se umakniti tradicionalni bohoričici, nazadnje pa se je še za Kopitarjevega življenja začela uveljavljati gajica.

Veliko šolsko senco, ki se je razširila v splošno mnenje, so na Kopitarja vrgli zapleti okrog cenzuriranja Krajnske Čbelice. V sporu s Čopom in Prešernom, ki sta zagovarjala kultiviranje knjižnega jezika do najvišjih stopenj, za rabo v vseh oblikah lepe književnosti, je Kopitar ostal pri t. i. ljudskem jeziku; spričo duhovitih in učinkovitih Prešernovih zbadljivih stihov je razumljivo, da so ostale simpatije mladih na njegovi strani. Kdo pa naj se pogloblja v veličino dela, ki ga je ustvaril »zoprni posebnež«
Kopitar?! Na to, da so bili po krivici omalovaževani veličastni Kopitarjevi filološki dosežki, je v izdaji Kopitarjevih zbranih del (dve knjigi, samo določeno obdobje) ogorčen opozoril Novomeščan Rajko Nahtigal (1944), prvi profesor slovanske filologije na ljubljanski univerzi.

Precej težav in bolj ali manj očitnega sovraštva si je Kopitar nakopal pri čeških slavistih svojega časa. Dobrovskemu je večkrat oponesel, da je preveč prizanesljiv do svojih mlajših rojakov, ki potvarjajo staročeške rokopise (Hanka – Kraljedvorski rokopis) in se udinjajo Rusom; vedel je namreč za njihove preveč prisrčne stike z ruskimi odposlanci, ki jim je bil glavni informator prav Hanka.

Pravo razočaranje je Kopitar doživel tudi pri svojih, avstrijskih oblasteh. V dolgem in temeljitom ekspoziju je leta 1827 predstavil svoj načrt za potovanje na goro Athos, kjer naj bi v samostanih preiskal slovanske rokopisne fonde in pridobil za dvorno biblioteko najdragocenejše in najstarejše starocerkvenoslovanske kodekse, vendar je bila njegova vloga zavrnjena. Pozneje se je izkazalo, da so bila Kopitarjeva predvidevanja pravilna, ko je zapisal, da bodo sicer vse te spomenike dobili v roke Rusi. Gre predvsem za dva najiminenitnejša spomenika – Zografski in Marianski kodeks.

Zadnja leta svojega življenja je Kopitar veliko svojih moči uporabil za ustanovitev stolice za cerkveno slovanščino za ukrajinske uniatske študente v Rimu, vendar okoliščine za to niso bile ugodne; zdravstveno že precej izčrpan se je po polletnem bivanju v Rimu vrnil 1843 na Dunaj.

Verjetno brez Kopitarja ne bi bilo Miklošiča; šest let ga je skrbno iz pravnika preusmerjal v filologa in jezikoslovca in tako vzgojil svojega naslednika, prvega profesorja slavistike na dunajski univerzi in glavno slavistično osebnost druge polovice 19. stoletja.

Reprodukcija strani iz Kopitarjeve slovnice

I. MODUS INDICATIVUS.

Tempus praesens.

Sing.	ich arbeite	ich soiele	ich beiße	ich siede	ich esse	ich mache irre	ich lehre
1.	dél-am	igr-ám	grís-em	vrém	j-ém	mót-im	vuzh-im
2.	dél-afh	igr-áfih	grís-efh	vréfh	j-éfh	mót-ifh	vuzh-ifh
3.	dél-a	igr á	grís-e	vr-è	j-é	mót-i	vuzh-i
Dual.							
1.	dél-ava	igr-áva	grís-evu	vr-éva	j-éva	mót-iva	vuzh-ivá
2.	dél-ata	igr-áta	grís-eta	vr-éta	j-éfta	mót-ita	vuzh-itá
3.	dél-ata	igr-áta	grís-eta	vr-éta	j-éfta	mót-ita	vuzh-itá

Maks Pleteršnik (1840–1923);
reproducirano iz Albuma slovenskih
književnikov

MAKS PLETERŠNIK

Rojen je bil v Pišecah v učiteljski družini v času, ko je tamkajšnje okolje imelo še precej fevdalnega nadiha. Bil je zelo navezan na svoj domači kraj, na posestvo in posebno na vinograde.

Da ni dobil in prevzel dne 23. februarja 1883 od ljubljanskega knezoškofa dr. Pogačarja naloge, da sestavi slovensko-nemški (Wolfov) slovar, se najbrž ne bi spominjali nobene njegove obletnice; ostal bi bil dober gimnazijski profesor, ki je pisal poljudne sestavke o grških in rimskih zgodovinskih in literarnih stvareh, bil v mladih letih vnet slovanofil, ki je leta 1865 prevedel staroruski ep Slovo o polku Igoreve in pri Slovenski matici leta 1873 v knjigi Slovanstvo objavil daljša zgodovinska sestavka o Slovencih, Hrvatih in Srbih.

Z omenjenim datumom se začenja prava zgodovina sestavljanja Pleteršnikovega slovarja, saj bi vse večdesetletno zapleteno in občasno skoraj brezizhodno dogajanje okrog te teme lahko označili kot njegovo predzgodovino. Ko je Bleiweis v začetku petdesetih let dobil od knezoškofa Wolfa zagotovilo, da bo gmotno omogočil pripravo in natis obeh »velikih« slovarjev – nemško-slovenskega in slovensko-nemškega –, je šlo s prvim kljub začetnim težavam razmeroma gladko: v petih ali šestih letih je Matej Cigale opravil redakcijo in slovar je leta 1860 v dveh knjigah izšel. Vsem je bilo sicer jasno, da je slovensko-nemški del veliko bolj potreben in nujen, zlasti ko je Levstik v svoji ostri kritiki Cigaletovega slovarja to še posebej poudaril. Kmalu je knezoškof dr. Vidmar (Wolf je medtem umrl) imenoval deželni odbor, ki naj poskrbi za izdajo nemško-slovenskega slovarja. Pridobili so tri obsežne zbirke slovarskega gradiva (Zalokarjevo, Cafovo in Miklošičevo), Levstik pa naj bi opravil redakcijo in sestavil slovar. Toda Levstik si je zamislil slovar z zgodovinskimi in etimološkimi ambicijami, za kar pa gradivo ni ustrezalo; začel je sam dodatno izpisovati, v tisku (zaradi pritiska nekaterih članov odbora) predstavil nekaj svojih obdelav; odbor pa je bil neučakan in že po dveh letih so ga odslovili. V sedemdesetih letih je sledilo še nekaj poskusov, da bi redakcijo slovarja spravili v tek, a so se vsi ponesrečili, do Pleteršnika. Ta je bil življenjski realist, široko izobražen, delaven in v slovaropisju je imel že nekaj izkušenj (pri Miklošiču in pri sestavljanju latinskega šolskega slovarja). Bil je takrat na Slovenskem najbrž edini, ki je znal presoditi, kakšno vrednost ima zbrano gradivo, po kakšnih postopkih ga bo lahko spravil v ustrezno slovarsko obliko in koliko let bo moral pri tem delu vzdržati; vedel je tudi, kje so praznine (novejša knjižna in časopisna produkcija, pokritje vseh narečij), ki jih bo moral sam zapolniti.

Ni znamenj, da se ga je kdaj loteval obup, čeprav je moral iz tako raznolikih in brezobličnih gradivskih gmot, zapisanih deloma po narečnem izgovoru ali v starejših oblikah, izdelati enotno slovensko pravopisno, glasovno, naglasno in oblikovno izhodišče za vse iztočnice. Tudi naloga, kaj iz zbirk v slovar sprejeti in kaj opustiti, ni bila lahka. In da je poleg vsega tega opravil še zgledno pomensko razčlemba in jo predstavil z nemškimi ustrezniciami ter ves čas obdržal v glavi celotno zgradbo slovarja, ki deluje usklajeno, čeprav za to ni uporabljal posebnih kontrolnih mehanizmov. Trdnost in premišljenost Pleteršnikove slovarske zasnove (in velikanski napredek v njeni uresničitvi) se pokaže zlasti ob primerjavi s Cigaletovim slovarjem, a tudi z drugimi sočasnimi slovenskimi slovarji.

Franc Jakopin
KOPITAR, PLETERŠNIK, ŠKRABEC
BREZNIK – ŠTIRI OBLETNICE

Seveda je kritika odkrivala tudi pomanjkljivosti v slovarju (npr. v naglasu, izgovoru), vendar so vse to drobnosti spričo monumentalnosti Pleteršnikovega slovarja.

STANISLAV ŠKRABEC

Mladi docent Fran Ramovš je ob njegovi smrti konec prve svetovne vojne zapisal (LZ 39, 1918, 810): »Kakor je bilo njegovo zunanje življenje revno in enakomerno, tako je bilo notranje raznolično in bogato. Oče Stanislav je bil znan vsemu slovenskemu izobraženstvu in njegov sloves se je razglasil že v njegovih prvih delavnih letih preko slovenskih mej; da, spoznanje, kaj ima slovenski rod v tem možu, je prišlo k nam šele iz tujine. Ko je oče Stanislav izdal svojo prvo, znamenito razpravo O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v letnem poročilu novomeške gimnazije l. 1870, pač ni našel doma rodovitnih tal, ker je razumništvo častilo v Levstiku svojega malika. Pač le Miklošič in Valjavec sta jo vedela že takrat ceniti...« O isti Škrabčevi razpravi je na drugem mestu še zapisal, da bi jo moral vsak izobraženi Slovenec znati na pamet.

Cvctje z vertov sv. Frančiška, 1893, naslovnica

Napake v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine, 1894, reproduciran del nadaljevanja S. Škrabca iz Cvetja iz vertov sv. Frančiška

CVETJE Z VERTOV SV. FRANČIŠKA.

Časopis za verno slovensko ljudstvo,
zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška.

Dvanajsti tečaj.

Vredil in izdal

P. Stanislav Škrabec,

mašnik prvega reda sv. Frančiška na Kostanjevici.

V GORICI
Hilarijanska Tiskarna
1893.

Napake

v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine

(Dalje*)

Krěs, do krěsa, gen. brez predloga bi moral biti: křesa ali křesu, křesovi; křesni dan; křesni ca. -lěgati, -lěgam v: polěgati, polěgam.

Lěha, lěhe, srb. lieha.

Lěk, lěka (po Valjavcu); lěkar, lěkarca; lěkarica; ali: lěkar, lěkarica; lěkarica; lěčiti, lěčim; lěčnik (kaker grěšnik).

Lěn, lěna, lěno; lěni, -a, -o; lěno'ba, lěno'be; lěnti se: lěnuh; Lěnček.

Lěp, lěpa, lěpō; lěpěga, lěpěm, zlěpěm; lěpē, lěpē, lěpō, z lěpō; lěpi, -a, -o, lěpěga itd.; lěpšk, -a, -e; lěpšati; lěpōta g. lěpōtē, Dalm. Suz. c: »nje lipotē, d. lěpōtē, a. lěpōtō, l. lěpōtē (Dalm. Jez. 35 a: »u' vsej lěpōti« se skoraj da tiskarna pomoto nam. »lipoti«) i. lěpōtō pl. n. lěpōtē, g. lěpōtē d. lěpōtam, i. lěpōtām.

Lěp, g. lěpa' ali lěpu' Leim; prilěpiti, prilěpim; prilěpil, prilěpila, prilěpilō, Dalm. Ps. 44 b: »perlepil«. Slišal nėsam mej narodom nobene tēh besēd, ili analogija kaže na takō naglaševanje, prim.: cěp, cěpa, cěpim, cěpil, cěpila. Lěs, lěsa; lěsa, -a, -o; lěsnika; lěsa, -e, od tōd: Lěsar.

Lěsk ali lěsāk, (pa: lāska'tati, lāska'čem). Lěska, -e; lěska, v, -va, -vō; lěsca, -e; lěsnik (na Dolēnskēm: olěšnik po vplivu besēde: o'rēh ali o'rěšāk).

Lěšćerba sr. nēm. liehscherb. Čudnō, jē kakō je: mōgal Mikl. Et. Wb. tō besēdo izvajat iz *leucerna*, pōtēm kō je bilō že davnō povēdanō, o'd kōd. mo'ra biti; tudi nē prav, akō jo piše lešrba, lešćrba, kēr se izgovarja vsaj na Dolēnskēm tistō jasnō z ē (kar tudi v mnogih drugih primērēh stoji za 'sr. -man. ie, krěg křiec) in s polnim e pred r.

Lětō, lěta, pl. lěta, lěti; lětos; lětosanj, -snja, -e.

Lěv, lěva die *abgestreifte Haut*; lěviti, lěvi. [Lěv, lěva *leo*. Takō sām slišal, mislim, navadnō tō besēdo. Valjavec uči, da se govori le'v, le'va' ali lě'va in tudi lě'v, lě'va (ali: lě'v, lě'va?). Po stsl. 11 in hrv.

* Prim. «Cv.» X. 12. Tu našitē besēde se navajajo samo tistih, ki po svojem domačem narečju ne ločijo ē od-ē in torej knjižne slovenščine ne berō, kakr bi bilō trēba. Pišem pa tō nadaljevanje po zadnjē razloženem načinu, torej nekōlikō drugači kakr v lanskih odstavkēh.

Franc Jakopin
KOPITAR, PLETERŠNIK, ŠKRABEC
BREZNIK – ŠTIRI OBLETNICE

O. Stanislav Škrabec (1844–1918);
iz Albuma slovenskih književnikov

Rojen je bil v Hrovači pri Ribnici, maturiral je v Ljubljani. Po končanih bogoslovnih študijah je bil Škrabec dve leti (1868–70) profesorski pripravnik na novomeški, takrat še frančiškanski, gimnaziji; nato je tri leta v Gradcu študiral klasično filologijo in slavistiko in tam opravil profesorski izpit. Od 1873 je živel v kostanjeviškem samostanu in poučeval jezike na redovniški gimnaziji. Objavljati je začel spet leta 1878, vendar so njegove prispevke odklanjali tako pri Soči kot pri Slovenski matici. In ko je leta 1880 začel izhajati (njegov) verski list Čvetje z vrto sv. Frančiška (urejal ga je do italijanskega napada na Gorico 1915, ko je moral pobegniti v Ljubljano), je odslej (skoraj) vse svoje izsledke objavljaj na platnicah, ki so postale z listom vred zaradi tega slavne. Svojih, večinoma kratkih sestavkov ni pisal samo za jezikovne strokovnjake, ampak predvsem za Slovence, ki naj razmišljajo o svojem jeziku in si prizadevajo za gojitev in urejanje njegove enotne knjižne oblike. Zato njegova pripoved ni znanstveno »suha«; hotel je tudi najtežja vprašanja narediti razumljiva in jih v barvitem osebnem, pogosto s primerami pretkanem slogu, mestoma tudi šegavo, približati čim večjemu številu bralcev.

Poleg v že omenjeni zgodnji temeljni razpravi o slovenskem naglasu se je Škrabec k tej za slovenščino tako pomembni, a pred njim komajda upoštevani tematiki, še pogosto vračal. Izhajal je iz dolenskega tonemskega stanja, ki ga je prinesel od doma; določal je naravo tonemov, primerjal dolenske realizacije z gorenjskimi in poskusil razložiti vzroke za nastanek netonemskega naglaševanja. Njegovi in Valjavčevi akcentološki prispevki so postopoma prodrli v slovensko jezikoslovno in slovničarsko zavest; tudi Pleteršnik se je moral v svojem slovarju spoprijeti z nalogo označevanja tonemskega naglasa po dolenskem tipu.

Čeprav je bil Škrabec predvsem neprekosljiv glasoslovec (sistemsko je obravnaval slovenski samoglasniški sestav, ločevanje širokih in ozkih e-jev in o-jev, samoglasniško redukcijo, nenavadne razvoje samoglasnikov; kot neizprosni bojevnik proti elkanju se je veliko ukvarjal s soglasnikom l in njegovim izgovorom kot u – vprašanje je v slovarju reševal tudi Pleteršnik in je še danes nenavadno občutljivo – itd.), je v številnih člankih razpravljaj tudi o oblikoslovju. Obravnaval je vse pregibne besedne vrste (rad se je ustavljal pri zaimkih); slovenščini je priznal možnost rabe dovršnih glagolov v sedanjiku in v prihodniku oblike z bom in dovršnim deležnikom.

Škrabec je bil odličen poznavalec slovenske knjižnojezikovne preteklosti (ukvarjal se je tudi z Brižinskimi spomeniki), zlasti 16. stoletja; na teh temeljih je izoblikoval svoja pravopisna načela in se tudi sicer opiral na jezikovne dosežke slovenske protestantske književnosti. Svoje jezikovnozgodovinske raziskave je vedno izkoriščal za pojasnjevanje njemu sočasnih jezikovnih dejstev, pa tudi za uravnavanje moderne knjižne norme.

V Ljubljani je Škrabec začel urejati svoje spise; leta 1916 so začeli izhajati Jezikoslovni spisi, ki jih je po njegovi smrti nekaj časa še pripravljaj Anton Breznik, vendar je natis obstal. Škrabčev pomen sta v zadnjih treh desetletjih oživila zlasti pokojni ribniški rojak Jakob Rigler in Jože Toporišič.

ANTON BREZNIK

Ta neutrudni preiskovalec slovenskega knjižnega jezika nam je časovno najbližje; nekateri iz starejšega rodu smo se še učili po njegovi Slovnici in uporabljali njegov (in Ramovšev) Pravopis 1935, 1937. Kot Škrabec v prvi je bil Breznik v drugi svetovni vojni pregnan iz svoje delovne sobe, čeprav samo iz Šentvida v Ljubljano; in kot Škrabec je v teh okoliščinah po treh letih razmeroma mlad umrl.

Breznik je že kot gimnazijec zapisoval ljudsko pesniško gradivo za Štrekljejeve Slovenske narodne pesmi, ki so izhajale pri Slovenski matici. Objavljati je začel kot bogoslovec v Domu in svetu (1903); za duhovnika je bil posvečen 1906 in po enoletnem kaplanovanju v Postojni se je vpisal na graško slavistiko, kjer sta predavala Matija Murko in Karel Štrekelj. Njegovo disertacijo o naglasnih tipih slovanskega glagola je 1911 objavil dunajski slavist Vatroslav Jagić v svojem znamenitem Arhivu. Potem je Breznik tri desetletja poučeval v Škofovskih zavodih v Šentvidu.

Med zgodnjimi Breznikovimi objavami (še pred končanim študijem) je v novejšem času zlasti pridobila na veljavi in aktualnosti njegova študija Besedni red v govoru (1908); tudi prispevek Slovanske besede v slovenščini (Čas, 1909) naznanja, da se je lotil obsežne tematike, ki jo je iz raznih vidikov obravnaval vse svoje življenje, bodisi v ocenjevanju leposlovnih prevodov, časnikarske slovenščine in jezikovnih brusov bodisi v obravnavi jezika naših pripovednikov, ki je prvič izšla v nadaljevanjih v DIS, 1934–1936. Gotovo ima Breznik največ zaslug za to, da so se pišočci Slovenci začeli jasneje zavedati slovenskega izvirnega jezikovnega izročila in ločevati med domačim in izposojenim besednim blagom, ki je zlasti v drugi polovici 19. stoletja preplavilo slovenščino. Breznik pri izganjanju neudomačenih slavizmov ni bil preveč strog; njegovi sezname tega besedja so ostali podlaga tudi za poznejša desetletja, ko je bila ta plast vrednostno označevana v pravopisnih slovarjih (1950, 1962) in v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1970–1991).

V prvem obdobju se je Breznik ukvarjal tudi z drugimi področji, ki napovedujejo njegovo Slovnico. Po več kot šestdesetih letih, ko je bila v šolski rabi novim zahtevam že čisto neustrezna Janežičeva oz. Janežič-Sketova slovnica, je leta 1916 izšla Breznikova Slovenska slovnica za srednje šole, ki je pomenila pravo osvežitev in kakovostni skok. Izšla je še trikrat (1921, 1924, 1934). Tudi pravopisna in pravorečna vprašanja so ga pogosto pritegovala; leta 1920 je izdal svoj pravopis, 1935 pa skupaj z Ramovšem. Zadnji je sprožil veliko razprav in polemik (J. Glonar).

Pomemben Breznikov prispevek k zgodovini slovenskega knjižnega jezika je njegova študija Literarna tradicija v Evangelijih in listih, kjer obravnava jezikovne spremembe od Trubarja do Japlja in novejših izdaj. Zelo mu je bila pri srcu zgodovina besed in njihova obravnava v rokopisnih in tiskanih slovarjih, zasledovanje poti posameznih besed po slovarjih do Pleteršnika. Z veliko natančnostjo, pogosto že kar z navdihom, je to snov obravnaval v delih: Slovenski slovarji (1926), Popovičev Specimen vocabularii vindocarniolicum ter Pohlinov Glossarium slavicum (1927), Iz zgodovine novejših slovenskih slovarjev (1938), Kastelčev latinsko-slovenski slovar (1938).

Anton Breznik (1881–1944); iz
Albuma slovenskih književnikov

K študiju besed spada tudi njihovo tvorjenje; iz tega območja je objavil enega prvih svojih člankov Pogreški pri nekaterih priponah (1904) in svojo zadnjo, v slovenskem besedotvorju nepogrešljivo razpravo Zloženke v slovenščini (1944). Kot njegov vzornik Stanislav Škrabec ni spregledal posebno mikavnih jezikovnih procesov pri nastajanju slovenskih imen (Rodbinski priimki iz starih svetniških imen, 1941).

Zaslужili so, da se poklonimo njihovu spominu.

Anton Breznik: Življenje besed; reprodukcija ščitnega ovitka, na katerem je posnetek strani iz Pleteršnikovega slovarja z Breznikovimi pripombami in dopolnili

The image shows a handwritten manuscript page, likely a dictionary or a linguistic study. The central part of the page features the title "GLOTTA" in large, bold, black letters. Below the title, the name "DR. ANTON BREZNIK" is written in a smaller font, followed by "ŽIVLJENJE BESED" in a very large, bold, black font. The page is filled with handwritten notes, corrections, and annotations in various colors (red, blue, black). The text is organized into columns and sections, with some words underlined or circled. The handwriting is cursive and somewhat cramped, reflecting the nature of a working manuscript. The page is framed by a thin black border.

Matjaž Kmecl O OSNOVAH JURČIČEVEGA ČASNIKARSTVA

Josip Jurčič (1844–1881); iz
Albuma slovenskih književnikov

»Zgodba« o Jurčičevem publicističnem delovanju je danes bolj ali manj znana, vsaj s površjem. Kako zamotana je, je v opombah k 10. knjigi Jurčičevega Zbranega dela (1982, strani 473–487) slikovito razložil urednik zadnjih dveh zvezkov Janez Logar: o tem, kako je že urednik prvih Jurčičevih zbranih spisov Fran Levce po dogovoru z založbo hotel vanje uvrstiti tudi vsaj poglavitno Jurčičevo publicistiko, pa ni zmogel; kako je Karel Glaser, avtor obsežne zgodovine slovenske književnosti v štirih zvezkih (stoletnico tega nemajhnega, čeprav svojevrstnega podviga obhajamo letos!), sestavil prvo predmetno, a zelo zasilno bibliografijo Jurčičevih časnikarskih besedil; o številnih drugih (literarnih) zgodovinarjih, ki so tako ali drugače posegli v vprašanje; pa seveda precej podrobno in nazorno tudi o lastnem delu, o vseh težavah, ki jih je pri tem imel. Zagotovo je s tem napisal eno najbolj zanimivih uredniških poročil, kar jih je v nizu Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev.

Uredniške težave so bile od vsega začetka dvojne narave: po eni strani je Jurčičev časnikarski »opus« velikanski in »razmetan« po zelo različnih časopisih, čeprav je seveda daleč najpoglavitnejši del objavljen v Slovenskem narodu, ki ga je po nesrečni smrti še ne tridesetletnega Antona Tomšiča 1871 tudi urejeval, preselil iz Maribora v Ljubljano in ga spremenil v dnevnik. – Na drugi strani pa je večkrat potožil, da mora ves časopis napisati od prve do zadnje strani sam; če drugega ne, je v sprejemljivo obliko prepisoval dopisniške članke, tako da je določljivost avtorstva pogosto kar se da težavna. Deloma se je sicer ohranil tako imenovani uredniški izvod Slovenskega naroda, v katerem je Jurčič s svinčnikom pripisoval imena piscev, toda za večino časopisa tega ni – pa še kar je ostalo, je tu in tam barbarsko okrnjeno s kasnejšimi posegi. Tako je moral Logar pri nepodpisanih besedilih na avtorstvo sklepati po slogu in idejah. Če pa se samo spomnimo Jurčičevih izjav, kako brez Levstikove vsakodnevne družbe v zadnji sobi »narodnega hleva« pri Prmetu, ko sta predelovala dnevna in druga vprašanja in kjer so se oglašali tudi drugi somišljeniki, od Gregorčiča, kadar je prišel v Ljubljano, naprej, ni daleč do sklepa, da je marsikateri članek v resnici imel po več očetov, pa če ga je tudi v besedilno obliko na koncu spravil Jurčič. Logar navaja kot značilen primer članek Slovenstvo v Ljubljani (SN 1868, 106), ki ga je Glaser pripisal Jurčiču, Slodnjak pa Levstiku in ga tudi kot urednik uvrstil v Levstikovo ZD, »čeprav bi ga po vsebini in slogu lahko prisodili Jurčiču«.

Vendar je zdaj delo okrog zbiranja in razbiranja Jurčičevega publicističnega pisanja prav po zaslugi Janeza Logarja že desetletje opravljeno, naj je tudi poprej trajalo sto in več let in naj se bodo še tudi poslej iz razumljivih razlogov pojavljali predlogi za spremembe.

Ostaja pa na takšnem substratu, na tem velikanskem kupu pisanja, vseeno odprtih veliko vprašanj nazorke, motivacijske, celo filozofske narave. Kajti naravnost nepojmljivo je, zakaj in v znamenju kakšnih idej se je človek tolikšne energije in nadarjenosti z naravnost mazohistično zagrizenostjo poprijel in držal posla, za katerega je sam večkrat trdil, da je »strašen« (»strašno je danes žurnalizovati slovensko«); ob katerem

SLOVENSKI NAROD.

V prvih letih je bil...
Za vsak tisk je plačilo...
Kolikaj se ne sprejelo...

Priloga:
Za vsak tisk je plačilo...
Kolikaj se ne sprejelo...

Št. 1. V Mariboru 2. aprila 1868. Tečaj I.

„Slovenski narod“ politični program.

Kakor že ime kaže, namenjen je slovenskemu narodu, v besedo naj širjem pomenu: Blagostanje in korist narodova je in ostane njegovo vodilo. Iz tega stališča bo besedi enotno, mogočno in svobodno Avstrijo.

Propad Avstrije — in nemo te besede, ni iznašli niti prvi izrekli — bil bi bojé propad razkošanega slovenskega naroda, naj bi nas že podcolovala deželna nova Avstrija, ali oklenola železni roka Pruska.

Avstrijsko cesarstvo za nas Slovence zavetje, v katerem do največje omike, miščolajanja in prave svobode.

Tedaj se bode skazoval „Slovenski narod“ vselaj zvestega Avstrijanca.

Poročstvo obstatanka in vspešnega razvijanja Avstrijske države vidimo edino le v občevlji federativnih načel.

Edino le federalistična načela dajejo — pripovednavajo skupnost najvišjih državnih zadev in njihov skupno obravnavanje — celokupni državi, kar je državinega, in vsem državnim udom, kar je njenihovega.

Toraj se bo poganjal „Slovenski narod“ — državi in narodu na enako korist in spas — za združnje vseh Slovencev v jedno administrativno celoto.

Le v tej celoti zamore dobiti ravnopravnost slovenskega jezika v uradu, šoli in javnem življenju dostojno podlago in djansko veljavo. Ravnopravnost slovenskega jezika pa je bistveni del našega programa.

Po tej izpeljavi ne moremo ni kratko ni malo biti zadovoljni s sedajno ustavo, ki je zapustila osnovno federalistično in narodno, in vredila ti- in onkraj Litve državine razmere brez ozira na Slovence, pri tem potejerji pa izgubila celo ime celokupne države.

Vendar se moramo Slovencev udati sedajni državnini osnovni in druga pomoč nam ne ostane, kakor da imenjamo vae moči in se poslužujemo vseh postavnih sredstev, da se spremeni po usadni poti.

Izmed mnogih drugih vprašanj, ki jih ima zdaj Avstrija na slovenskem redu, stoji na prvem mestu cerkveno vprašanje. „Slovenski narod“ ne bo nikdar preziral, kako globoko korosine ima v našem narodu katoliška cerkev. Dobro nam je znano, za koliko blagega narodnega razvika se imamo nji zahvaliti in koliko ga imamo še od nje pričakovati. Tedaj nam bodo našemu listu vsake zadeve, dogmi in blavene cerkvene naprave svete, kakor so celomni narodu, ampak poganzjal se bodo n. pr. tudi za to, da se neoskrnjeno ohrani cerkveno promouenje, da se ljudska šola ne loči od cerkve, da se odživlja bolj in bolj javno cerkveno življenje.

V mnogozječni Avstriji zelimo mir in sporazumljenje z vsemi avstrijskimi narodi sploh; upamo, da ga doseemo v dostojnem in mirnem razgovoru.

Opravičene tirjave slovenskih bratov v Avstriji, posebno svojih inžnih sosedov Hrvatov in Srbov bomo zagovarjali javanske družine in po svojih silah po zameni literarnih in sploh kulturnih.

V izkaznicih proti drugimi državnim in od vselej volim skrb za dobro avstrijsko politiko, ki vtégne hasniti celi državi in posebnim delom.

Maribor 31. marca.

Nekako milo se nam je storilo, ko smo tiskarju izročili predstojéči program. Po glavi nam je šla osoda dosedanjih slovenskih programov. Njih stercilo ni prejmalo. V burkih naših časih so nehajala domoljubna srca porodov davajl dati svojim mislim o prihodnji politiki in sreči narodovi popolnoma obliko točnih programov. Često so se snovali, česta pozabljali. Lepim načinom in postojnem željni je le redkokdaj sledila ziva resnica. V glavnih točkah so slaga naš program kolikor toliko s svojimi predniki, naj bi bil srečnejši!

Naškuje in mislimo tudi odkljuje se le jedna točka: jasnoma in določno izrečena potreba zdeljenja vseh Slovencev v jedno organizirano celoto. Mislil namu na selu ni nova. Davno že so uspeli o nji slovenski pesniki, z njo se navdušuje naša mladina, pri nji se ogreva celo hladna kri strogolnih mož: čuli je le mislimo tudi, kjer se borijo za narodno svetlino, kjer se odloča vsaj za nekoliko časa narodova sreča in nesreča — v javnem parlamentu. Ne da se tajiti, da se je narodna svest tudi pri tem pohlevnem

notranjem življenju mogočno okrepila, in da so je jel naš narod po nji z velikim korakom bližati omikanom narodom. Ravno tako malo pa se dá tajiti, da je ravno ta svest slednje čase postala našemu narodu nevsahljiv vir muke in žalosti, da ne večemo tudi srčanosti. Zreli in samosvestni narodi namre ne goje in branijo svoje narodnosti iz same platonične ljubezni do svojega jezika. Njih cilj je veliko bolj zvržen: svobodna, popolna svoboda, da zamorejo razvijati svo svojo moč in materialno moč, da jo morejo razvijati zase, za svojo korist, da stopijo v politiko kakor odločljivi faktor, in da žive v zgodovini kakor posebni individuum svoje življenja, po svoji potrebi, omiki in volji.

Tudi za Slovence ne prestanto sedanje muke in žalosti, dokler ne dosežejo imenovane celpe. Brez njega je vsako druga svobodna prazna puha. Da ga dosežemo, bode mika prva skrb; zato se nam je truditi z vsacni duševni močmi, z vsem pogumom, kteri se ne vstrani največja žrtve, kajti narod, kteri ne more pokazati voljenega žrtvojege čina, tudi ni vreden, da bi ostal med narodi.

Listok.

iz Brežec.

A Brežce so mestice na levem bregu Save v južnem konci stajerske zemlje in na tako prijetnem prostoru, da bi si mnogi tam drugače mestice želel. Kjo da mesto leži, moram povedati, ker je malo znano, in v zgodovini slovenskega naroda še toliko opraviči ni imelo, kakor nekaj Alberta in Megara; tudi se ne vem spomniti, da bi bil kolaj v kakem slovenskem čestniku kaj o Brežcih čital. Tedaj smo prvi korespondent iz Brežec, vender ne bom originalen, ker iz Brežec ravno ni originalnega ne pride. Kolaj je toliko položnosti imel kakor jaz, oziraje se po količnik tega mesta, sudi bi, da iz Brežec se dolgo ne bo čuti, kar je Slovincem na vselej in da Brežci žimojo v selu ziva inumna dela segati v časa rožane. Tukajšnja zgodovina bo še dolgo tesna, domača, zaprekska, če ravno ta in mi tako po konci reči glavo, kakor da bi v Parizu uo navjajl. Če vse po pravici o Brežcih povem, kar je, dosti je da rečem: Brežce so. Kake pa so Brežce? Na to je tože odgovoriti, ker treba bi bilo ljilo opisovati. Ni jih niker veliko takih stvari, ki so po boje podobni stvarjenju; pa nekteri niso vredni, da jih sploh opisem, drugi pa so toliko vredni, da jih posube opisem, če je le količnjaj Slovincem na korist, kar pa dozajl že dvonim. Mah naša mesta so si sploh podobna, kakor gupja jabalka — izjemni nekteri (mesta) Filistejstvo o kterem sem nekaj čital, da vlada na Nemskem po naših mestih, je pri nas skorenčeno. Naš filistejce se nč od nemškega ven

der v tem loči, da govori tudi slovenski. Se vé da slovenski le doma in v kmetov, javni občinski jezik je nemški; vendar se mora našim purgarjem na čast reči, da v nemški govorici nečjejo zatajerati mile slovenske rodovine, ker govore nemški s takim naglasom in stavljenju besedi, da precej spoznaš, da boljje znajo slovenski. Kjer se veliko nemški govori, je v sedanjih dobi tudi omika, inteligencia in tisti posebni liberalizem, ki je v Avstriji na Dunaji zagnan v Pressi, Frensdadlatu in drugih tovarščah. — Omiko da sploh šola, izobraženost in življenji in dostojno obnašanje, pri nas pa še dolocno v celoti nima — kropi. Kdo nam v nedeljah lepo skupno, gladko rokovice in palenice v rokah, kdo ima svojega čuka in sme hoditi na mestni lov, nam ze pravico govoriti in soditi o slovenskem jeziku, o prapripetnih, o ultranemščah in odločaji o kankardatu, podobno se je pridrejo proti njemu podpasati, in njegova beseda nekaj velja. Kdor se pa celo v netleho na vrtiček vsede, in se v govorici odprej, labor ima v delavnih časa dosti na persih Tagespote in v nemščem Pressi vsedi, politično moloto in inobko pravca liberalnega misljenja, ta že sme govoriti o vprašanjih visoke politike, o dobi Belaredija, ko se je neki narodnjakom dobro godilo, ko se neki ultranemščanec pod parzobno deže vsi svet na krožjo kladiti, in o časi pod B-stohom, ko so narodnjaki neki na steno pripisovali, ultranemščanci se pa klaverno držé, med tem ko liberalni od same radosti ukajo, kajka razvijanju jejo in poljajo. Oti govore o Kaiserfeldu in Giskeli, o Schindleru in Kloykonzu, o Rauchi in Hemen in o mnogih drugih možeh, ki jih ravno tako

SLOVENSKI NAROD.

Izhaja trikrat na teden, vtorok četrtak in soboto, ter vsja po peti prejem, za avstro-ogorske dežele ali v Ljubljani s pošiljanjem na dom, za celo leto 10 gold., za pol leta 5 gold., za četr leta 2 gold. 60 kr. Za tuje dežele za celo leto 12 gold., za pol leta 6 gold., za četr leta 3 gold. 25 kr., a. v. — Za oznanila se plačuje od četrstopenne pektivste 6 kr. do se oznanilo enkrat tiska, 5 kr. do se dvakrat in 4 kr. do se tri- ali večkrat tiska. Vsakokrat se plača štampelj za 30 kr. — Dopisi naj se izvirno frankirajo. — Rokopis se ne vračajo. — Uredništvo je v Ljubljani na celovški cesti v Tavčarjevi hiši „Hotel Evropa“.

Opraviništvo, na katero naj se blagovoljno pošiljati naročilne, reklamacije, oznanila t. j. administrativne reči, je v „Narodni tiskarni“ v Tavčarjevi hiši.

Prijateljem in bralcem „Slov. Naroda“.

Od 1. januarja prihodnjega leta 1873 naprej bode „Slovenski Narod“ izhajal kot

DNEVNIK

vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznikih.

Program mu ostane stari, strogom narodni, kakor se ga je držal skozi pet let svojega izhajanja.

Uredništvo in lastništvo bode skrbelo, da list svojemu hálugu kot dnevnik po najboljših močeh zadosti. Prinašal bode torej redno uvodno članke o vseh političnih dnevnikih vseh slovanskih pokrajin, ter iz politično važnejših slovanskih in neslovanskih mest: iz Zagreba, Belgrada, Prage, Dunaja, Gradca itd. Skrbelo se bode za narodno-gospodarskvene razprave, za obširen politični razgled in kolikor mogoče obširni del domačih in zanimivih novosti. Naznanjale se bodo po dvakrat na teden tržne cene in v posebni omenici uradni razglasi, javne dražbe, konvokacije itd.

Na dober „Listek“, kateri bode imel reden prostor v našem dnevniku, hočemo posebno pozornost obratiti. Za ta predel sta že skoro dovršena dva izvorno-slovenska romana od dveh znanih slovanskih pisateljev: „Ivan Erazem Tatenbah“, historičen roman iz domače zgodovine, in „Naprej“, izviren roman iz denašnjega družabnega in političnega življenja Slovencev. S prvim začnemo že z novim letom, ako bode dokončan, kar upamo. Isto tako imamo hranjene povesti, prevedene iz ruskega in češkega, ter so nam posamezni spisi za ta oddelček od najboljših zdanjih slovanskih pisateljev obljubljeni.

Ker bodo potem takem stroški za naš list jako visoko narasli, prosimo v imenu slovenske narodne dnevne literature in našega napredovanja, ne samo, da nam naši dozdajni naročniki tudi na dalje zvesti podporniki ostanejo, temuč vsem prijateljem na srce pokladamo, da naš časopis še bolj razširijo, da nam po vseh krogih nevihih naročnikov pridobé.

„Slovenski Narod“ velja kot dnevnik:

Za ljubljanske naročnike brez pošiljanja na dom:	S pošiljanjem po pošti velja:
Za en mesec	Za četr leta . . . . .
Za četr leta	Za celo leto . . . . .
Za celo leto	

Za pošiljanje na dom se računa 10 kraje. na mesec, 30 kr. za četr leta.

Naročnine se naj pošiljajo administraciji „Slovenskega Naroda“ po poštnih nakaznicah (Postanweisungen).

Lastništvo in uredništvo „Slov. Naroda“.

Iz avstrijske Furlanije

znan prejel slednji zanimivi, vsoga pomisleka vredni dopis v italijanskem jeziku:

Znano so nam pravde in veliki prepiri med Slovenci in Italijani, trajajoči že več nego 10 let, to je, od kar so začeli nemški centralisti, boječi se porazuma med obema domačima narodnostima in imajoči za gošle in svrhu prusko „pikkelhaube“, dražiti Slovence na Italijane in Italijane na Slovence. — Naravnemu in pravnavadnemu Slovoku se ta prepir dozdeva jako nevaren in pogubljiv glede moralnih in materijalnih interesov obeh narodnostij, kajti nij nov tudi v politiki pregovor: „fra duo litiganti godo sempre il torzo.“ — In ta tretji je poželjivo, nenasiljivo germanstvo, katero bi se s krvo celoga sveta okrvavilo, da bi le napolnilo svojo torbo z novimi pridobitvami.

Če so tedaj morali izraziti, jo moja želja ta, da nehajo enkrat nekoristni in novarni prepiri med Slovenci in Italijani, kajti tretji se veselo našo rove in uzloge, in ta tretji je Nemec, katerega željosti so zmarom razklonene, da nas pohrusta.

Vem dobro, da jo dosti voditeljov na naši italijanski, pa tudi na vaši slovenski strani, kateri menijo, da jo treba rošiti še mnogo vprašanj med nami, predno jo popolni mir. — A naj si že bode kakor hoče, meni se dozdeva, da jo treba pred vsem porazumljenja, da so zavrne skupni sovražnik, da se Nemec, ki hoče pri nas gospodariti, dasiravno nema najmanjše pravice, zavadi, kako ne sme zlorabiti gostoljubnosti, ka-

tero uživa pri nas; šo le potem, ko enkrat skupnega sovraga nenovarnogo storimo, bode prišel čas, da se med soboj dogovarjamo in poravnamo in sicer sami, brez Nemcev.

Pa vendar sem popolnem provorjen, da bi se lahko uresničila protinajna želja, ko bi se le hotelo. — In poskušnja ne bi bila niti draga, niti težavna; zadostilo bi, da stopijo v dogovore za slovensko stran dr. Lavrič, dr. Tonkli, za italijansko pa morda dr. Deperis, grof Coronini, pa šo kak drugi od ene in druge strani, taka konferenca bi sklonila program, ali podlogo zveze med Italijani in Slovenci, katera zveza nam je neobhodno potrebna, če hočemo zajeziti nam tako nevarno prusofilstvo. Tukaj nam gre za kožo Italijanom in Slovencem, kajti Nemci ne poznajo usmiljenja; pri njih velja pravo močnejšega (Faustrecht), kateri jo prerovenece onih čred, ki so prišlo čred Alpe nas zatirat in nam postavljat gospodovalce barone in grofe, tistih čred, ki so pilo naše vino, oskrnilo naše žene in napravile iz lepe Italije zemljo nasrečno polno tuge in trpenja, ladijo brez krmila, dokler se jo posročilo v novjnjih naših rodoljubom pod vodstvom Cavarja oteti jo iz barbarskih rok.

Nij nič novega, kar tukaj pravim, znano mora biti celo malim otrokom. Torej se šudim, da dozda nij mislil nihče na to, kako bi se napravil kompromis med Italijani in Slovenci, da postopajo viribus unitis proti neutrudljivemu sovražniku. No zamorito, gospod urednik, če sem Vas s tem nadlegoval, to pismo narekvala mi ga je najčistejša in globokejša ljubezen do naše lepe domovine in želja, da bi enkrat oprostili se takih

filibustorjev, ki so se vrinili v našo deželo, da nam ukradejo, kar imamo najdragega in svetlejšega: našo narodnost.

In tako končam to vrtico z lakreno željo, da bi sad obrodilo in da bi se uresničila zveza in prijateljstvo obeh narodnostij, katero živiti na Goriškem in imati takoj enake narodne pravice.

Dopisi.

Iz Gorice 18. dec. [Izv. dop.] Kakor stečja z jasnega neba je padel včeraj snan dež. Šolski nadzornik dr. Wretschko v Gorico ter je zašel naše srednje šole strogo pregledovati. Poslal ga je namreč Stremayer sem, da tukajšnje šolske razmere natančno preštudira. Lehko si mislite, kako je ta nenavadni in hredni prihod ministrskega komisarja osupnil vse uradne in narodne (slovenske in italijanske) kroge. Vse stika glave ter se šopeče poprašuje, kaj to pomeni. Nekateri trdijo, da je glede osobnostij v naših šolskih krogih (posebno viših) marikaj gujlloga, in da jo Wretschko tisti mož, s katerim misli ministerstvo to gujllobo porozati; zopet drugi pravijo, da jo njegovo poslanje v Gorico usročil v deš. sboru soglasno sprejeti predlog dr. Deperisa, po katerem naj se naše srednje šole na narodni podlogi preosnujejo; tretji ugibajo, da jo ministerstvo, prevosirano po mnogih rosničnih in nerosničnih dopisih (o privatnih in javnih), hotelo se prepričati, koliko resnice je na vseh teh točbah. Kdo ima prav? Skoro gotovo val! Tožilo, pisalo in govorilo se je že toliko o naših šolskih razmerah, da nij čuda, če se hoče enkrat ministerstvo o natančnem stanju

V Ljubljani 4. okt.

Tu je prvi list „Slovenskega Naroda“, ki izide v sredi Slovenije, v Ljubljani.

Ločevajo se iz Maribora, kjer je naš časopis rojen bil, kjer se je skoro pet let boril za vse Slovenstvo, njemu hoteli zadnjic na tem mestu od ondanšnjih in sploh Slovencev v štajerski slovesa

jomati; njemu hoteli; ker nečemo in ne moremo priznati, da bi se bil s preselitvijo tudi duševno ločili od bratov naš štajersko-Slovenskem, ki so bili in ostanajo njegovi prijatelji in sobojovniki, od krajev, kjer se na mejah protivnega nam nemštva bije ljut, naroden boj, imeniten za celo Slovenstvo. Ne jemlje slovesa, temuš pozdrav pošilja naš list rojakom; med katerimi je deloval dozdaj. S tem pozdravom pa zagotovilo, da si bodo vedno sveti velikanske važnosti narodne zmage slovenskega dela na štajerskem za našo narodno celoto in za vse Slovence.

Dasi se je torej list preselil od meje Slovenije, bode vendar z isto odvažnostjo, z isto ljubozno kakor dozdaj branil tudi in središča cele domovine narodne pravice štajerskih Slovencev, kakor je dozdaj in periferijo po vsej svoji moči zagovarjal in širil ideja našega sodinjenja, torej pravo vseh Slovencev, med katerimi smo in bomo vse nonaravnoj in našemu napredku škodljive meje tudi dalje podiral. Zato pa s pravico upamo, da nam bodo naši dozdajni prijatelji verni ostali in nas podpirali odvažno, kakor do sed ob. Strogo narodni, pri tem svedobomiselni pravci, katerega so poštirovali nastanovniki listu dali, ta mu ostane tudi za naprej.

Poznatli se more naš list, da njegovo tečajno delo nij bilo, brez koristi. Ustanovljen v dan, vsaj v Ansalima, ko so bila v iph. nas-politična načela federalizma in slovanske ideje v devarnosti, da bi se preokula, kvarnemu, ničesa dosežočemu političnemu koristolovju, prijel je popuščano, zastavo federalizma odločno in denes z zadostnjem lahko vidi, da ga v javnosti nij narodajaka, ki bi hotel tako oportunistvo zagovarjati. Naša mladina, upanje bodočnosti, ki je žugala v nekovo modlovico in apatijo zapasti, dviga se na vseh straneh; narodni stranki naratujejo nove moči, knjižovna in sploh narodna delavnost se moči, in ako pametno sodimo in ne zahtevamo vsega od trenutka, temuš vemo, da je svoboda počasno rjastno evolucio; vidimo rdajno napredko. Posamezen dokaz tega napredka je naš nastanovje — našega lista v Ljubljani (ako nekotj strastljivci tega ne priznajo, ne bojimo se: zgodovina našvoja našega naroda, bode to priznala), v sredi in i, kjer bi bilo naravno, da bi bil že od početka svojega nastanka himjal; sedaj edini vrbji slovenski politični časopis.

Drage rojake, v čijih sredi nam je sedel; delokrog na okolo po naših krajinah odkasna, kateri so naši prijatelji in so velike sasaje pridobili za to, da je „Slovenskega Naroda“ ustanovljena v Ljubljani mogočost obetati in se razširiti v dnevnik (kar bode od povoga leta naprej) — le to pozdravljamo, ne, v svojem, temuš v imenu domorodnega dela s tem, da se jim za dosdajše podporo zahvalujemo, ter naš narodni branik tudi nadaljni njihovi podpori priporočamo.

Z onimi, kateri so „a priori“ proti nam, nečemo imoti govora denes. Lepa beseda, ki bi njim namenjena bila, bila bi savična; — nemamo je sanje. Oni, ki bi radi drugo uničili, bodo uničili sebe. Mimo njih, na delo! Kjer se stvar višje ne čeni, nego lastna psoba, tam je točak, tam je nemogoč razgovor in dogovor, kar vse se mora sa stvar izvovrti, samo se samo se stvar sama.

In to se bomo držali. Tako upamo, da se spoznamo tudi z onimi, kateri se nahajajo in sepoznamo v protivnih: baborih; in da pridemo vsi, katerim je mar za narodovo omilko in svobodo do edinega cilja — do sreče lepe slovenske naše domovine.

Članek je bil objavljen v Slovenskem narodu 6. oktobra 1872. leta (št. 115 — V. tečaj). Natisnjen je bil na uvodni strani in razporejen v tri stolpce.

so mu metali polena pod noge domači in še bolj nemški politični nasprotniki (neki sodnik, Zhuber po imenu, je izjavil, da bi bilo treba sleherni slovenski časopis konfiscirati že zato, ker je slovenski — in res so kakšenkrat s politično cenzuro zaplenili tudi po več številkih Slovenskega naroda zapored). Zakaj je pisatelj, ki je hotel biti predvsem pisatelj, in je v predsmrtnih mesecih večkrat bridko potožil, da si je življenje šele takrat toliko uredil, da bi lahko v miru delal literaturo (dotlej si je z železno disciplino »kradel« za »fabuliranje« po dve uri dnevno, od 15. do 17. ure), zakaj, s kakšnimi predstavami in pričakovanji je delal tlako pri časopisu? Levstik, ki v mnogočem ni bil nič »boljši«, je ob Jurčičevi smrti s solzami v očeh govoril, da je prvega slovenskega romanopisca uničila politika. Toda Jurčič je vsaj posredno na drugi strani skorajda enačil časnikarstvo z življenjskim smislom: ko so ga 1874. njegovi lastni ljudje »žagali« od Slovenskega naroda, je pisal Vošnjaku: »Če ne bo v domovini mesta zame, pojdem pa v sever ali na jug, če ne bom mogel nič našparati, pojdem pa po Tomšičevem potu...« (Tomšič, ki je bil kljub svoji orjaškosti in moštosti zelo depresiven, je storil samomor). — Pa ni bilo takrat »delanje« časopisa niti najmanj atraktivno: ohranjena so poročila, kako sta Tomšič in Jurčič živela v Mariboru (in deloma v Šmarju) — del uredniške sobe je bil z zaveso ločen za njuni ležišči — in tu sta, bodisi na tej bodi na drugi strani zaves, preživljala uro in dan; »Našparati« pa tudi ni bilo česa, ker se je časopis otepal z neprestanimi denarnimi težavami. Znano je, da se prav zato Jurčič niti oženiti ni mogel, saj kaj dosti bolje ni bilo niti kasneje v Ljubljani.

Toda nekaj se je ves ta čas ne glede na vso revščino dogajalo: Jurčičeva javna avtoriteta je nezadržno rasla — na nematerialni osnovi, zoper celotno logiko meščanske družbe; po pričevanjih sodobnikov (Vošnjak, Šuklje idr.) niso »v poslednjih treh letih pred njegovo smrtjo... izveli ničesar, ne da bi se posvetovali z Jurčičem« — in to ne glede na Trstenjakove ugotovitve, da ga »materialni svet noče za svojega vodjo«. Jurčiču je avtoriteta rasla izključno na moralni in modrostni osnovi. Bil je tako »čist« v temeljnem vodilu, da je treba narod pripeljati v »obljubljeno deželo« svobode in samostojnosti, da mu ni mogel nihče pravi ničesar očitati; navsezadnje je prav ob začetku Slovenskega naroda Slovence pretresel eden največjih političnokoruptnih škandalov — »prodaja narodovih koristi« ob glasovanju za dualizem — od česar si zlasti starslovenski politični tabor zlepa ni čisto opomogel — vsaj mentalno. Jurčič pa je bil ne glede na liberalno politični značaj »svojega« časopisa pripravljen zmeraj braniti tudi politične nasprotnike, če se je le pokazalo, da so delovali narodno koristno. In podobno. Pri tem ga je, vsaj zdi se tako, po bolj neizrečno kot naravnost, v mesijansko žrtvovanje usmerjal tudi Levstik. V časopisni publicistiki je videl možnost narodnega združevanja, političnega ozaveščanja, širjenja ustreznih idej in zbiranja okrog njih. Sodelovanje v taborskem gibanju mu je pri tem pritrjevalo. In ni se motil: bil je eden prvih Slovencev, ki je zaznal pomen in možnosti tako imenovanih javnih občil, medijev, njihove moči. O tem je večkrat pisal Vošnjaku in je skoraj užival, kadar so z »Narodovim« pisanjem uspeli preusmeriti slovensko politiko in politike dobesedno prisilili v popravljane ali spreminjanje stališč. Ko je npr. razmišljal o nekakšnem tedenskem časopisnem izvlečku za preproste in manj premožne bralce, je izrečno zapisal, da je lahko tak časnik »velika moč«.

Torej se je za časnikarstvo in vso mizerijo, ki jo je moral ob tem tolči, odločil resnično z globokim političnim nagonom: oblikovati javno mnenje, z njim politiko in preko nje stanje »slovenstva« oziroma slovenskega naroda. S tega vidika so zanimive njegove bolj ali manj načelne in programske izjave (v korespondenci), ki se vseh 13 (ali več) Jurčičevih časnikarskih let niso bistveno spremenile: prvo je narod (kot stoji tudi v programu Zedinjene Slovenije); ločeval je med političnim in narodnim značajem lista, češ prvaki bi raje političnega, on pa na to ne bo pristal. Ko so se ostrila razmerja med klerikalci in liberalci, je rad svaril, da Slovenci poleg narodnega še enega, to je verskega, boja ne bomo prenesli. Bil je sicer vnet liberalec, zlasti še potem, ko so ga skupaj s časopisom politična dogajanja zmeraj bolj potiskala v to, toda zelo dolgo ali kar trajno si je prizadeval, da bi iz Slovenskega naroda nastal »naroden« in v tem smislu nadstrankarski časnik. Janez Logar je opozoril, da je Jurčič »kariero« javnega pisca začel kot šestnajstletnik 1861 s člankom, v katerem je obsodil Dežmanovo narodno odpadništvo, in končal s podobnim artiklom, ki ga je napisal še 48 ur pred smrtjo z enako tendenco. Natančnejše členitve bi takšno temeljno in komaj kaj spremenljivo držo zmeraj spet potrdile. (Prim. tudi Š. Barbariča monografijo Josip Jurčič v seriji Znameniti Slovenci, 1986, poglavje Časnikarska tlačka, str. 100–149!)

Dodatno pa je treba poudariti nekaj, kar se morda z današnjega vidika ne vidi čisto jasno, je pa že ob malo bolj temeljitem premisleku in ustrezno usmerjenem branju bolj ali manj očitno: da je namreč tudi vsa njegova beletrija publicistično zaznamovana (tako kot njegova publicistika nosi številna »fabulistična« znamenja) in da je kakšenkrat celo zelo težko potegniti natančnejšo mejo med enim in drugim. Seveda je v mnogih Jurčičevih pripovedih ideologija meščanskega in narodnega aktivizma, kajti za to gre, zelo nevsiljiva celo po merilih tistega časa: propagiranje sposobnih mladih, neobremenjeno mislečih in delujočih mladih izobražencev v stanovsko zaprti družbi, odpor zoper sleherno zaklavzuriranost predmeščanske družbe (v »izvirnih«, to je »sodobnih«, snovno aktualnih romanah ali v kakšni zgodovinski noveli, kakršna je Hči mestnega sodnika) in podobno. Toda že roman Ivan Erazem Tattenbach kot prvi slovenski zgodovinski roman (1873) je ves zaznamovan s časnikarskim protinemškim in projugoslovanskim učinkovanjem; bil je objavljen kot podlistek v nadaljevanjih, posebej pa je v njem žurnalistično značilen zaključek z neposrednim »čiščenjem« sicer pokvarjenega nemškega grofa, češ da je vseeno umrl za idejo južnoslovske države. V Doktorju Zobru (1876) je zaostрил narodno poanto v moralnem razmerju med slovenskim Zobrom in nravno pokvarjenim nemškim doktorjem Langmannom; v romanu Med dvema stoloma (1876) je na koncu poslal mladega moža, ki se je pregrešil zoper temeljno vrednoto, to je čisto ljubezen/naturo, častno umret v hercegovsko vstajo (1875), kjer je padel na pravi strani; izrecno narodno polemične poudarke je namenil tudi nameravani, vendar le delno uresničeni zgodovinski trilogiji Slovenski svetec in učitelj, misel o socialni krivičnosti nemeščanske družbe pa drami o Veroniki Deseniški. Skratka, skoraj povsod je tako ali drugače, izrecno ali neizrecno, pritačnjeno ali podtaknjeno, dodajal aktualen komentar, ki je bralca v čisti literaturi ogovarjal skorajda dnevopolitično.

agitatorja (1868) in Bela ruta, bel denar (1874) – prva z neskritim dnevno-političnim poudarkom zoper italijanski iredentizem in druga zoper klerikalno sprenevedanje v tako imenovanem kulturnem boju: te pa delujejo nekako enakovredno na oba načina, literarno-estetsko in praktično-politično. Literarnoslogovnih postopkov je kar nekaj tudi v njegovem izrecno časnikarskem pisanju, tako da se v resnici leposlovnost in publicističnost v takšnem ali drugačnem razmerju pri Jurčiču kar naprej sprepletata: ne le eno ob drugem, kot ponavadi mislimo, temveč tudi mnogo tesneje – eno v drugem. Jurčič je takšno medsebojno »penetriranje« skušal večkrat – vsaj za literaturo – tudi programsko upravičiti, na primer: »Pisalec mora publiki in razmeram plačevati tribut«; ali: »Historične drame mogo pisane biti v onem duhu, ki ga umemo brez učenosti. Ni treba specijalno zgodovinski študij. Ni tuje iz knjige vzete, temveč naša zdanjost ima pravico na gledališče...« (oboje zabeleženo leta 1868).

Vse te ideje so kajpada imele »evropsko« zaledje, kar pomeni, da niso bile kaj slovensko izjemnega, temveč da jih je Jurčič po svoji presoji prenašal v slovenski duhovni prostor in jih tu razmeram in sebi ustrezno funkcionaliziral. Če v razumevanje pritegnemo tistočasno nemško pojmovanje romana – za primerjavo je na voljo natančna in dobro komentirana dokumentacija skupine avtorjev (Romantheorie, Dokumentation ihrer Geschichte in Deutschland 1620–1880, 1971) – je podoba razmeroma hitro jasna. – Na začetku 19. stoletja je F. Schlegel iz strahu za nemško narodno samostojnost trdil, da mora biti vsaka literatura nacionalna, to da je njena usoda in ji šele resnično zagotavlja polno vrednost. Drugi Schlegel, August Wilhelm, pa je 1828 retorično vzkljnil: »Kateri višji cilj si lahko poezija še zastavi, kakor da sveti ogenj domovinske ljubezni ohranjuje?« Iz dokumentacije se lepo razbere, kako se je politično domovinstvo razcvetelo v nemškem zgodovinskem romanu, kakor hitro je (vsaj za tisti čas) spodletelo upanje o združenih Nemčiji. Achim von Arnim je, podobno kasneje Jurčič, menil, da mora zgodovinski roman kazati skozi preteklost nemško sedanost in načrtovati prihodnost. Zanj resničnost pripovedovane zgodovine ni bila enostavna zgodovinska resničnost, marveč z aktualno resničnostjo uglašena zgodovina, ki naj išče pota iz sprotnih nemških kriz (1. c. 245). – Po juljski revoluciji 1830 je prepričanje, da se je treba aktivno udeleževati politike, ne pa jo samo opisovati in komentirati, zastavilo mladim nemškim književnikom vprašanje o njihovih specifičnih možnostih. Dotedanji literarni praksi so očitali, da je gradila nekakšen duhovni univerzum in konkretno zgodovino spreminjala v nadčasovno splošnost ter tako izgubljala zvezo s sodobnostjo. Da bi bili romani resničnejši, bi se bili morali njihovi avtorji močneje udeleževati sprotnih dogajanj. Wienbargov poskus družboslovne estetike je bil izraz takšnih naziranj in podpora tendenčnemu romanu s političnimi učinki. Novi »sodobni« roman (Jurčič bi ga označil »izvirni«) naj bi prav tako kot zgodovinski odgovarjal na vprašanja v zvezi z aktualnimi političnimi razmerami (1. c., H. Eggert, 285). Robert Prutz pa je 1847. pisal, da samo samozavesten, politično podjeten narod zmore resnično epiko (1. c, 312). V smer nekakšnega žurnalistično pojmovanega romana je malo zatem krenil Karl Gutzkow (1811–1878), zelo vplivna pisateljska in časnikarska osebnost – bil je med mladonemci podobno vpliven kot Jurčič med mladostenci in je populariziral tako imenovani »Zeitroman«, na sodobna vprašanja in

razmere pripeto pripoved, ki mora biti več kot le zrcalo resničnosti (torej dober humus za tendenčnost).

Že takšen bežen in delen pogled na literarno področje, predvsem na pojmovanje literature v mladonarnem srednjeevropskem okolju sredi 19. stoletja, torej dodatno osvetljuje svojevrstno in tesno notranjo povezanost publicističnega in literarnega pisanja tudi pri Josipu Jurčiču – v duhu časa je enostavno eno z drugim kontaminirano. Res je ob časnikarski tlaki tisti dve uri popoldanskega fabuliranja jemal kot sprostitiv in oddih, toda hkrati je tudi takrat deloval politično in novinarsko – le da na drugi ravni. Za oboje je bil nadarjen, o večji nujnosti političnega in časopisnega delovanja pa je bil povrh tudi prepričan. Njegova večkratna namigovanja na mozesovsko nalogo in odgovornost svoje generacije, pa tudi izrecne izjave o tem, da morajo on in njegovi svoj narod pripeljati v »obljubljeno deželo«, se v takšnem kontekstu slišijo kot temeljna maksima: šlo naj bi za samožrtvovanje z globokim smislom, torej za poslanstvo.

S takšnega vidika je Jurčičev časnikarski »mazohizem« veliko razumljivejši. Šlo je za nekaj podobnega kot pri Levstiku, ki je na vsa prigovarjanja, naj rajši piše Krpane kot slovnice, odgovarjal, da je treba najprej znati pisati – in je zato počel vse drugo: sestavljal telovadno in matematično terminologijo, delal slovarje in slovnico, pisal političnosatiirične liste in kritike, se zanimal za čebelarstvo. Šlo je, preprosto, za zgraditev mreže osnovnih institucij, ki bi na koncu institucionalizirale tudi narod Slovencev, ga po mladoevropsko povzdignile iz stanja spontane etničnosti v ozaveščeno in organizirano, sistematično delujočo nacijo. V njej je tudi literatura taka institucija, celo zelo pomembna, vendar sama zase veliko premalo; povrh tudi prestihijska.

Tu nekje je torej mogoče iskati filozofsko-nazorsko jedro Jurčičevih časnikarskih odločitev in vztrajanj. Samoumljivo je, da je ob tem treba zelo resno upoštevati tudi preživitveno logiko: časnikarstvo je bil posel, ki ga je hitro in dobro obvladal; skupaj s »kmečko« pridnostjo ga je delalo za več kot upoštevanja vrednega delavca; pomenilo mu je možnost prve strehe, pod katero je lahko stopil, ko se je usul dež pomanjkanja. Toda res je tudi, da bi se bil lahko preživljal nekako tudi s pisanjem literature, takšno izkušnjo je že imel – najsi z Mohorjevo družbo najsi z Janežičem ali celo Stritarjem. V časnikarstvo ga je torej gnalo več in globlje, isti načelni temelji pa so ga večkrat »zapeljali« tudi v ukinjanje meje med obojim, med literarnim in publicističnim.

Vprašanje potemtakem odkriva še en pogled na sistematičnost, premišljenost in principialnost Josipa Jurčiča, te sijajne postavbe našega novodobnega nacionalnega osvobajanja, našega časnikarstva in seveda naše literature. Ob vsej pozornosti (literarne) zgodovine do njegovega dela ga še vedno veliko preveč rinemo v Levstikovo senco in odvisnost, namesto da bi mu ga preprosto postavili ob bok: tako kot mu je v resnici Levstik dajal veliko, je tudi Jurčič s številnimi lastnostmi in idejami, ki so bile Levstiku že zaradi njegove koleričnosti in usode popolnoma nedosegljive, oblikoval slovenstvo tistega prelomnega časa na odločen način. Dva velika Dolenjca v slovenski zgodovini, prijatelja, sodobnika, somišljenika – nobeden manjši od drugega.

Zarad denatnjega praznika
izide prihodnja številka „Slov.
Narod-a“ v petek, 3. januarja.

Vabilo na naročbo.

„Slovenski Narod“ bo izhajal od novoga leta naprej kot dnevnik in velja:

Za ljubljanske naročnike brez pošiljanja na dom:

Za en mesec . . . . . 1 gld. 10 kr.

Za četrt leta . . . . . 3 „ 30 „

Za celo leto . . . . . 13 „ — „

Za pošiljanje na dom se računa 10 kraje. na mesec, 30 kr. za četrt leta.

S pošiljanjem po pošti velja:

četrt leta . . . . . 16 gld.

celo leto . . . . . 36 „

Za gospode ~~velja~~ na ljud.

šola in za dijake velja ~~zni-~~

žati in sicer:

— ljubljano za četrt leta 2 gld. 50 kr.

Po pošti sprejeman „ „ 3 „ —

Administracija „Slov. Naroda“.

Ob novem letu 1873.

„Navada je voščiti:
Nov' leto priti.“

pojo vrli naš starina Vodnik. In po izgledu tega prvega slovenskega novinarja prihajamo tudi mi od prvega slovenskega dnevnika „novo leto voščiti,“ vsem podpornikom in bralcem našega lista ter prijateljem našega narodnega prizadovanja v občo in vsem Slovincem, želeči v najprvi vrsti, da nastopajočo leto, ako nam tudi ne privedo k vrhli

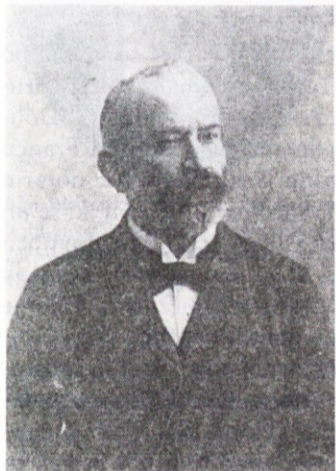
po kajri težimo, barem nekoliko prinese novih podlog za bodočo narodno svobodo, zdravo napredovanje in končno žinago želj in potreb slovenskega národa.

Izrezek iz Slovenskega naroda (Ljubljana, 1. januar 1873, št. 1–VI. leto)

Karel Bačer KAKO JE LETA 1906 RIBNICA POČASTILA PESNIKA GREGORČIČA

Simon Gregorčič (1844–1906) v času I. zv. Poezij; iz: Koblar, Simon Gregorčič, SM 1962

Ignac Gruntar (1844–1923), notar; iz: Koblar, Simon Gregorčič, SM 1962

Leta 1903 se je bolehní Simon Gregorčič končno odločil, da se reši moreče osamljenosti na Gradišču, proda posestvo in se preseli v Gorico, kjer je imel poleg prof. Josipa Ivančiča vrsto drugih prijateljev in občudovalcev. Počutil se je ne le osamljenega, ampak tudi razočaranega, kajti eno leto poprej izdani tretji zvezek njegovih Poezij je bil deležen malo pozornosti v javnosti, pa tudi kritika mu ni bila naklonjena. V njem so bili namreč objavljeni ciklusi Predsmrtnice, Pogrebnice in Posmrtnice, ki so v naglici nastali ob izbruhu bolezni in so bolj koncept kakor pa dodelane pesmi. V njih motijo zlasti gostobesednost, nabuhla alegoričnost in narejenost prispodob pa tudi banalnosti. Pesmim se pozna, da Gregorčiču tedaj ni stal več ob strani estét Stritarjevega kova niti ne prijatelj Fran Erjavec, sicer prirodoslovec, vendar pa izredno dober poznavalec poezije. Vrh tega je bila tedaj na pohodu zmagovita moderna poezija Ketteja, Murna, Cankarja in Župančiča, ki je potisnila Gregorčičevo poezijo na stranski tir, četudi so bile tudi v tretjem zvezku nekatere močne lirske pesmi (Tone sonce, tone; Na življenja cesti; Kro-piti te ne smem; Mladosti davna leta). Zanimivo pa je, da je prav Ivan Cankar, ki je tedaj najbolj neusmiljeno napadal starejši pesniški rod, čez leta iskreno obžaloval ravnanje svoje generacije in napisal v nedokončanem eseju tele besede:

»Pred dvajsetimi leti, v onem zdavnem, tako lepem času, ko se je rodila nova slovenska pesem, ta sijajna pesem Kettejeva, Murnova in Župančičeva, smo vsi, ki smo stali ob zibelki, napravili smrten greh. Naše mlade oči so zamaknjene strmele v prihodnost; naše prešerno upanje je s širokim zamahom zavrglo preteklost, pa ni zavrglo samo njenih zmot, temveč tudi vse njene večne lepote. Če bi otroci ravnali njivo, bi trebili ljuliko, obenem gazili pšenico. Tako smo zatajili Simona Gregorčiča, pevca po milosti božji.«¹

V taki situaciji se je leta 1906 pesnika spomnil prijatelj Ignacij Gruntar in ga povabil na obisk v Ribnico. S pesnikom sta bila istih let in ožja rojaka, Gregorčič doma z Vrsnega, Gruntar iz bližnjega Kobarida. Oba sta hodila v goriško gimnazijo, Gruntar dve leti za prijateljem. Gruntar je bil po dovršenem pravu notarski pripravnik v Gorici in Tolminu, kot samostojen notar pa v Kobaridu in Logatcu. Vsa ta leta ju je vezalo iskreno prijateljstvo, skupaj sta ustanovila kobariško čitalnico, Gruntar pa je bil nepraktičnemu pesniku dober svetovalec v gospodarskih zadevah in je v Gregorčičevih Poezijah I iz leta 1882 bil podpisan tudi kot založnik, čeprav je dejansko vse stroške plačal pesnik sam. Gruntar je bil podpornik dijaštva in je povsod, kjer je služboval, podpiral razvoj šolstva, ustanavljal posojilnice in spodbujal družabno življenje. Ko je v osemdesetih letih prišlo do razkola v liberalni stranki, se je Gruntar priključil elastikom, medtem ko je Gregorčič bil za njihove politične nasprotnike radikale, to je Tavčarja in Hribarja, verjetno zlasti pod vplivom načelnega, možatega Frana Erjavca, ki ga je Gregorčič zelo cenil. Leta 1893 se je Gruntar preselil v Ribnico in to je prijateljstvo z Gregorčičem še bolj zrahljalo.²

Gregorčič je po daljšem oklevanju sprejel prijateljevo vabilo. Kot bi slutil, da je to zadnje leto njegovega življenja, je sklenil obisk v Ribnici

¹ Ivan Cankar, Zbrano delo XXVI, str. 307

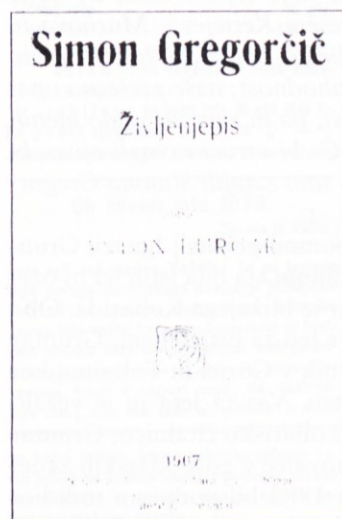
² Slovenski biografski leksikon I, str. 272

³ Navedeno delo, str. 8

⁴ Simon Gregorčič, Zbrano delo IV, str. 388 in 389

⁵ Koledar Mohorjeve družbe 1955, str. 91–93 (ponatis v knjigi Ribnica skozi stoletja, str. 111)

⁶ Anton Burgar, Simon Gregorčič. Življenjepis, založil Ignacij Gruntar. Ljubljana 1907, str. 64–66

Naslovna stran Burgarjevega življenjepisa iz leta 1907; Burgar, Simon Gregorčič, 1907

povezati z obiskom najzvestejšega prijatelja iz zadnjih let Ivana Vrhovnika, župnika v Trnovem, pri katerem je vedno prenočeval, kadar so ga opravki pripeljali v Ljubljano, na poti domov pa v Cerkljah še svojega pobratima in dobrotnika Ivana Hribarja, ljubljanskega župana, ter planinca in glasbenika Jakoba Aljaža, župnika na Dovjem, ki je uglasbil več Gregorčičevih pesmi.³

V torek, 26. junija, je odgovoril Gruntarju: »Pridem prihodnji teden. Dan naznanim. Vstavim se čez noč v Ljubljani kot gost predragega mi župnika Vrhovnika (v Trnovem)!« In šest dni zatem: »V torek bom v Ljubljani, ako misliš res, pridi v sredo zjutraj.«⁴ Tako se je tudi zgodilo: v sredo, 3. julija, je pri Vrhovniku prenočil, naslednji dan pa sta se z Gruntarjem odpeljala v Ribnico. Tam je pesnik preživel tri tedne.

»Tiste čase,« piše Anton Spende,⁵ »je bilo politično življenje pri nas precej naelektrizirano, a morda nikjer drugje politično mišljenje posameznikov ni tako malo motilo harmonije v družabnem življenju kakor ravno v Ribnici. Nemara zato, ker so vrhovi političnih strank med seboj prijateljsko občevali, ali pa tudi – kakor je dejal neki ribniški šaljivec – ker mrgoli v ozračju Ribniške doline bacilov zdravega humorja, šegavosti in dovtipov.«

Kako je v tem okolju potekal Gregorčičev obisk, nam je na podlagi poročil v takratnem dnevnem časopisu in po pripovedi Gregorčičevih gostiteljev popisal tedanji študent filozofije in kasnejši ravnatelj kočevske gimnazije Anton Burgar v prvem obsežnejšem Gregorčičevem življenjepisu.⁶ Za knjižico je dal pobudo Gruntar in jo tudi založil. Podatke pa lahko dopolnimo z že omenjenim člankom Antona Spendeta.

Gregorčič je rad posedal na klopi ob Gruntarjevi vili, se sprehajal po obsežnem vrtu, zašel pa je včasih, ko se je že bolj udomačil, tudi v družbo v gostilni Pri Cenetu ali v Arkov hotel. Pri dekanu Francu Sal. Dolinarju, sodnem svetniku in deželnem ter državnem poslancu Francu Višnikarju, okrajnem zdravniku dr. Antonu Schifferrerju ter notarju Gruntarju se je izmenoma zbirala družba na tarokovih večerih, ki se jih je udeleževal tudi pesnik, vendar le kot opazovalec in razigran, dovtipen družabnik. Očitno mu je ta ugledna družba, ki ga je spoštovala in imela rada, prijala ter ga trgala iz njegove osamljenosti in čemernosti. Tako je včasih improviziral tudi kak verz, namenjen zbrani družbi.

Na splošno pa je pesniku vsa Ribnica izkazovala pozornost in spoštovanje. Tako se je izleta k Novi Štifti, ki ga je organiziral Gruntar, udeležilo veliko Ribničanov, deloma na vozovih, deloma peš. Tam je župnikoval Karel Klinar, šegav in duhovit človek, znan tudi kot pesnik in glasbenik ter avtor svoje čase zelo priljubljene pesmi *Le enkat bi videl, kje solnce gor gre...* Klinar je izletnike počakal pred klancem, objel in poljubil svojega prijatelja pesnika in mu rekel: »Glej, Šimen, že nekaj let ni bilo zastave na zvoniku, danes pa vihra trobojnica tebi na čast.«

Prav tako so pesniku na čast priredili izlete k županu Ivanu Rusu v Loški Potok, v Prigorico k županu in znanemu gasilskemu organizatorju Nacetu Merharju. Nekoč je dekan Dolinar dal pesniku na razpolago svoj voz, da je lahko obiskal Velike Poljane, Gruntar pa mu je omogočil, da je s svojo služabnico Ciljo Čebrom obiskal Novo mesto in si ogledal bolnišnico usmiljenih bratov v Kandiji. Tu so ga lepo sprejeli in pogostili, skromni pesnik pa jim je šele pred odhodom povedal, kdo je.

26. julija se je Gregorčič, vidno okrepljen in dobro razpoložen, poslovil od gostoljubne Ribnice. Pevsko društvo mu je na železniški postaji zapelo več narodnih pesmi, njegovo milo pesem *Pogled v nedolžno oko*

Karel Bačer
KAKO JE LETA 1906 RIBNICA
POČASTILA PESNIKA SIMONA
GREGORČIČA

Ribnica okoli leta 1910; iz: Pozdravi
iz slovenskih krajev, Ljubljana,
1987

Ivan Hribar (1851–1941), politik in
ljubljski župan; iz: Janko Šlebin-
ger, Album slovenskih književnikov,
1928

pa so morali večkrat ponoviti. Vlak je imel v Ribnici navadno pet minut postanka, tisti dan pa je na željo potnikov in občinstva stal nad pol ure in ganjeni pesnik se je s solznimi očmi poslavljaj pri oknu, kajti vzklikanju ni bilo ne konca ne kraja...

Po vrnitvi v Ljubljano je Gregorčič obiskal Hribarja v Cerkljah na Gorenjskem, napravil z njim izlet na Skaručno, obiskal v Vodicaх grob Hribarjevega brata, na Dovjem pa Aljaža. Prvega avgusta se je po novi železnici vrnil v Gorico. 15. novembra se je še zadnjič poslovil od prijateljev v gostilni Pri zvezdi, kamor je rad zahajal, naslednje jutro pa ga je zadela kap, ko je maševal pri domačem oltarju. Devet dni kasneje, 24. novembra, je bolezn, ki sta se ji pridružili še zlatenica in pljučnica, podlegel. V oporoki, ki so jo odprli po smrti, je izrazil svojo zadnjo željo s slovesnimi besedami:

»Ko duh zapusti svoje telesno bivališče, naj telesne ostanke izroče sv. Lovrencu na pokopališču rojstne duhovnije libušenske. Pogreb bodi preprost: prah sem in pepel!«⁷

⁷ Burgar, navedeno delo, str. 69

KULTURA
Rast 5–6/1994

Lučka Čehovin KAKO SEM SPOZNALA KOSOVELA

Zapis ob 90-letnici rojstva

Slika zgoraj:
Srečko Kosovel (1904–1926); iz
Albuma slovenskih književnikov

Slika desno:
Kosovelova domačija v Tomaju; iz
knjige Kosovel Marca Alyna

Srečko Kosovel: Zlati čoln; naslov-
nica

KULTURA
Rast 5–6/1994

Še danes se rada spominjam napol otroških let, ko sem obiskovala nižjo gimnazijo v Tomaju, in tistega lepega razgleda s tomajskega griča, kjer je bil dijaški dom in smo živeli v tako lepih tovariških odnosih. V posebnem spominu mi je ostalo leto 1954, ko smo se vse od jeseni pripravljali na spomladansko proslavljanje 50-letnice rojstva Srečka Kosovela. Takrat nisem vedela o Kosovelu nič več, kot da je mlad umrl in napisal pesniško zbirko Zlati čoln, ki je tudi nisem poznala. Bilo mi je 14 let. Živo se spominjam, kako smo v mladinskem pevskem zboru pod vodstvom profesorice Majde Hauptman pripravljali poseben program Kosovelovih pesmi, ki naj bi jih peli na proslavi, ki se je začela v dopoldanskem času v Sežani – rojstnem kraju Srečka Kosovela. Vztrajno smo vadili pesmi Jesen, Bori, Večer. Natančno se spominjam mimike obraza mlade, sposobne dirigentke, kako je s pogledom in rokami izvabljala iz mladih grl v melodijo prelite Srečkove pesmi. Ure in ure smo ponavljali isto melodijo in vem, da mi vaje niso bile nikoli odveč, kot da mi s čarobno močjo sega besedilo posameznih pesmi vedno globlje v dušo. Deklice smo za ta slovesen dan še posebej izvezle posebne znake, ki smo si jih pripeli na bele bluze. Za deklice trtin list z grozdom, za dečke pa borov storž, na obojih pa je pisalo Tomaj. Še danes hranim ta znak kot spomin na ta lep dogodek. Prav na rojstni dan 18. marca smo se zbrali vsi mladinski pevski zbori iz vse Primorske. Zdelo se mi je, da nas je prava množica mladih ljudi, ki smo prepevali Kosovelove pesmi. Profesorica Hauptmanova nas je pohvalila, da smo se dobro odrezali. V Tomaju je bilo tega dne še posebej slovesno. Vsi ljudje so bili praznično razpoloženi, na vseh hišah so bile razobešene razstave, ob glavni cesti, ki vodi skozi vas, pa so bili različni štanti. Posebno se spominjam tistega, kjer so prodajali jubilejno zbirko Zlati čoln in razglednico, na kateri je bil Jakčev portret S. Kosovela. Oboje je izdala Primorska založba. Tako pesmi kot razglednico sem si kupila in zdelo se mi je, da imam pravo bogastvo. Od tistega slovesnega dne mi je ostala v posebnem spominu Kosovelova domačija, na vznožju Tomaja, okrog katere so se zbirali ljudje, ki so prihajali od vsepovsod, predvsem iz Ljubljane in Trsta.

Slovesnost ob hiši je bila popoldne, ko so odkrili spominsko ploščo. Glavni govornik je bil dr. Ivan Regent in tudi nekaj drugih pomembnih ljudi je govorilo, ki jih nisem poznala. Tudi slišala nisem, kaj so govorili, čeprav sem si prizadevala priti v bližino, a na sam vrt hiše so smeli stopiti najuglednejši gostje. Ko sem bila v Tomaju, sem velikokrat hodila mimo Kosovelove hiše, vedno sem jo ogledovala, kajti v primerjavi z drugimi vaškimi hišami se mi je zdela prava vila. Posebno sem občudovala vedno lepo obdelan vrt. Če sem opazila, da je kdo na vrtu, sem se vselej ustavila, da bi me morda opazili in bi imela priliko spregovoriti. A to se vsa štiri leta, ko sem bila v Tomaju, nikoli ni zgodilo. Tudi na pokopališče sem posebno ob sobotah in nedeljah, ko sem imela več časa, rada zahajala in postala ob Srečkovem grobu tam pod zidom. Ono drobno knjižico pesmi z naslovom Zlati čoln pa sem hranila kot svetinjo. Pesmi sem prebrala tolikokrat, da sem znala skoraj vse napamet. Zdele so se mi tako preproste in lepe, kot mi je bila lepa kraška pokrajina v vseh letnih časih. Kadar sem le mogla, sem hodila na dolge sprehode od vasi do vasi in občudovala naravne lepote. Zlati čoln me je spremljal tudi na nadaljnji poti šolanja v Ljubljani. V srednji šoli je bil še en dogodek, ki je poglobil moje zanimanje za Kosovela. Pri pouku slovenščine nam je profesorica Jovita Podgornik, ki je posvetila več časa Kosovelu, rekla: »Okrog Kosovela je še veliko neodkritega in neraziskane, tudi nelepe stvari bodo nekoč prišle na dan.«

V tej zvezi je omenila prof. Ocvirka. Zopet nisem vedela, kaj se lahko skriva za temi besedami. Zato sem hotela, da bi kaj več povedala, a drugega nisem izvedela, kot da je bil prof. Ocvirk Kosovelov kolega, ki hrani vso zapuščino in jo pripravlja za izid. Težko sem si predstavljala, kakšna naj bi bila ta zapuščina, če sem pomislila, da je pesnik umrl star komaj 22 let in če ne bi napisal nič drugega kot pesmi, zbrane v Zlatem čolnu, bi bil zame velik in najljubši pesnik.

Ko sem po končanem šolanju sprejela službo v Kosovelovi knjižnici v Sežani, kjer sem še danes, sem takoj pogledala, kaj o Kosovelu hrani knjižnica. Na policah je bila prva knjiga Zbranega dela, še bolj pa sem bila vesela posebne mape, v kateri je bilo nekaj rokopisov in fotografškega gradiva, vse to iz obsežne razstave, ki je bila ob 50-letnici v avli sežanske bolnišnice in ki se je tudi spominjam. Besede Jovite Podgornik so vzbudile v meni toliko nemira, da sem takoj začela navezovati stike z ljudmi, ki so pesnika poznali in bi mi lahko kaj povedali. Mislim, da mi je srečno naključje naklonilo službo, ki mi je vse poti in zblizanja z ljudmi omogočala. Tako sem se hitro spoprijateljila s Kosovelovimi, najprej s Tončko, najstarejšo pesnikovo sestro, potem z Anico in še s Karmelo. Vse tri sestre so mi o svojem bratu veliko povedale. O pesniku pa so mi zanimive stvari povedali tudi starejši domačini, ki so se ga radi spominjali: dr. Robert Hlavaty z Opčin, ki je bil znan kulturni delavec in dober akvarelist, Avgust Černigoj, Ivan Mrak, dr. Bratko Kreft. Po vsem, kar sem izvedela, se je v meni utrjevalo prepričanje, da je bil pre zgodaj umrli pesnik genialnega duha, ne le pesnik Krasa, kar so dolgo govorili, temveč utemeljitelj slovenske moderne poezije, nežen lirik, bорец za pravice in vizionar slovenske usode.

V tem prispevku bom poskušala opisati, kako so vsi ti ljudje pomagali soustvariti mojo podobo o mladem pesniku. Ker je bila Tončka vse do smrti kot nekakšna kustosinja Kosovelove domačije, ki je leta in leta prijazno odpirala vrata številnim gostom, ki so prihajali, in neštetim ekskurzijam, ki so prihajale od vsepovsod, sem največkrat imela priliko

Balada.

Vzemi mi tisto pesem
ki leži v tvojih rokah
na tvojem.

Na poplu se
ti ni mogoče več
le v tvojih rokah.
~~ki leži v tvojih rokah~~
leži
in ni moč ločiti
ni sledi...

Strel v tihini;
dvoje curen krvi;
brnjolka
občje ži, občje ži.

lecho kosovel

Kosovelova pesem Balada

slišati njeno pripoved. Vselej je najprej podrobno predstavila Kosovelovo družino, kar je bilo za nepoznavalce gotovo zanimivo. Iz njenih besed ni bilo težko razbrati, da je bila mati Katarina močna in odločna osebnost, ki je vodila družino. Bila je ne le skrbna, ampak tudi stroga vzgojiteljica svojih otrok. Mislim, da je nekaj materinih lastnosti imela tudi Tončka, ki je kasneje, po smrti matere, prevzela vlogo vodilne osebe v družini. O svojih starših je Tončka govorila z veliko ljubeznijo, spoštovanjem in tudi ponosom. O materi je povedala, da sicer ni imela kakšne posebne izobrazbe, a je bila naravno inteligentna. Z očetom sta se spoznala, ko je učiteljeval v Sežani, mati pa je bila takrat zaposlena kot družabnica pri bogati družini Scaramaga. Z družino je veliko potovala in se tako naučila tudi nekaj jezikov. Tončka je pripovedovala, da je bila mati zelo delovna in so jo imeli zelo radi. Kadar sem bila sama pri Tončki na obisku, mi je rada pokazala kakšne spominske predmete svoje matere, npr. srebrn pribor in porcelanast servis, ki ga je mati dobila od družine Scaramaga za poročno darilo. Povedala je, da so ta servis naročili direktno v tovarno na Češkem in da je iz najboljšega porcelana. V hiši je bil vselej za najboljše goste in posebne slovesnosti. Pohvaliti se moram, da sem bila tudi sama nekajkrat deležna te časti, ko mi je Tončka postregla kavo v prekrasnih skodelicah. O svoji materi je govorila, da jih je zelo kulturno vzgajala, saj so zgodaj začeli zahajati v gledališče, opero in na razne koncerte. Največkrat v Trst, in to kar peš, čez Repentabor. Pot je bila dolga, a zdela se jim ni nikoli naporna.

O očetu je Tončka govorila kot o velikem domoljubu in narodnem buditelju. Poleg tega da je vestno opravljal svoj učiteljski poklic, je vedno vodil tudi več pevskih zborov, otroke je pa zelo majhne naučil, da so prepisovali note. Torej je bila v Kosovelovi družini tudi glasba doma. K očetu so ljudje prihajali tudi po razne nasvete in ko je bilo potrebno napisati kakšno prošnjo. Nikoli ni pozabila povedati, kako si je oče želel, da bi Srečko postal gozdarski inženir, ki naj bi poskrbel za pogozditev Krasa. Zaradi tega so ga vpisali namesto na klasično gimnazijo, kamor je čutil nagnjenje, na realko. V Ljubljani je Srečko živel s sestro Anico. Ko sem se z njo pogovarjala, mi je velikokrat pripovedovala, kako se Srečko ni mogel vživeti v novo okolje, kako mu meglena Ljubljana ni bila všeč, kako je pogrešal dom in kraško sonce. O vsem tem govorijo tudi mnoge njegove pesmi, kot npr.: Čez travnik, Vaza z bori, v kateri pravi: Vsako noč se vračam v brinje, v skale, v bore... V mnogih pesmih izraža svojo stisko, kot npr.: O, kako so mi tuji vsi ti obrazi, ko sredi sanj strmim vanje, njih praznote pijan...

Nekoč mi je Anica pripovedovala, kako je nekega dne prišla v stanovanje in našla listek, ki ji ga je Srečko pustil in ji sporočil, da je odšel domov. Takrat je bil Tomaj pod Italijo in potrebno je bilo imeti posebno dovoljenje za prehod čez mejo, zaradi tega so bili tudi obiski domačega kraja bolj redki. Anica je potem hitro odšla na postajo in ga pregovorila, da ni šel na vlak. Kadarkoli mi je Anica govorila o Srečku, me je ganil njen materinski odnos in njena izredna skrb za brata. In zmeraj je zaključila: »Oh, ta naš Srečko.« Nekoč sem jo vprašala, če kaj ve, kako je bilo s Srečkovimi dekleti, saj je napisal toliko lepih ljubezenskih pesmi. Povedala je, da je kot večina mladih fantov rad pogledal za lepimi dekleti, kar je opazila na skupnih sprehodih. Ko pa sta nekoč šla v Tivoli, ji je celo pokazal neko dekle, ki mu je posebno všeč. Tončka pa mi je povedala, da je bila Srečkova ljubezen Vida Štolfa, kasneje dolgoletna in ugledna profesorica slovenskega jezika v Sežani, ki še danes živi

v visoki starosti 91 let, izredno svežega duha, in prav pred nekaj dnevi sem jo obiskala in se ponovno čudila njeni bistrosti. Ko je nanese pogovor na Srečka, mi je povedala, da ji je nekoč Tine Debeljak pisal, kako je bil Srečko zaljubljen vanjo. Ona pa se spominja pesnika kot prijatelja, ki jo je vedno, ko se je vračal iz Ljubljane, v Sežani obiskal (pri Štolfovih so imeli gostilno in tako mu je tudi mati vedno ponudila kozarec terana in malo pršuta za lažjo pot do Tomaja; ponavadi je hodil peš). Povedala mi je, da jo je nekajkrat spremljal, a njuni pogovori so bili vedno samo o poeziji in kulturi. Zato se nikoli ni imela za Srečkovo dekle. Dokler so bili Kosovelovi živi, je Vida Štolfa sodila med njihove najboljše prijateljce.

Karmela, ki je zgodaj odšla od doma, je bila meni najbližja. Izžarevala je neko posebno svetovljansko kulturo in zdela se mi je vsa poduhovljena. O čemerkoli sva govorili, je navadno zaključil pogovor z besedami »Meni je glasba pomenila vse.« Opazila sem, da ji je bila tudi literatura zelo blizu. Vedno, kadar je prihajala v knjižnico, je želela, da ji pokažemo predvsem nove slovenske knjige. Običajno je prihajala v Tomaj dvakrat letno, in sicer spomladi in jeseni, ko je občudovala tiste prelepe barve ruja, ki se prelivajo po kraških gmajnah v vseh odtenkih od rumene, oranžne do vinsko rdeče. Govorila mi je, kako je bil Srečko po naravi vesel, in nerazumljivo se ji je zdelo, od kje predstava o melanholičnem, bolehnem kraškem pesniku. Še zlasti ju je družila umetniška pot, na katero sta se oba podala. Njun poseben odnos je razviden tudi iz ohranjenih pisem. Naj navedem samo nekaj besed iz pisma 19. februarja 1923. »Dolgo je že, kar si odšla, in verjemi mi, da mi še ni prišlo iz spomina tvoje mesto ob mizi in ob klavirju. Zdi se mi, da si povsod, le da te ne morem videti s telesnimi očmi, zdi se mi, da čujem godbo nekje tam daleč, daleč in kakor da se je stopila z večnostjo v eno...«

Posebno rada je Karmela prihajala v domovino takrat, ko je dobila kakšno povabilo na literarni večer ali spominsko razstavo o Srečku. Spominjam se, ko je ljubljanska Drama v sezoni 1983/84 pripravila posebni literarni večer z naslovom Grozna ogromnost in kako smo bili vsi veselo presenečeni, ko je zadnji hip nepričakovano naravnost iz Avstrije prišla tudi Karmela.

V času najinega prijateljstva mi je napisala veliko pisem, ki jih hranim kot neke vrste literarne dragocenosti. Njeno pisavo sem primerjala s Srečkovo in zdelo se mi je, da sta si podobni.

Pokojni Hlavaty z Opčin je med študijem stanoval s Srečkom v študentskem kolegiju. Pravil je, da se je vedno nanj jezil, ker je kar naprej pisal in tudi ponoči ni znal iti spat. Hlavatyja, ki je študiral medicino in je moral zgodaj zjutraj vstati, je tak način sostanovca motil in kadar se je prav hudo razjezil na Srečka in mu rekel, naj ugasne luč, je Srečko z rjuho pregradil sobo in včasih do jutra pisal. Hlavaty se je spominjal, da je Srečko vedno imel popisane vse papirje in tudi papirnate vrečke, tudi skatlice od vžigalic so mu prišle prav. Hlavaty se je tudi spominjal, da je pogosto k Srečku prihajal na obisk brat Stano, ki je bil tedaj znan žurnalist, in če Srečka ni bilo, je odprl predal in trgal popisane papirje. Iz tega se da sklepati, da je bil celo brat nezaupljiv do Srečka in da je marsikaj uničil. Hlavaty mi je nekoč za spomin prinesel tudi nekaj Srečkovih portretov, ki jih je kasneje narisal po spominu.

Tudi z dr. Bratkom Kreftom sva se večkrat pogovarjala o Srečku. Vedno mi ga je opisoval kot izrazito levo usmerjenega človeka in neke vrste revolucionarja. Povedal mi je tudi, da ga je v času bolezni, malo

Pesnikov brat Stano, roj. 26. 9. 1895, znan žurnalist

Anton Ocvirk (1907–1980), literarni zgodovinar, utemeljitelj slovenske primerjalne književnosti, urednik, v mladosti tudi pesnik. – Med Kosovelove vrstnike se – zaradi razlike v starosti – ni vključil, pa tudi po pesnikovi smrti so se med njim in skupino okrog »Mladine« pokazala precejšnja nesoglasja. Uredil je Kosovelove »Izbrane pesmi« (1931), kasneje pa vse knjige njegovih zbranih del.

pred smrtjo, obiskal v Tomaju in da mu je Srečko pokazal cel sveženj revolucionarnih pesmi. Znano je, da se je za temi pesmimi po smrti izgubila vsakršna sled. Tončko sem nekajkrat vprašala o tem, pa je vedno odgovorila, da nič ne ve.

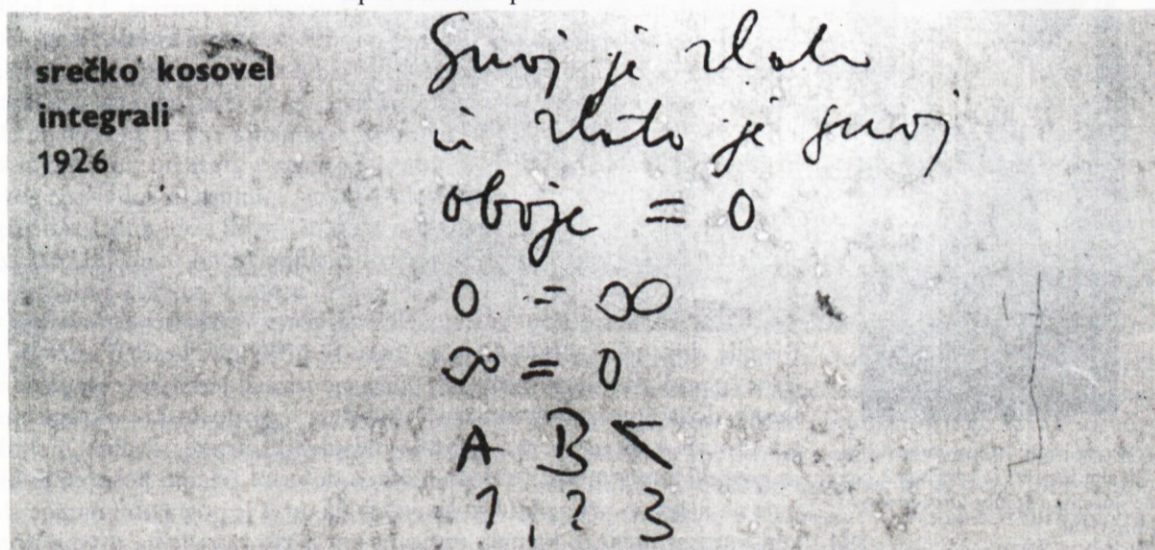
Pač pa mi je ob neki priliki tudi ona priznala, da, ko so se v Tomaju selili iz šole, kjer so stanovali, v novo hišo, je tudi ona zažgala polno vrečo korespondence, med katero je bilo tudi veliko Srečkovih pisem. Rekla je, da so po njegovi smrti vse rokopise izročili Narodni in univerzitetni knjižnici. Vrsto let je potem bila vsa zapuščina v rokah prof. Antona Ocvirka, ki je uredil Zbrana dela. Vprašljivo pa je, če se je potem vse vrnilo v NUK, kajti sama sem nekajkrat iskala določen rokopis, ki je v Zbranem delu, pa ga nisem dobila. Znano je, kako počasi smo v branje dobivali Kosovelovo zapuščino, kot da je resnično bil potreben čas, da smo dozoreli za branje in pripravljeni priznati pesniško vrednost mladega pesnika. Še danes se spominjam, s kakšnim presenečenjem smo leta 1967 sprejeli izid Integralov. Kot da je to nekaj, kar v resnici Srečko ni napisal. Tudi Tončka je bila zadržana glede sodbe. Podobno je bilo, ko sta izšli zadnji dve knjigi Zbranega dela. Takrat je bila Tončka v bolnišnici v Valdoltri (1977), Karmela iz Avstrije ni mogla priti in tako je mene iz Ljubljane poklicala Anica in me povabila, naj grem vsaj jaz z njo na predstavitev, da ne bo sama. Seveda sem se rada odzvala, ker sem tudi dobila povabilo. Predstavitve je bila v kavarni hotela Lev. Še danes mi je neprijetno, ko pomislim, kako hladno in formalno, da ne rečem brezdušno, je vse potekalo. Meni je bilo tako mučno, prav tako Anici, da nisva ob bogatem koktajlu nič od ponujenega mogli vzeti. Prof. Ocvirk je bil takrat že zelo bolan in je komaj govoril. Vseeno sem se opogumila in ga prosila, da mi podpiše knjige. Vzela sem jih tudi za Tončko in jih ji takoj poslala v bolnišnico. Na moje presenečenje ni pokazala nobenega posebnega navdušenja. Pač pa se je knjig razveselila Karmela. Zlasti prvi del tretje knjige je name napravil veliki vtis in odprl se mi je nov svet v razumevanje in spoznavanje Kosovela.

Ob nekajkratnih srečanjih z Ivanom Mrakom sem hotela zvedeti, kako se on spominja Srečka. Pa mi je povedal anekdoto. Pri Mraku so se zbirali mladi literati pa tudi drugi umetniki, ki so načrtovali skupne nastope. Včasih so kar tam imeli nekakšne literarne vaje in Mrak mi je povedal, da je Srečko slabo bral svojo poezijo, kar me je pravzaprav čudilo, če pomislim, da je bil dober govornik. Nekega dne ga je zalotil, ko je na balkonu recitiral svoje pesmi. To je Srečka zelo razjezilo pa tudi užalilo, ko mu je še povedal, da slabo interpretira.

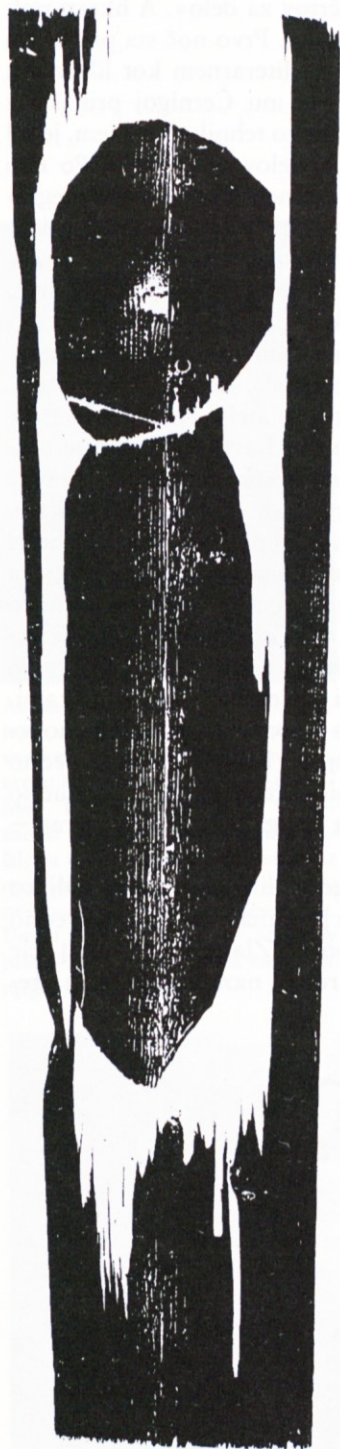
Tudi povod za moje dolgoletno prijateljstvo s slikarjem Avgustom Černigojem je dal S. Kosovel. Ko sem v Ljubljani dobila medlo informacijo o njuni zvezi, sem razumljivo hotela srečati Černigoja. A moram reči, da med večletnim prijateljstvom s Černigojem nisem kaj dosti izvedela. Povedal mi je, da je Srečka spoznal preko Karmele v Münchnu, kjer je študirala glasbo, Černigoj pa slikarstvo. Karmela je Černigoju veliko govorila o Srečku, tako da je Černigoj rekel, da je Srečka poznal, še predno ga je videl. Z njenim posredovanjem sta se tako po pismih zblížala in, lahko bi rekli, spoprijateljila. Po Karmelinem pripovedovanju je bila med podobno mislečimi umetniki stvar zelo preprosta. Prišlo je tako daleč, da so celo načrtovali skupne kulturne nastope, na katerih naj bi Karmela igrala na klavir, Srečko bi bral svoje pesmi in Černigoj bi predstavljal svoja likovna dela. Ti sicer lepi načrti se žal niso

uresničili. Ne glede na to, je Černigoja Srečko tako zanimal, da se je po študiju v Bauhausu, ko se je vračal domov v Trst, ustavil v Ljubljani pri Srečku. Černigoj mi je pripovedoval, da ga je našel, kot si ga je predstavljal: »svežega, polnega idej, znanja in načrtov za delo«. A hkrati polnega pričakovanj, kaj mu bo Černigoj povedal. Prvo noč sta prebedela razvneta v diskusiji o vseh novostih tako na literarnem kot likovnem področju. Predvsem je Srečka zanimalo, kaj mu Černigoj prinaša iz moderne šole Bauhaus. Ko ga je seznanjal z novo tehniko kolažem, je bil Srečko takoj navdušen, da je takoj začel sodelovati in lepiti. Po tem sodeč, se da razlagati Černigojev vpliv na nastanek Kosovelovih Integralov. A kadarkoli sem od Černigoja poizkušala izvedeti, čigave so lepiljenke v Integralih, mi je vedno enako odgovoril: da se ne spominja, če so njegove ali Srečkove, a glavno je, da so dobre, je dejal. Opazila sem, da je Černigoj cenil Integrale, saj jih je večkrat prebiral in imel na polici med maloštevilnimi, a dragocenimi knjigami. Knjigo mi je nekaj mesecev pred smrtjo poklonil in bila sem zelo vesela, ker je nisem imela. Srečka je visoko cenil, dasiravno sta se kot prijatelja razšla, kot mi je povedal, zaradi ljubezenske zveze med njim in Karmelo, kateri je nasprotovala vsa Kosovelova družina, vključno s Srečkom. Mislim, da se je iz prizadetosti Černigoj izražal o Kosovelovih kot o nazadnjaški, malo-meščanski družini. Kadarkoli sva šla skozi Tomaj, se nikoli ni hotel ustaviti pri Kosovelovih, vedno se je uprl mojemu prigovarjanju, češ da v tisto hladno in brezdušno hišo ne gre. Če sta se po naključju s Tončko srečala v knjižnici, je znal biti celo ciničen. Svoj odnos in tudi svojo lastno osebnost je Černigoj izrazil, ko je Založništvo tržaškega tiska hotelo izdati razkošno knjigo Kosovelovih pesmi s Černigojevimi grafikami. Tedaj je Černigoj ponudbo odklonil, češ da Kosovel ne potrebuje nobene Černigoja in obratno, tudi Černigoj ne Kosovela. Sicer vedno skromni Černigoj se je zavedal svoje umetniške cene. Pač pa je ponudbo sprejel L. Spacal in tako je izšla 1979. leta knjiga z naslovom: Kras – Kosovel – Spacal.

Tudi zame sta tako Kosovel kot Černigoj velika umetnika, bolj ko gledam in bolj ko prebiram, večja in globlja je njuna razsežnost in vedno mi je hudo, kadar srečam človeka, ki ne pozna Zlatega čolna, kaj šele Integralov, pesmi v prozi pa pisem in govorov in nazadnje še tistih prelepih otroških pesmi.

Jožef Matijević QUO VADIS, BIENALE

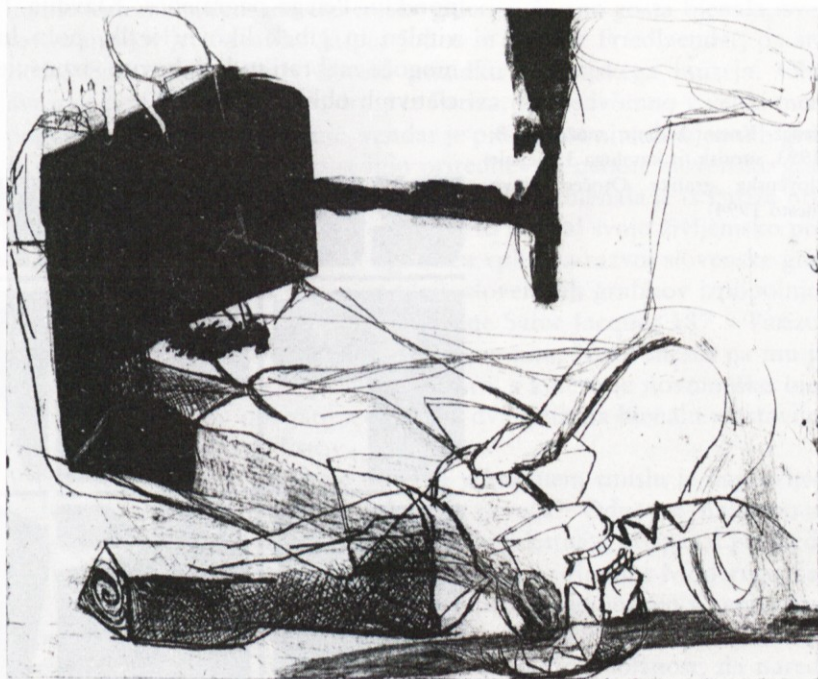
Zdenko Huzjan: Milost rasti, 1993, originalni lesorez (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec, Novo mesto 1994)

Bienale slovenske grafike, kot osrednja dolenska (novomeška) kulturna prireditve s posebnim statusom, se je na svoji tretji predstavitvi začel med kladivom in nakovalom uradne slovenske kritike, bolje rečeno njenega manjšinskega dela, večina je namreč previdno molčala ali pa se ji ni zdelo vredno (kakšna škoda) ob tako pomembni manifestaciji izraziti svojega uradnega mnenja. Ostro nabrušene osti kritikov, ki so se odločili, da povedo svoje mnenje o bienalu, so bile tokrat uperjene v koncept prireditve. Zakaj? Zato, ker so (upravičeno?!) menili, da je novomeška grafična dveletka zaplula v nevarne vode ekskluzivizma in v svoji pretirani ambicioznosti ni izpolnila v tretje tistega poslanstva in dogovorjenih izhodišč, ki jih je organizacijski odbor ob družbeni in strokovni verifikaciji bienalne prireditve določil kot stalnico svojega delovanja.

Pobuda, da Novo mesto dobi pod svoje okrilje tako zahtevno kulturno prireditve, ki bi dolensko prestolnico postavila ob bok ostalim slovenskim kulturnim središčem, se je porodila iz iskrene želje in še bolj iz potrebe, da se Dolenska iztrga iz kulturnega mrtvila in doživi renesanso novomeške pomladi. Potreben je časovni premik za dobro desetletje v preteklost, da bi nam bilo bližje ozadje dogajanj, ko je zamisel o bienalni prireditvi dobila konkretnije obrise. Bilo je na eni od sej galerijskega sveta in iz reminiscence na slovito »novomeško pomlad 1920« se je utrnila ideja o osrednji regijski likovni prireditvi, ki bi sčasoma prerasla pokrajinske okvire in bi se kot pomembni likovni dejavnik zasedla na republiški (državni) ravni. Člani galerijskega sveta so med sabo izmenjali kar nekaj predlogov kot izhodišča za osrednjo dolensko likovno prireditve. Beseda je tekla o bienalu umetniške fotografije (predlog je temeljil na dejstvu, da je takrat v Novem mestu uspešno delovala fotogalerija, v prihodnosti dopolnjena še s fotodelavnico), o bienalu unikatne keramike (zamisel je spodbudila bogata in dragocena zbirka predzgodovinske keramike v arheološkem oddelku Dolenskega muzeja in neposredna bližina na tradicijo lončarske obrti vezanega Šentjernejskega polja), o dveletni predstavitvi slikanega portreta (predlog se je nanašal na stalno likovno zbirko Dolenskega muzeja, ki se lahko pohvali s kakovostnimi portretnimi upodobitvami od konca 16. stoletja do danes) do bienala krajine (motiv, ki je bil tako značilen za slehernega dolenskega likovnega ustvarjalca). Res je, da so člani galerijskega sveta, razen redkih izjem, pokazali najmanj zanimanja ravno za bienale slovenske grafike, čeprav se Novo mesto ponaša z grafično tradicijo že od Valvasorjevih bakrorezcev dalje (da o Jakcu, Lamutu in Suhyju ne govorimo). Resnici na ljubo je treba povedati, da je bil pobudnik grafičnega bienala Branko Suhy edini, ki je svoj predlog resno utemeljil, nakazal iztočnice oziroma usmeritve in pripravil osnutek razpisa natečaja za prvo slovensko srečanje grafičnih ustvarjalcev. Dokončno potrditev je Bienale slovenske grafike Otočec (tako se prireditve uradno imenuje še danes zaradi močnega sponzorja Tovarne zdravil Krka, ime pa glede na mesto dogajanja ni več ustrezno) dobil na »zgodovinski« okrogli mizi na Otočcu, kjer so 19. maja 1989 predstavniki stroke, medijev, politike in gospodarstva prižgali zeleno luč in z dobrimi željami pospremili bienale na njegovo prvo pot. Otoška okrogla miza je poglobitni namen slovenskega grafičnega bienala jasno in natančno opredelila ustvarjalcem

nove, prihajajoče generacije ravno v času, ko je grafika tudi v domačem likovnem dogajanju začela ponovno pridobivati pomen in veljavo.

Če je bil namen Ljubljanskega mednarodnega grafičnega bienala, ki je nastal v zgodnjih petdesetih letih iz razmeroma skromnih začetkov in je postopoma gradil in utrjeval svoj vpliv do te mere, da predstavlja danes eno najpomembnejših manifestacij te vrste v svetu, pa naj bi slovenski grafični bienale po mnenju strokovnjakov pomenil bazično izhodišče predvsem za mlade, še neuveljavljene grafične ustvarjalce, ki bi se kasneje s kakovostjo lahko dokazovali tudi v mednarodni areni. Z gotovostjo lahko trdimo, da v zasnovi slovenskega grafičnega bienala ni bilo na začetku ničesar, kar bi se podvajalo ali celo tekmovalo z velikim ljubljanskim bratom. Svoje poslanstvo je novomeška prirediteljica deklarirala v tem smislu, da bo ponudila na vpogled in v ocenitev kakovostna dela dveletne domače grafične produkcije. Prva predstavitev v Novem mestu je v celoti opravičila vsa pričakovanja in se ni spuščala čez dogovorjene okvire, razen z izdajo za takratne razmere izjemno razkošnega monografskega razstavnega kataloga (grafično zahtevno publikacijo so kakovostno natisnili v Tiskarni Novo mesto), kakršnega si ni mogel privoščiti celo takrat v svetu visoko uveljavljeni ljubljanski bienale. In ravno pretirano naprežanje v to smer (spomnimo se, da je bienale na Dolenjskem potekal v takrat močno zaostrenih gospodarskih razmerah) je bil morda prvi zlovesčji znanilec, da si je bienale slovenske grafike že na samem začetku začel izpodkopavati korektno in pošteno zastavljene temelje, na katerih naj bi gradil svojo prihodnost.

Marko Andlovic: Neskončnost bivanja, 1993, jedkanica in akvaintinta (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

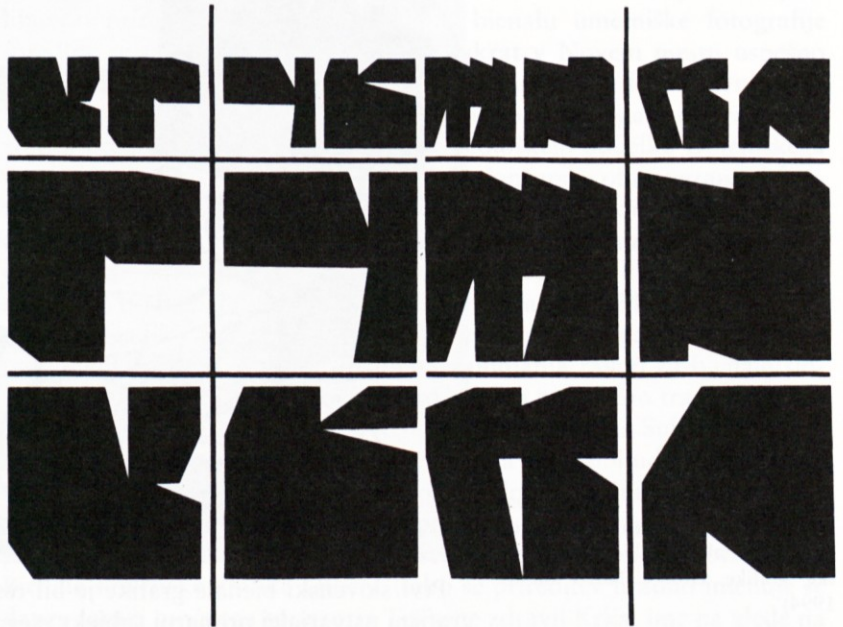
KULTURA
Rast 5–6/1994

Prvi slovenski bienale grafike je bil res slovenski in so bili slovenski grafični ustvarjalci primarni subjekt vsega dogajanja, žal pa jim je drugi bienale namenil le delno, tretji pa docela podrejeno vlogo spričo satelitskih prireditev, ki so zasenčile prvotni in poglobilni namen bienala. Na prvem bienalu so bile tudi spremljajoče razstave, ki so sicer dobrodošle, ne pa nujen pojav take prireditve, v znamenju slovenskih mojstrov grafične umetnosti, predvsem Božidarja Jakca, očeta slovenske sodobne

Jožef Matijevič
QUO VADIS, BIENALE

grafike, enega največjih in najvplivnejših tvorcev moderne grafične umetnosti, ki je v bienalnem letu praznoval svoj visoki 90. jubilej. Po mnenju strokovnega dela organizatorjev bienala so si ob Jakcu to čast zaslužili še Bogdan Borčič, Vladimir Makuc, Andrej Jemec in Branko Suhy. V prostorih hotela Garni in gradu Otočec se je odvijalo glavno dogajanje, kjer se je slovenski javnosti prvič predstavilo 45 udeležencev I. bienala slovenske grafike z 92 deli. Veliko nagrado Grand prix Otočec 89 so po mnenju večine članov mednarodno zastopane žirije prisodili Štefanu Galiču z obrazložitvijo, da pomenijo njegovi grafični listi izviren doprinos k slovenski sodobni grafiki, ki se kaže v negovanju in izpopolnjevanju častitljive lesorezne tehnike, v kateri se izraža z jasno zamisljivo in s čisto izvedbo. Velikemu lavreatu je sledilo še pet enakovrednih nagrajencev Novega mesta za grafiko. Med izbranci so bili: Zora Bitenc, ki je s svojimi deli dokazala, kako sugestivnost umetniškega jezika ni odvisna od množice elementov ali od kompleksnosti uporabljenih sredstev, temveč od njihove skladnosti s primarno vizijo ustvarjalca. Zdenko Huzjan je nagrado prejel za svoje lesoreze v klasični črno-beli tehniki, ki jih odlikuje sugestivni izraz in v katere je avtor vnesel veliko mero duhovne discipline ustvarjalca. Rudiju Skočirju je žirija podelila nagrado za njegove tehnično dovršene in vedno močno socialno angažirane grafične liste. Hamid Tahir je prejel nagrado za svojo izvirnost, ko je na bienalu predstavil veliko grafiko, narejeno iz treh različnih listov, na katerih so vidni sledovi oblikovanja tekstila z veliko prefinjene ornamentike, kar govori o avtorjevem islamskem poreklu. Petega nagrajenca, Klavdija Tutto, po mnenju žirije odlikuje vitalen in gibek likovni jezik, poln ludističnih digresij, v katerih je mogoče razbrati tudi duhovite »izposoje« iz inventarja mirojevske asociativnih oblik.

Janez Knez: Iskanje možnega B,
1993, sitotisk (iz kataloga 3. bienale
slovenske grafike Otočec Novo
mesto 1994)

KULTURA
Rast 5-6/1994

Prvi bienale slovenske grafike je z doslednim uresničevanjem zastavljenega koncepta povsem upravičil ogromna prizadevanja organizatorjev, velika gmotna vlaganja in obenem pokazal nujnost kontinuiranega nadaljevanja, ki je za razvoj slovenske grafike, kot smotrna dopolnitev Ljubljanskega mednarodnega bienala, Sloveniji in njenemu likovnemu

razvoju neobhodno potreben. S tem dejstvom se ni bilo težko sprizniti, toliko težje pa je bilo razumeti, zakaj sta naslednji dve prireditvi pokazali tako drastičen odklon od prvotno načrtane poti. Drugi novomeški festival slovenske grafike je imel enoletno zamudo kot posledico velikih gospodarskih, družbenih in političnih sprememb na začetku novega desetletja. Še posebej so se posledice odražale v gospodarskih tokovih, tako da razmere tudi tokrat niso bile naklonjene širokopoteznim načrtom prireditev II. bienala, ki so si za cilj postavili še obsežnejšo in razkošnejšo, predvsem pa znatno dražjo postavitev razstave, kot je bila uvodna. Po mnenju predsednika bienala so se organizatorji zaradi številnih nerešenih vprašanj (status bienala) in akutnega pomanjkanja denarja, predvsem pa zaradi sovpadanja v isto leto z ljubljansko prireditvijo, soglasno odločili za enoletni zamik.

Na razpis natečaja za II. bienale slovenske grafike se je prijavilo znatno večje število grafikov, temu primerna je bila tudi večja selekcija. Komisija za izbor je po zaključenem natečaju prejela dela 97 avtorjev, na zaključno razstavo je uvrstila dela 44 ustvarjalcev. Osrednja bienalna prireditev se je z Otočca preselila v primernejše, za ta namen preurejene prostore Dolenjskega muzeja. Med spremljajoče razstave so organizatorji uvrstili samostojno razstavo Gabrijela Stupice (razstava je bila v predverju velike dvorane Dolenjske galerije), Štefan Galič, dobitnik velike nagrade I. bienala, je razstavljal v hotelu Grad Otočec, dela Jožefa Muhoviča so bila na ogled v Študijski knjižnici Mirana Jarca, gostom bienala, predstavnikom hrvaških grafičnih ustvarjalcev, je bila namenjena mala dvorana Dolenjske galerije, častna gosta bienala, svetovno uveljavljena grafika Jasper Johns in Johnny Friedlaender, pa sta razstavljala svoja dela v novem prizidku Dolenjskega muzeja. Oba avtorja, prvi iz New Yorka, drugi iz Pariza, sta nedvomno v veliki meri popestrila bienalno dogajanje, vendar je prisotnost njunih izjemnih grafičnih dosežkov zasenčila osrednjo prireditev in nehote slovenske grafike postavila v drugi plan. Še v času trajanja II. bienala je iz Pariza prispela žalostna vest, da je v svojem 80. letu končal svojo življenjsko pot Johnny Friedlaender, ki je imel ogromen vpliv na razvoj slovenske grafike, saj se je cela vrsta danes vodilnih slovenskih grafikov izpopolnjevala v njegovem slovitem ateljeju na Rue Saint Jacques 187 v Parizu. Prireditev bienala bo ostal v lepem spominu, Novo mesto pa mu je lahko trajno hvaležno za plemenito gesto, s katero je novomeško bienalno zbirko trajno obogatil z donacijo dvajsetih na bienalu razstavljenih avtorskih grafičnih listov.

V čem se II. bienale razlikuje od I. in v kakšnem smislu je napravljen nedvomen preskok glede na selekcijo prvega? Odgovor najdemo v uvodnem besedilu, ki ga je za drugi bienalni katalog prispeval predsednik komisije za izbor, umetnostni zgodovinar in direktor Moderne galerije Rijeke Berislav Velušek: »Slovenski prostor je omejen v svoji zemljepisni razprostranjenosti, in torej tudi s številom avtorjev. Tako je imela žirija za izbiro del neugodno in nevhaležno dolžnost, da naredi selekcijo in da izmed devetdesetih avtorjev izbere le polovico le-teh. Eno neizogibnih dejstev, ki spremljajo vse tovrstne razstave, pa tudi nekaj alibi, je pomanjkanje razstavnega prostora. Pokazalo se je, da ima to tudi nekaj dobrih strani; narejena je (po mojem osebnem mišljenju) selekcija, ki ima koherenco in čvrstost nečesa, kar bi lahko imenovali »slovenska grafična scena 1992«. V nekaj »izbirnih« krogih se je izkristalizirala ideja o tem, kaj je tisto, kar dela slovensko grafiko, nastalo

med obema bienaloma, posebno. Prva in osnovna meja je bila tehnične narave – kakovost grafičnega odtisa. Druga je bila njegova originalnost (v tehničnem smislu) in tretja, ki je bila tudi najpomembnejša pri dokončni odbiri – likovna kakovost. Brez želje po zgodovinsko-umetniški mistifikaciji in manipulaciji, saj vsi vemo, da je »kvaliteta« prejšnja subjektivna kot objektivna kategorija, je izbira te žirije odsev vsote posameznih funkcij njenih članov. V tem smislu je napravljen nedvomen preobrat glede na selekcijo prvega bienala; odprta je možnost k nečemu, kar pogojno lahko imenujemo eksperimentalna grafika, ki tistim grafičnim izrazom, ki zaznamujejo nedvoumno približevanje h grafičnim tehnikam ali odmikanje od le-teh in ki se, z ene strani, ne morejo identično ponoviti v več odtisih (kot monotipija, na primer), in z druge, ki stojijo na meji med tradicionalno reproduktivno grafiko (omejeno število odtisov) in nevarnostjo, da se spremenijo v avtorsko brezosebne reprodukcije. Vsak grafični bienale, in tako tudi ta, vedno znova postavlja isto vprašanje: Kaj je grafika, kje se začne in kje končuje? Vsak bienale bo dal tudi svoj odgovor, nasproti času, v katerem se dogaja, nasproti intencijam organizatorjev in članov žirije. Takšen izbor je eden možnih odgovorov«.

Med izbranimi avtorji, ki so šli skozi sito izborne komisije, se je mednarodna žirija za podelitev nagrad odločila, da dodeli Grand prix Otočec 94 mladi, obetajoči grafični ustvarjalki Mariji Starič-Jenko. Pet enakovrednih nagrad Novega mesta za grafiko pa je namenila Zori Stanič, Samuelu Grajfonerju, Ivanu Mršniku, Janezu Berniku in Andreju Jemcu.

Rudi Skočir: Panem nostrum quotidianum, 1992, jedkanica, akvatinta in brušenka (iz kataloga 3. bienale Slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

Da so bili na II. bienalu slovenske grafike zastopani resnično kakovostni avtorji, pove dejstvo, da je direktor dunajske Albertine odkupil za njeno stalno zbirko 35 grafičnih listov, njegovemu zgledu je sledil še Michel Troche, generalni inšpektor likovnih umetnosti iz Pariza, ki je izbral sedem avtorskih grafik za stalno zbirko Fonds Régionaux d'Art contemporain. K temu dodajmo še to, da je za II. grafičnim bienalom ostal, v primerjavi s prvim, še razkošnejši in obsežnejši katalog. Organizatorji so izvedbo zahtevnega knjižnega projekta tudi tokrat zaupali domači tiskarni iz Novega mesta.

Analogno z največjo svetovno športno prireditvijo, (ki vsake štiri leta postane planetarno središče dogajanja in kjer je nekdanje veljalo plemenito geslo, »da je pomembnejše sodelovati kot zmagati, je v zadnjem času nekompromisno zamenjal moto »višje, močnejše, hitreje«) so se nekako v podobnem slogu lotili dela tudi organizatorji III. bienala slovenske grafike. In če ima vsak bienale, vključno z novomeškim, svoj vzrok, vprašanja in odgovore in končno tudi svoj cilj, in če je ta cilj z vsako novo zaporedno številko višji, dražji in zahtevnejši, potem lahko upravičeno dvomimo, da bo Novo mesto s svojim bienalom dočakalo in slavilo vsaj polovico tako visoko obletnico, kot jo bodo drugo leto z ljubljansko grafično prireditvijo. Poglavitne vzroke za takšne pesimistične napovedi lahko najdemo v zgrešenem konceptu tretjega bienala, ki je v svojih nezdravih ambicijah dobesedno poteptal tista načela, zaradi katerih je nastal in jih nosi v svojem nazivu. Že preprosta lekcija iz psihologije nas uči, da motivacija strmo pada, če je cilj previsoko zastavljen in ga kljub še tako veliki prizadevnosti ni mogoče doseči ali uresničiti. Ravno to pa se lahko pripeti v naslednjih dveh letih, ko naj bi po napovedih predsednika bienalne prireditve v uvodnem besedilu tretjega bienalnega kataloga (po obsegu in razkošnosti prekaša svoja predhodnika in, čisto mimogrede, organizatorji izvedbe tokrat niso več zaupali Tiskarni Novo mesto (?), postalo Novo mesto mesto evropske grafike, za nameček pa naj bi dobilo še galerijo z zvenečim imenom »Rembrandt« (!).

Resnično bi bila velika škoda, da bi zaradi pretiranega apetita po mednarodni uveljavitvi slovenska grafika izgubila svoje, zdaj že utečeno prizorišče. Zato nikakor ni odveč ponovno prisluhniti besedam, ki jih je na otvoritvi drugega bienala izrekel takratni član državnega predsedstva in pesnik Ciril Zlobec, »da vsak ambicioznejši začetek nosi v sebi izziv: je lahko obet, ki mu gre želeti vse dobro, hkrati pa tudi tveganje, izvir, ki mu je peščena pokrajina preblizu, lahko jo spremeni v oazo, še več možnosti pa je, da v njej ponikne.« Preveč osebnih prizadevanj, truda in denarja je bilo vložena v dosedanje prireditve, da bi tvegali, da bienale ponikne. Objektivno gledano je vsekakor bolje, da ostane novomeška prireditev dosledna svoji temeljni zasnovi, programu in usmeritvam, da si realno prizadeva postati trdna oaza slovenske grafike, od koder se bodo profilirani grafični ustvarjalci podali na evropska in svetovna prizorišča. Sanje o evropskem mestu grafike pa ostanejo zgolj sanje in sanje so dovoljene vsem in vsakomur, vendar z realnostjo nimajo nič skupnega. Sredi septembra se bodo za tretjim bienalom za dve leti zaprla vrata. In ko bodo organizatorji pod razpredelnico »obiskovalci« potegnili črto, bo pod njo zazijala velika praznina. Pred tem dejstvom si ne smemo in ne moremo zatiskati oči. Samo vprašamo se lahko, kako in komu na čast naj postane Novo mesto mesto evropske grafike, če si je sedanjo prireditev s pestro mednarodno ponudbo ogledalo komaj kaj več obiskovalcev, kot jih je bilo prisotnih na sami otvoritveni slovesnosti.

Tretji bienale slovenske grafike (tu imamo v mislih res slovenski del bienala) je pokazal, da je slovenska grafična ustvarjalnost dosegla visoko kakovostno raven, da so njeni avtorji (v tehničnem smislu) posegli po kreativnih umetniških postopkih pri reševanju grafičnih problemov in da so zlasti mladi, kar je še posebej spodbudno, pokazali zavidljivo mero individualizma, pri tem pa so se skoraj praviloma odločali za nefigurativne motive v tehniki globokega tiska. Če bi poskušali avtorje, ki

Jožef Matijevič
QUO VADIS, BIENALE

so šli skozi sito izborne komisije, postaviti pod skupni imenovalec, bi lahko rekli, da jih povezuje abstraktni ekspresionizem. Formulacije seveda ne moremo jemati dobesedno, saj najpogosteje na odtisih srečamo dialog črt in površin. Črt, ki so enkrat tanke in globoko zarezane v kovinsko podlago, drugič široke kot poteze čopiča ali razpršene kot oljni madeži na vodi.

Sklepni del otvoritvene slovesnosti je bil v znamenju letošnjih nagajencev, ki jim je nagrade po presoji mednarodne žirije, sestavljene iz strokovnih avtoritet, podelil državni minister za kulturo. Jasni in v ničemer sporni dobitnik velike nagrade za leto 1994 je postal Bogdan Borčič, svoboden, neodvisen ustvarjalec, ki ni nikoli koketiral s trenutnimi modnimi trendi in je vse svoje ciklične nize gradil na lastnem konceptu. Na bienalu se je predstavil z najnovejšimi avtorskimi odtisi iz cikla, ki ga je razvijal kot logično nadaljevanje cikla »Školjke«, in z njimi dokazal, da resnično sodi v sam vrh slovenske grafične ustvarjalnosti. Ob glavnem nagrajencu je žirija izbrala še pet avtorjev in jih nagradila z Nagrado Novega mesta za grafiko. Mladim ustvarjalcem Maji Ravnik, Bojanu Kovačiču, Dušanu Podgorniku in Marku Andloviču je pomenila spodbudo za nadaljnje delo, starejšemu Andreju Jemcu pa dopolnitev bogate nagradne kolekcije.

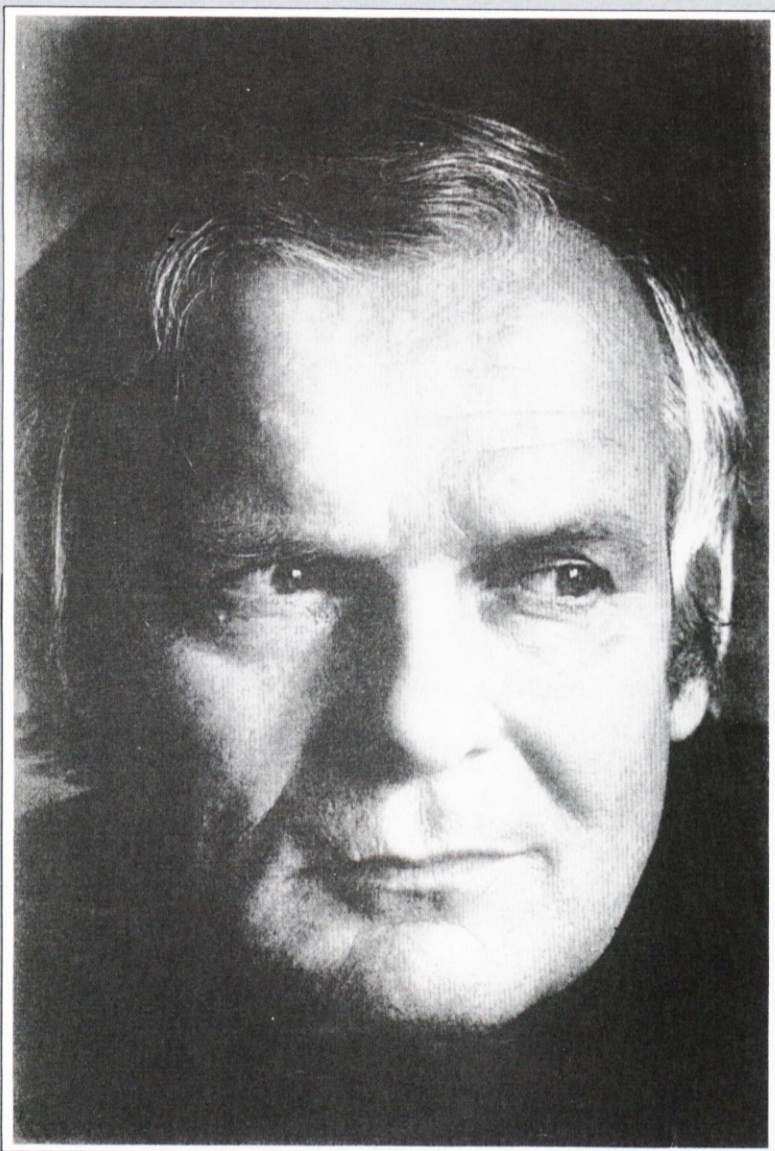

Zora Stančič: Brez naslova, 1993,
originalna litografija na kamnu (iz
kataloga 3. bienale slovenske grafike
Otočec Novo mesto 1994)

Zadnjih pet let je, predvsem z novomeškimi manifestacijami grafike, pokazalo, da se slovenski grafiki ni treba sramežljivo skrivati pred tujo konkurenco. Vsakdo, ki je pred nedavnim videl v Dolenjskem muzeju predstavitev ameriške grafike in je dosežke ameriških umetnikov primerjal z našimi ustvarjalci, se je lahko o tem prepričal. In ravno zato je narobe, da se na bienalu v Novem mestu kitimo s tujim perjem, saj je naše dovolj pisano in bleščeče. Naj bo naslednji bienale resnično to, kar nosi v svojem nazivu – bienale slovenske grafike – z vsem, kar spada v celovit pregled domače grafične ustvarjalnosti. In za takšno bienalno prireditev prihodnost prav gotovo ne bo vprašljiva.

KULTURA
Rast 5–6/1994

RAST – L. V,
ŠT. 5-6 (27-28)
SEPTEMBER 1994

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

III

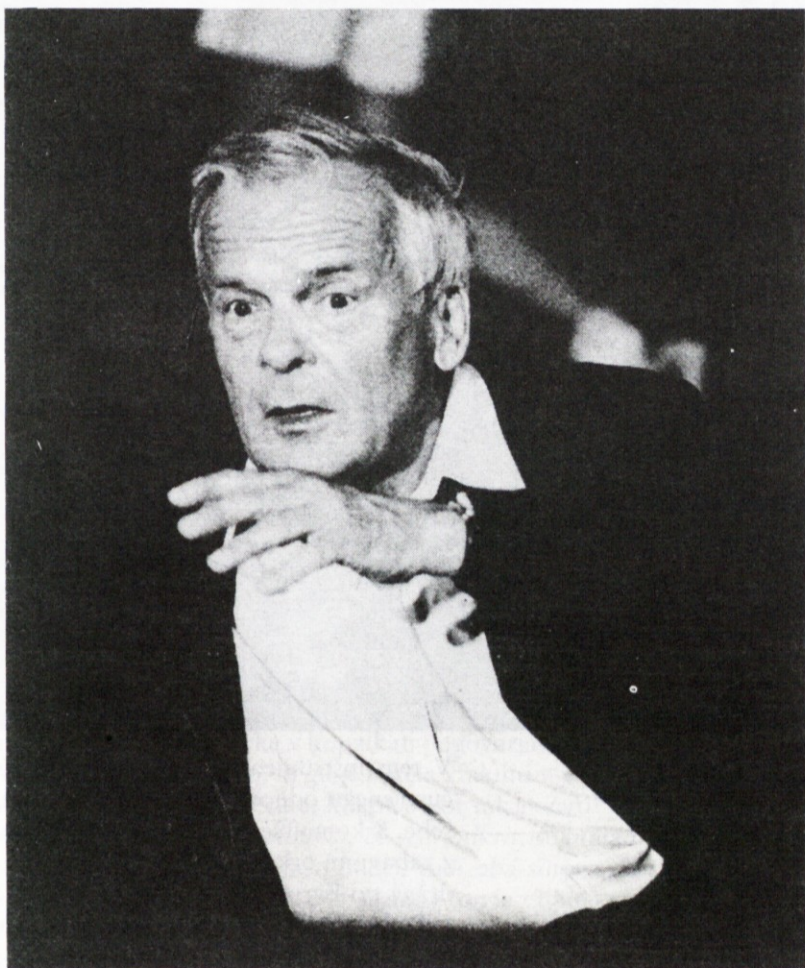
NAŠ POGOVOR

Portret Vinka Globokarja za NAŠ POGOVOR (str. 391)
je reproduciran iz knjige V. Globokarja Vdih in izdih, 1987

Marjan Legan SAMOHODEC PO GLASBENEM BREZPOTJU

Iz pogovorov z glasbenikom Vinkom Globokarjem, ki je 7. julija dopolnil 60 let

To besedilo je, lahko bi tako rekli, nastajalo desetletja. Z Vinkom Globokarjem, »eno najbolj profiliranih osebnosti glasbene avantgarde v drugi polovici 20. stoletja«, kot piše v Svetovni zgodovini glasbe Kurta Honolke, se pozna od mladih nog. Doma je iz Žužemberka, z desnega brega reke Krke. Priznam, občudoval sem ga, odkar sem ga spoznal, potem ko se je s starši in sestro leta 1947, star trinajst let, vrnil iz malega rudarskega mesta v francoski Loreni, kjer je imel njegov oče Edvard delavsko kantino. Zelo občudoval, vendar sprva ne po glasbenih dosežkih, temveč po spretnosti in znanju nogometne igre. Izjemno nadarjen in zagret je bil izbran v slovensko mladinsko nogometno reprezentanco.

Potem je šport odrinila pozavna, ki je, kot sam pravi, na zabaven način stopila v njegovo življenje. Rad bi igral trobento, pa so v dijaškem domu Ivana Čankarja v Ljubljani, kjer je stanoval kot gimnazijec, enega trobentača že imeli, in so mu ponudili, naj se raje spoprime s pozavno.

NAŠ POGOVOR
Rast 5–6/1994

V tem inštrumentu, zaviti kovinski cevi, do katere nima pretiranega čustvenega odnosa in jo je na nastopu že tudi vlačil po tleh, je odkril sebe. S komaj šestnajstimi leti je igral v Big bandu ljubljanskega radia, z zabavnim orkestrom Bojana Adamiča pa še kot dijak prepotoval vrsto držav po Evropi.

Po končani gimnaziji se sprva ni mogel odločiti zgolj za glasbo. Vpisal se je na fakulteto za elektrotehniko in se dokončno prepričal, da to ni zanj. Dobil je štipendijo in leta 1955 odšel na glasbeni konservatorij v Pariz, kjer je sprva igral v različnih lokalih in celo ameriških vojaških bazah. Takrat je oboževal jazz. V Parizu je spoznal nekaj glasbenikov – med njimi Reneja Leibowitza, o katerem govori s posebno hvaležnostjo – ki so mu odpirali svet sodobne glasbe.

V tujini se je sprva uveljavil kot izvajalec, kot virtuozni trombonist, ki se je prebil med najboljše na svetu. Za njegovo ustvarjalnost in energijo pa je bilo to premalo. Pri tridesetih letih je zložil prvo skladbo z imenom Voie (Pot), za njeno besedilo pa je uporabil verze Majakovskega. Od takrat naprej je komponiranje začelo stopati v ospredje njegovega zanimanja za glasbo, dokler ga ni povsem prevzelo. Uveljavil se je kot eden vodilnih evropskih glasbenih avantgardistov, ki ga glasba zanima tudi po teoretični in celo filozofski plati. Postal je pisec in iskan sogovornik za najzahtevnejša glasbena vprašanja, vedno znova je presenečal s svojim originalnim utiranjem neshojenih glasbenih poti.

Če bi mu rekel, da je slovenski narod ponosen na svojega sina, ki je uspel v širokem svetu, bi se najbrž zmrnil nad tem. Ko sva se lanskega avgusta na slapovih Krke v kopalkah pogovarjala o tem, se je pritoževal nad radijsko novinarko, ki ga je hotela vtakniti v predalček slovenskega skladatelja in ga spraševala, kako se kot tak počuti. *»Nimam občutka nobene nacionalne pripadnosti, če sem odkrit, se nimam za nič. Seveda sem Slovenec, slovensko sem naučil tudi oba sinova, ki sta se v tujini, kjer smo živeli, hkrati učila treh jezikov (on je z njima govoril zgolj francosko, žena Tatjana slovensko, nemška guvernanta pa nemško). Toda več kot ozka slovenskost mi pomeni odprtost v svet. Konec koncev sem strnjeno živel v Sloveniji le osem let. Tudi Francozi me nimajo za svojega, saj tam nisem živel v času šolanja, ki je za tovrstne občutke in vpetost zelo pomembno. Prav tako ne Nemci, kjer sem živel dvanajst let, ko sem bil profesor na visoki glasbeni šoli v Koelnu. Pri Slovencih pa tako in tako ni sprva nikogar zanimalo, kaj počnem, in počakati sem moral desetletja, da so me sprejeli (letos je imel v Cankarjevem domu v Ljubljani kar dva koncerta z lastnimi skladbami). Ker torej ne spadam v noben nacionalni program, me na primer sploh ni v antologiji francoske glasbe, sem pa v vseh svetovnih glasbenih leksikonih,«* pravi.

NAŠ POGOVOR
Rast 5–6/1994

Tak je Vinko pravzaprav še mnogo rajši. Povsem svoboden, nevezan, ne podrejen nobeni smeri, kaj šele ustanovi, brez pravil, ki bi utesnjevala njegovo inventivnost. Le tako se je lahko razvil v tako markantno glasbeno figuro, dobesedno obsedeno od dela in ustvarjalnosti, še bolje rečeno, od ustvarjalnega iskanja. Globokar se vseskozi drži Heinejeve misli, da se glasba začne tam, kjer utihne beseda, torej je njeno polje

Vinko Globokar v Žužemberku;
foto: Milan Markelj

izjemno široko. Vse zvrsti glasbe so zanj enakovredne, čeprav ima nekatere raje od drugih, edini pogoj je kvaliteta. Tudi vsi zvoki so zanj v načelu enako plemeniti, iz nepregledne množice jih izbira za svoje skladbe le po tem, kako zmorejo izraziti njegovo idejo, ki je počelo njegove glasbene stvaritve.

Zelo značilna je bila zato zanj izkušnja z direktorovanjem v glasbenem raziskovalnem inštitutu IRCAM v Pompidoujevem centru v Parizu. Prevezel je le brez obveznosti, ko pa je začutil prvo omejevanje in so od njega zahtevali »neke izdelke«, ga to mesto preprosto ni več zanimalo. »V okrilju ustanove se moraš bolj ali manj prilagajati, še več, lagati samemu sebi, to pa ni moralno,« pravi prepričano.

Zdi se, da je skladatelju Globokarju z dolgoletnimi lastnimi izkušnjami natanko jasno, kako se uveljavlja avantgarda v umetnosti. »Če hočeš stopiti korak naprej, moraš skozi stopnjo negacije, se pravi, da si primoran nekaj, kar je pred novim, kritizirati, zanikati, da, celo porušiti. Ta pojav ni značilen le za današnjo avantgardo. Pred petdesetimi leti je Stravinsky bežal pred občinstvom skozi okno dvorane, danes pa je klasik,« je odgovoril Globokar v intervjuju za Dolenjski list novembra 1982. leta, ko je bil vprašan, ali v glasbi nista nujna tonalnost in harmonija, ki sta v skladu z »zakoni našega sluha«. Njemu ni do »božanja ušes z glasbo«, daleč pomembnejša mu je njena izrazna moč, pa naj gre za harmonije ali disharmonije, tonalnost ali atonalnost. S slednjima je moč povedati in izraziti več ali kot je dejal v intervjuju za Delo: »Pekel je uporabnejši.«

Po vsem rečenem nas ne preseneča, da ima Globokar klasične orkestre in vse, kar je povezano z njimi, za muzejske ustanove, ki igrajo enako glasbo po enakem kalupu mišljenja in po enakih pravilih na vseh koncih sveta. Njega to ponavljanje ne zanima, niti iskanje briljance v izvedbi stokrat izvedenega, resnično vredno največjega ustvarjalnega napora se mu zdi le iskanje nečesa novega, predvsem pa to, kako je mogoče neko idejo ali misel izraziti z glasbo. Pri tem se kaj malo ozira na okus in pričakovanje občinstva ali kritike, kaj šele, da bi stregel okusu ali se celo prilizoval. Ne sprašuje po obisku niti po denarnem uspehu koncertov, čeprav dobro ve, da se glasba, ki želi ugajati, najbolje prodaja.

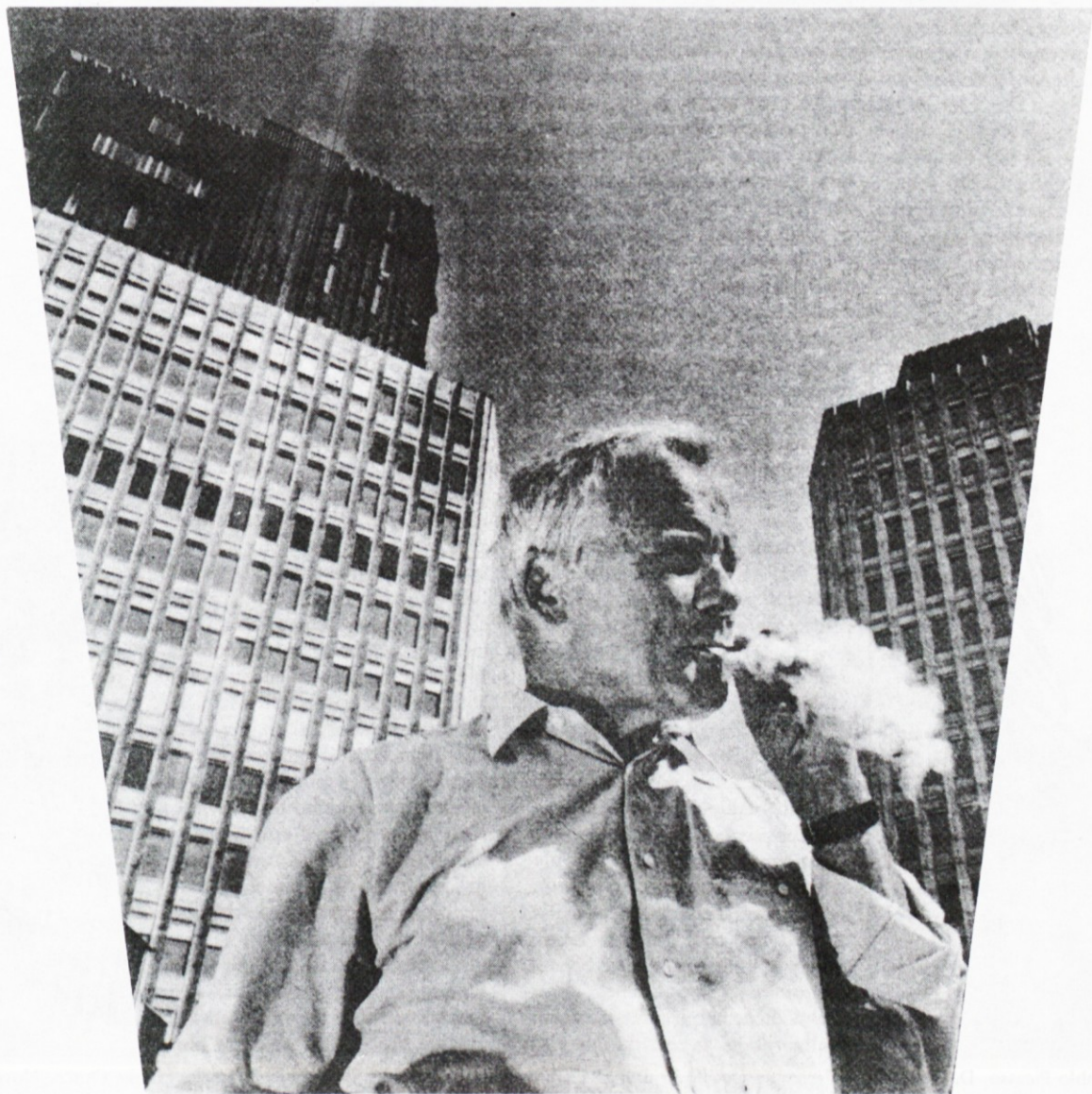
Ali lahko preživi ob takem odnosu? »Povsem lahko, tretjino svojih dohodkov dobivam od avtorskih pravic, tretjino od tečajev, ki jih vodim, tretjino pa od koncertov. Normalno zaslužim, nisem pa človek, ki bi si želel jahto,« odgovarja na to vprašanje in se več ne trapi z njim. Občutek ustvarjalnosti mu nadomešča vse drugo.

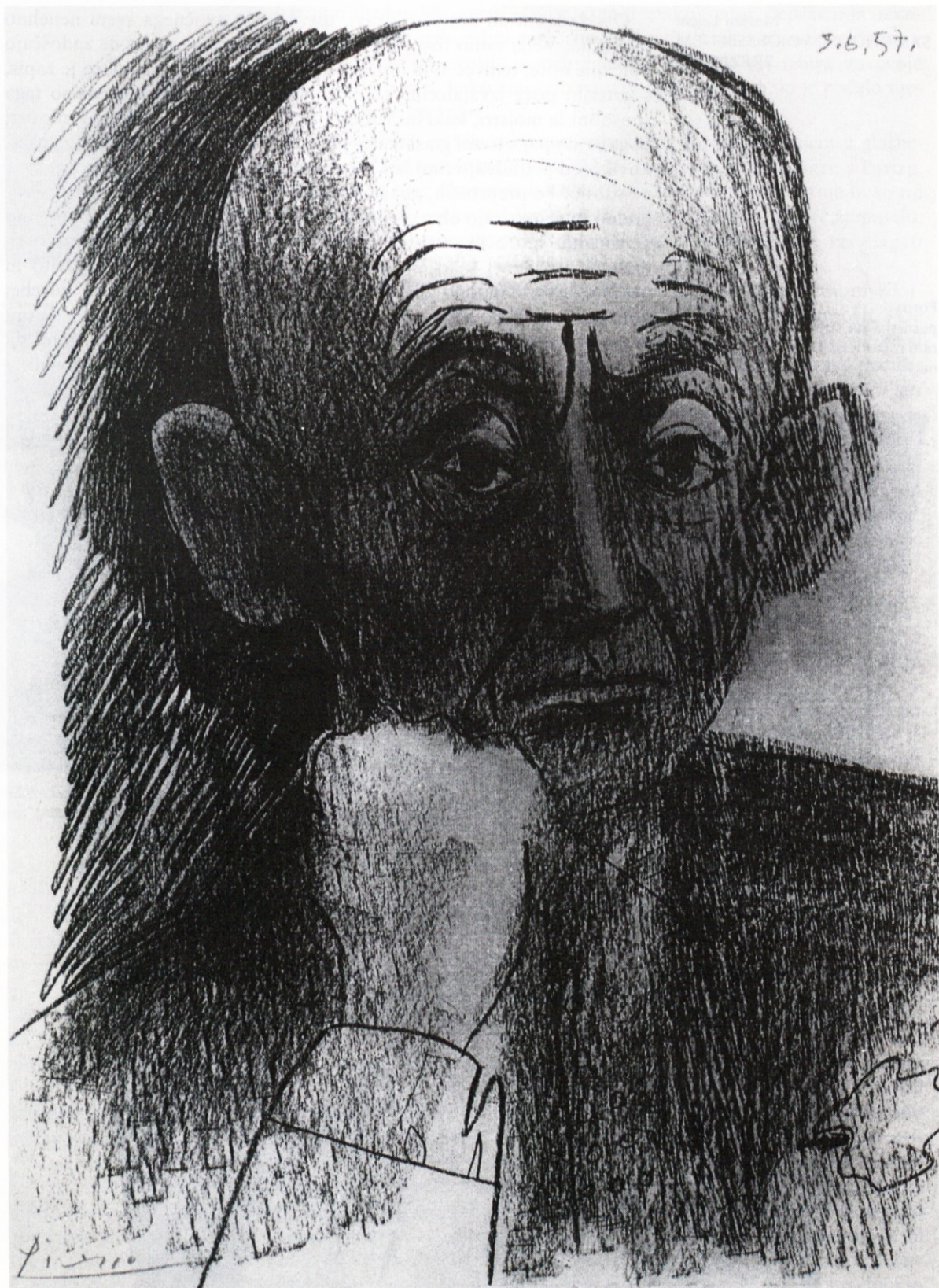
Vinko ima absoluten glasbeni posluš in lahko komponira pred hišo ob Krki, na potovanju, v hotelu, povsod seve brez klavirja. Začne se z idejo, ki jo želi glasbeno izraziti, če je to le mogoče. Ko se je na primer lotil emigrantstva in ga skušal prepoznavno problematizirati v svoji skladbi, ga je ta misel obsedala toliko časa, da je našel zanjo glasbeno rešitev. Skoraj vse je mogoče spremeniti v glasbo, če se le najdejo primerne glasbene tehnične rešitve. V iskanju se ne ustraši prijemov, absurdnih za običajno razumevanje glasbe. Kot na primer: pri trombonu ga ni zanimalo samo pihanje v ustnik in zlivanje glasbenika s kovinsko cevjo v eno izrazno telo, temveč tudi, kakšni zvoki bi nastajali, če bi zrak vlekli skozi instrument in ustnik vase. Ali pa: kakšne zvoke daje klarinet, če ga potapljamo v vodo, in kaj je mogoče s tako produciranimi zvoki izraziti.

Marjan Legan
SAMOHODEC PO GLASBENEM
BREZPOTJU

O skladanju ali kot sam pravi, ustvarjanju zvočnega sveta nenehno razmišlja. Velja samo tisto, kar je novega. Že zdavnaj mu ne zadoščajo običajne note, temveč si je moral sam izmisliti tudi notacijo, to je zapis, s katerim pove izvajalcem, kako naj skladbo izvedejo. Seveda so tega sposobni le mojstri, kakršni z njim nastopajo v orkestru New fonic art, ki ga je skupaj s tremi glasbeniki, prijatelji iz Argentine in Francije, ustanovil pred petindvajsetimi leti. Pred nastopom se nič ne dogovorijo, nič ne vadijo. Po preprostih, vnaprej določenih zapisanih informacijah svobodno improvizirajo ob navdihu trenutka. Med glasbeniki oz. njihovimi glasbenimi sporočili se ustvarja sprotno kompleksno razmerje, tvoren dialektični odnos, ki dela avantgardno glasbo zanj tako čudovito in neponovljivo. Neponovljivo, to je za Vinka Globokarja še posebej pomembno in odločilno ali, kot je dejal v intervjuju za Razglede, da mu prav široka klasična glasbena izobrazba in radovednost pomagata, da ne ponovi ničesar takega, kar so glasbeniki ugotovili že pred tristo leti.

Portreti V. Globokarja (razen posnetka na str. 396) so reproducirani iz časopisa Delo (foto: Suhodolnik)

Pablo Picasso: D. H. Kahnweilerjev portret II, 3. junij 1957, litografija (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

IV

REVILJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Tanja Rener OB MEDNARODNEM LETU DRUŽINE

Družina je ponovno v modi. Beseda, ki jo otroci najpogosteje uporabljajo, ni mama, kakor bi morda pričakovali, ampak »dom«, »doma«, »pri nas doma«... dom torej, ki označuje družino.

Družina je ponovno v modi ne samo zato, ker se njenega pomena zavedajo veliki sistemi, kakor je ekonomski (družina je najpomembnejša enota investicij, potrošnje in varčevanja), kakor je Cerkev (zlasti katoliška se močno trudi, da bi letošnjemu letu vtisnila svojo predstavo družine in družinskega življenja), kakor je Organizacija združenih narodov, ki je leto 1994 razglasila za mednarodno leto družine. Družina je moderna ali bolje, pomembna, ker ljudje sami, ki v družinah živijo, mislijo in vedo, da je pomembna. Po podatkih novejših raziskav v Evropi več kot 90 odstotkov ljudi postavlja družino in družinsko življenje po pomenu na prvo mesto, daleč pred delom in družbenim ugledom. Še več, najbolj je presenetljiv podatek, da tudi tisti, ki živijo sami – in teh je tudi v Sloveniji vse več – mislijo, da »je družina najbolj konkretna vzpodbuda, ki daje smisel življenju«.

Toda – katera in kakšna družina? Samostalniki družina že dolgo ni več najbolj primeren za označevanje sodobnih družinskih skupnosti, pravijo strokovnjakinje in strokovnjaki. V javnem govoru o družini je mogoče letos zaslediti predvsem dvoje, poudarjanje pomena družine kot institucije in skupnosti vsakdanjega življenja ter dramatične, včasih kar grozeče tone o »krizi družine«.

Resnici na ljubo je treba reči, da je tudi v družboslovnem razmišljanju o družini vse od konca druge vojne pa do konca šestdesetih let prevladovala govorica o »krizi družine«. Za to obdobje je značilno iskanje nadomestnih institucij za družino, ki – tako so menili – ne more več opravljati svojih funkcij, ker jo pretresajo krize notranjih odnosov in je postala pravo bojišče navzkrižnih interesov.

Šele v sedemdesetih in osemdesetih letih se je »govorica krize« umaknila treznejši, ideološko in politično manj obremenjeni presoji. Zato se je šele tedaj lahko pojavilo bistveno vprašanje: ali je družina zares v krizi in ali ni v krizi zgolj določena predstava, določena ideologija družine?

V strokovnih razpravah torej že nekaj časa namesto govora o krizi družine prevladuje razprava o spremembah družinskega življenja in poskusi določitve osnovnih pokazalcev sprememb.

Osnovni razvojni trendi spreminjanja družin v Evropi in Sloveniji kažejo naslednjo podobo:

1. intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov je značilna za vso Evropo in tudi za Slovenijo. Zato je mnogo korektnije kot o »družini« govoriti v množini o »družinah«. Bolj kot kdajkoli si ljudje sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja.

2. formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen, vse več ljudi, predvsem mladih, živi v zunajzakonskih družinskih skupnostih predvsem do obdobja, ko se rodijo otroci, a tudi še potem. V Franciji in Veliki Britaniji se okoli 30 odstotkov otrok rodi zunaj zakonske zveze, v Sloveniji po podatkih iz popisa 1991 pa 26,4 odstotka.

3. število razvez narašča povsod, kjer je razveza zakonske zveze omogočena. Za gibanje števila razvez zakonske zveze v Sloveniji v minulem desetletju pa ne bi mogli reči, da je podoben evropskemu trendu. Število razvez v tem obdobju v Sloveniji namreč rahlo, a konstantno upada vse do zadnjih let. V obdobju 1980–1984 je povprečno število razvez znašalo 2507, v letu 1991 pa 1828. Čemu gre pripisati ta, od evropskih trendov odstopajoči podatek? Ker raziskav na to temo pri nas nimamo, bomo tvegali povzetek hipoteze, ki smo jo oblikovali sredi osemdesetih let, ko smo menili, da poglobljanje ekonomske krize z upadajočo kvaliteto življenja ljudi povzroča začasno stabilizacijo družinske strukture, kar se kaže v zmanjševanju števila razvez. Ali drugače, pod pritiskom »zunanjih« obremenitev in stresov se družina začasno stabilizira in v obrambi pred zunanjimi pritiski potlači lastno potencialno konfliktnost. Vendar je potrebno dodati, da v zadnjih letih število razvez v Sloveniji ponovno nekoliko narašča, saj jih je bilo 1992. leta 1966.

4. zvišuje se število enostarševskih družin. Podatki za Evropo kažejo, da je število enostarševskih družin blizu ene tretjine vseh družin in da so v 90 odstotkih to materinske enostarševske družine. V Sloveniji je enostarševskih družin manj in število ne dosega 20 odstotkov vseh družin, od katerih je 15,9 materinskih in 2,5 odstotka očetovskih enostarševskih družin. Raziskave po svetu in tudi pri nas kažejo, da živijo enostarševske družine in še zlasti materinske enostarševske družine v najtežjih življenjskih razmerah, kar pomeni, da imajo v primerjavi z drugimi nižje dohodke na družinskega člana, manj trajnih dobrin pa tudi ocena zadovoljstva z lastnim življenjem je nižja kot pri ljudeh, ki živijo v drugačnih oblikah družin.

5. zvišuje se število t.i. reorganiziranih družin, to so družine, kjer en ali oba partnerja ponovno vzpostavlja(ta) družinsko skupnost. Obstajajo ocene, po katerih v Sloveniji okoli 30 odstotkov otrok ne živi (več) z obema (biološkima) roditeljema, v Nemčiji se to število približuje 50, v ZDA pa je višje od 50 odstotkov.

Poleg povedanega se po ocenah strokovnjakov/inj najbolj dramatične spremembe v družinskem življenju sodobnosti dogajajo v t.i. družinskih ciklih, natančneje ob začetkih in ob koncih družinskega življenja.

Pojavljata se dve zgodovinsko novi fazi družinskega življenja, ki ju, denimo, družine pred 100–150 leti niso poznale.

a) povečuje se časovno obdobje prehoda iz družine staršev (družina orientacije) v lastno družino (družina prokreacije). Vse večje število mladih ljudi po vsem t.i. razvitem svetu se ob koncu šolanja in s prvo zaposlitvijo ne odloča za lastno družino, temveč na prav poseben polsamostojen način živi s starši še naprej. Strokovnjaki to fazo imenujejo »živeti skupaj narazen« (Living Apart Together) in opozarjajo, da statistični in raziskovalni instrumentarij sploh še ni prilagojen novi situaciji, zaradi česar natančnih podatkov o takem tipu življenja mladih ljudi, ki je nedvomno opazen tudi v Sloveniji, nimamo. Imamo pa podatke, ki posredno kažejo v to smer, in sicer gre za višanje starosti žensk in moških ob rojstvu prvega otroka. Temu pojavu pravijo »pozen prehod v starševstvo« (late transition to parenthood), ki je značilen za vso Evropo in tudi za Slovenijo, kjer se povprečna starost partnerjev ob sklenitvi zakonske zveze in ob rojstvu prvega otroka pomika nad 25. leto. Na Nizozemskem je denimo povprečna starost mater ob rojstvu prvega otroka že blizu 28. letu.

b) podaljšuje se zaključna faza družinskega življenjskega poteka, obdobje zoževanja družine ali faza »praznega gnezda«, kot pravijo nekateri. Spričo daljšanja povprečne življenjske starosti ljudi, spričo dejstva, da imajo ljudje v povprečju manj otrok, ki so rojeni »blizu skupaj«, se podaljšuje doba, ko ostarela partnerja živita sama, ko morata na novo opredeliti medsebojne odnose, ko družina ni več usmerjena na otroke in ko morata na novo oblikovati družinski življenjski stil, kar gotovo ni lahko početje.

Predvsem za ženske so navedeni novi življenjski poteki v zgodovinski primerjavi zares novi in pomembni. »Povprečni« življenjski potek ženske pred, denimo, sto leti, je bil popolnoma vezan na družinsko okolje: iz družine staršev je prišla neposredno v lastno družino, rojevala skozi vso fertilno dobo tja do menopavze in preden je zadnji od otrok zapustil družino ali še prej, se je njena življenjska pot končevala.

Nasploh bi lahko rekli, da vsak razvoj zadeva na krize. Vendar okoliščine, v katerih se je znašla družina oz. družinsko življenje na skorajšnjem prehodu v tretje tisočletje po Kr., ne bi bilo prav ali nujno razumeti kot znake njenega gospodarja ali kot nekakšno vesoljno nesrečo za njen obstoj in smiseln ter razumeven razvoj, pač pa kot znake procesualnega razvoja v družbene prilike, v katerih bo le-ta ohranjala in še izpolnjevala svoje temeljne duhovne in socialne funkcije.

Grafični emblema mednarodnega leta družine je last OZN. Izdelala ga je švicarska umetnica Catherine Littasy-Rolier, ki sicer živi in ustvarja na Dunaju. Preprosto vizualno znamenje je nabito s simbolizmi. Srce, zavarovano s streho, dvoje bitij, ki povezani drugo z drugim oblikujeta še eno srce, namreč ne simbolizirajo le življenja in ljubezni, marveč tudi dom, toplino, skrb, varnost, bližino in toleranco. Poudarjena odprtost linij v tem grafičnem znamenju pa simbolno ponazarja družino kot temeljni zidak družbene zgradbe.

Marija Cigale SLOVENSKA DRUŽINA V LETU DRUŽINE

Leto 1994 je Organizacija združenih narodov slovesno razglasila za leto družine. Kot je znano, so »leta« Združenih narodov mišljena predvsem kot opozorilo na neugoden položaj določenih skupin ljudi in članice organizacije naj bi takšni skupini posvetile večjo pozornost. Smisel »let« je sprejem ukrepov – zakonodaje, političnih usmeritev, posebnih programov – ki naj bi izboljšale življenje določene skupine ljudi in njihov položaj v družbi, v kateri žive.

Že pred tem je Organizacija združenih narodov sprejela poseben dokument, Konvencijo o pravicah otroka. V njem je rečeno, da morajo države podpisnice *»vsakemu otroku priznati pravico do življenjske ravni, ki ustreza njegovemu telesnemu, umskemu, duhovnemu, npravstvenemu in družbenemu razvoju, pri čemer eden ali oba starša nosita glavno odgovornost, da v skladu s svojimi sposobnostmi in gmotnimi zmožnostmi zagotovita življenjske pogoje, potrebne za otrokov razvoj. Države podpisnice pa morajo sprejeti vse ustrezne ukrepe, s katerimi bodo staršem ali drugim, ki so odgovorni za otroka, pomagale uveljaviti to pravico in, če je potrebno, zagotovile materialno pomoč ter druge programe pomoči, zlasti razvoj ustanov, zavodov in služb za varstvo otrok.«* V letu družine naj bi države, članice Organizacije združenih narodov, naredile čimveč, da Konvencija o pravicah otroka ne bi ostala zgolj lep papir, ampak da bi *»staršem in drugim osebam, ki so odgovorne za otroka, pomagale uveljaviti otrokovo pravico do ustrezne življenjske ravni...«* Če poenostavimo, svet bi moral postati do družin in otrok prijaznejši.

Ob prvem pogledu na sodobni svet mora človeku priti na misel, da so leporečne konvencije in resolucije, »leta« in druge lepo zveneče zadeve, kadar gre za otroke in družine, v bistvu velika hinavščina – v času, ko v Bosni in še marsikje drugje cele družine pobijajo po »etničnem načelu« samo zato, ker so se brez svoje volje in krivde znašli na mestu, kjer so »druga stran«; v času, ko na našem planetu vsak dan umirajo otroci zaradi lakote; v času, ko bi z denarjem, ki je potreben za en sam zdravstveni poseg, kot je npr. rojstvo »iz epruvete«, lahko nakupili tovore cepiva, ki bi rešilo smrti mnoge otroke, ki umirajo zaradi bolezni, za zdravljenje katerih so že zdavnaj znana in dosegljiva zdravila, pa jih starši ali država, ki ji pripadajo, ne zmorejo kupiti... Toda svet je tak, poln protislovij in krivic, in ker lahko storimo le malo za to, da bi ga spremenili v celoti, pač kaže slediti pravilu, da vsakdo lahko za človeštvo največ naredi tako, da pometa pred svojim pragom. Če že ne moremo vplivati na to, da otroci na svetu ne bi umirali od lakote, poskusimo kaj storiti doma, za slovenske otroke.

Slovenski ukrepi

Morda bi lahko rekli, da se je Slovenija – če z malo dobre volje pripišemo zadeve pripravi na leto družine – kar izkazala. Lani je slovenski parlament sprejel Resolucijo o temeljnih oblikovanju družinske politike v Sloveniji in nato še zakon o družinskih prejemkih. Slovenija je oblikovala svoj nacionalni Odbor za leto družine. V obeleževanje leta družine se je, vsaj kolikor lahko vidimo, najbolj intenzivno vključila katoliška

Cerkev, ki je načrtovala in izpeljala že nekaj prireditev za družine. Skratka, videti je, da je leto družine v Sloveniji doseglo vsaj enega od namenov, to je, človeški skupnosti, ki ji pravimo družina, se posveča nekoliko več pozornosti.

Vprašanje je seveda, ali smo s tem dobili pravo »družinsko politiko«.

Naj povem takoj, da v nekaj takšnega, kot je »družinska politika« preprosto ne verjamem. Že zato, ker se niti definirati ne da razumljivo. Rečeno je, da je to »... celota socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih, fiskalnih idr. ukrepov, ki jih politično-administrativni sistem izvaja, da bi posredno ali neposredno vplival na življenjske pogoje družin...«, kar z drugimi besedami povedano pomeni, da je tako ali tako vsaka politika družinska politika. Kateri vladni ukrep pa na življenje družin ne vpliva?

Verjamem pa v to, da je politika lahko do družin bolj ali pa manj prijazna. In reči moram, da se mi večina »politike«, ki se »dela« v Sloveniji, ne zdi do družin zelo prijazna. Celo veliko tistega, kar se proglašja za »družinsko politiko«, se mi zdi vprašljivo.

Zakaj?

Moti me, da iz papirjev in razprav, ki se posvečajo družini, veje pričanje, da bi država (družba, družbena skupnost...) s svojimi ukrepi morala delovati tako, da bi družino čimbolj približali nekakšni »idealni družini«. Drugače povedano, bistven motiv družinske politike ni želja po boljšem življenju družin, ampak želja po »boljši družini«. Ker družina svojih funkcij ne opravlja dovolj zadovoljivo, so potrebni posebni ukrepi, ki bi k temu prispevali. Toda v takšnem izhodišču tiči podobna past, kot v vseh politikah, ki imajo za cilj poboljšati ljudi; namreč vprašanje, ali je tisto, kar si taka politika predstavlja kot ideal, dosegljivo, in ne nazadnje, ali je v resnici boljše od tega, kar obstoji.

Državo ali recimo »narod« v zvezi z družino seveda najbolj skrbi dejstvo, da je današnja slovenska družina odpovedala zlasti v eni funkciji – namreč, ne producira dovolj otrok. Idealna družina, ki tiči v središču političnih prizadevanj, je družina, ki ima vsaj tri ali štiri otroke. Ker pa je model, ki se je uveljavil v slovenski stvarnosti, drugačen, politični ukrepi dostikrat spregledajo stvarnost in prinašajo usmeritve, ki bodo bržčas zgrešile cilj ali pa dosegle le manjši del družin.

Kakšna je v resnici »slovenska družina«?

Predvsem, ne glede na vse naše posebnosti, polstoletno življenje v drugačnem sistemu itd. je »slovenska družina« neverjetno podobna nemški, avstrijski, italijanski ali, če hočete, tudi hrvaški, madžarski, srbski ali ruski družini. Na »družinsko« obnašanje ljudi očitno delujejo silnice, ki so močnejše od režimov, ideologij in celo religij. Je, skratka, družina, kakršna je tipična za industrijsko razviti svet.

Takšna tipična družina je majhna, in le malo je družin, komaj nekaj odstotkov, ki posedujejo zemljo ali drugo premoženje, od katerega žive; večina je odvisna od dela in zaslužka svojih članov zunaj družine. Vedno več je enočlanskih, torej nedružinskih gospodinjstev, posameznikov, ki živijo sami. Tako je, denimo, ob popisu prebivalstva v Sloveniji leta 1991 v Sloveniji živelo 551.899 družin ter 115.392 samskih gospodinjstev. Teh je bilo torej kar cela petina. Med družinami je bilo več kot četrtnina takih, kjer družino sestavljata samo odrasla partnerja – 114.560; 437.339 pa je bilo pravih »skupnosti staršev in otrok«. Od

tega pa je bilo spet skoraj četrtnina nepopolnih, torej družin, v katerih živijo otroci samo z enim od staršev, v 85.214 primerih je bila to mati, v 14.095 primerih pa oče.

O številčnosti družin nimamo podatkov, statistika pa nam postreže s podatki, da je bilo leta 1991 v Sloveniji 640.195 gospodinjstev, od tega 134.141 dvo-, 136.688 tri- in 160.721 štiričlanskih.

Takšen sestav je posledica dolgotrajnih gibanj, zlasti padanja rodnosti. Za »družinsko obnašanje« Slovencev je značilno, da imajo pari malo otrok (izmed vseh otrok, rojenih leta 1991, je bilo le okrog 700, torej manj kot 3 odstotke otrok, ki so v svoji družini četrti, peti itd.); da se pari pogosto razidejo – leta 1991 je 8.173 parov sklenilo zakonsko zvezo, 1.828 parov pa se je tega leta razvezalo. Tega leta je bilo izven zakonske zveze rojeno 5.702 otrok, kar pomeni več kot četrtnino vseh novorojencev. Takšni podatki niso značilni le za to leto, pomenijo dolgotrajni trend in nič ni videti, da bi se spreminjal. To pa sploh ni tipičen, slovenski model: povsem podobne podatke bi našli v katerikoli industrijsko razviti državi.

Značilnost »slovenskega modela« pa je morda še vedno to, da sta v veliki večini družin zaposlena oz. delovno aktivna oba starša, čeprav je to vzorec, ki vedno bolj prevladuje tudi drugje, in je med mladimi generacijami klasični model zaposlenega moža in žene – gospodinje, ki je bil dalj časa prevladujoč in tudi neke vrste ideal, tako rekoč že neznan. Toda v Sloveniji je zaposlenost žensk še vedno med najvišjimi v svetu – leta 1992 je bilo med zaposlenimi že skoraj 48 odstotkov žensk. Prav tako je značilna enako dobra izobraženost obeh partnerjev, saj ženske takorekoč ne zaostajajo več za moškimi glede ravni izobraženosti. Slovenski starši enako dobro poskrbijo za izobrazbo otrok, ne glede na spol, kar najbrž spet pomeni, da je usmerjenost v zaposlenost žensk postala prevladujoča vrednota.

In kako živi slovenska družina?

Uradni podatki, ki jih statistika zbira po posebni raziskavi o življenjskih stroških, pravijo, da je vse manj družin z dohodki, ki jih imajo, sposobno pokrivati povprečne ali celo minimalne življenjske stroške, kar bi pomenilo, da je družin, ki si lahko privoščijo normalno življenje, komaj peščica. A tem podatkom mnogi ugovarjajo, češ da kažejo sliko mnogo bolj črno, kot v resnici je, ker pač uradne statistike ne »ulovijo« mnogih neuradnih dohodkov, ki jih imajo ljudje, t. i. siva ekonomija pa naj bi menda pomenila že kar kakšno tretjino narodnega dohodka. Še vedno tudi ni razrešeno vprašanje, kje postaviti »prag revščine«. Toda najbrž bo držalo, da je za današnjo Slovenijo bolj tipična družina, ki težko poveže »konec s koncem«, kot pa družina, ki nima »materialnih težav«.

Zagotovo pa lahko verjamemo enemu podatku, in sicer tistemu, ki govori o tem, da je majhnost naših družin utemeljena tudi na prostoru, ki ga imajo na voljo. Podatki o stanovanjskih površinah v Sloveniji kažejo, da prevladujejo manjša stanovanja, več kot polovico stanovanj v Sloveniji predstavljajo posebne sobe, garsonjere, eno- ali dvosobna stanovanja (325.649), torej stanovanja, ki so primerna za samce, par brez otrok ali kvečjemu za družino z enim otrokom. Kaj je vzrok, kaj pa posledica, tu ne bi ugotavljali, dejstvo pa je, da se družine, ki bi morda želele imeti več otrok, večinoma srečajo s »prostorsko omejitvijo«. Druge raziskave pa so pokazale, da je stanje dejansko slabše, kot ga

kaže statistika, saj stanovanjski prostor ni razporejen skladno s potrebami – mnogo družin torej, že tako majhne kot so, vseeno živi v veliki stanovanjski stiski.

Slovenska družina je torej majhna družina, z enim ali dvema otrokoma, pogostoma nepopolna; je družina, kjer sta oba roditelja zaposlena zunaj doma; je družina, ki ima težave, da preživi od plače do plače, in ki živi precej utesnjeno; ceni izobrazbo ne glede na spol in od obeh spolov pričakuje delo. Politika, ki bi zares hotela pomagati, bi se morala nasloniti na ta konkretna dejstva. Prednostne naloge takšne politike bi vsekakor morale seči na stanovanjsko področje, na vprašanje varstva otrok v času, ko sta starša na delu, in, ne nazadnje, na zagotavljanje dostojnega preživetja.

Na kakšne prioritete pa cilja politika?

Zdi se, da politika želi predvsem spodbujati neke vrste »repatriarhalizacijo« – zelo poudarja npr. vrednoto tega, da se eden izmed staršev ukvarja zgolj z otroki. Večkrat se npr. poudarja »prilagajanje dela družinskim obveznostim«, kar je sicer lepo izhodišče, vendar v času, ko bo vsaj še nekaj let naša poglavitna težava brezposelnost in poglavitna težava mater ne bo vprašanje, kako uskladiti delo z družinskimi obveznostmi, ampak kako delo dobiti, da bi družina sploh preživela, nekoliko akademsko. Je že prav, če gledamo perspektivno, toda najhujše so sedanje težave. V tem smislu je razglabljanje, kaj storiti, da bi bili starši več z otroki, nekako šaljivo. Za mnoge konkretne starše, je npr. vprašanje, kako se določajo cene v vrtcih trenutno mnogo pomembnejše – in vendar se prav glede tega politika obnaša, zdi se, precej bolj slonovsko.

»S potrebami družin bolj usklajen sistem zaposlovanja«, ki je eden izmed pomembnih poudarkov nove družinske politike, je prav tako priporočilo, kako zaposlitev oz. delo napraviti bolj prožno. Treba pa je reči, da gredo takšne možnosti npr. zaposlitve s krajšim delavnikom, zaposlitve s presledki itd. navidez predvsem na roko materam, da pa predvsem po ženskah udari tudi drugi konec te palice: slabši položaj pri delu, ustrezno slabši zaslužek, težja pot do pokojnine in manjši pokojninski prejemki.

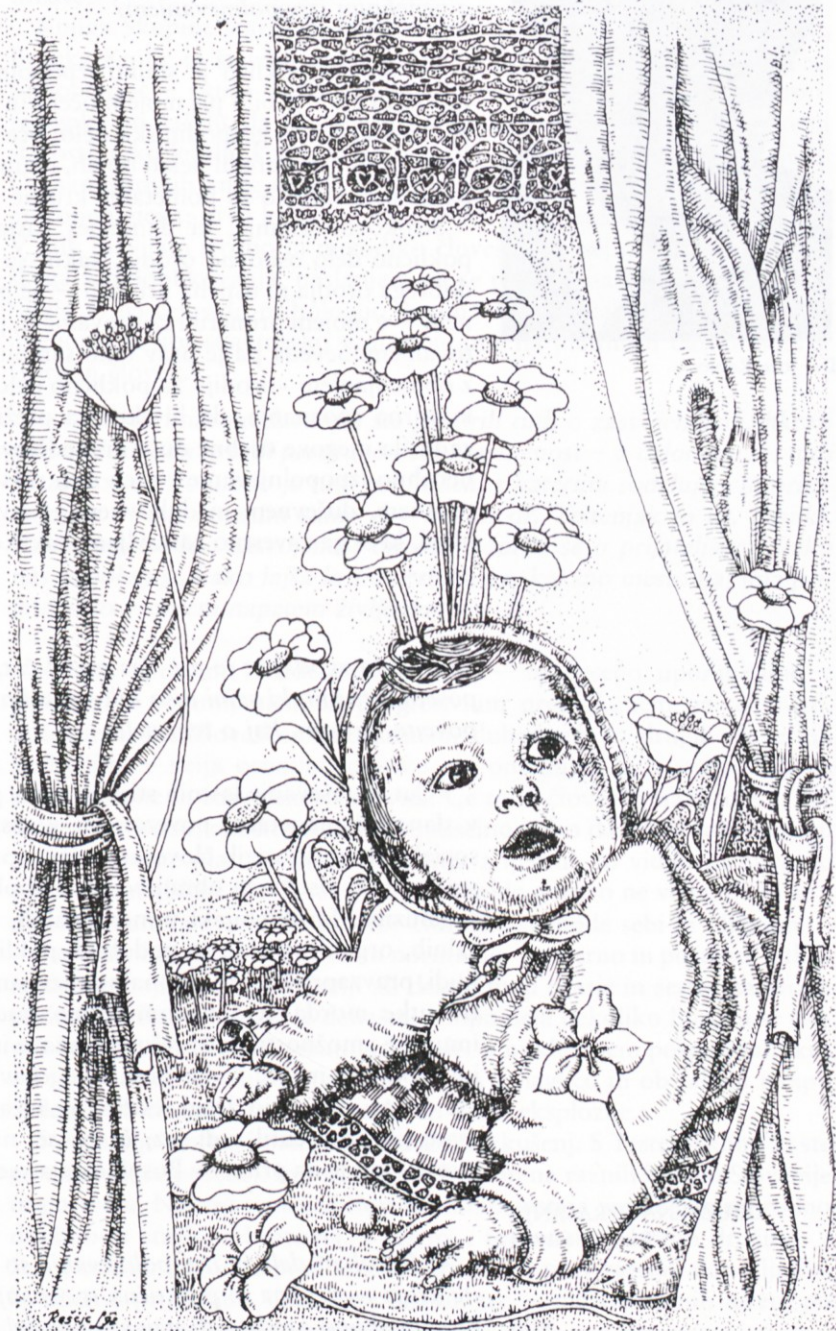
Zanimivo pa je dejstvo, da je med slovenskimi politikami, kot kaže, najpopularnejši izmed vseh ukrepov, s katerimi bi pomagali družinam, podaljševanje porodniškega dopusta. Slišijo se predlogi, naj bi čas, ko je mati z otrokom, podaljšali na tri ali celo pet let. Mnoge ženske sicer po premisleku takšen »privilegij« zavračajo, saj se zavedajo, da bodo ob takšni zaščiti postale popolnoma neinteresantna delovna sila. Še zlasti pa to seveda velja za bolj kvalificirane ženske, saj si v vsakršnem strokovnem delu takih presledkov ni moč zamišljati. Bi se še splačalo vlagati v mlade znanstvenice, vrhunske strokovnjakinje, menedžerke, vodilne delavke, če bi bilo znano, da lahko vsak čas izrabijo svoj petletni premor? Si lahko predstavljate podjetnico ali poslovno žensko, ki bi si mogla privoščiti, da se pet let ukvarja samo z otrokom? Si po drugi strani lahko predstavljate, kakšen imidž bi si ustvarile ženske, ki zaradi »kariere«, dela torej, ne bi izrabile porodnega dopusta, ki jim ga velikodušno daje država? Sicer pa je najboljši odgovor takšni velikodušnosti praksa, ki je baje v Sloveniji postala že precej domača, namreč, da delodajalci kot pogoj za zaposlitev mlajše ženske postavljajo podpis »pogodbe«, ki delojemalko obvezuje, da vsaj dve leti ne bo zanosila.

Namesto sklepa: ali smo v letu družine dobili družinsko politiko slovenske države? Ali je ta politika pravišnja?

Seveda je to zgolj moj odgovor, ki mu lahko vsakdo ugovarja. Jaz bi na prvo vprašanje rekla: »Ne, hvala Bogu!« in na drugo: »Naša politika, ki se prodaja kot družinska politika, večkrat bolj, kot iz realne stvarnosti, izhaja iz zamisli, da je treba stvarnost, ki menda ni ustrezna, popraviti in zato večinoma nima kakšnih večjih učinkov.« Dobra politika bi morala sprejeti družino takšno, kot je, in pomagati tam, kjer je pomoč najbolj potrebna. Ampak, kako bi se politiki odrekli nameram, da je ljudi treba popravljati?

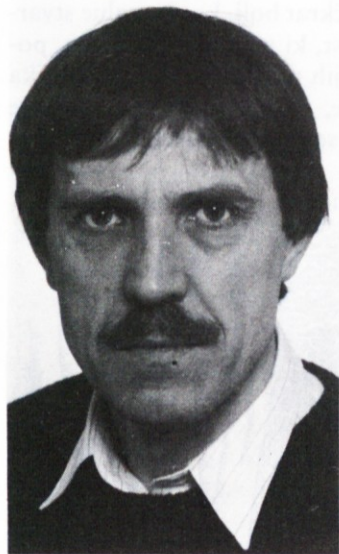
Leto družine je za slovenske družine vendarle precej običajno leto.

Lucijan Reščič: Majhen dober dan, perorisba, 1992 (ilustracija za pesniško zbirko Toneta Pavčka, ki je izšla pri Dolenjski založbi).

Jože Zupan DRUŽINA, VIR IN NAVDIH

Dr. Jože Ramovš: »Družina je osnovno križišče za prenašanje kulturnega zaklada človeških izkušenj in vrednot iz generacije v generacijo.«

Dr. Jože Ramovš

– *Spoštovani dr. Jože Ramovš, doma z Vihra nad Šentrupertom, bili ste med prvimi učenci šentruperske šole, ki ste začutili potrebo po stalnem pridobivanju znanja. Od kod silnice, ki so napolnile Vaše življenje z nenehnim izpopolnjevanjem?*

»V mojem poklicu je stalno izpopolnjevanje znanja enako samoumevno, kakor je bilo pri mojem očetu in materi stalno obnavljanje orodja za kmečko in gospodinjsko delo; oče je vsako zimo popravil nalomljene grablje in naredil nekaj novih, mama je vsako leto napravila iz ličkanja novo omelo za pometanje krušne peči pred peko.

Strokovno znanje, ki dandanes zastari v nekaj letih, je za moje poklicno delo osnovno orodje, kakor so grablje za mojega očeta. Brez dobrega orodja ni uspeha pri delu – ne pri kmečkem ne pri intelektualnem – v mojem primeru raziskovalnem, profesorskem, terapevtsko-svetovalnem. Seveda pa je prav tako samoumevno, da skuša človek vstric z obnavljanjem »orodij« za poklicno delo dopolnjevati tudi duhovna in kulturna spoznanja, da bi skrb za preživetje in napredek povsem ne zadušila njegove osebne duše in medčloveških odnosov. Rekel bi, da je nenehno izpopolnjevanje v vseh treh razsežnostih človeškega bivanja – telesnem, duševnem in duhovnem – stvarna potreba, ki jo vidim, in ideal, ki si ga zavestno zastavljam, nikakor pa ne, da ga v resnici dosegam.«

– *Zelo zgodaj se je pri Vas razvil čut, da bi pomagali sočloveku – posebno tistim, ki sami niso bili sposobni uravnavati svojega življenja; povejte, prosim, kaj o tem delu.*

»Čut za reševanje lastnih stisk in težav pri bližnjih – in naši bližnji so v današnji planetarni povezanosti v resnici vsi ljudje! – je osnovni socialni imunski vzgib človeške narave, prav tako kakor poznamo telesni imunski sistem za obrambo pred obolenji, za zdravljenje in celjenje organizma. Strokovnjaki v medicinskih, socialnih, pedagoških, pastoralnih, organizacijskih in podobnih poklicih, ki delamo z ljudmi in za ljudi, pravzaprav le profesionalno razvijamo, krepimo, podpiramo in na trenutke morda celo nadomeščamo ljudem njihove osebne socialne imunske zmožnosti, da si rešujejo težave in da zdravo napredujejo. Prav ima sodobni mislec E. Levinas, ki ugotavlja, da je vsak človek talec za vse druge: če uspejo drugi rešiti svoje težave, bo na svetu manj težav, in manj jih bom čutil tudi jaz; če pa se, narobe, nadaljuje sovraštvo in morija, kot je na primer v Bosni, ostaja vse bolj ogrožen tudi moj mir.«

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 5–6/1994

– *Rezultati dela in izpopolnjevanja so tudi številne knjige, v katerih ste svoja teoretična in praktična spoznanja posredovali širšemu krogu. Bi nam skopo predstavili najvažnejša dela?*

»Popisanega papirja se je res nabralo kar veliko: nekaj nad 30 samostojnih poglavij v raznih knjigah in zbornikih, okrog 80 člankov v domačih in tujih revijah, od knjig pa so bile prve tri – morda res bolj po naključju kakor po izrecni osebni nameri – s področja socialne problematike alkoholizma in reševanja le-te (Alkoholno omamljen, Boj za življenje družine ter Socialni delavec in alkoholizem), knjiga Doživljanje – temeljno človekovo duhovno dogajanje je predelana in dopolnjena doktorska disertacija, knjiga Slovenska sociala med včeraj in jutri je rezultat prizadevanj v stroki, da bi prišli do smiselnega sistema socialnega varstva po koncu socializma in neuspešnega poskusa socialne države.

Knjiga Skupine starih za samopomoč – soavtorji so Tone Kladnik, Branka Knific in številni drugi sodelavci pri uvajanju skupin starih za samopomoč – skuša uvajati sodobno socialno gerontologijo in gerontagogiko po načelu, da bo današnja srednja generacija jutri, to je v svoji starosti, tako ležala, kakor si bo postlala s svojim delom za stare ljudi. Od samostojnih knjig ostane še Sto domačih zdravil za dušo in telo – antropohigiena; prva knjiga je izšla 1990. leta, letošnje jesen bo druga. V njih razvijam teorijo in metodiko človeškega osebnega in medčloveškega samooblikovanja, naslanjam pa se posebej na Franklovo logoterapijo in na celotno psihologijo Antona Trstenjaka; skupaj z njunima imenoma je kot soavtorsko tudi moje ime na platnicah darilne knjige Gora in človek.«

– *Na številnih predavanjih ste govorili tudi o zasvojenostih, hkrati pa poudarili, da je tudi pretirano delo zasvojenost – z delom pa ste tudi Vi zasvojeni! Podobno je tudi pri ljudeh, s katerimi sodelujete in prijateljujete – naj omenim samo dve imeni: dr. Trstenjak in dr. Frankl. Kako tudi takšno zasvojenost omiliti? Morda še o prijateljstvu: kako nas napolnjuje, kako lajša kritične trenutke, kakšno mesto naj ima prijateljstvo v našem napetem življenju?*

»Vrsta vprašanj! Glede zasvojenosti – to besedo uporabljamo v povezavi z omamljanjem in progresivnim propadanjem na telesnem, duševnem, medčloveškem, kulturnem, duhovnem in drugih človeških področjih – velja osnovno dejstvo, da omamljen in zasvojen človek svoje omame in zasvojenosti ne vidi. Če torej človeško nazadujem, ker delam pretirano, enostransko in nesmiselno, tako da s tem zanemarjam druge bistvene plati življenja in sožitja z ljudmi, to vidijo in občutijo predvsem najbližji. Za Trstenjaka in Frankla gotovo ne velja, da bi se z delom omamljala – ožila prostor človeške svobode sebi in bližnjim.

Sam menim, da delam povsem normalno – zmerno in pošteno, kakor so delali moji starši na kmetiji ali delajo moji bratje in sestra na svojih področjih. Res pa je, da je današnje tempo dela nekoliko hud, in se človek zdi sam sebi kakor subatomskega delec v nuklearnem pospeševalniku: od vseh strani te silnice potiskajo naprej z naglico in ob takem tempu zadeneš ob drugega in hitro pride do hude eksplozije.

S prijateljevanjem imam veliko dobrih izkušenj. S Trstenjakom, ki ste ga omenili, še posebej. In z mnogimi drugimi na raznih koncih Slovenije in po svetu. Najožji temeljni človeški odnos ostaja vse življenje z rodno družino: s starši, z bratoma, s sestro... in seveda z lastno družino: z ženo, otroki. Bacon je pred skoraj štiristo leti prav zatrdil, da so ljudje, ki nimajo prijateljev, ljudožerci lastnih src – mazohističnih teženj po žretju samega sebe pa nisem nikoli čutil.«

Jožetova mama ob svoji osemdesetletnici

Jože izkoristi vsak prosti čas, da gre z družino na pohod

– *Menim, da je pri Vas vir in navdih družina, rod, iz katerega izhajate. Je to vaš večni vrelec?*

»Do svojih staršev čutim – oče Matevž jih bo imel kmalu devetdeset, mama Julka pa jih je lani na silvestrovo dopolnila osemdeset – hvaležnost in spoštovanje. Koliko dobrega sta naredila! Kako bi mogel človek pozabiti materino pesem pri delu, ob večerih, ob nedeljah! Tudi brata Franci in Matevž, sestra Julka in njihove družine me bogatijo s svojim lepim človeškim odnosom in z zgledom poštenega dela. Z veseljem Vam potrdim, da imam vse iz svoje rodne družine rad, sem nanje ponosen in v tem smislu so mi seveda tudi vir in navdih.«

– *Prav gotovo se ta vrelec nadaljuje v lastni družini. Nekoč ste rekli, da imate število otrok čisto po tradiciji: štirje otroci ste bili v Vaši družini, štiri otroke imate tudi Vi. Kako Vam uspeva, da se ob obilici dela in odgovornosti lahko posvetite tudi lastni družini?*

»Kje pa piše, da imam več dela kakor kdo drug? Ali pa to, da delo ovira odnose z otroki in ženo? Moji starši so delali veliko več in bolj trdo kakor jaz, pa gotovo niso zanemarjali lastne družine. Moj dan je dolg prav tako 24 ur, kakor pri klošarjih, s katerimi sem delal dve leti v ljubljanski Cukrarni; ti niso imeli nikakršnega dela, pa so vsi po vrsti svoje družine zanemarili do konca. Vse to bolj za šalo, saj oba veva in čutiva, da je težko usklajevati današnji način življenja in dela s pametnim sožitjem v zakonu in družini. Ni pa to nemogoče. V sleherni resničnosti je možno najti smiselno rešitev, pravi Frankl, in če človek vidi, da je gojitev lastnega zakona in družine temeljno smiselno človeško opravilo, bo dan za dnem reševal tudi to zagonetno praktično vprašanje.«

– *Bi lahko osvetlili pomen družine nekdanj in danes?*

»Nekdanj in danes je družina srčika temeljnega medčloveškega odnosa in »metropola človeških izkušenj«, to je osnovno križišče za prenašanje kulturnega zaklada človeških izkušenj in vrednot iz generacije v generacijo. Nekdanj in danes je nenehno usklajevanje zakonskega in družinskega odnosa ena od najpomembnejših in najtežjih življenjskih nalog, nato pa tudi kot eno temeljnih virov človekove sreče.«

dr. Jože Ramovš kot slavnosti
govornik ob 950-letnici Šentruperta

– *Mednarodno leto družine in Vaše mesto v tej zamisli?*

»Za to zamisel Organizacije združenih narodov sem izvedel skupaj z drugimi povprečnimi Zemljani. V njej vidim priložnost in pobudo svetovne skupnosti, da se izrecneje posvetimo prizadevanju za preraščanje krize družine na prehodu iz poljedelsko-obrtniško-stanovske družbe, ki jo je vzdrževala tradicija zadnjih tisočletij, v poindustrijsko-informacijsko družbo, ki bo morala iste vrednote človeškega življenja in sožitja dosegati z drugačnimi sredstvi v povsem drugačnih življenjskih razmerah. Pobudo OZN z mednarodnim letom družine smo resno sprejeli v Inštitutu Antona Trstenjaka: konec oktobra prirejamo v Cankarjevem domu dvodnevni znanstveni simpozij Družina in smisel in vrsto drugih prireditev – predavat bosta prišla tudi Viktor Frankl in Elisabeth Luksova; izdali bomo Trstenjakovo knjigo Družina...«

– *Občina Trebnje je znana tudi po številnih samomorih; da bi tudi to omilili, ste se lotili naloge s širšega vidika: skrb za zdrave medčloveške odnose. Tudi pri tej zamisli je viden Vaš delež – vendar pa je takšna stvar učinkovita na daljši rok. Je nakazana prava pot?*

»Samomori so na nekem področju med drugim tudi socialno epidemični pojav: ko se pojavi ta vzorec reagiranja na duševno zmedo, ga ljudje nevede in nehote uporabijo, ko se znajdejo v njej. To pomeni: več ko govorimo o samomorih, bolj jih delamo v zavesti ljudi navzoče, s tem pa bolj »pri roki« kot vzorec za ravnanje v zmedi. Gotovo deluje v obratni smeri vse, kar utrjuje ljudem »kljubovalno moč duha«: to pa je zdrav način življenja, učenje umetnosti za vsakdanje usklajevanje medčloveških odnosov, smiselno duhovno in kulturno poglobljanje. To pa je usmeritev svetovnega projekta zdrava mesta, občine dobrih medčloveških odnosov. Vesel sem, da se je trebanjska občina odločila za ta projekt, sam pri tem sodelujem le od strani, kot mentor. Povsem pa drži Vaša pripomba o učinkovitosti na daljši rok; ko je Janezek našel malo gozdno želvo, jo je vzel domov, češ, ta je še mlada in pri njej bom lahko videl, če želva res živi sto let. Če se bo sedanja generacija naše občine do srede naslednjega stoletja smiselno prizadevala za zdravo življenje in učila umetnosti dobrih medčloveških odnosov, bo naslednjim generacijam najbrž veliko manj pri roki posegati po samomorih.«

– *Kaj želite doseči s poudarjeno vlogo družine?*

»Revitalizacija družine je v teh projektih zelo v ospredju, saj se človekova čustvena in sploh osebnostna stabilnost kuje v družini na prav poseben način.«

– *Kaj pričakujete od obeh zamisli – mednarodno leto družine in občina Trebnje z zdravimi medčloveškimi odnosi – najprej kot optimist in nato kot človek, ki zna stvarno gledati na življenje?*

»Morda je v teh dveh letih, ko je bil na primer za učence 8. razredov v občini vpeljan »družinski dan«, kak učenec doživel ta dan glede zakona in družine nekaj takega kakor ob dobrem »športnem dnevu«

glede športa: to je pomembna in lepa življenjska stvar, ki terja zavestno in redno vadbo. Ker ne vem, če je kateri od učencev to res doživel, je to – recimo – optimizem. Ker pa vem, da se je skupina ljudi, ki pri tem sodeluje, organizacijsko povezala v novo občinsko civilno združenje, ki ima namen skrbeti za pripravo na zakon in družino ter za druge dejavnosti obnove družine – civilno samoorganiziranje pa je najbolj obetaven način za doseganje tovrstnih ciljev v razvitem svetu – je to stvarno lep uspeh, kakor če ustanovijo v nekem kraju prostovoljno gasilsko društvo. In to ni edini stvarni uspeh trebanjskega projekta zdrave občine – občine dobrih medčloveških odnosov. In prav tako velja: vsi uspehi in dosedanje pobude so pri takem projektu komaj začetek začetka: tudi to je realizem.«

– *Vaše sporočilo za strpne medčloveške odnose?*

»Ne poznam boljšega, kakor je tisto svetopisemsko: kakor želite, da se drugi obnašajo do vas, se obnašajte vi do njih. Kako preprosto težko je to, kajne!«

Lucijan Reščič: V objemu, 1992, perorisba (ilustracija za pesniško zbirko Majhen dober dan Toneta Pavčka).

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

IDEALNEGA UČITELJA NI JE SAMO LJUDIŠČEN IN SO ISKANJA

Pogovor z učiteljico Alenka Koci

Alenka Koci je učiteljica, ki se ukvarja s pedagoškimi vprašanji in s tem, kako se učenci razvijajo. V pogovoru razpravlja o pedagoških izzivih, o razlikah med učitelji in učenci, o vloži učitelja in o tem, kako učenci lahko postanejo aktivni udeleženci v učnem procesu. Alenka Koci je učiteljica, ki se ukvarja s pedagoškimi vprašanji in s tem, kako se učenci razvijajo. V pogovoru razpravlja o pedagoških izzivih, o razlikah med učitelji in učenci, o vloži učitelja in o tem, kako učenci lahko postanejo aktivni udeleženci v učnem procesu.

Tvoje spretnosti v mojih poučevanih otroci v prvih letih zelo hitro odkrijejo. Ti si učiteljica, ki si pedagoški izzivi in izzivom učencev vseh letnikov. Si pravi predstavitelj vseh spretnosti, nove priprave v svojih učencih.

Pravzaprav v mojem delu ni nobenih sprememb, tudi spremembe niso revolucionarne. Gre za preprosto uporabo vseh mojih pedagoških spretnosti in izkušenj.

Moja »drugačnost«
je nastala iz potrebe in želje. Prva pot je bila čisto fizična, bila sem zelo utrujena. Moje planke so odpravile. Priznava sem bila težava, tako kot sem bila, da sem imela slab občutek. Otrokom sem zvedla pravo navodilo. Sedem let sem imela kono. Takrat se je zvedela, da se prava navodila (delo) pravi spretnosti izbere, v sredini. Otroci so dobili pravo navodilo in uporabljali različno literaturo, iz katere so izpeli učila.

Otroci so ob vsaki v 1. razredu tako zelo razloženo navodila, zato sem bila pravih pravih navodila – no koda – pravih navodila, tako kot skupno – tako je naš tempo čisto splošno navodilo na izpisi.

Vse bolj in bolj sem postajala zahtevna – da se mi da otroci. Za vsak teden sem si pripravila pripravila, vendar se s pravih spretnosti klasičnih poučevanja, ker mi je bilo upravičeno drugače delo, mislila in si pripravila učila.

Vedela pa sem, da se nekaj naučila. Tudi nekaj je bilo naučeno, da se učenci ne razvijajo in se razvijajo, da se učenci ne razvijajo in se razvijajo, da se učenci ne razvijajo in se razvijajo.

RASTOČA KNJIGA

Ivan Gregorčič IDEALNEGA UČITELJA NI; JE SAMO LJUBEZEN IN SO ISKANJA

Pogovor z učiteljico Alenko Knez

Alenka Knez

»Svoje delo in delo otrok načrtuje in evalvira dnevno ter tedensko skupaj z učenci, kar je izjemna kvaliteta, ki govori o visoki ravni avtoričinega strokovnega dela, o demokratičnih odnosih med njo in učenci in o globokem razumevanju bistva pedagoškega procesa. Njeni učenci so aktivni udeleženci v procesu učenja in odločanja, kar je povsem v skladu s sodobnimi načeli: učitelj lahko učencu pomaga, ne more pa ničesar narediti namesto njega.« S temi besedami je dr. Mirko Galeša v recenziji njene knjige *Tako lahko* (učiteljev priročnik za prvi razred) na osnovi avtoričinega opisa načrtovanja in metodičnega izvajanja pouka označil pedagoško delo Alenke Knez z *Osnovne šole Mirna*. Alenka je pri založbi Mapet izdala alternativni učbeniški komplet za 1. razred v štirih delih: *Jesen, Zima, Pomlad, Poletje* (delovni zvezek in priročnik za učitelje). V njem je zgomotila svoje bogate pedagoške izkušnje in iskanja, ki jih posreduje tudi številnim učiteljem iz vse Slovenije, ki prihajajo na hospitacije k njenim uram.

Pogovor je tekel predvsem o njenem pedagoškem delu in pogledih nanj. Ker gre za pogovor med sodelavcema, je najbrž prav, da ostane na »ti«, ki tudi bolj ustreza duhu njenega dela kot »distančni vi«.

Tvoje spremembe v načinu poučevanja otrok v prvem razredu so vzbudile veliko zanimanje po vsej Sloveniji, saj so prihajali k tebi na hospitacije učitelji z vseh koncev. Bi, prosim, predstavila, v čem so spremembe, novi prijemi v tvojem poučevanju.

Pravzaprav v mojem delu ni novih prijemov, tudi spremembe niso revolucionarne. Gre za preprosto uporabo vseh znanih prijemov in njihovo pravo doziranje.

Moja »drugačnost« je nastala iz potrebe in zgleda. Prva potreba je bila čisto fizična. Bila sem zelo utrujena. Moje glasilke so odpovedovale. Prisiljena sem bila izbrati take načine dela, da sem svoj glas čimbolj varčevala. Otrokom sem začela pisati navodila. Sestavljala sem mini leksikone. Takrat se še zavedala nisem, da so pisana navodila (»leksikon«) precej spremenili življenje v razredu. Otroci so sledili pisnim navodilom in uporabljali različno literaturo, iz katere so črpali znanja.

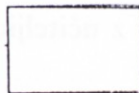
Otroci so ob vstopu v 1. razred tako zelo različno podkovani z znanji, zato sem bila prisiljena pisati navodila »na kožo« posameznemu otroku (ali vsaj skupini) – tako je naš tempo čisto spontano postal individualiziran.

Vse bolj in bolj sem postajala zahtevna – do sebe in do otrok.

Za vsak teden sem se dobro pripravila, vendar ne s pisanjem priprav v klasičnem pomenu, temveč sem pripravila strategijo dela, zbirala material in si pripravila »teren«.

Vedela pa sem, da še nekaj manjka. Tisto nekaj je bilo načrtovanje dela z otroki. Na seminarjih in aktivih smo poslušali o uspehih osiješkega projekta, v katerem je bilo poudarjeno dnevno načrtovanje dela v razredu. Začela sem s tem v svojem razredu. Pa nisem bila prav zadovoljna. Otroci so prebrali (ali poslušali) moj predlog dnevnega načrta, prav posebnega vpliva pa nanj niso imeli, predvsem pa niso mogli vplivati na doseg ciljev dneva glede na svoje sposobnosti.

DANES

PLOŠČICE

O PSU,
KI NI ŽNAL LAJATI

MALI POTEPUH
NOVA PESMICA

KAKO SMO PREŽIVELI TEDEN?
KAJ BOMO DELALI NASLEDNJE DNI?

DANES — V SREDO

IGRI — DOMINE
IGRA SPOMINA

OGLED OKOLICE ŠOLE

HOJA, TEK, PLEZANJE, PLAZENJE

MOJE PLOŠČICE

A

I

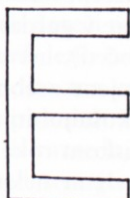

J

OGLEDALI SI
BOMO
OKOLICO
SOLE.

 POSLUŠALI:
NOVO
PRAVLJICO

 1

PLOŠČICE
TUDI
TA TEDEN

S. J. EVA

Primer tedenskega načrtovanja učnega dela v razredu

Ivan Gregorčič
IDEALNEGA UČITELJA NI,
JE SAMO LJUBEZEN IN SO
ISKANJA

Učiteljica Alenka Knez (stoji) s svojo dolgoletno sodelavko in mentorico Karmelo Dežman

RASTOČA KNJIGA
Rast 5-6/1994

Pokazala se je potreba po natančnem tedenskem načrtu, za katerega moramo vedeti vsi v razredu.

Tako se je začelo.

Vsak petek z otroki ocenimo delo tedna, otroci se ocenijo in ugotavljajo svoj lastni napredek. (Otroci so že zgodaj sposobni izredno kritičnega pogleda na svoje znanje.) Sledi načrtovanje dela v naslednjem tednu. V 1. razredu je to seveda več ali manj v domeni učitelja, otrokovi interesi se pokažejo predvsem pri organizaciji dela (eni uredijo razred, drugi obišejo knjižnico, tretji osebe, s katerimi bomo sodelovali, četrta pomagajo pri likovni opremlitvi) in kasneje pri povzemanju snovi (pisna ali ustna predstavitev, poudarki na pisnem, likovnem ali matematičnem področju).

Tedensko načrtovanje obvezuje učitelja, da dela redno in se ne pripravljale za en dan vnaprej, saj se pedagoškega dela ne da deliti na ure, temveč je nedeljiv proces. Obvezuje pa tudi otroke. In ne le obvezuje – tudi motivira. Marsikdo od njih se mnogočesa nauči v pogovoru s starši, ob prebiranju literature, ob opazovanju v naravi.

Verjamem, da bi načrtovanje, analiza dela, ko bi se preneslo v vse razrede osnovne in srednjih šol, pomagalo k dosti boljšim uspehom. Bilo bi mnogo manj osipa in razočaranih staršev ter otrok.

Zato si želim, da bi postalo to v šoli povsem normalna, utečena stvar.

Omenjaš dva ključna partnerja v procesu izobraževanja; kaj pa tretji – starši?

Pomemben element je tudi letno načrtovanje, ki ga dobe starši. V njem so navedeni vsi ključni cilji, ki jih želimo doseči v letu dni.

Tako lahko starši kontrolirajo otroka in učitelja pa seveda tudi sebe, saj je del odgovornosti za doseg ciljev zagotovo tudi v družini, ki pa se je lahko odkriža, če teh ciljev ne pozna.

Osrednja metoda tvojega dela je igra, ustvarjalna igra...

Za prvi razred in tudi še za drugega pa tudi del tretjega je igra metoda, po kateri otrok najraje sega.

Zakaj se otrok ne bi učil šteti ob igri Človek ne jezi se? Igro obrnemo ciljem šolskega programa v prid. Igra pa ostaja igra.

Zelo pomembno je tudi gibanje. Če ga usmerimo s pisnim navodilom, se bo otrok gibal, a bo tudi bral – to pa je ključna naloga prvega razreda.

Prav posebni pomen je tudi odnos med otrokom in učiteljem.

Sama sem ponavadi v šoli (v razredu) okoli šeste ure in potem otroci prihajajo v razred, kadar pač pridejo v šolo. Mislim, da je uvrščanje v kolone, čakanje v garderobah (kjer nujno pride do pretepov, ker otroci nimajo kaj početi), ustvarjanje umetne kvazidiscipline, ki ne bo nikoli oblikovala urejene osebnosti.

Vsak dan skušam biti z otroki kar najdlje in vsak dan se od vsakogar poslovim s stiskom roke in nekaj besedami.

Ko predstavljam nekaj značilnosti svojega dela, nikakor ne smem pozabiti, da sem imela veliko srečo v svoji dolgoletni mentorici Karmeli Dežman, ki mi je skrajno nesebično darovala mnogo ur svojega časa, da me je učila v letih, ko sem se lovila z »oblaka na oblak«.

Torej si do teh sprememb prišla predvsem s samorefleksijo svojega dela in njegove učinkovitosti ter s študijem literature?

Priznam, da sem prebrala mnogo premalo pedagoške literature.

Morda bo držalo, kar je rekel dr. Galeša, namreč, da je v mojem delu veliko intuicije. S tem je morda želel povedati, da sicer ne obvladam teorije, v praksi pa delam vsaj približno prav.

Kateri so po tvojem bistveni elementi, ki pogojujejo uspešno učiteljevo delo?

Načrtovanje, jasni cilji, zavedanje o različnosti.

Če bi uredila elemente po vrednostih, bi rekla takole:

- Razumevanje psihe otroka in njegovega razvoja duha in telesa.
- Ločevanje ključnih končnih in procesnih ciljev.
- Načrtovanje in vrednotenje dela.
- Samostojno delo otrok (otrok mora dati od sebe, kar zmore, in uporabiti kar največ virov – izkušnje, ljudje – obiskovalci, knjige, na terenu...)
- Uporaba čimveč različnih oblik in metod dela.
- Enakomerna razporeditev dela in sprostitve.
- Maksimalna angažiranost otrok in učitelja.

V naši, mislim slovenski – šoli se je vedno nekaj spreminjalo; poudaril se je en segment ali element dela in forsiral na račun drugih, prav tako nepogrešljivih v zelo strukturiranem procesu izobraževanja. Zdi se, da je smotrna neka harmonična korelacija oz. sožitje različnih elementov. Kakšen je tvoj pogled na te probleme?

Prav to, kar si rekel – poudarjanje zgolj enega segmenta nas je pripeljalo v neuspešna eksperimentiranja. Vendar tega nismo bili krivi učitelji, temveč premalo osveščeni reformatorji, ki so nekatere norosti (novosti) presajali iz tujine k nam, ne da bi preverjali kvaliteto novosti in ne da bi primerno izobrazili »pospeševalce« (svetovalce), ti pa so seveda še manj uspešno izobraževali učitelje. In tako so te novosti rodile gnile zadeve (čeprav sploh niso bile tako zelo slabe že v izvoru).

Tudi zdaj se bojim, da bodo nekatere posebnosti zahodnega šolstva k nam presadili brez pravih argumentov (razen seveda VSE JE BOLJŠE, KAR NI NAŠE). V nebo vpijoče je dveletno opismenjevanje, ki se tepe z vsemi osnovnimi pedagoškimi načeli. Tisti, ki ga tako zelo podpirajo, ne vedo, da ga imajo – za primer – v Švici zato, ker govorijo Švicarji popolnoma drugačen jezik, kot se potem srečajo z njim v šoli. Tam je seveda čisto jasno, da se otroci uče predvsem ustno izražati in začno pisati kasneje in tudi počasneje kot pri nas.

Če pa bi hoteli doseči resnično pravo pismenost, pa ta ni dosežena niti v dveh niti v petih letih šolanja. To je mnogo daljši proces. Če pa je človek opismenjen, ko zna uporabljati črke (je vseeno katere – v waldorfski šoli začne s pisanimi črkami) za izražanje svojih misli, potem zna to večina otrok v 1. razredu, in torej o dvoletnem opismenjevanju ne kaže razpravljati, predvsem pa ga ne uvajati kot nekakšno novost. Saj vendar vsi učitelji, ki delamo v 1. in 2. razredu, vemo, da se eden ali dva otroka naučita pisati vse štiri abecede šele v drugem razredu – velika večina pa tehniko obvlada v prvem razredu brez zapletov.

Ivan Gregorčič
IDEALNEGA UČITELJA NI,
JE SAMO LJUBEZEN IN SO
ISKANJA

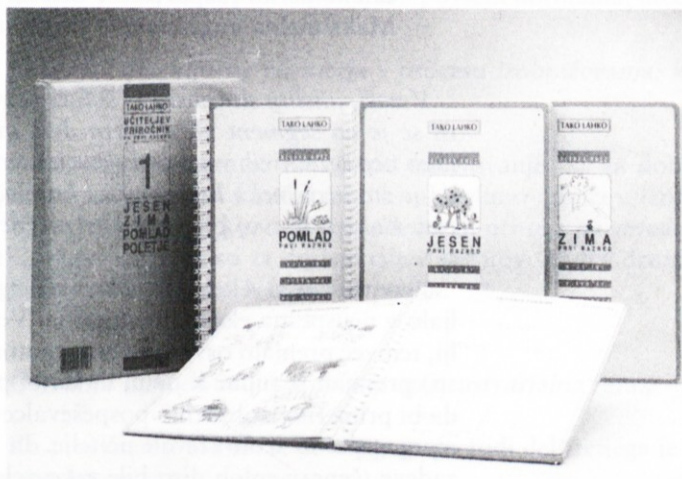
Takoimenovani integrirani pouk ima gotovo namen graditi v učencu celovito sliko sveta, kar je v tem atomiziranem (razdrobljenem) času še posebej potrebno. Verjetno pa tudi pri tej obliki pouka obstajajo pasti, da se ob njenem poenostavljenem dojemanju in uporabi delata »škoda in sila«. Večkrat se omenja, na primer, možnost poenostavljanja odnosa med literarnim svetom (tekstom) na eni strani in predmetnim svetom narave na drugi strani. Literatura namreč tega zadnjega pogosto modifcira v prisposodbo, znak.

O integriranem pouku je bilo toliko napisanega in povedanega, da še sama ne vem, kaj bi rekla.

Mislím, da je integracija predvsem upoštevanje vsega, kar sem povedala ob prvih treh odgovorih.

O tem, da se literarni teksti zapostavljajo, bi težko govorila.

Moje mišljenje je, da v 1. in 2. razredu otrok ne bi smel (ker ne zmore) sam brati literarnih tekstov; te mu mora in more predstaviti le učitelj, ki obvlada tehniko branja, razumevanje vsebin, razume tudi sporočilo pesnika in pisatelja. Otrok, ki vleče ali celo črkuje, uniči lepoto pesmi in jo zasovraži, še preden jo spozna.

Alenkin alternativni učbenik Tako lahko

V zelo kratkem času si pripravila učbeniški komplet za prvi razred. Kako je prišlo do tega in kaj je posebnost tega kompleta?

Zelo se motiš. Zelo dolgo sem delala in pisala tako, le da je bilo vse to razmetano po policah. V enem letu sem uspela le urediti papirje v urejeno celoto.

Vesela sem, da je strokovni svet učbeniški komplet priporočil kot alternativno gradivo. Zelo pa me moti, da nekatere učiteljice uporabljajo le delovni zvezek, ne berejo (ali pa le površno) priročnika. Tako ne vedo, da bodo delovni zvezek v celoti predelali le najsposobnejši otroci, ostali pa seveda manj – pač glede na sposobnosti, interese... in preveč obremenjujejo otroke, ki ne zmorejo vsega.

Kaj je posebnega v tem kompletu?

V štirih knjigah – imenujejo se po letnih časih – so zbrane vsebine, iz katerih otroci lahko dosegaajo cilje prvega razreda.

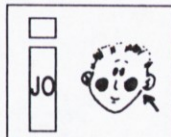
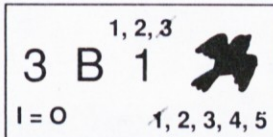
Prečrtaj povedi, ki so se vrinile v besedila.

Zvonček

Pod grmom je zrasel zvonček. Imel je lep bel cvet. Avto je nov. Kmalu je poleg njega zacvetela še trobentica.

Na travniku

Tina je tekala po travniku. Občudovala je zvončke, trobentice in vijolice. Z drevesa je utrgala zrelo jabolko. Rož ni trgala.

Katere besede manjkajo?

Prihaja _____.

V parkih in po travnikih cvetijo

_____ in

_____. Mnogi

nabirajo _____

za solato.

(regrat, pomlad, zvončki, trobentice)

POMLAD

P

RE

D = T

Ivan Gregorčič
IDEALNEGA UČITELJA NI,
JE SAMO LJUBEZEN IN SO
ISKANJA

Poudarek je na praktičnem delu, branju v funkciji, samostojnem učenju, didaktični igri, logičnem mišljenju, besednih igrah (križanke, rebusi, premetanke). Priročnik je napisan v prvi osebi in je obnova dela. Ni recept, je le opis, kako sem dosegla učne cilje v več kot petnajstih letih dela v 1. razredu.

Tu so tudi variantne rešitve, dodatne naloge, diferencirane naloge, izkušnje drugih učiteljev.

V komplet sodi tudi Jakope – lutka, ki je otrokov in učiteljev prijatelj, pomočnik.

Založnik (dr. Mapet) ima zastavljene velike cilje. Poleg učbeniških kompletov za 1. in 2. razred se trudi poiskati kvalitetna didaktična gradiva, ki bodo obogatila slovenski šolski prostor. K sodelovanju vabi vse učitelje, ki čutijo, da bi lahko pomagali z idejami in konkretnimi deli.

Alenka s svojimi učenci: učitelj postaja vse bolj organizator dela

Kaj je po tvoje tisto bistveno, kar mora učitelj izvabiti iz učenca in kaj mu dati v prvih letih šolanja?

Pravzaprav je najpomembneje, da otrok v 1. razredu vzljubi šolo in vse, kar mu ta daje. Med otrokom in učiteljem mora nastati močna čustvena navezanost. Otrok sedmih let se ne uči, da bi nekoč nekaj znal in uporabljal, marveč zato, ker je učenje človekova naravna potreba (ki jo stroga, uokvirjena šola bolj zatira kot vzpodbuja), uči se zato, ker bi rad ugajal staršem, učitelju in okolici.

Polne police knjig leposlovja, strokovne literature, učitelj, ki vedno kaj bere, vabijo otroka, da tudi sam čimprej uživa v branju. Otroka v 1. razredu nikoli ne silimo brati glasno – sam se za to odloči, in to je velik korak v življenju majhnega človeka.

Izbrani kotiček v naravi sam sili v opazovanje, poimenovanje, raziskovanje, primerjanje, ugotavljanje in končno vrednotenje.

Naloge iz življenja za življenje so otroku blizu, jim sledi in jih rad rešuje.

Še veliko je tega, kar naj prvošolec vsrka vase, a poudarek je na materinem jeziku. (Tudi naloge z besedili niso zgolj suhoparni podatki.) Zagotovo pa je prav, da en učitelj spremlja otroka iz 1. v 2. razred, saj bo le tako omogočena zdrava duhovna rast otroka.

Ivan Gregorčič
IDEALNEGA UČITELJA NI,
JE SAMO LJUBEZEN IN SO
ISKANJA

Ta veseli dan ali – kruh se peče

Kakšna je tvoja predstava o idealni šoli in idealnem učitelju?

Saj ni idealne šole. Tudi idealnega učitelja ni. Samo ljubezen je in so iskanja. Prvo pogojuje drugo. Oboje pa omogoča razumevanje otrokovih potreb. Ko učitelj to dojame, je čisto vseeno, kakšen je okvir šole. Učitelji smo že dolga leta toliko svobodni, da lahko delamo najbolje.

Teden dni si spremljala tudi delo v švicarski šoli. Kakšne razlike si opazila v primerjavi z našo, slovensko šolo?

V Švici sem bila en teden, sama pa sem prej gostila učitelja iz Švice.

Naša šola je vsaj tako dobra kot švicarska.

Nekaj razlik seveda je. Učiteljice od 1. do 6. razreda delajo le do poroke – torej svojih sposobnosti nikoli ne razvijejo ne vem kako. Nimajo motiva. Vedo, da bodo slej ko prej doma za štedilnikom.

Moški – teh je nekaj več od 3. razreda naprej – pa vsaj v tistih primerih, ki jih poznam, ne posvečajo ravno pretirano veliko časa izobraževanju in pripravam.

Tako kot pri nas so učitelji svobodni pri izbiri učbeniških gradiv, metod ter oblik dela, le da imajo nekaj večjo izbiro.

Veliko več časa pa prebije učitelj v šoli, saj se tam pouk začne ob 8., konča pa ob 16. uri. Vsak dan gredo vsi (otroci in učitelji) za dve uri domov na kosilo (v šoli ne dobe nikakršne hrane). Bolj skrbijo za jezik in matematiko kot pri nas, saj delijo že tako maloštevilčne (od 20 do 24) razrede pri teh predmetih na dve skupini (po sposobnostih). Tako pride npr. ena skupina ob 8. in se vrne ob 10. uri domov, ko pride v šolo 2. skupina. Popoldne pa so vsi skupaj.

Učitelj je tako tedensko v šoli 29 ur (prost je v sredo in v soboto popoldne), otroci pa po 20 ur.

Obiskala sem nekaj prvih in drugih razredov ter učiteljišče (še vedno imajo 5-letno učiteljišče) – s tako izobrazbo učijo učitelji od 1. do 6. razreda.

Večinoma so učilnice zelo velike in imajo več koticov za branje, igranje, klepet...

Ivan Gregorčič
IDEALNEGA UČITELJA NI,
JE SAMO LJUBEZEN IN SO
ISKANJA

Sama sem našla veliko podobnosti s svojim delom. Zelo pa sem bila razočarana nad njihovim znanjem jezika in splošno razgledanostjo. Na teh področjih je naša šola boljša (bolj zahtevna!).

Bolj natančno sem spremljala opismenjevanje in sem o tem napisala tudi daljše poročilo.

Mislím, da so med našo in šolo v Švici razlike; tudi prav je, da so, saj smo tudi zelo različni. Mi smo na stopnji, ko želimo mnogo dobrin zase in mnogo trošimo tudi po nepotrebem (da se dokazujemo). Švicarji pa so že davno prešli to fazo in so zdaj njihove misli v ohranjanju okolja, spoznavanju sveta in vračanja k naravi.

Kako vidiš in ocenjuješ mesto in ceno učitelja in njegovega dela v naši družbi?

Jaz sem rada učiteljica in zelo težko objektivno govorim, saj ves čas mislim, da imam vse, ko mi je dano: biti svobodna med svojimi otroki.

Mi pa seveda ni vseeno, ko vidim, na kako lahek način si nekateri ljudje dvigujejo standard. Ampak potem se vprašam, kaj pa sploh je standard. Ali morda to, da imaš vikend v hribih, v katerega lahko kdo vloži, ali mercedes, ki ti ga lahko ukradejo.

Žal mi je le, da si ne morem privoščiti dopusta v hotelu. Rada bi se enkrat odpočila.

Verjamem pa tudi: mesto in ceno si človek (ali skupina ljudi) postavi sam (sama). Mi si je ne znamo.

Najbrž ti je tvoje poklicno delo obenem tudi hobi. Katere so še take stvari, ki te miselno in čustveno zaposlujejo in ti delajo veselje?

Zagotovo mi je poklic tudi hobi.

Čustveno me najbolj zaposli moja vnučka. Nikoli pa ne bom prenehala (razen seveda, če mi bo odvzet vid) brati. Zelo zelo veliko berem; od strokovne literature najraje vse s področja narave.

Prebiram pa tudi potopise in romane. Največkrat sem prebrala E. Kazana Odnosi.

Poezijo prebiram v redkih urah melanholije (tudi sama napišem kakšno pesem v »afektu«).

Zadnje čase opažam, da najraje poslušam klasično glasbo. Starost ali kaj!?

Vinko Skalar POSVET O NADARJENIH NA OTOČCU

Mednarodni posvet pedagogov o nadarjenih učencih na Otočcu; foto: Jožica Dornič

Mednarodni posvet o »nadarjenih« na Otočcu v dneh od 19. do 21. 5. 1994 je bil organiziran v pravem času. To dokazuje veliko število udeležencev, bilo jih je dvesto, še bolj pa veliko število aktivnih udeležencev (50), ki so nastopili večinoma s kvalitetnimi referati. Nadarjene so predstavili kot aktualno temo v sodobno razvitem svetu, problem nadarjenih so razčlenili teoretično, pri čemer so bile nakazane tudi številne še nerazrešene dileme, s katerimi se ukvarjajo strokovnjaki, še boljše, številne ekipe strokovnjakov v Evropi in v Ameriki. Razmišljali so o nadarjenih in o delu z njimi v šoli in izven nje, govorili so o njihovem odkrivanju, predstavljena pa so bila tudi prizadevanja v zvezi z nadarjenimi v preteklosti in dandanes na naših tleh. Aktualnost posveta je potrdila tudi prisotnost številnih političnih predstavnikov, med njimi je bila tudi ministrica za delo in družino ga. Jožica Puhar, pa tudi številni ugledni strokovnjaki iz Slovenije in iz tujine. Med gosti iz tujine so prevladovali strokovnjaki – pedagogi iz sosednje Hrvatske.

Posvet je pokazal, če bi poskušali strniti nekatere vtise, da pri odkrivanju in delu z nadarjenimi nismo začetniki in da potekajo aktivnosti v zvezi s to problematiko, še posebej v okviru republiškega zavoda za zaposlovanje v Ljubljani, že najmanj tri desetletja.

Sistematično delo z nadarjenimi osnovnošolci poteka v dolenjski in primorski regiji pa tudi na posamičnih osnovnih šolah drugod po Sloveniji, kjer ne razmišljajo le o instrumentih za odkrivanje nadarjenih in o odkrivanju nadarjenih, pač pa so izdelali tudi programe za delo z njimi in v katere jih tudi že vključujejo.

Vključeni smo v razviti svet in preko literature ter osebnih uradnih in neuradnih stikov s tujimi strokovnjaki smo seznanjeni s teoretičnimi dosežki, z znanstvenimi izsledki, kot tudi z modeli in programi del za nadarjene. To pa ustvarja razkorak med vedenjem in možnostmi pri nas, ki so spričo vsega, kar so za nadarjene ustvarili v razvitih državah po svetu, majhne. Ta razkorak ustvarja pri številnih naših strokovnjakih nejevoljo in pritiske na odgovorne dejavnike v državi.

Posvet pa je tudi pokazal, da smo se z nadarjenimi pri nas doslej ukvarjali predvsem ljubiteljsko in ne sistematično, prek institucij sistema; da stojijo za vsemi, nemajhnimi dosežki posamezniki ali skupine posameznikov, ki niso imeli vedno podpore pri vodilnih oz. pri odgovornih v institucijah, v katerih so delovali ali delujejo; da država nadarjenih doslej ni vključila v razvojne projekte in jim ne namenja posebne pozornosti, pa tudi gospodarstvo oz. razvojne službe v gospodarskih organizacijah z nadarjenimi ne računajo kot s perspektivnimi kadrovskega potenciali.

Izkazalo se je tudi, da kadrovske pedagoške šole v svojih programih ne predvidevajo usposabljanja učiteljev za delo z nadarjenimi, pa tudi za učitelje, ki delujejo v praksi, vsaj doslej ni bilo predvideno sistematično usposabljanje za delo z nadarjenimi učenci.

Izkazalo se je še, da politika in tudi stroka nima globalnega koncepta in tudi ne definiranih temeljnih iztočnic, ki bi globalno opredeljevale odnos do nadarjenih, tako v zvezi z odkrivanjem kot tudi z vključevanjem nadarjenih v posebne programe, še manj pa v zvezi z vključevanjem nadarjenih v delo, v gospodarske organizacije, v znanstvene in raziskovalne institucije, v projekcijske biroje, v politiko itd.

Na tej točki se odpira pomembna, med drugim tudi moralna dilema, ali smemo odkrivati nadarjene in jih vključevati v posebne programe pred vstopom v šolo in na osnovni šoli, če ne vemo, kaj z njimi na srednjih in na visokih šolah, še posebej pa, če ne vemo, kam z njimi potem, ko so si pridobili poklic. Če jim ne bomo odprli možnosti, se bodo morda izgubili v sivem povprečju, zelo verjetno s čustvenimi problemi ali pa vedenjsko težavni. Morda bodo našli pot v tujino, ki bo s pridom požela, kar smo pri nas sejali. Morda se bodo znašli kot zasebni podjetniki ali pa bodo kot čakajoči polnili sezname zavodov za zaposlovanje. Seveda moramo dopustiti tudi možnost, da se bodo uveljavili kot vrhunski umetniki, znanstveniki, raziskovalci in menedžerji in v polni meri angažirali svoje intelektualne in sposobnostne potencialne, »saj tudi slepa kura zrno najde«, pravi pregovor.

Stroka (tudi politika) pri nas pa tudi ne daje enotnih odgovorov na pomembne dileme. Razčlenili bomo dva ali tri med njimi. Npr.:

Ali si prizadevati za večjo kvaliteto celotnega šolskega sistema in poskrbeti za kvalitetno šolo za celotno mlado generacijo, med njimi tudi za nadarjene, ali pa poskrbeti predvsem v večji meri za nadarjene, šolo za večino mladih pa izboljšati postopno, v skladu z materialnimi in kadrovskimi možnostmi?

Prvi hip se zdi misel, da bi bilo treba poskrbeti v večji meri za nadarjene, razumna in smotrna. Sedanja šola najmanj ustreza njim in velika škoda je, da se v njej izgubljajo talenti oz. nadarjeni posamezniki, ki predstavljajo nacionalno bogastvo in so potencialni dejavniki družbenega in gospodarskega razvoja. Šola, taka, kot je, duši in ovira mlade talente, ker preveč poučuje in dopušča premalo učenja, ker prisiljuje v šablone in ne dovoljuje svobode in samoniklosti, ker spodbuja konvergentno mišljenje, ovira in celo kaznuje pa divergentno, ker gradi pouk predvsem na verbaliziranju in ne na vsestranski aktivnosti učencev, ker si ne prizadeva dovolj za individualizacijo in diferenciacijo pouka, ker je preveč normativna, ker izjemna prizadevanja in izjemne dosežke največkrat ocenjuje z moralno negativnimi oznakami in ne spodbuja originalnosti in inovativnosti. Še bi lahko naštevali in najbrž je to vse res. Toda res je tudi, da vse to in morda še nekatere druge karakteristike današnje šole ne ovirajo samo nadarjenih, pač pa predstavljajo oviro v razvoju za vso mlado generacijo. V šoli, taki, kakršna je, tudi nadarjene odkrivamo povsem slučajno. Odkrijemo tiste, ki so se zaradi srečnih okoliščin uspeli izmakniti vsem oviram v okolju, ki so se postavljali na pot njihovem razvoju. Pri tem se obnašamo kot iskalci biserov, ki morajo pregledati veliko število školjk, da najdejo tu in tam katero med njimi z biserom. Danes je mogoče pridobivati bisere bolj sistematično in z manj tveganja in z mnogo večjim izkupičkom, s tem da se vcepi v školjko tujek in školjka bo v samoobrambi okoli njega ustvarila biser.

Primerjava je umestna, saj nosi vsak otrok v sebi potencialne sposobnosti oz. dispozicije, ki bi jih bilo mogoče razviti, če bi jih odkrivali dovolj zgodaj in če bi z otrokom ustrezno delali in mu nudili za razvoj ustrezne pogoje. Da je to tako, dokazujejo podatki, da je manj nadarjenih med socialno nepriviligiranimi, ker so imeli mnogo slabše pogoje razvoja kot socialno privilegirani. Taka razmišljanja podpira tudi podatek, da je med nadarjenimi manj žensk kot moških, bile so in so še vedno diskriminirane. In pa podatek, da nadarjenih skorajda ni med hendikepiranimi – med slepimi in slabovidnimi, med slušno in govorno prizadetimi, med telesno invalidnimi itd., četudi bi prav pri teh katego-

rijah pričakovali večje število nadarjenih in uspešnih zaradi njihove kompenzacijske in nadkompenzacijske dejavnosti. Vendar jim njihov marginalen družbeni položaj ali pa razmere v institucijah, kamor so bili oddani zaradi vključitve v šolo pod posebnimi pogoji, tega niso omogočile.

Če hočemo imeti vrhunske športnike, potem je treba razvijati množični šport in omogočiti čimvečjemu številu mladih, da razvijejo svoje potencialne sposobnosti. In učitelji, če bi jih usposobili za delo z nadarjenimi, bi najbrž ne zmogli z vsemi ostalimi delati drugače, manj kvalitetno. Morda nam bo prav kategorija nadarjenih in delo z njimi, pokazala pot h kvalitetnejši šoli, tako, kot je ukvarjanje z razvojno prizadetimi približalo učiteljem stiske in težave otrok, ki sodijo sicer v kategorijo »normalnih« in po splošnem prepričanju ne bi smeli biti emocionalno moteni, nekritični, depresivni ali vedenjsko težavni, in prav tako je splošna šola prevzela mnoge metode dela, ki so se uveljavile pri delu z odraslimi.

Vendar to ni edini in najpomembnejši del dileme, ki je bila izpostavljena. Postavlja se namreč vprašanje, ali si smemo dandanes privoščiti, da dajemo prednost peščici nadarjenih, ne storimo pa vsega, da bi kolikor mogoče hitro izboljšali kvaliteto šole za večinski del mlade generacije. Kot majhen narod bomo preživeli in se uveljavili v razvitem svetu kot enakovreden partner z visoko kvaliteto intelektualnih storitev. Ne bo nas rešilo, če nas bodo v tujini hvalili, da smo dobri in pridni delavci in da so Slovencem vedno odprta vrata v njihove tovarne. Uveljavili se bomo le z lastnimi produkti pameti, z lastnimi umetniškimi in znanstvenimi dosežki, z inovativnostjo in z originalnostjo. Če pa bomo želeli to doseči, ne bo mogoče računati le na 5 odstotkov visoko nadarjenih, pač pa na 80 odstotkov (ali več) izobraženih, sposobnih, specializiranih predstavnikov mladih generacij. Da ne poudarimo posebej: če bomo vložili vse v nadarjene in nič v večji del celotne generacije mladih, bi se nam lahko zgodilo, da bi večina kaj hitro izničila vse, kar bi ustvarila manjšina.

Pri tem pa se sploh ne zavzemamo za to, da bi nadarjene zanemarjali in jim ne bi posvečali posebne pozornosti. Zavzemamo se za to, da bi v šolo vpeljali in v njej uveljavili diferenciran in individualiziran pouk, ki bi dajal vse možnosti visoko nadarjenim, pa tudi učencem s specifičnimi nadarjenostmi, tudi tistim, ki so razvojno prizadeti in so bili doslej v izrazitem deprivilegiranem položaju.

Diferencirani in individualizirani modeli pouka odpirajo možnosti vsem in ne prikrajšujejo nikogar na račun nikogar. Te dileme in probleme je argumentirano in dokaj obsežno predstavila v referatu Nadarjeni nenadarjeni dr. Ana Krajnc (glej Zbornik str. 115–122), bolj obrobno pa so se teh problemov dotaknili še nekateri drugi referenti. Seveda je ob vsem tem aktualno vprašanje, ki je bilo že izpostavljeno: koliko je smotrno in pošteno ob relativno slabo razvitem gospodarstvu in slabo diferencirani družbi nuditi otrokom v šoli zelo diferencirane in zelo individualizirane pogoje individualnega razvoja, potem pa jih pustiti na cedilu in jim ne dati možnosti za ustvarjalno delovanje glede na njihove sposobnostne potenciale in potrebe. Ali še drugače: ali šola, taka kot je, z vsemi pomanjkljivostmi, morda ne zadostuje družbenim in gospodarskim potrebam? In tedaj, ko bomo potrebovali več visoko specializiranih kadrov, več ustvarjalnih in inovativnih talentov, tedaj bomo morda tudi kaj storili, da bi jih ustvarili.

Tako postavljene dileme so seveda hudo pesimistične, toda prav bi bilo, da se ob njih zamislimo in poskušamo nanje odgovoriti; če jih bomo lahko zavrgli, tem bolje, če pa je v njih delček resnice, nam bodo lahko odgovori pomagali krojiti naš odnos in našo politiko v zvezi s šolo in v zvezi z nadarjenimi.

Prizadevanja za kvalitetno šolo, za razvijanje modelov poučevanja, ki bi odpirali možnost vsem in ne le nadarjenim, zadeva posebej v vprašanje odnosa do razvojno prizadetih. Razvojno prizadeti so drugi skrajni pol, sicer zelo raznolike populacije mladih v šoli. V 60. in v začetku 70. let smo odkrivali ta pol in ugotavljali, da ga neupravičeno izključujemo iz šole. V 70. in 80. letih smo začeli odkrivati in razčlenjevati nasprotni pol, nadarjene in nadpovprečno razvite, v prihodnje pa bomo ugotovili, da tudi preostali in hkrati večinski del mladih ni tako zelo monoliten, kot je morda to videti na prvi pogled, da so znotraj večinske populacije kategorije otrok in mladostnikov, katere bi bilo treba v njihovem osebnem pa tudi v nacionalnem interesu posebej obravnavati. In na kraju bomo zopet pristali pri diferenciaciji in individualizaciji, kot pri edino sprejemljivem pristopu, ne da bi se posebej zadrževali pri nadarjenih, ali pri razvojno prizadetih, ali pa pri kategoriji tako ali drugače izjemnih otrok ali mladostnikov.

Na poti k individualizaciji se danes še vedno ukvarjamo s skrajnostima, s skrajnima poloma populacije mladih in ti dve skrajnosti imata še številne stične točke, kot se pri skrajnostih tudi vedno dogaja. Obe kategoriji bi lahko označili kot otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. Če ne bomo zadovoljili posebnih potreb nadarjenih in nadpovprečno razvitih, se bodo lahko kaj hitro znašli na drugem polu kot vedenjsko težavni ali celo kot umsko slabše razviti. Drastičen primer je Einstein pa tudi številnim drugim izjemnim posameznikom se je dogodilo, da je šola zaradi njihove izjemnosti podvomila v njihove normalno razvite umske sposobnosti. Po drugi strani pa, če bi poskrbeli za posebne potrebe razvojno prizadetih, če bi jim omogočili ustrezne pogoje za njihov razvoj, bi med njimi kaj hitro odkrili nadarjene, izjemno sposobne in nadpovprečno intelektualno razvite. Strokovnjaki v razvitem svetu menijo, da so prav razvojno prizadeti velika, doslej še neodkrita rezerva (prav tako ženske in socialno marginalni), zaradi česar prav posebej proučujejo to kategorijo in pripravljajo zanj posebne šolske in izvenšolske programe. Med drugim poroča o tem dr. Ernest A. Blauk v referatu Cilji in ukrepi za pospeševanje razvoja nadarjenih v Zvezni republiki Nemčiji (Zbornik str. 90–97).

Na tem mestu bi želel izpostaviti še vprašanje, na kateri razvojni stopnji odkrivati nadarjene: ali že v predšolskem obdobju, ali v osnovni, ali v srednji šoli, ali celo šele pri visokošolskem študiju. Mnenja strokovnjakov v tej zvezi so zelo različna, nekateri med njimi (tudi referenti na posvetu) celo opozarjajo, da bi bilo prezgodnje odkrivanje škodljivo, da je treba poskrbeti najprej za otrokov vsestranski razvoj in se šele potem osredotočiti k talentom in nadarjenostim. Prav tako smo zasledili mnenje, da je treba nadarjene odkrivati, kadarkoli pridejo njihove nadarjenosti do izraza.

Glede prvega stališča, češ najprej splošno in šele nato posebno, menim, da teh dveh usmeritev ne bi kazalo postavljati eno pred drugo, ne v takem in ne v drugačnem vrstnem redu. Za splošen, vsestranski razvoj posameznika mora biti poskrbljeno, ne glede, če pri njem odkrivamo posebne nadarjenosti. In posebne nadarjenosti, če jih odkrijemo, ne bi smele biti razlog, da bi zanemarili razvijanje oz. spodbujanje raz-

voja celovite osebnosti. Tudi kasneje, ko je otrok ali mladostnik v večji meri angažiran na področjih, za katera je posebej talentiran, ne kaže zanemarjati tudi drugih dimenzij njegove osebnosti. Osebnost v celoti je notranji pogoj tudi za razvoj specifičnih sposobnosti. Razen tega bi lahko le enostranska usmerjenost posameznika pretvorila v neodgovorno bitje, ki ne bi znalo etično vrednotiti produktov svoje pameti in bi bilo lahko orodje manipuliranja.

Glede drugega stališča, da ni pomembno, v katerem razvojnem obdobju nadarjene odkrivamo, je z današnjega zornega kota sprejemljiva strateška iztočnica, ko nimamo še globalne politike glede nadarjenih in ko smo preokupirani z odkrivanjem in ne z razvijanjem. Če pa preusmerimo svojo pozornost k razvijanju, pač ni vseeno, na kateri otrokovi razvojni stopnji se tega lotimo. V tem primeru je daleč najbolj smotrno, da to začnemo čimbolj zgodaj, že v predšolskem obdobju ali pa vsaj v začetku osnovnega šolanja. Tedaj bi lahko otroke vključevali v posebne programe in tako pri njih spodbujali in razvijali dispozicije. V nasprotnem primeru, če prepustimo otrokov razvoj nekontroliranim dejavnikom, bo samo od srečnih okoliščin odvisno, če bodo dane ustrezne spodbude progresivnemu razvoju dispozicij. Enaka verjetnost je, da se bo znašel otrok pred številnimi dejavniki, ki bodo razvijanje danih dispozicij ovirali in ne spodbujali. Torej razvijanje in ne odkrivanje. Tudi odkrivanje, vendar zgodnje odkrivanje skupaj s programi za razvijanje otrokovih dispozicij. Saj je tudi diagnoza smiselna le tedaj, če ji sledi zdravljenje. Tudi diagnosticiranje postane smiselno šele tedaj, ko se že pred tem odločimo za zdravljenje.

Na kraju še ena misel. Načrtna, sistematična in množična skrb družbe za nadarjene lahko poteka le v šoli in z njeno polno angažiranostjo. Programi za nadarjene v prostem času, vikend programi, letni tabori, letne šole itd., vse to je lahko le dodatek, ne moremo pa na takih programih graditi skrbi za nadarjene. V take programe ne bi mogli nikoli vključiti večjega števila otrok, tudi ne enakovredno otrok vseh socialnih slojev. Večje število takšnih posebnih programov bi ustvarilo kadrovske in finančne prepreke in še kaj. V šoli pa delujejo profesionalni pedagogi, ki se sistematično ukvarjajo z otroki skoraj tretjino dneva najmanj 12 let z eno generacijo, če upoštevamo samo osnovno in srednjo šolo. Da ne bi v tem okviru poskrbeli tudi za nadarjene, bi bila velika napaka. Le pedagoge bi morali že pri dodiplomskem študiju za nove naloge posebej usposobiti in pa šolo bi bilo treba nekoliko predrugačiti, posodobiti. Ne le zaradi nadarjenih, pač pa zaradi vseh otrok, ki preživijo velik del življenja in to v občutljivih doraščajočih letih v šoli. Če bi hoteli zares poskrbeti za nadarjene, bi morali začeti pri vlaganju v izobraževanje učiteljev, morali bi poskrbeti za kvaliteto pedagoških kadrovskih šol, morali bi preveriti in izpopolniti programe na teh šolah. Vsega tega se pedagoške kadrovske šole zavedajo, vendar pa si ne morejo privoščiti večjih sprememb brez naročila šolskih oblasti. Programske spremembe so namreč povezane s kadrovske in finančnimi zahtevki pa tudi s pogoji dela itd.

In končno šolske politike ne krojijo kadrovske šole. Šolstvo in šolsko politiko kroji država. In kadar se bo država odločila za drugačno šolo in za načrtno delo z nadarjenimi, bo dala za to pobudo in bo zagotovila za takšen projekt sredstva, stroka pa bo iskala rešitve, uresničevala ideje in zamisli. Morda so Zoisove štipendije prvi znanilec vključevanja države v skrb za nadarjene.

Janez Usenik DOLENJSKA IN BELA KRAJINA NAPREJ – KDAJ IN KAKO

V reviji Rast (maj 1994) je v okviru simpatične Rastoče knjige dr. Janez Gabrijelčič predstavil program razvojnih aktivnosti Dolenjske in Bele krajine. Pri tem je kot prvi (najpomembnejši?) projekt navedel ustanavljanje višjega in visokega šolstva kot zametek nove univerze. Ker sem se s takšnimi razmišljanji (tudi v pisni obliki) ubadal že pred 15 leti, še v tako imenovanih »svinčenih časih«, ko je bilo o novi univerzi bogokletno sploh pomisliti, me seveda močno zanima, kakšen bo rezultat sedanjega napora. Iz tega vzroka se bom v svojem pisanju omejil le na tisti del omenjenega članka, ki govori o razvoju Novega mesta kot univerzitetnega središča.

Ker dr. Gabrijelčiča poznamo kot neumornega (optimističnega) zagovornika razvoja naše regije, bom s skrajno dobrohotnim namenom njegovemu pisanju dodal nekatere svoje poglede in misli. Upam, da bom s tem njegov zapis dopolnil z nekaterimi realističnimi dejstvi, saj so argumenti, ki jih avtor navaja, sicer jasni in korektni, vendar so ponekod pomanjkljivi in izpričujejo tudi določen delež naivnosti ali vsaj zgolj lepe in pobožne želje.

1. Najprej bi omenil v članku uporabljen izraz »višje in visoko šolstvo«, ki smo ga v podobnih razmišljanjih uporabljali že pred leti. Pomen teh pojmov se je z novo zakonodajo namreč spremenil, zato skušajmo najprej razčistiti s terminologijo. V kratkem – predvidoma v naslednjih dveh letih – bo visoka (strokovna) šola pomenila približno to, kar sedaj pomeni pojem »višja šola«, medtem ko bodo višje šole ustanovljene pri srednjih šolah in ne bodo imele univerzitetnega statusa. Takšno vlogo, kot si jo ta hip predstavljamo pod izrazom »visoka šola«, bodo imele le še fakultete. Iz tega vzroka bi v sklopu projekta ustanavljanja univerzitetnega središča v Novem mestu verjetno govorili o visokih šolah in fakultetah, ne pa o višjem in visokem šolstvu.

2. Trditev, da bo Univerza Novo mesto (imenujmo jo kar tako, sliši se lepo, še zlasti, ker je bil še ne tako dolgo nazaj tak zapis zelo heretičen – ne sicer prepovedan v pisni obliki, pač pa je šlo po sistemu Velikega brata enostavno za ne-besedo) zasnovana tako, da ne bo konkurirala obstoječima univerzama (Ljubljana, Maribor, kaj pa Obala?), pač pa naj bi jima bila s svojimi programi komplementarna, je prav gotovo lepo zamišljena, vendar nedvomno nerealna. Ne predstavljam si tistih programov, ki bodo zgolj dopolnjevali programe obstoječih univerz, pa tudi dobro bi to ne bilo. Med univerzami mora biti poleg sodelovanja tudi konkurenca, saj bo le tekmovanje za kvaliteto, atraktivnost in s tem za študente prineslo zelene cilje.

Univerza Novo mesto bo verjetno črpala svoje študente po dveh poteh:

- domačine, torej slušatelje iz Dolenjske in Bele krajine, morda še Posavja, za katere bo značilno, da bodo v veliki meri želeli študirati »klasične« stroke, pogojene z zahtevami domačih firm, npr. farmacija,

kemija, strojništvo, lesarstvo, gradbeništvo. Ti programi vsaj v svoji osnovni strukturi ne morejo biti komplementarni, temveč kvečjemu konkurenčni obstoječim na ostalih univerzah.

- iz ostalih delov Slovenije pa tudi iz tujine. Za ta del populacije (in za del populacije, omenjene v prejšnjem odstavku) pa lahko z veliko verjetnostjo trdimo, da jih ne bo zanimal študij strojništva, kemije itd. V tem primeru pa so aktualni atraktivni programi, ki bi lahko bili drugačni, npr. ekonomija s poudarkom na marketingu, zavarovalništvo, teorija odločitev, teorija rizika, mednarodno pravo, tehnologija sporta itd. Skratka, poiskati bi bilo potrebno res atraktivne programe, ki bodo pritegnili študente. Že trikrat omenjena atraktivnost se meri le z dvema vatloma: dobra možnost zaposlitve po končanem študiju in pa možnost nadaljnega študija, napredovanja ter zlasti solidnega zaslužka kasneje. No, roko na srce, študenti so zelo zadovoljni tudi s takim študijem, ki ga pogojno lahko imenujemo »lahek« (čeprav je to vedno relativno), tako da pridejo do diplome po liniji najmanjšega odpora, vendar to skoraj zagotovo ni naš namen.

3. Močna in izredno uspešna podjetja na Dolenjskem in Beli krajini (verjetno sem nepoučen, vendar res ne vem, katero podjetje poleg Krke je tu še mišljeno – morda le še banke in zavarovalnice) naj bi tudi materialno pomagala pri vzpostavljanju pogojev za vrhunsko izobraževanje kadrov. To je seveda dobro in koristno, vendar bodo ta podjetja, jasno, normalno in pravilno, gledala le na svoje koristi:

- hotela bodo imeti le takšne profile strokovnjakov, ki jih bodo sama potrebovala,

- hotela bodo imeti (pre)velik vpliv na Univerzo Novo mesto, kar pa je za avtonomen razvoj univerze že vprašljivo in verjetno v končni fazi ne bi koristilo ne njim ne regiji. Sicer pa bodo podjetja predvidoma v veliki meri financirala visoke šole, medtem ko bo financiranje fakultet še vedno stvar države. Vendar ob govorjenju o vrhunsko izobraženih strokovnjakih verjetno mislimo na diplomante fakultet ter še posebej na specialiste, magistrante in doktorante. Do teh pa bomo prišli izključno preko fakultet, ne pa preko visokih šol.

4. Če naj Novo mesto postane univerzitetno mesto, je potrebno izpolniti še vsaj naslednje (le nekatere in le minimalne) pogoje:

- doseči je potrebno minimalni prag v številu stalno zaposlenih rednih profesorjev, kar z domačimi kadri verjetno ni mogoče (mimogrede: koliko pa je res domačih kadrov, ki so že tukaj ali bi prišli nazaj v Novo mesto in katerih profilov so?),

- ustvariti potrebno infrastrukturo, kjer nikakor niso zanemarljiva stanovanja za redno zaposlene in za domače in tuje gostujoče profesorje (glej prejšnjo alineo),

- študentski (ne dijaški!) dom(ovi) so nujni za to, da bodo študenti živeli pravo študentsko življenje,

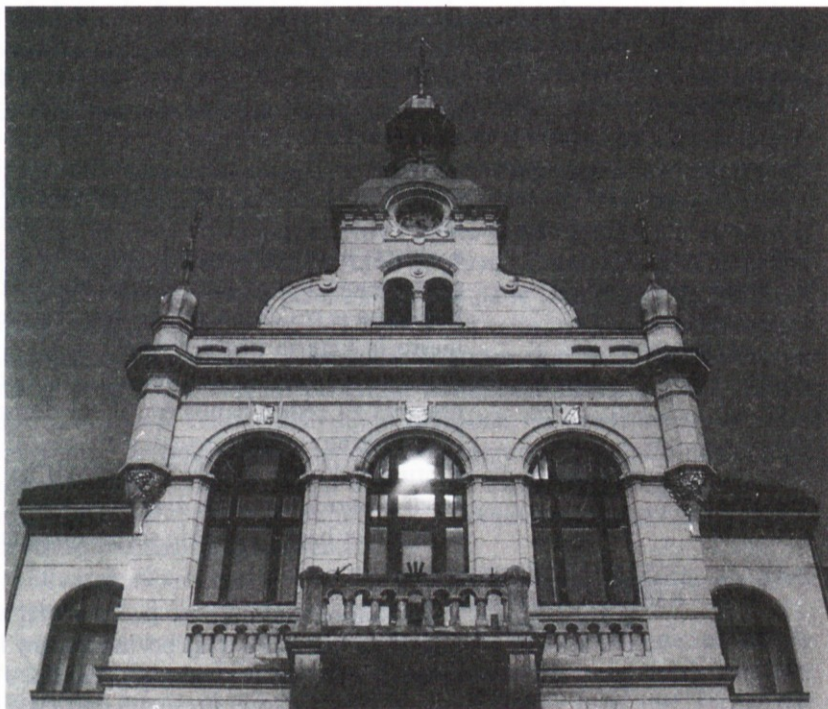
- prostori baje že so, kje so pa razni laboratoriji itd.

5. Najpomembneje pa je, da se regionalna politika zavestno trdno odloči za tak korak, saj bo (na žalost) le politika lahko takšen projekt izpeljala. To trditev lahko podkrepim s primerom Obale, ker nekoliko poznam situacijo pri ustanavljanju tako imenovane »tretje univerze«, ki

naj bi tam nastala. Ker se tamkajšnja lokalna politika hudo slabo zanima za ustvarjanje infrastrukturnih predpogojev, ni videti, da bomo v kratkem dobili univerzo v tem delu Slovenije, čeprav so začetni pogoji bistveno boljši od novomeških: v Portorožu obstaja Visoka pomorska in prometna šola s preko 1.000 študenti, ki se bo v kratkem času preobrazila v fakulteto in bi lahko bila jedro, okoli katerega se bi razvila obalna univerza, vendar, ponovno poudarjam, nima podpore regionalne politike. V primeru, da se bo lokalna politika na Dolenjskem in Beli krajini zares zavzela za univerzo na našem koncu, kar pomeni, da bo priskrbela predvsem dovolj denarja, bo Univerza Novo mesto »tretja uiverza«, sicer bo četrta, peta,..., najverjetneje pa nobena. Politika (žal, spet politika) mora tudi priznati realen status univerzitetnim učiteljem, mora se zavedati, da so dekani fakultet in rektor univerze nadvse cenjeni gosti, da so trajnejši od nje in tako se mora tudi obnašati. Upajmo, da bodo politične garniture (proces formiranja univerze prav gotovo ne bo dokončan prej kot leta 2004, pa če ga začnemo izvajati jutri) v demokraciji bolj odprte, bolj sposobne, bolj vizionarske in bolj prodorne, tako da bodo prepoznale svojo priložnost sodelovati pri projektu stoletja za našo regijo.

6. Ob koncu bi dodal še sugestijo, da so v najtesnejši povezavi z univerzo v tem trenutku zelo aktualni tehnološki centri z vsemi svojimi podvariacijami: centri znanja, razvojna jedra in centri za prenos tehnologij. Zanimiv je seveda tudi tehnološki park, ki pomeni neko obliko razvojnega inkubatorja, delujočega ob univerzitetnem središču. Zaenkrat so tehnološki parki predvideni le v Mariboru, Ljubljani in Kranju, morebiti v bližnji prihodnosti na Obali (Delo – Znanje za razvoj, 13. 7. 1994), vendar ne vidim razloga, da ne bi zrasel tudi na Dolenjskem.

Novomeški rotovž (iz publikacije
Franci Šali, Stane Granda: Novo
mesto; foto: Bojan Radovič)

RASTOČA KNJIGA
Rast 5–6/1994

Janez Usenik GRADNJA RAČUNALNIŠKO PODPRTEGA INFORMACIJSKEGA SISTEMA – UVAJANJE UPORABNIKOV

Uvod:

Večina podjetij je v zadnjih letih svoj informacijski sistem podprla z računalniki. Pri tem so podjetja glede na število dogodkov in število računalniško opremljenih delovnih mest, v veliki meri pa tudi glede na finančne možnosti, ubrala različne poti – velika podjetja imajo še vedno računalniški center s centralnim(i) računalnikom(i), srednja in manjša podjetja (od nekaj deset do približno 100, kvečjemu 200 zaposlenih – meje seveda niso natanko določene) pa so se opremila z množico osebnih računalnikov. Ti osebni računalniki se zadnje čase bolj ali manj uspešno povezujejo v mrežo. Mreže osebnih računalnikov so se uveljavile tudi v večjih podjetjih vzporedno s centralnim računalnikom v raznih oblikah medsebojne povezave ali pa tudi avtonomno za pokrivanje nekaterih lokalnih segmentov informacijskega sistema.

Pri gradnji računalniško podprtega informacijskega sistema pa so vsa prešla skozi iste faze, nekatera morda v pomešanem vrstnem redu zaradi zmotnega prepričanja, da bodo lahko kakšno aktivnost preskočili. Podjetja so (marsikje tudi po načelu hočeš–nočeš–moraš) bila prisiljena slediti osnovnim zakonitostim:

- odločitev o računalniški podpori
- izdelava posnetka stanja
- izdelava razvojnega projekta
- nabava aparaturne in programske aplikativne opreme
- uvajanje aplikativne programske opreme s šolanjem uporabnikov
- vzdrževanje
- dograjevanje.

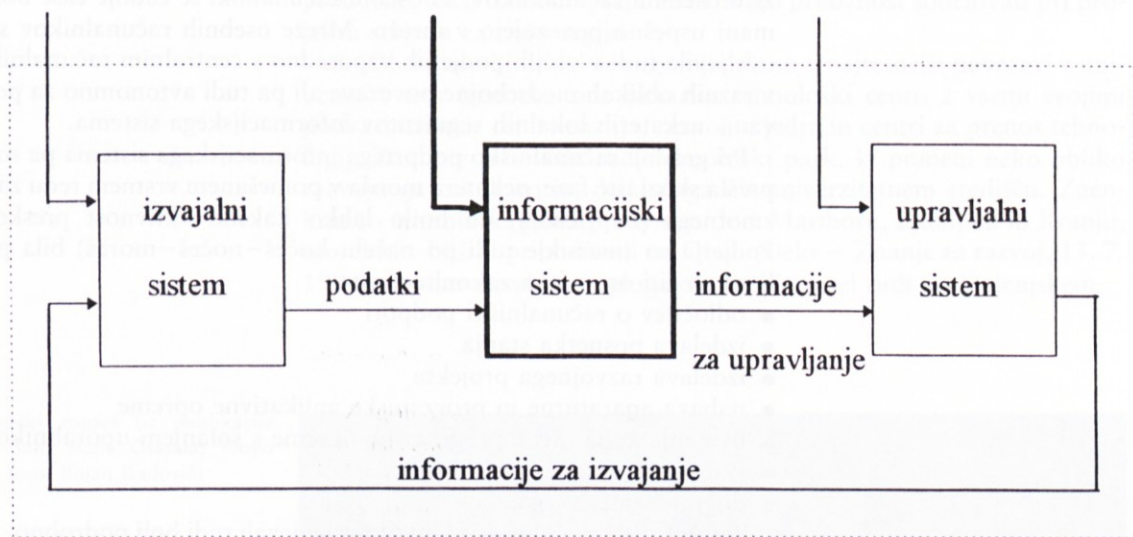
Posamezne faze bi seveda lahko razčlenjevali tudi bolj podrobno, vendar nam bo zaenkrat takšna razdelitev kar zadostovala.

Kratek pregled posameznih faz:

V tem zapisu bomo posvetili pozornost uvajanju aplikativne programske opreme na osebnih računalnikih, zato bomo o ostalih fazah spregovorili le v nekaj besedah.

Odločitev o uvedbi računalniške podpore informacijskemu sistemu podjetja seveda sprejme vodstvo podjetja, včasih na osnovi lastnega prepričanja o koristnosti informacijske tehnologije, včasih na osnovi prošnji oz. predlogov podrejenih, včasih pa tudi zato, ker je to pač moderno (zadnje čase temu na srečo v veliki večini primerov ni več tako), velikokrat pa tudi zato, ker vodstvo podjetja meni, da bodo z uvedbo računalnikov radikalno zmanjšali število delovnih mest (kar pa, vsaj v začetku, niti približno ni res). Odločitev ni enostavna in mora dozoreti in trden sklep, saj, med drugim, računalniška podpora v celoti gledano, ni poceni. V podjetju v tej fazi seveda o računalniški podpori hudo malo vedo, zato se odločijo, da bodo angažirali zunanje strokovnjake. Če imajo srečo in dobijo sposobno zunanjo ekipo (kar je seveda

vezano na ceno, ki so jo v podjetju pripravljene plačati), jim bo ta vse- kakor predlagala izdelavo razvojnega projekta izgradnje informacijskega sistema. Le-ta temelji na osnovi trenutnih razmer (posnetek stanja) in gradi svoje ugotovitve in predloge na viziji in strategiji podjetja. V razvojnem projektu morajo biti upoštevani in predvideni najmanj vsi informacijski tokovi v podjetju, koncipirana struktura baz podatkov in definirane relacije med posameznimi točkami nastajanja podatkov in transformacije podatkov v informacije. S tem v zvezi je izredno pomembna predvidena reorganizacija podjetja, saj uvajanje računalniške tehnologije v podjetje prav gotovo pomeni večje ali manjše organizacijske spremembe. Predvidena in predlagana mora biti tudi ustrezna aparaturna in programska oprema, ki bo zadovoljivo podpirala zahteve informacijskega sistema. Pri tem je potrebno poudariti, da bo dober informacijski sistem že v samem začetku koncipiran in grajen tako, da bo lahko v najkrajšem možnem času (to seveda ne pomeni nekaj mesecev, temveč v najboljšem primeru dve leti, raje več) prešel v upravljalni računalniško podprt informacijski sistem (skica):

Prav tako je potrebno poudariti, da načrt računalniške podpore informacijskega sistema ne bo dober, če zaposleni v podjetju pri njegovem nastajanju ne bodo aktivno sodelovali, saj poznajo svoje delo in svoje podjetje mnogo bolj kot kdorkoli od zunaj.

Ko vodstvo razvojni program sprejme in ga prevzame za svojega (računalniško podprt informacijski sistem bo slej ko prej – običajno pa dovolj hitro – zašel v slepo ulico in s tem v degeneracijo samega sebe, če vodstvo z direktorjem na čelu ne bo zares želelo računalniške podpore in se s tem tudi ukvarjalo ne le na začetku, temveč ves čas), lahko začne z nabavo aparaturne in programske opreme.

Podjetja, ki nimajo svojega računalniškega centra – to pa so praviloma vsa manjša ali srednje velika podjetja – so prisiljena izbrati za izdelavo aplikativne programske opreme zunanje sodelavce, torej ljudi, ki se profesionalno ukvarjajo s tem delom. Ker je organizacija baz podatkov že določena v razvojnem programu, je s tem delo softverske ekipe močno olajšano, podjetje pa ima dobro osnovo za kontrolo njihovega dela.

Na tem mestu lahko omenimo pomembno dejstvo, to je brezpogojno sodelovanje med ekipo, ki bo dobavila aparaturno opremo (hardver), in ekipo, ki bo dobavila in uvedla programsko aplikativno opremo (softver). Če tega sodelovanja ni, lahko pride v primerih, ko nekaj (karkoli) ne deluje, do konfliktne situacije, ko se ekipi izgovarjata ena na drugo – hardverska ekipa obtožuje softversko in obratno, v končni fazi pa je na škodi le končni uporabnik.

Manjše ali srednje veliko podjetje, ki se loteva računalniške podpore informacijskega sistema, v veliki večini primerov nima človeka, ki bi lahko prevzel celovit nadzor nad strojno in programsko opremo. Iz tega vzroka bodo vsaj v začetku v celoti skrbniki aplikacij tisti uporabniki, ki s posameznimi programi delajo. Tako smo prišli do faze šolanja uporabnikov in njihovega uvajanja v delo s konkretno aplikativno programsko opremo, o čemer bo govor na naslednjih straneh, zato omenimo le še ostali dve fazi, torej vzdrževanje in dograjevanje.

Vzdrževanje in dograjevanje informacijskega sistema sta pravzaprav zelo tesno povezana, le da pod prvim pojmom razumemo samo skrb za nemoteno delo obstoječe aplikativne računalniške rešitve, med delom dopolnjeno morebiti zgolj z drobnimi popravki, ki ne posegajo v algoritmični instrumentarij niti v strukturo baz podatkov. Dograjevanje računalniških rešitev je bistveno zahtevnejši proces, saj se v tem primeru aplikacije spreminjajo, dodajajo se novi moduli, spreminjajo se algoritmi in baze podatkov. Jasno je, da je informacijski sistem dinamičen proces, zato v njem stalno prihaja do sprememb, ki so pogojene s stabilnostjo sistema, odvisnega tako od dogajanja v njem samem kot tudi od zunanjih motenj.

Uvajanje aplikativne programske opreme

Pod pojmom aplikativna programska oprema (ali kratko kar »aplikacija« mnogokrat uporabljamo tudi izraz »računalniška rešitev«) bomo razumeli tiste računalniške programe, ki izvajajo rutinsko delo uporabnika in se s svojim algoritmom navezujejo na konkreten posel natanko določenega delovnega mesta. Pri tem se podatki preko vnosnih modulov vnašajo v bazo podatkov, se tam obdelujejo, povezujejo z drugimi bazami in v končni fazi rezultirajo v informacije, potrebne za upravljanje.

Delavcu na delovnem mestu, za katerega se podjetje odloči, da bo opremljeno z računalnikom, je od tedaj naprej usojeno, da bo postal neposredni uporabnik in s tem tudi skrbnik aplikacije, vezane za njegovo delovno mesto. Velika večina uporabnikov v začetku ne ve popolnoma nič o uporabi aplikacije, ki se pojavi pred njim. Še več, v večini primerov ne ve nič o rabi računalnika nasploh.

Zato lahko izobraževanje uporabnikov v grobem delimo na:

- spoznavanje z računalnikom, spoznavanje osnov operacijskega sistema, spoznavanje osnov nekaterih programskih orodij, kot npr. Wordstar, Lotus, zadnje čase je aktualen operacijski sistem Windows itd...
- spoznavanje z konkretno aplikacijo, vezano na njegovo delovno mesto, npr. saldakonti, glavna knjiga, materialno poslovanje,...

V tem zapisu se bomo omejili le na spoznavanje in uporabo konkretne računalniške rešitve in to imenujemo uvajanje uporabnikov.

Kot je bilo že rečeno, velik del ljudi o uporabi računalnikov ve hudo malo ali nič, zato imajo pred tem orodjem še kar nekakšen strah in lahko doživljajo prave strese, ko se morajo tega posla kar naenkrat

resno lotiti. V ta namen je potrebno izredno veliko pozornost posvetiti postopnemu in strpnemu uvajanju uporabnika v delo z računalnikom. Prvi stik uporabnika z aplikacijo, ki mu je namenjena, je velikokrat tudi njegov prvi stik z računalnikom, zato mora biti ta kontakt prijazen, postopen in zvezen. Delavec, pred katerega postavimo računalnik z »njegovim« programom, je v začetku zbeigan in preplašen, zdi se mu, da ničesar ne ve, vse, kar sliši, je novo in predvsem prehitro. Iz tega razloga je pomembno, da ima vsaka spodobna računalniška rešitev napisan priročnik za uporabo. Le-tega uporabnik lahko v miru prelista, prebere in ugotovi, da vse skupaj ni pretežko. Jasno je, da mora biti priročnik napisan čitljivo in po metodologiji, ki uporabniku čim enostavneje omogoča razumevanje. Če je v priročniku suhoparno navedena le serija ukazov, potrebnih za komuniciranje z računalnikom, razne kopije ekran-skih slik itd. brez povezave v celoto, je takšen priročnik sicer na pogled zelo čeden in impresiven, vendar bo takšen pristop deloval negativno in je tedaj iluzorno pričakovati, da se bodo uporabniki naučili ravnanja z aplikacijo tako, da bodo prebirali navodila. Sam sem imel priložnost videti in na hitro prebrati več različnih navodil (priročnikov za uporabo) raznih proizvajalcev programske aplikativne opreme, in lahko za-trdim, da so nekatera tako vsebinsko kot zlasti metodološko kar precej slaba. Seveda pa pisanje priročnika za uporabo aplikacije niti približno ni enostavno delo, saj sem tudi sam avtor več takšnih priročnikov, in dobro vem, da napisati dober, čitljiv in predvsem razumljiv priročnik ni preprosto.

Vsekakor pa je tudi v primeru, da so navodila napisana prijazno, tekoče in nasploh na osnovi vsaj minimalnih pedagoških (andragoških) načel, potrebno uporabnike vedno znova vzpodbujati k njihovem prebiranju – samoiniciativno se tega posla loti le malokdo. Večkrat se namreč zgodi, da že po daljšem času (npr. dveh, treh mesecih) dela z aplikacijo s strani uporabnika pride do elementarnih vprašanj, ki so nedvoumno razčiščena v priročniku in bi jih uporabnik našel, če bi le odprl navodila in jih natančneje pregledal.

Uporabniku je torej v fazi uvajanja potrebno nuditi dvojce:

- dovolj dober priročnik
- individualno razlago vseh funkcij programske rešitve.

Pri tem običajno izhajamo iz predpostavke, da je uporabniku v potankosti znana vsebina dela na njegovem delovnem mestu. Žal se večkrat na veliko presenečenje izkaže, da temu ni tako in da delavec marsikdaj ne pozna svojega dela oz. natančneje: svoje delo v glavnem že pozna, ne pozna pa vloge svojega dela v okviru funkcioniranja celotnega podjetja. Zanimiva je tudi ugotovitev, da marsikje vodje sektorjev in tudi direktorji ne poznajo funkcioniranja svojega podjetja, predvsem ne vedo, kje podatki nastajajo, kako potujejo po podjetju in kaj se nasploh z njimi počne. Iz tega vzroka je nadvse pomembno, da uvajalec aplikacij poleg funkcioniranja aplikacije zelo dobro pozna:

- vsebino dela, ki jo konkretna aplikacija pokriva
- način funkcioniranja podjetja predvsem z vidika informacijskih tokov (temu bi lahko zelo poenostavljeno rekli tudi »pot dokumentacije«).

Menim, da je veliko izvajalcev zlasti na tem področju precej šibkih: obvladajo le programska orodja, znajo napisati odlične programe, ne poznajo pa vsebinskega ozadja algoritmov in s tem ne znajo svetovati uporabnikom, kako naj delajo. Vsakemu izvajalcu (razvijalcu, kreator-

ju, v končni fazi prodajalcu in uvajalcu) aplikativne poslovne softverske opreme mora biti popolnoma jasno funkcioniranje podjetja kot poslovnega sistema, saj bo le v tem primeru njegovo delo lahko uspešno.

Uvajanje zahteva veliko potrpljenja, strpnosti, hladnokrvnosti in predvsem časa. Noben uporabnik se ni sposoben privaditi delu z določeno programsko rešitvijo v eni ali dveh urah, pa tudi v enem dnevu to ne gre. Zlasti je potrebno upoštevati, da se pred uporabnika postavi izdelan program, ki zahteva poznavanje nekaj deset zelo natanko definiranih ukazov. Ker so ti ukazi v glavnem novi in neznani, si jih nihče ni sposoben zapomniti kar naenkrat. V teku uvajanja mora uporabnik namreč spoznati več stvari:

- širše okolje njegovega dela (povezava z ostalimi udeleženci v poslovnem procesu),
- natanko vsebino aplikacije, ki pokriva njegovo delo,
- ukaze, s katerimi to aplikacijo krmili,
- morebitne napake, do katerih lahko pri delu pride ter ravnanje v tem primeru.

Uvajanje torej nikakor ni enostavno, temveč po svoji kompleksnosti, občutljivosti in pomembnosti v marsičem presega pripravo in pisanje (programiranje) aplikacije. To seveda pomeni, da v podjetju ni smiselno vpeljati računalniško podporo kar frontalno, torej v vseh segmentih poslovnega sistema (kadrovska, tehnično-razvojna, nabavna, proizvodno-storitvena, prodajna in finančna funkcija), temveč je umno k izgradnji računalniško podprtega informacijskega sistema pristopiti postopno. Omenjena postopnost ima dve dobri lastnosti:

- uvajanje uporabnikov bo temeljito, ker se bo uvajalec lahko bolj posvetil posameznim uporabnikom
- uporabnikom se bo zaradi te sukcesivnosti delo na računalnikih bolj »usedlo«, lahko si bodo tudi medsebojno pomagali in svetovali.

Uporabnik konkretne aplikacije bo postal tudi njen skrbnik, torej bo zadolžen za njeno delovanje, njeno nadgrajevanje in dopolnjevanje, njeno korektno uporabljanje in predvsem za ažurnost baze podatkov.

Baze podatkov so daleč najdragocenejši del informacijskega sistema, zato je potrebna stalna skrb za njihovo pravilno negovanje, arhiviranje in občasno regeneriranje. Baze podatkov praviloma nastajajo v dveh fazah:

- v fazi uvajanja aplikacije in začetnem delu z njo se baze podatkov napolnijo z vsemi potrebnimi obstoječimi podatki, ki so relevantni za tisti del delovnega procesa v okviru celotnega poslovnega sistema, katerega aplikacija pokriva. Podatki so v tej fazi v bazo od nekod prepisani – lahko je bilo to storjeno s konverzijo iz neke druge računalniške rešitve, lahko (najobičajnejše) pa kar z direktnim odtipkavanjem na zahtevana polja aplikacije.
- v kasnejši fazi, ko uporabnik aplikacijo normalno uporablja, pa se baza podatkov polni in dopolnjuje neprekinjeno, tako da se baza venomer povečuje.

Prva faza gradnje baze podatkov nastaja v postopku uvajanja, zato je tedaj prva, glavna in odločilna priložnost uporabniku dopovedati, da mora na podatke skrbno paziti in jih stalno ter urejeno arhivirati.

Koliko časa traja torej uvajanje? Na to vprašanje seveda ni možno odgovoriti v eksplicitnih merah, npr. pet ur, tri dni itd. Odgovor je mnogo bolj izmikajoč: uvajanje mora trajati toliko časa, dokler je potrebno, torej je, če rečemo kvantitativno, množina uvajanja odvisna od naslednjih pogojev:

- zahtevnosti računalniške rešitve (kompleksnost, veliko povezav z ostalimi segmenti informacijskega sistema),
- angažiranja posameznega uporabnika za spoznavanje »njegove« računalniške rešitve, ki je pa spet odvisno zlasti od njegove motivacije:
  - ali je v to delo prisiljen ali ga sam želi,
  - ali mu bo delo olajšano ali morebiti oteženo,
  - ali vidi svoje delo v povezavi z ostalimi segmenti ali ne,
- in prav gotovo v veliki meri tudi od angažiranja uvajalca (kar pa je spet odvisno od njegove motivacije, ki se v glavnem meri z denarnimi enotami).

Posamezni uporabniki aplikacij, ki se za delo prej ali slej dovolj dobro izučijo, so lahko zadolženi le za »svoje« aplikacije. Celovit informacijski sistem pa ni le linearen seštevek posameznih subsistemov, ker so povezave med njimi mnogo bolj zapletene. Iz tega razloga je tudi v manjšem podjetju, ki je uvedlo računalniško podporo informacijskemu sistemu, slej ko prej potrebno določiti delavca, ki je celovito zadolžen za informacijski sistem. Njegova prvenstvena naloga je stalen nadzor nad bazami podatkov, zato mu velikokrat pravimo kar skrbnik baze podatkov. Ker so baze podatkov neprecenljivega pomena, vredne bistveno več kot vsa aparaturna in programska oprema skupaj, je potrebno odgovornim v podjetju že od vsega začetka (najkasneje pa v fazi uvajanja) jasno predstaviti nujnost skrbnika baz podatkov. V veliko primerih ni potrebno, da podjetje v ta namen zaposli novega delavca, morebiti niti ni potrebno v ta namen aktivnosti voditi ves delavnik vse dni v tednu, v vsakem primeru pa mora biti v podjetju nekdo zadolžen za funkcioniranje računalniške podpore informacijskega sistema kot celote. Ker je takšna odločitev odvisna izključno od vodilne sestave, predvsem od direktorja, je potrebno v izobraževanje oz. uvajanje vsaj v generalnem pomenu vključiti tudi vodstvo podjetja.

Sklep

V prispevku je v kratkem nakazan pomen uvajanja uporabnikov za delo z računalniškimi rešitvami na aparaturni opremi tipa PC. Dejansko lahko ugotovimo, da je proces, s katerim uporabnike naučimo delati z aplikacijami, relativno dolgotrajen, naporen in odgovoren. S te plati je predvsem vprašljiva prodaja aplikativne programske opreme »po pošti«, saj se bo novega računalniškega paketa le s pomočjo priročnika lahko lotil le uporabnik, ki ni začetnik. Veliki večini ljudi, ki se bodo neke konkretne aplikacije lotili prvikrat, pa je vsekakor potrebno operacije in postopke vsaj v minimalnem obsegu le predstaviti ustno.

Verjetno bo marsikateri bralec ugotovil, da se je že sam ubadal s podobnimi vprašanji in težavami, saj ugotovitve, podane v tem kratkem prispevku, niso pobrane iz literature, pač pa so le bolj ali manj uspešno zbrani vtisi iz zelo konkretne prakse avtorja. Iz tega razloga ob koncu ni navedena obsežna strokovna literatura, na katero bi se lahko skliceval – v tem primeru bi podpisani namreč lahko citiral le samega sebe.

V nadaljevanju bi bilo potrebno obsežnejše obdelati predvsem naslednji dve komponenti, za kateri menim, da ju v mnogo podjetjih ne znajo ceniti: vzdrževanje in dograjevanje računalniško podprtega informacijskega sistema (zadnje čase je npr. aktualen problem prepuščanja programov v izvorni kodi kar uporabnikom) in njegovo zvezno transformacijo v upravljalni sistem. Pa o tem več naslednjik.

Boris Dular UPRAVLJANJE DELNIŠKIH DRUŽB PRI NAS IN V NEKATERIH EVROPSKIH DRŽAVAH

Družbene spremembe, ki so se zgodile v minulih letih, so pomembno vplivale na področju gospodarstva in njegovih subjektov. Še posebej smo priča spremembam, ki nastajajo na področju lastnine ter na tej osnovi spremembam, ki so povezane s pravicami, ki izhajajo iz tega. Prav na osnovi lastnine so se spremenila dotedanja razmerja, ki so temeljila na pravicah iz dela in upravljanju lastnine, ki je bila družbena. Prav zato je še posebej pomembno, kako smo te spremembe uredili v naši zakonodaji in v kakšni meri smo se približali rešitvam v državah evropske skupnosti.

UPRAVLJANJE DELNIŠKE DRUŽBE PO ZAKONU O GOSPODARSKIH DRUŽBAH

Delniška družba je pravnoorganizacijska oblika kapitalske družbe, ki ima osnovni kapital razdeljen na delnice. Za delniško družbo je bistveno, da je družbeno premoženje ločeno od zasebnega oz. premoženja vložnikov kapitala – delničarjev in da ta pravnoorganizacijska različica kapitalskih družb omogoča delničarjem posredno ali neposredno udeležbo v opravljanju pridobitne dejavnosti, ne da bi od njih hkrati terjala tudi osebno odgovornost¹.

¹ Zakon o gospodarskih družbah s komentarjem, Ljubljana, Gospodarski vestnik, 1993, str. 254

V zakonu o gospodarskih družbah je opredeljen pojem uprave delniške družbe, ki je zakonski izraz za organ, ki vodi posle delniške družbe. Organi delniške družbe so trije: uprava, nadzorni svet in skupščina. Pri tem sta uprava in skupščina obvezna, medtem ko je nadzorni svet pogojno obvezen.

Tako formirani organi družbe omogočajo jasno razmejitev pristojnosti in odgovornosti vsakega organa glede na zakonsko opredeljene funkcije.

Uprava družbe

S statutom družbe je določeno število članov uprave družbe. Uprava ima lahko enega ali več članov, ki vodijo družbo za dobro družbe, samostojno in na lastno odgovornost. V primeru veččlanske uprave mora nadzorni svet oz. skupščina, če družba nima nadzornega sveta, imenovati tudi predsednika uprave (246. člen ZGD). Člani uprave so med seboj enakopravni in imajo vsak po en glas. Zakon sicer želi, da člani uprave odločajo soglasno, vendar je mogoče v statutu opredeliti drugačna večinska odločanja. Enako velja tudi za odločilen glas predsednika pri neodločenem glasovanju (247. člen ZGD). Vsi člani uprave imajo lahko tudi svoje namestnike in vsa določila, ki se nanašajo na člane uprave, se nanašajo tudi na namestnike (260. člen ZGD). To je potrebno opredeliti v statutu. Za vse člane in namestnike pa velja, da morajo biti fizične osebe, ki so neomejeno poslovno sposobne in niso bile obsojene zaradi kaznivih dejanj, ki jih določa zakon.

Poleg vodenja družbe so funkcije in pristojnosti uprave še zastopanje in predstavljanje družbe (248. člen ZGD). Statut družbe ali nadzorni

svet lahko določi, da so za zastopanje pooblaščen le posamezni člani uprave oziroma ti skupaj s prokuristom, sicer pa zakon predpostavlja, da uprava zastopa družbo skupno. Zakon izrecno opredeljuje, da izjava volje, podana kateremukoli članu uprave, učinkuje proti družbi kot celoti.

Poleg splošnih opravil vodenja družbe zakon nalaga upravi različne vrste ukrepanja, saj dejstvo, da uprava vodi družbo na lastno odgovornost, pomeni, da odločitev glede vodenja družbe ne more prenašati na nikogar pa tudi noben drug organ nima pravice posegati v te odločitve. To pa narekuje tekoče sodelovanje z nadzornim svetom in skupščino.

Tako zakon nalaga upravi družbe pripravo predloga o delitvi dobička, odločitev o sklicu in samem sklicu skupščine, nadalje mora uprava podati predloge sklepov za skupščino, na zahtevo skupščine pripravljati ukrepe iz pristojnosti skupščine, pripravljati pogodbe in druge akte, za veljavnost katerih je potrebno soglasje skupščine in izvrševati sklepe, ki jih sprejema skupščina (249. člen ZGD).

Uprava je nadzornemu svetu dolžna poročati o načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanih poslovanja, donosnosti družbe, še posebej o donosnosti lastnega kapitala, poteku poslov, o prometu in finančnem stanju družbe, poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe (256. člen ZGD).

Tako kot lahko nadzorni svet veže določeno odločitev na svoje soglasje, lahko tudi uprava zahteva, da o določenih vprašanih vodenja poslov odloči skupščina. To pomeni, da se skupščina ne sme sama vtikati v neposredne pristojnosti in odgovornosti uprave. Tudi negativno stališče nadzornega sveta v prej omenjenem primeru nima takojšnjih posledic, saj uprava lahko zahteva stališče skupščine, ki mora biti sprejeto s kvalificirano večino. To pomeni, da so pristojnosti in odgovornosti med organi jasno opredeljene in preprečujejo nekontrolirano poseganje v delo uprave družbe.

Posebej so v zakonu opredeljene dolžnosti uprave ob izgubi, prezadolženosti ali plačilni nesposobnosti (257. člen ZGD). Če se ugotovi, da je izguba dosegla polovico osnovnega kapitala, mora uprava v 48 urah od ugotovitve izgube sklicati skupščino in jo o tem obvestiti. Če je razlog za stečajni postopek, mora uprava takoj, najkasneje pa v treh tednih po nastanku dejstva, predlagati začetek prisilne poravnave ali stečajni postopek. Če postane družba plačilno nesposobna ali prezadolžena, uprava ne sme izvršiti nobenih plačil razen tistih, ki so v skladu s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarja.

Zakon še posebej opredeljuje skrbnost in odgovornost članov uprave in terja solidarnostno odgovornost za škodo, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih dolžnosti, ter terja povrnitev škode, če je bilo ravnanje v nasprotju z zakonom, čeprav ga je odobril nadzorni svet, sicer pa ne, če temelji na sklepu skupščine (258. člen).

Člane uprave in predsednika imenuje nadzorni svet za dobo največ 5 let, z možnostjo neomejenega ponovnega imenovanja. Ponovno imenovanje ne sme biti opravljeno prej kot eno leto pred iztekom mandata. Odpoklic člana ali predsednika opravi nadzorni svet v primeru, če ugotovi hujše kršitve obveznosti oziroma da ni sposoben voditi poslov. Razreši ga tudi, če mu skupščina izreče nezaupnico. (250. člen ZGD). V primeru, da iz kateregakoli razloga eden ali več članov uprave ni imenovan, ga v nujnih primerih na predlog zainteresiranih oseb imenuje sodišče (251. člen ZGD).

Tujec je lahko imenovan za člana uprave, vendar le pod pogojem, da gre za kolektivno upravo, v kateri je večina članov državljanov Republike Slovenije, ali pa, da ima družba prokurista, ki je slovenski državljan (246. člen ZGD).

Zakon opredeljuje tudi načela materialnih ugodnosti članov uprave, saj pravi, da se s statutom lahko določi, da se članom uprave za njihovo delo zagotovi udeležba pri dobičku, in sicer praviloma v odstotku letnega dobička družbe (252. člen). Nadzorni svet mora pri določitvi celotnih prejemkov posameznega člana uprave (plače, udeležba pri dobičku, povračilu stroškov, zavarovalne premije, provizije, druga dodatna plačila), poskrbeti za to, da so celotni prejemki v ustreznem sorazmerju z nalogami članov uprave in finančnim stanjem družbe (253. člen ZGD).

Izrecno je prepovedano brez soglasja nadzornega sveta opravljati dejavnost, na področju dejavnosti družbe pa tudi ne sklepati poslov za lasten in tuj račun. Prav tako člani uprave brez soglasja nadzornega sveta ne smejo dobiti kredita s strani družbe.

Nadzorni svet

Nadzorni svet je pogojno obvezen organ d.d., in sicer, če ima družba osnovni kapital 300.000.000 tolarjev, ali če ima več kot 500 zaposlenih, ali če je bila ustanovljena sukcesivno, ali če so njene delnice uvrščene na borzi, ali če je število delničarjev večje od 100. V primeru, da družba nima nadzornega sveta in če z zakonom ali s statutom ni določeno drugače, izvršuje pristojnosti nadzornega sveta po tem zakonu skupščina (261. člen ZGD). Sestavljajo ga najmanj trije člani, sicer pa je število opredeljeno v statutu, v skladu z zakonom.

Člani nadzornega sveta so lahko le neomejeno poslovno sposobne fizične osebe, vendar pa članstvo ni mogoče, če so člani uprave te družbe, če so člani nadzornega sveta že v teh družbah, če so člani uprave od družbe odvisne družbe ali če so člani uprave druge kapitalske družbe, v katere nadzornem svetu je član uprave družbe (263. člen ZGD).

Člane nadzornega sveta, ki zastopajo interese delničarjev, voli skupščina (264. člen ZGD) za dobo največ štirih let in so lahko ponovno izvoljeni (265. člen ZGD). Skupščina lahko odpokliče člane nadzornega sveta, ki jih je izvolila pred iztekom mandata, vendar je za to potrebna tričetrtinska večina oddanih glasov. Statut lahko določi še višjo večino in druge zahteve.

Nadzorni svet izmed sebe izvoli predsednika in najmanj enega namestnika. Vsak član nadzornega sveta ali uprave lahko zahteva sklic seje sveta, ki mora biti v dveh tednih. V primeru, da zahteva ni bila sprejeta, lahko dva člana sveta ali uprave skličejo sami nadzorni svet in predlagajo dnevni red. Sicer se mora praviloma svet sestati vsaj enkrat v četrletju, obvezno pa enkrat v polletju (273. člen ZGD).

Nadzorni svet nadzoruje vodenje poslov družbe. Lahko pregleduje in preverja knjige in dokumentacijo družbe, njeno blagajno, shranjene vrednostne papirje in zaloge blaga ter druge stvari. Predsednik nadzornega sveta zastopa družbo proti članom uprave (275. člen ZGD). Za svoje delo so člani sveta lahko nagrajeni s plačilom ali udeležbo na dobičku, kar določi statut. Člani nadzornega sveta lahko dobijo posojilo ali sklenejo pogodbo z družbo samo z odobritvijo sveta.

Tudi za člane nadzornega sveta velja določba ZGD o dolžnosti skrbnega ravnanja in odgovornosti članov uprave.

Skupščina

Skupščina je organ delniške družbe, kjer se uresničujejo članske, korporacijske pravice oziroma pravica upravljanja družbe. Pristojnosti skupščine so v zakonu točno določene, in sicer:

- sprejema delitvene odločitve,
- imenuje poglavitne organe d.d.,
- odloča o korporacijskih spremembah (282. člen ZGD).

O sklicu skupščine odloča uprava z navadno večino, nakar objavi čas in kraj zasedanja skupščine in pogoje, od katerih je odvisna udeležba na skupščini in uresničitev glasovalne pravice (283. člen). Skupščino je potrebno sklicati tudi na pisno zahtevo delničarjev, katerih skupni delež dosega dvajsetino osnovnega kapitala, lahko pa se v statutu opredelijo tudi nižje kvote. Skupščina mora biti sklicana vsaj mesec dni pred dnevom zasedanja skupščine. Uprava je dolžna sporočilo o sklicu skupščine poslati finančnim organizacijam in združenju delničarjev, ki so na zadnjem zasedanju uresničevali pravico glasovanja, delničarjem, ki so deponirali delnice, ali ki to zahtevajo po sklicu seje, ali ki so vpisani v delniško knjigo. Skupščina veljavno sklepa, če so navzoči delničarji z glasovalno pravico, ki predstavlja vsaj 15 odstotkov zastopanega kapitala. Če se ne doseže sklepčnosti, se že ob sklicu prvega zasedanja določi ponovno zasedanje, ko skupščina veljavno sklepa ne glede na višino zastopanega kapitala. Za sprejem odločitev je potrebna navadna večina oddanih glasov delničarjev, razen če zakon ne določa višje večine ali drugih zahtev (296. člen). Način uresničevanja glasovalne pravice ureja statut družbe. Uprava je dolžna posredovati predloge in protipredloge delničarjev skupščini v skladu z zakonskimi opredelitvami. S statutom se lahko določi glasovalna pravica tako, da število glasov, ki jih ima posameznik glede na število delnic ne more presegati določenega števila ali odstotka. Lahko se izključi glasovalna pravica delnicam, ki vsebujejo prednostno pravico pri razdelitvi dobička (302. člen ZGD).

UPRAVLJANJE IN NADZORSTVO DELNIŠKIH DRUŽB V NEKATERIH DRŽAVAH EVROPSKI SKUPNOSTI

Kljub dolgotrajnemu prizadevanju še vedno v okviru Evropske skupnosti niso bili sprejeti poenoteni dokumenti, ki bi enotno za skupnost urejali sestavo delniške družbe ter pristojnosti in dolžnosti organov, statut evropske družbe ter vključevanje zaposlenih v upravljanje evropske družbe.

Čeprav navedeni dokumenti niso bili sprejeti, se je koristno seznaniti s strokovnimi dognanji pri snovanju poenotnih ureditev upravljanja gospodarskih družb².

Pri opredeljevanju upravljanja delniške družbe so se opredelili za načelo dvotirnega sistema, kar pomeni, da ima d.d. poleg skupščine delničarjev še vodstveni in nadzorni organ. Dopusčena pa je tudi možnost enotirnega sistema pod določenimi pogoji.

V okviru dvotirnega sistema predvideva, da družbo vodi poslovodni organ, ki ga nadzira nadzorstveni organ, ki poslovodni organ tudi imenuje. Člane nadzorstvenega organa imenuje skupščina, in sicer največ do dveh tretjin, ostale pa izvolijo zaposleni. Pomembna je določba, da mora biti s poslovnikom o delu nadzorstvenega organa določeno, da končne odločitve sprejemajo tisti člani nadzorstvenega organa, ki jih je imenovala skupščina delničarjev³.

² Dr. Rado Bohinc: Upravljanje gospodarskih družb, Ljubljana, Lega artis, 1993, str. 174

³ Ibidem

Dopuščena je možnost, da so člani nadzorstvenega organa pravne osebe, je pa striktno prepovedano hkratno opravljanje poslovodne in nadzorstvene funkcije.

Direktivno je določeno, da mora nadzorstveni organ dati soglasje k nekaterim odločitvam menedžmenta (prenehane ali prenos podjetja na drugega, znatno zmanjšane ali povečanje aktivnosti podjetja, znatne organizacijske spremembe, dolgoročne kooperacije z drugimi podjetji).

Premoženjska odgovornost organov poslovodstva in nadzorstva je skupna in solidarna, če nastane kot posledica kršitev zakonov oz. statuta družbe ali škodljivih dejanj s strani članov organov⁴.

Enotirni sistem v delniški družbi predvideva, da družbo vodi administrativno telo, ki ga sestavljajo izvršilni in neizvršilni člani. Neizvršilni člani opravljajo nadzor nad delom izvršilnih članov administrativnega telesa. Število neizvršilnih članov mora biti deljivo s tri in večje od izvršilnih. V primeru, da je izvršilni član samo eden, morajo biti neizvršilni člani trije. V primeru večih izvršilnih članov mora biti določeno, kdo bo odgovoren za vprašanja osebja in zaposlitvena razmerja. Zaposleni sodelujejo pri imenovanju neizvršilnih članov administrativnega telesa, in sicer najmanj od ene tretjine do polovice. Neizvršilni člani lahko z večino glasov odpokličejo izvršilnega člana. Ostala razmerja so urejena podobno kot v dvotirnem sistemu, pri čemer vodstvo družbe ne mora delegirati pristojnosti na skupščino delničarjev.

Skupščina delničarjev mora biti sklicana najmanj enkrat letno oz. po potrebi, ki jo ocenjuje vodstvo družbe. Manjšinske pravice se vežejo na delničarje s 5-odstotno vrednostjo delnic.

Podobno kot v naši zakonodaji so opredeljene pravice do obveščeno-
sti in oblikovane liste udeležencev skupščine ter glasovalna pravica na skupščini. Neveljavni so vsi sporazumi med družbo in delničarji, ki bi zavezovali delničarje k določenemu načinu ravnanja.

Nemčija

Delniško družbo v Nemčiji vodijo trije organi: uprava, nadzorni svet in skupščina delničarjev.

Uprava vodi delniško družbo na lastno odgovornost, ki je lahko omejena na določena obvezna soglasja nadzornega sveta. Sestavlja jo eden ali več članov, ki se imenujejo direktorji. V družbah z več kot 2000 delavci morajo imeti obvezno delavskega direktorja, katerega imenujejo delničarji in zaposleni nimajo vpliva na njegovo izbiro. Poseben režim velja za rudarstvo in železarstvo, ki ima delavske direktorje, ki so imenovani v soglasju z zaposlenimi.

Za direktorje ni nujno, da je državljan ali prebivalec ZR Nemčije.

Nadzorni svet odloča z večino glasov, lahko pa je določeno, da ima predsednik odločilen glas. Izvolitev predsednika in namestnika mora biti dvotretjinska, sicer delničarji izvolijo predsednika, podpredsednika pa predstavniki zaposlenih. Tudi člane uprave volijo z dvotretjinsko večino, sicer pa v družbah z več kot 2000 zaposlenimi običajno delničarski predstavniki v svetu uživajo prednost z odločilnim glasom predsednika ter pravilom imenovanja uprave. Člani nadzornega sveta so lahko člani v 10 nadzornih svetih. Skupščina vsako leto odloča o zaupnici članom nadzornega sveta in upravnega odbora⁵.

Skupščina delniške družbe v Nemčiji (Hauptversammlung) se sestaja enkrat letno oziroma po potrebi v skladu z zakonom ali akti družbe.

⁴ Ibidem, str. 175

⁵ Dr. Rado Bohinc: Podjetje in družba, Gospodarski vestnik, 1990, Ljubljana, str. 165

⁶ Dr. Rado Bohinc: Upravljanje
gospodarske družbe, Ljubljana,
Lege artis, 1993, str. 186

Skupščina deluje le v okviru svojih pristojnosti in daje navodila ali mnenja le na zahtevo uprave ali nadzornega sveta. Skupščino sklicuje uprava. Glasuje se obvezno po številu delnic in ne delničarjev, razen če je v statutu določeno drugače. Nekatere pomembne sklepe sprejema s tritretinsko večino (spremembo pravil, povečanje ali zmanjšanje kapitala, kapitalizacija dobička ali rezerv, prenehane družbe, pogodbe o združevanju, izdaja konvertibilnih obveznic, odpoklic članov nadzornega sveta)⁶. Zakonodaja upošteva načelo enakosti vseh delničarjev, vendar pa prepoveduje uporabo pravic večinskih delničarjev na račun manjšinskih.

Avstrija

V Avstriji je pravno urejeno dvopartitno vodstvo delniške družbe, in sicer je to uprava ter nadzorni svet. Ureditev je podobna nemški tako v smislu oblikovanja organov kot tudi njihovih pristojnosti.

Manjšinski delničarji imajo ob določenih pogojih pravico imenovati predstavnike v nadzorni svet. Delavski sveti imajo po zakonu o delavski organizaciji pravico imenovati svoje člane v nadzorni svet, ki šteje od 3 do 20 članov, v razmerju 2 proti 1 v korist delničarjev. Omejitev je, da je lahko posameznik član največ v 10 in izjemoma v 20 nadzornih svetih. Avstrijska zakonodaja podrobneje opredeljuje zaščito manjšinskih pravic delničarjev in tako delničarji s 5 odstotki kapitala lahko zahtevajo sklic skupščine ali dodatne točke v dnevnem redu. Vsak delničar lahko zahteva dodatne informacije v zvezi z delom delniške družbe. Delničarji z 10 odstotki kapitala družbe lahko nasprotujejo izboru revizorjev in terjajo od sodišča, da določi druge revizorje. Ob volitvah treh ali več članov nadzornega sveta ima manjšina, ki ima najmanj eno tretjino glasov, pravico imenovati svojega predstavnika v nadzorni svet.

Francija

Francoska pravna ureditev določa dva sistema upravljanja delniške družbe: enotirni z administrativnim svetom in predsednikom ter dvotirni sistem z izvršnim odborom in nadzornim svetom⁷. V statutu se opredeli, po katerem sistemu upravljanja bo družba delovala.

V enotirnem sistemu, ki je podoben anglosaksonski ureditvi, administrativni svet sestavlja 3 do 12 članov, ki morajo biti imenski delničarji družbe in so razen prvega imenovanja imenovani za obdobje največ do 6 let. Lahko so fizične ali pravne osebe in jih imenuje skupščina, vendar ne smejo biti člani več kot v 8 takih organih. Izmed zaposlenih je lahko imenovanih največ do ene tretjine članov administrativnega sveta. Delnice članov administrativnega sveta oblikujejo sklad za povrnitev morebitne škode, ki nastane zaradi kršitev dolžnosti kateregakoli izmed njih. Nagrajevanje članov sveta obsega nadomestila za prisostvovanje sejam in nadomestilo za posamezne naloge, ki jih opravijo.

Administrativni svet izmed sebe izvoli predsednika družbe, ki ima v skladu z zakonom in opredeljeno dejavnostjo precejšnje pristojnosti. Predsednik lahko imenuje tudi generalnega direktorja ali dva, če ima družba vsaj 500.000 francoskih frankov kapitala. Ta imenovanja povzročijo, da je operativno odločanje osredotočeno v rokah predsednika in generalnega direktorja. Administrativni svet pa predvsem sklicuje skupščino delničarjev ter poroča in daje soglasje k različnim pogodbam.

Predsednik delniške družbe lahko to funkcijo opravlja v dveh družbah.

Po dvotirnem sistemu je v francoski zakonodaji predvideno, da ima družba izvršni organ ali direktorij in nadzorni svet. Nadzorni svet se formira podobno kot administrativni svet v enotirnem sistemu.

Izvršni odbor ali direktorij je imenovan s strani nadzornega sveta za dobo 4 let in šteje 2 do 5 članov, lahko pa je tudi samo generalni direktor, če gre za družbo z manj kot 600.000 frankov kapitala. Za člane direktorija pa ni nujno, da so delničarji.

Nadzorni svet opravlja nadzor nad delom direktorija oz. izvršnim odborom, ki mora obvezno pridobiti njegovo soglasje, kadar gre za hipoteko nad premoženjem družbe ali dajanje garancij v imenu družbe.

Zaposleni v delniški družbi nimajo pravice imenovati članov niti v izvršni odbor niti v nadzorni svet. Družbe z več kot 50 delavci so obvezne ustanoviti svet delavcev, ki lahko na seje izvršnega odbora in nadzornega sveta pošljejo opazovalce brez pravice glasovanja.

Po francoskem pravu obstajajo tri vrste splošnih skupščin delničarjev: letna redna splošna skupščina, redna splošna skupščina in izredna splošna skupščina delničarjev⁸.

Letna redna splošna skupščina mora biti opravljena v 6 mesecih po zaključku vsakega finančnega leta, da sprejme in odobri letne račune in poročila administrativnega sveta ali izvršnega odbora, ali nadzornega sveta in revizorjev in ki določa višino dividend ter imenuje člane odbora za revizijo in revizorje.

Redna splošna skupščina uresničuje vse pristojnosti delničarjev, razen tistih iz zahtev izredne skupščine.

Izredna splošna skupščina, ki se skliče za razreševanje in odločanje o posebno določenih vprašanjih na primer dopolnjevanju ustanovitnega akta, povečanju ali zmanjšanju kapitala, o združitvi itd.

Kvorum za redno splošno skupščino je v prvem sklicu četrtnina družbenega kapitala, za preloženo sejo pa ni predpisan. Za izredno splošno skupščino je potreben kvorum polovice kapitala družbe, pri ponovitvi pa četrtnina družbenega kapitala. Sklepi na tej skupščini se sprejemajo z dvotretjinsko večino.

Italija

Italijanska zakonodaja opredeljuje tri organe delniške družbe, in sicer upravni svet, revizijski odbor in skupščino delničarjev.

Družbo lahko vodi več upravnikov, ki tvorijo upravni svet, ki izmed sebe izvoli predsednika, če ga ni imenovala skupščina. Lahko pa družbo vodi tudi posameznik. Če je z ustanovnim aktom to določeno, lahko upravni svet prenese določena pooblastila na izvršni odbor, ki ga sestavljajo nekateri člani upravnega sveta ali pa se lahko predvidijo določena pooblastila posameznim članom sveta⁹. Upravitelje imenuje skupščina za največ 3 leta in so lahko ponovno izvoljeni, če ustanovni akt ne predvideva druge rešitve. Civilni kodeks Italije opredeljuje konkurenčno klavzulo, ki tako dejavnost veže na soglasje skupščine, prav tako pa opredeljuje tudi kolizijo interesov upravitelja. Upravitelj je lahko odklican s funkcije, če za tako odločitev glasuje vsaj petina družbenega kapitala, vendar lahko doseže poravnavo, če manjšina delničarjev (petina) temu ne nasprotuje.

Skupščina vsake delniške družbe mora imenovati revizijski odbor za dobo treh let in je sestavljen iz 3 do 5 revizorjev ter dveh namestnikov,

⁸ Ibidem, str. 194

⁹ Ibidem, str. 197

med katerimi mora biti uradni računski revizor oz. pri manjših družbah pa strokovno kvalificiran računovodja. Predsednik revizijskega odbora je revizor. Vsi člani so vpisani v sodni register.

Dolžnosti odbora so nadzorstvo nad vodenjem poslov družbe, skrb za spoštovanje zakonitosti in ustanovitvenega akta ter zagotavljanje pravnega vodenja knjig. Revizijski odbor je podvržen istemu tretmaju kot upravni svet. Poleg tega pa ima še posebno odgovornost, da ukrepa takoj, ko so nanj naslovljene prijave nepravilnosti, še posebej če so utemeljene in prijavitelji predstavljajo dvajsetino družbenega kapitala, mora opraviti preiskavo in sklicati skupščino, če se mu zdi prijava utemeljena.

Skupščina delničarjev je lahko redna ali izredna. Redne skupščine se sestajajo vsaj enkrat letno v času štirih oz. največ šestih mesecev po preteku poslovnega leta. Izredna skupščina odloča o spremembah ustanovnega akta, o izdaji delnic in o imenovanju ter pooblastilih likvidatorjev. Za sklepčnost je potrebna prisotnost polovice družbenega kapitala in sprejema sklepe z absolutno večino. Za drugi sklic skupščine prisotnost deleža kapitala ni predpisana, razen za izredno skupščino, ko mora biti prisotna tretjina družbenega kapitala.

Italijansko pravo pozna tudi posebne skupščine za delničarje posameznih kategorij, za katera veljajo enaka pravila kot za izredno skupščino.

SKLEP

Temeljna sprememba, ki jo zagotavlja slovenski zakon o gospodarskih družbah, je dejstvo, da je temelj novih odnosov v gospodarskih družbah lastnina oz. kapital, ki v formiranih gospodarskih družbah dobi pravno subjektiviteto. Tako pravica iz dela ni več temelj upravljanja. Na ta način je tudi zakonodaja sprejeta v skladu z zahodnoevropskimi izhodišči.

Zakon o gospodarskih družbah je opredelil delovanje gospodarskih družb in razmejil pristojnosti in odgovornosti, ki izhajajo iz različnega položaja posameznega subjekta v gospodarski družbi. Tako je jasen položaj uprave družbe, ki je v celoti in nedeljivo odgovorna za delovanje delniške družbe, saj jo vodi samostojno in na lastno odgovornost. V upravi so strokovnjaki, ki lastninsko niso nujno vezani na delniško družbo in skrbijo za uspešno poslovanje družbe.

Jasna razmejitev pristojnosti in odgovornosti v delniški družbi preprečuje, da bi se odgovornost za neuspeh prenašala na druge organe upravljanja. Varovalni mehanizmi poseganja nadzornega sveta ali skupščine so postavljeni zelo visoko prav zato, da bi zavarovali avtonomnosti pa tudi odgovornost uprave družbe. Seveda tak položaj nujno terja tekoče spremljanje poslovanja, za kar skrbi nadzorni svet oziroma pri enotirnem sistemu skupščina. Na ta način lahko lastniki tekoče ugotavljajo stanje in se tudi odločajo. Na drugi strani pa je odgovornost uprave izjemno velika in ima tudi konkretne posledice tako ob uspehu kot neuspehu družbe.

Nadzorni svet ima pomembno funkcijo v spremljanju in ocenjevanju stanja in ravnanja uprave. Vprašanje je, ali bo dovolj učinkovit, saj sestava sveta ne zagotavlja v celoti strokovne zasedbe in odločanja. V velikih d.d. kar polovico članov sveta imenujejo zaposleni delavci. Kljub dejstvu, da je zastopanost delavcev v nadzornih svetih tudi v nekaterih

zahodnih državah visoka, pa je občutek, da se na ta način še vedno želi zagotoviti pomemben del pravic iz naslova dela ne pa lastnine. Pričakovali bi lahko, da bo nadzorni svet sicer imel v svoji sestavi tudi predstavnike delavcev, vendar da bodo ključna in večinska mesta vendarle zasedli strokovnjaki, ki bodo strokovno spremljali delo uprave in meritorno presojali njeno ravnanje.

Podobna nedorečenost se kaže tudi v zakonu o sodelovanju delavcev pri upravljanju v zvezi z imenovanjem in delom delavskega direktorja, ki bo kot član uprave odgovoren za kadre in socialna vprašanja. Vprašanje je, katerim ciljem bo sledil, če zakon opredeljuje, da predstavlja interese delavcev, medtem ko je jasno, da uprava deluje na lastno odgovornost in v interesu delničarjev – lastnikov. Nedvomno bo prihajalo do razkoraka med zahtevami delavcev in uprave tako pri globalnih kot tudi pri konkretnih vprašanjih. Pri tem pa ne bi smeli mimo dejstva, da bo moral biti delavski direktor, ki bo odgovoren za to področje, tudi strokovnjak za to področje, saj je in bo kadrovska funkcija ena ključnih strokovnih funkcij, ki bo zagotavljala kvaliteten izbor in razporejanje strokovnjakov in delavcev za doseganje zastavljenih ciljev družbe.

Položaj, ki ga ima uprava v delniški družbi, je z vidika ugodnosti, ki jih zagotavlja družba, zelo dober, saj zagotavlja številne bonitete, ki pa so pogojene z uspešnostjo poslovanja. To je nedvomno pomemben napredek, ki bo zagotavljal bolj zavzeto delo, še posebej, ker dosedaj ni bilo na voljo dovolj spodbud oziroma so bili prevečkrat ocenjevani z vidika socializacije, ne pa ustvarjenega dobička.

UPORABLJENA LITERATURA:

1. Dr. Rado Bohinc: Upravljanje gospodarskih družb, Ljubljana, Lege artis, 1993
2. Mag. Borut Bratina, dr. Rado Bohinc, dr. Hilda Marija Pivka: Pravo gospodarskih družb, Ljubljana, Lege artis, 1993
3. Dr. Rado Bohinc: Podjetje in družba, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1990
4. Zakon o gospodarskih družbah s komentarjem, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1993
5. Komentar zakona o podjetjih, ČGP Delo, Ljubljana 1989
6. Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju – s komentarjem, Gospodarski vestnik, Ljubljana 1993
7. Predpisi o lastninskem preoblikovanju podjetij, Uradni list, Ljubljana 1993

Pablo Picasso: Ženska glava v profilu, 1905, suha igla (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

VI

«Dražo, Sokolski svetovni
pogostilni v Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

Čez nekaj let, ko bo
knjižnica na Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

Vseeno je vidi v Trzinu, le
malo ljudi, ki bi prepoznali in
dopeli. Leta 1941, je bil naslovljen
na Slovensko narodno osvobodilno
bojevo vojsko, ki je bila
v Trzinu in v okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

Tako je pred vseh...
knjižnica na Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.

Knjižnica na Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

V Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

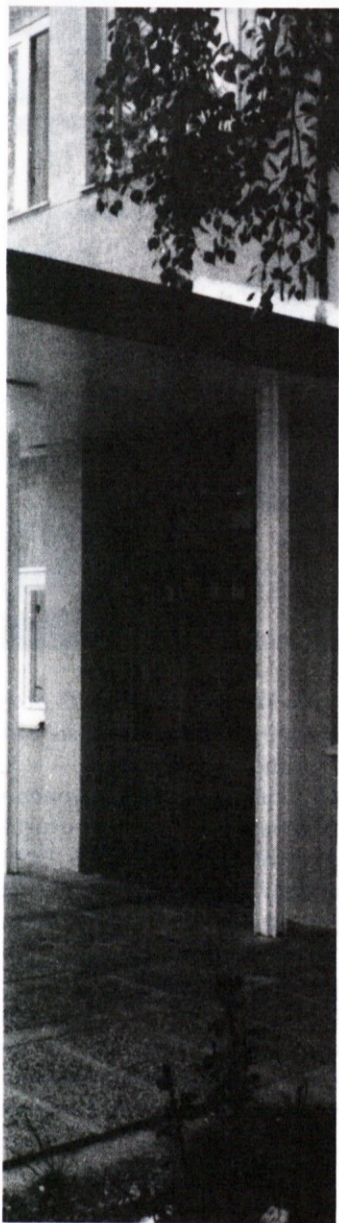
Knjižnica na Trzinu, osvetlila
v naključni izločitvi »javna
knjižnica na Trzinu in okolici.
Knjižnica bo prodala svoje
svoje zbirke, da bo izboljšala
kvaliteto knjižnice, saj vsakemu,
kateri bo zanimal, da bo izposi-
loval knjige tudi v tujino.

ODMEVI IN ODZIVI

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Vhod v Knjižnico Pavla Golie; foto: Marko Kapus

»Društvo Sokola kraljevine Jugoslavije v Trebnjem namerava v najkrajšem času osnovati »Javno knjižnico« za Trebnje in okolico. Knjižnica bo povdarila svojo javnost zlasti s tem, da bo izposojevala knjige tudi nečlanom sokolskega društva, tedaj vsakemu, kdor bo zanesljiv, da bo izposojene knjige tudi vrnil.

Začetek in temelj te Javne knjižnice bo bivša knjižnica Bralnega društva v Trebnjem, katera je s sklepom občnega zbora Bralnega društva z dne 11. 1. tl. vsled razpusta društva pripadla tukajšnjemu državnemu Sokolu. Ta knjižnica je pa tako skromno majhna, da ne odgovarja smoternemu začetku nove Javne knjižnice.«

Verjetno je sedaj v Trebnjem le malo ljudi, ki bi prepoznali ta dopis. Leta 1931. je bil naslovljen na Slavno načelstvo Posojilnice r.z.z.n.z. v Trebnjem in v nadaljevanju člani Sokolskega društva prosijo za denarno podporo in utemeljujejo: *»Izmed večjih krajev na Dolenjskem, je menda ravno Trebnje edino, ki nima nobene javne, a tudi nobene društvene knjižnice. Ako hočemo vzgojiti rod s pravo srčno inteligenco, je za Trebnje, kakor tudi vso širšo okolico potreba in osnova Javne knjižnice neodložljiva zadeva.«*

Tako je pred dobrimi šestdesetimi leti zaživela prva trebanjska javna knjižnica, ki je kasneje prehajala iz rok v roke in doživljala vzpone in padce. Med vojno so jo ljudje dobesedno raznesli. Po vojni se je precej knjig vrnilo, knjižnico pa je prevzelo Prosvetno društvo Josip Jurčič. V tem času je preživela pravo čistko, saj so s polic odstranili mnogo knjig, ki so

takrat veljale za »neprimerne«. Skromna finančna sredstva so omogočala le majhno nabavo in tako je knjižnica zaključila leto 1962 s 1.842 knjižnimi enotami. To je bil tudi start, s katerega je začela svojo pot sedanja Knjižnica Pavla Golie, ki je ob sprejetju zakona o knjižnicah dobila tudi naloge matične knjižnice.

V naslednjih tridesetih letih je knjižnica napredovala, širila svojo dejavnost in izoblikovala knjižnično mrežo: v lanskem letu je bilo bralcem na voljo 38.067 enot knjižničnega gradiva, torej poleg knjig še letniki periodike, video in zvočne kasete, zemljevide, fotografije itd. Izposoja je potekala v knjižnici v Trebnjem in na izposojevališčih na Mirni, v Mokronogu, Šentrupertu in v Dobrniču. Obisk je skoraj dosegel številko 21.000, kar je za občino s 17.750 prebivalci lepo število.

Kljub vidnemu napredku se je knjižnica vsa leta borila z različnimi težavami, ki pestijo večino podobnih ustanov. Predvsem je bilo treba ljudi navaditi, da so knjižnico sprejeli kot del svojega vsakdana, kamor so prihajali ne le po branje za razvedrilo, ampak predvsem po informacije in strokovno literaturo. Kronično pomanjkanje denarja je bilo ves čas huda ovira pri sprotne dopolnjevanju knjižnega fonda, vendar smo preko medknjižnične izposoje skušali nabaviti vse, kar so naši bralci potrebovali. Pomanjkanje strokovnih delavcev ni vplivalo na delo z obiskovalci, ki so nam bili vedno prvi in vredni največje pozornosti. Problem, ki se je večkrat zdel skoraj nerešljiv, pa je bil prostor. Sokoli so ga takrat, davnega leta 1931, dobili kar v šoli

Preurejeni prostori trebanjske knjižnice Pavla Golie; foto: Marko Kapus

(sedaj Rimska cesta 15), v razredu. Prosvetnemu društvu je bila za knjižnico dodeljena soba v Prosvetnem domu. Na teh 15 m² je začela delati tudi Knjižnica Pavla Golie. Z naraščanjem knjižnega fonda in širitvijo dejavnosti je bila potreba po prostoru vedno večja. Leta 1975 je površina že znašala 80 m². Knjižnica se je namreč preselila v prostore, ki so prej služili za stanovanje. Štiri leta kasneje se je površina povečala še za 28 m², knjižnica pa je pridobila čitalnico. Vendar je bila tudi to le kratkotrajna rešitev prostorske stiske. Po dvajsetih letih v prostorih Prosvetnega doma se je knjižnica preselila v spodnjo etažo t.i. nove šole. Z adaptacijo treh šolskih prostorov in hodnika je pridobila 252 m² uporabne površine. Problem s prostorom je bil tako za nekaj časa rešen. Po desetih letih pa je spet resno začelo primanjkovati prostora. Z dodajanjem novih

polic smo skoraj onemogočili prosti pristop, da o preglednosti niti ne govorimo.

Letos je knjižnica končno dobila že davno obljubljene prostore, ki jih je do konca leta 1993 uporabljala Služba družbenega knjigovodstva in kljub težkim časom smo se lotili širitve in temeljite prenove knjižnice. S tem se je površina povečala na 379 m². Ker so prostori v kleti zgradbe, se je med delom pokazalo, da so potrebna obsežnejša vzdrževalna dela, kot je bilo pričakovati, saj je bilo potrebno zamenjati hišne dovode za centralno kurjavo, kanalizacijo, sanitarije, dodatno izolirati stene in tla, urediti zunanja stopnišča, pločnik in klančino, da je knjižnica sedaj dostopna tudi invalidom. S popolno izrabo slehernega prostora smo uredili ločene oddelke za cicibane, mladino, časopisno čitalnico, študijsko sobo, večnamenski prostor z

videom in prostor za obdelavo knjižnega gradiva.

Hodnike smo preuredili v polodprto skladišče in pri tem uporabili opremo, ki je bila do tedaj v knjižnici. V njem so na voljo starejši letniki revij in časopisov ter knjižno gradivo, ki je zaradi starosti izloženo. Razen čitalnice, ki je hkrati Golieva spominska soba, smo vse prostore opremili z novim, funkcionalnim pohištvom. Na policah je prostora za približno 45.000 knjižnih enot. Pri načrtovanju notranje opreme in njene razporeditve nismo pozabili na prostor za manjše prireditve, razstave in srečanja, ki so del programa knjižnice. Posebno pozorni smo bili do najmlajših obiskovalcev, katerim smo pripravili manjšo igralnico, kjer lahko počakajo na starše, ko izbirajo knjige, berejo ali študirajo. Prav v ta namen smo pohištvo razporedili tako, da so nastali bralni in študijski kotički, prostor za lagodno posedanje s pogledom na akvarij ali lepe lončnice, ki so razporejene po vseh prostorih. V časopisni čitalnici so vedno na voljo zadnje številke revij in časopisov in tudi televizor z videorekorderjem je na voljo tistim, ki si želijo pogledati novejši film ali družinske posnetke. Skratka, poizkušali smo ustvariti kulturn in prijeten prostor, v katerem bi se vsi dobro počutili in se vanj radi vračali.

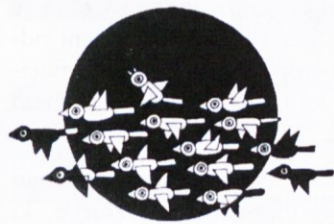
Knjižnica ima že štiri leta računalniško podprto izposajo, v bodoče pa bodo imeli preko računalnika do katalogov dostop tudi bralci. Ko bo ministrstvo za kulturo izpolnilo obljubo in nas opremilo z dodatnimi računalniki, bo tudi naša knjižnica povezana v mrežo, kar bo našim bralcem odprlo dostop do popolne informacije, o knjižničnih fondih v vsej državi.

Končno smo lahko postavili tudi del domoznanske zbirke, ki bo obiskovalcem predstavljal naš kraj. Dolga leta namreč že zbiramo domoznansko gradivo in imamo gotovo eno največjih fototek.

In za konec bi morala spregovoriti še o ljudeh, ki so delali v knjižnici. Dolga vrsta jih je, vsaj tako sodim po različnih pisavah v inventarnih knjigah, toda arhivi so tako nepopolni, da je znano le malo imen, zato ne omenjam nikogar. Prepričana pa sem, da je vsak med knjigami pustil košček srca. Toda veliko krivico bi naredila, če ne bi vsaj z nekaj besedami predstavila Franceta Režuna. Na kulturni praznik 8. februarja 1963 je postal vodja knjižnice in jo je vodil polnih 25 let. Pod njegovim vodstvom je dosegla napredek, na katerega je res lahko ponosen. Vzgojil je knjižničarje, ki skušajo enako zavzeto nadaljevati njegovo delo.

Ivan Gregorčič O IGRAH S SONCEM IVANA PERHAJA

Ivan Perhaj
**IGRE
S SONCEM**

Naslovnica pesniške zbirke Ivana
Perhaja Igre s soncem

Pesnik Ivan Perhaj je znan (vsaj dolenjski literarni javnosti) predvsem kot ustvarjalec za odrasle bralce, saj se je v preteklosti pogosto oglašal v Dolenjskih razgledih; kot lirika melanholičnih, a tudi veselo satiričnih tonov, za katerimi je navadno razpoznavno čutiti »realnost« doživetja, pa so ga v novejšem času lahko spoznali tudi bralci Rasti. V že kar daljni preteklosti (1970) je izdal doslej edino samostojno zbirko Pojoča obala, sicer pa je s štirimi pesmimi zastopan tudi v antologiji Janeza Menarta Pesmi dolenjske dežele (1984). Sodeloval je tudi v zborniški zbirki devetih novomeških avtorjev z naslovom Iz bolečine zajemam (1990).

Manj opazen je bil Ivan Perhaj v pokrajinskem okolju kot pesnik za najmlajše, čeprav se je občasno oglašil v reviji za najmlajše bralce – Cicibanu. Letos je tovrstno bero odbral za zbirko, ki jo je naslovil Igre s soncem. Zbirko je založila Osnovna šola Brusnice, kjer je bil avtor dolgoletni ravnatelj, natisnilo pa jo je Tiskarstvo Opara v 700 izvodih.

Zbirka prinaša 29 pesmi. Kakor za nosilko svojih liričnih vsebin v »odraslih« pesmih pogosto izbira osnovno-predmetne prvine iz narave, tako se tudi njegove Igre s soncem dogajajo v realnem svetu narave oziroma so pesmi pretežno pesniška ubeseditve tega sveta. Repertoar pesniške ubeseditve je tradicionalen: pomlad, maj, poletje, jesen, sonce, snežinke, miška, čebela in osa, lisica in jež, polž itd. Pesniška ubeseditve ustvari splošeno »statično« sliko narave, kot npr. v pesmih Pomlad, Poletje, Kmetič orje, ali pa ustvari »dramatizirano« pripoved, kot npr. v pesmih Čebela in osa, Lisica in jež, Igre s soncem.

Ravnanje z besedno-predmetnim repertoarjem sledi že preizkušnim in znanim, včasih že kar klišeiziranim obrazcem, npr.:

*Pod večer lisica
hodi putke krast,
neprevidni zajček
se ujel je v past.*

Pesniškost besedila ustvarja avtor predvsem s posebitvami (večinoma so nepresenetljive), rimo in tekočim enostavnim ritmom, ki je blizu otrokovemu sprejemanju. Vsa ta sredstva so uporabljena na način, ki izpričuje dovolj visoko obvladovanje pesniškega obrtnega znanja.

Sicer pa ostajajo pesmi v tipu pripovedno-ilustrativnega pesništva, ki je najbrž zelo primerno tisti starostni stopnji otrok, v kateri začno zaznavati, sprejemati, doživljati svet okrog sebe ter se spajati z njim v eno celoto. Posebitev tu zato učinkuje kot zelo ustrezno sredstvo. V tovrstnem pesništvu je pesniško besedilo najbrž neke vrste most do različnih sestavin predmetnega sveta, ne pa samosvoj svet, ustvarjen na krilih tiste vrste pesniške domišljije oz. imaginacije, ki poraja nove predstave tudi že vajenemu, torej odraslemu bralcu, in ga ob tem nahrani s pesniško čarovnijo in igrivostjo.

Toda takih pretenzij ta zbirka ni imela. Gotovo pa bodo preproste in vsakdanje, a radožive »igre s soncem« oglele tiste najmlajše, ki sami še niti ne berejo, a jim je zbirka v prvi vrsti namenjena, in jih popeljale v poosebljeni (za njih še ne) vsakdanji svet z ritmizirano in rimano besedo.

Z likovno govorico v knjigi ta svet »vidno« poustvarja na besedni govorici stilno in vsebinsko skladen način še ilustrator Niko Golob.

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 5–6/1994

Naslovnica knjige Maček med zvezdami Aste Malavašič

Asta Malavašič:
MAČEK MED ZVEZDAMI
Gorjanski škrat, 5. knjiga

Pred tremi leti je Severin Šali zapisal, da so pesmi »o mucu Puhku prijetne in domiselne, poetične, razmišljujoče, z živahnimi dogodivščinami takega muca.« Zdaj, ko so natisnjene in opremljene z ilustracijami Darje Malarič, so te, takrat izrečene besede o peripetijah mačka Puhca, ki so bile pravzaprav strokovno mnenje o kakovosti pesniškega jezika Aste Malavašič, še toliko bolj resnične in prepričljive. Avtorica je zares ustvarila uzgodbeno pesniško besedo, ki bo v veliko radost in zadovoljstvo mladim bralcem ali radovednežem, ki jim je treba zgodbe še brati in polagati v ušesa ter v neizmerne domišljajske poljane.

Zgodbe o mucah, muckih, mačkih, mačkah, mucikah, mačkonih sicer otroci neverjetno radi poslušajo, a te o Mačku med zvezdami se bodo še posebej oklenili, saj ni le vznemirljivo napeta, pač pa tudi lepo vsebinsko ubrana in zaokrožena ter melodično ubesedena – pove pa tudi vse, kar je pač treba vedeti o takšnem mačku, kot je ta. Od rojstva, ko je bil najdenček še majhna, puhasta kepica, pa do trenutka, ko je, kar tako »brez slovesa«, nekega dne »tiho odvandral v mačja nebesa«, kjer še in še živi in potuje in še in še v meščevem luninem siju otroke sprašuje: »Kako kaj živite?« In če so še otroci, ki ljubijo pravljice skrite...

Kdor v svojem srcu še nosi otroštvo ali bi ga rad delil z otroki, se Astinih zgodb o mačku Puhcu nikakor ne bo mogel odreči, spregledati pa jih tudi ne bo mogla in smela slovenska pesniška beseda

oziroma literatura namenjena otrokom. S temi pesmimi je kašča slovenske otroške poezije bogatejša za mernik lepih in vznemirljivih stihov.

Nekaj podobnega bi lahko rekli za oblikovalko in ilustratorko knjige, mlado ustvarjalko Darjo Malarič. Njene likovne upodobitve mačkovih zgod in nezgod nakazujejo avtorico, ki se zna in zmore kar dobro vživljati v domišljajski svet literature in ga zrelo in občuteno izraziti. Njeni mački so uspeli vizualni izraz tipičnih situacijskih scen, v katerih se muček Puhec znajde, in tudi sicer je knjiga primer solidne oblikovne rešitve.

Jožica Vogrinc-Drenovec
LOKVANJ V LEDU
Zbirka SIGA, 17. knjiga

Pesmi Jožice Vogrinc razodevajo ustvarjalko, ki ji življenje nenehno pripoveduje, kako grenke so njegove brazde, kako malo posejanih zrn upa vzklije in zraste v razcvete radosti, veselja in prešernosti. Usojeno jim je rasti in se razcvitati v trpkobne, trnikave liste, ki bodljivo načenjajo in razjedajo občutljivo, ljubeče človeško srce. Vsebinsko jih je razdelila v pet ciklov: Šepet globin, Skrepe nele sanje, Žametno zelenje, Čričkove solze, Mrzel čas, v katerih kakor lokvanj v ledu zrcali svojo ujetost v raznolike življenjske zmrzali in ledenosti, torej, v čas, ki zanjo ni prav nič dober in toplih dlani.

Zato ji je pesem s trnom v duši, z mavrico prek katere je zapeljal vlak brezdušja, z verigo senc, z globoko zakopanimi sanjami, s slutnjami, da se bo pretrgala preperela predivasta vez... A v njej je hrepenenje, v pesnici so še panji

Naslovnica pesniške zbirke Lokvanj v ledu Jožice Vogrinc-Drenovec

sanj, je še vedno toliko hotenj, pričakovanj, želja in ljubezni!

Svet, v katerega zre, je poln motnih misli, burnih trenj. Če jih ne bi bilo, bi bil mrak lahko lep, topel, meden, tako pa je »pohabljen, zakrnelih oči, brez isker, brez rok in dlani...« Zato bršljan ne najde svojega drevesa in mu je usojeno oveneti in zginiti... Vendar človek mora upati, mora najti moči in razpihati meglo, ogreti ozračje, da raztali led, da, recimo, ugonobi tesnobo, meni, poje Vogrinčeva, s pomisljijo, ali je sploh še zanjo čas za kaj takega. Ta je namreč že osivel, krokarji pa kljujejo zadnje vlakno njenega maja. Ne vda se! Morda pa se vendarle še sestavi kdaj skupaj in spleza iz brezna, iz dna, in se dvigne na sončni voz, da se popelje po cesti tlakovani z zelenimi sanjami.

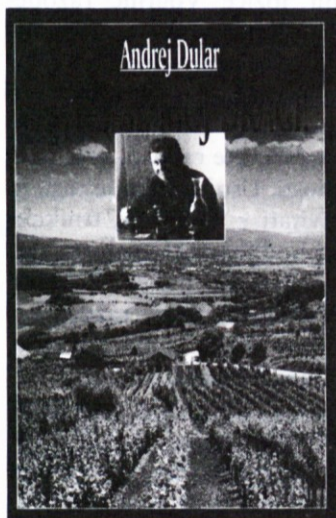
Kaj bo s čričkovimi solzami?

Bodo pošle ali bodo ostale kakor pelin v grlu, ujete v mrzel čas. Vse je razprto. Pesem ni izpeta, življenje se trudi k človečnosti, k prostosti, sobivanju z vsem prirodnim, žejno bistre studenčnice in željno mahov, zelenih gozdov prijateljstva.

Človek človeku ni najbližji, grenko spoznava Vogrinčeva, in se zave, kako jo druge bivajočnosti vabijo v svoja naročja, v zibeli čiste vdanosti in zvestobe. In njim se tudi vsa zaupa in ob njih se čuti varno in neizigrano.

Pesmi Vogrinčeve so torej preproste izpovedi čutečega, ranjenega in razbolelega srca, ki je veliko upalo, veliko izkusilo, in zdaj ve, kaj mu je bilo in kaj mu je usojeno...

Naslovno ilustracijo v zmrzal ujetega lokvanja je ustvaril Janko Orač.

Naslovnica knjige Andreja Dularja
Pij, kume moj dragi

Andrej Dular: PIJ, KUME MOJ DRAGI! Seidlova zbirka, 11. knjiga

Vinogradništvo in vinogradi
Bele krajine

Knjižno delo mag. Andreja Dularja, višjega kustosa v Slovenskem etnografskem muzeju, s pomenljivim naslovom Pij, kume moj dragi! je celovit etnološki prikaz razvoja belokranjskega vinogradništva in življenja vinogradnikov od zadnje četrtine 19. stoletja do današnjih dni. Glavnemu knjižnemu naslovu je dodan podnaslov, iz katerega je razvidno, da gre za zanimivo in dragoceno temeljno študijo vinogradništva v Beli krajini. Ta gospodarska dejavnost je tej pokrajini in njenim ljudem vseskozi močno zarisovala in oblikovala ne le gospodarsko usodo, ampak tudi social-

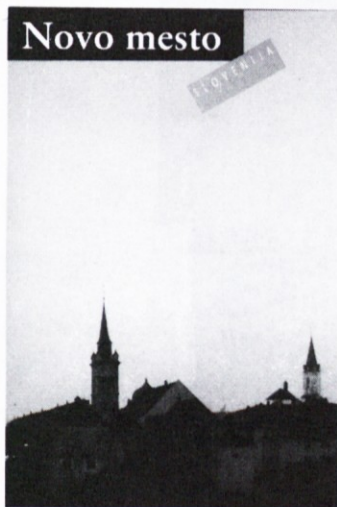
no, družbeno in vsakdanje življenje.

Avtor v knjigi razgrinja ekonomsko in socialno podobo belokranjskih družin, ki so bile vse do časa po drugi svetovni vojni, ko so se začeli ljudje bolj množično zaposlovati, močno odvisne od prodaje vina. Tako predstavi povezanost vina in vinogradniških opravil z medčloveškimi odnosi, navadami, običaji in duhovnimi refleksijami belokranjskega človeka. Za pestrost pripovedi pa poskrbijo tudi številni pripovedovalci – vinogradniki, gostilničarji, trgovci, pivci, strokovnjaki – ki so avtorju razgrinjali svoje pripovedi, povezane z vinogradništvom in vinom.

Knjiga bo zato pritegnila zgodovinarje, geografe, sociologe, etnologe ter druge strokovnjake.

Nepogrešljiva bo tudi za sleherno belokranjsko družino, za prijatelje, sodelavce in občudovalce te lepe slovenske dežele in njenih ljudi. Po njej bodo segli vsi, ki so z vinsko trto tako ali drugače povezani, se pravi tudi vinogradniki drugih slovenskih vinorodnih

pokrajin. Bogato avtorjevo pripoved dopolnjuje 59 barvnih in 40 črno-belih fotografij pokrajine, trtnih vrst, vinogradniških in kletarskih opravil, navad in običajev. Knjigo v trdi vezavi, ki jo krasi lepa zunanja in notranja oprema, je oblikoval Jurij Kocbek.

Naslovnica publikacije Novo mesto

Franci Šali, Stane Granda: NOVO MESTO Izven zbirke

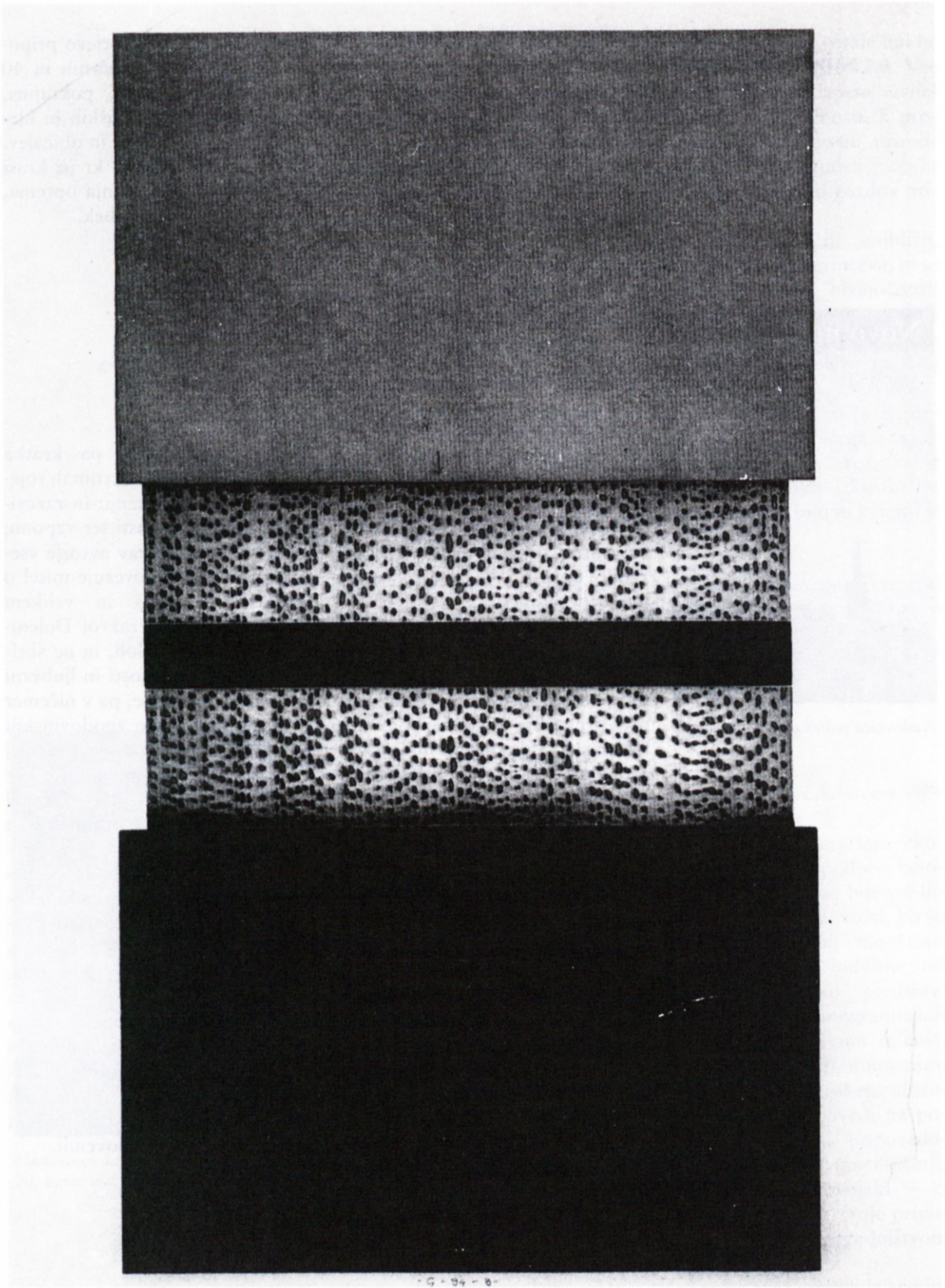
Dolenjska založba je pred leti (1990) natisnila zeleno knjižico Janka Sajeta Novo mesto in dolina gradov. Torej kulturnozgodovinski vodnik, ki v štirih jezikih na kratko v besedi in sliki prikaže zgodovino in vrednote Novega mesta in okolice.

Ob nastajanju prve monografije Novo mesto pa se je ponudila priložnost, da zapolnimo vrzel ali potrebo po novem predstavitvenem prospektu o osrednjem mestu Dolenjske. Tako je nastalo kratko, zgoščeno besedno in fotografsko sporočilo o socialni zgodovini mesta ter njegovih naravnih, arheoloških, arhitekturnih in drugih/umetnostnih vrednotah, in sicer v treh samostojnih jezikovnih izvedbah: slovenščini, angleščini in nemščini. Tekst sta sooblikovala Franci Šali in Stane Granda, fotografije pa so prispevali Bojan Radovič, Zvone Pelko in Matjaž Mehle (naslovnica). Avtor fotografske zasnove in oblike prospekta je Peter Simič.

Prospekt torej ni niti najmanj nekakšna turistična razglednica

Novega mesta, pač pa kratka zgodba o njegovih koreninah rojevanja, rojstvu, cvetenju in razcvitanju, hiranju in rasti ter vzponu, vse do danes. Čeprav avtorje vse skozi preveva in povezuje misel o neprecenljivi vlogi in velikem pomenu mesta za razvoj Dolenjske in Slovenije sploh, in ne skrivajo svoje privrženosti in ljubezni zanj in do pokrajine, pa v ničemer ne prestopajo mere zgodovinskih in kulturnih resnic o njem in njej ter obema odmerjajo zgolj to, kar si upravičeno zaslužita, se pravi glas o njuni lepoti, moralni drži in duhovni veličini.

Pričakovati je, da bodo podjetja, ustanove in posamezniki izkoristili omenjeni prospekt za promocijo dolenjske metropole in ga uvrstili med svoja propagandna, poslovna in druga gradiva za domače in tuje obiskovalce ter da bo dobrodošel tudi vsakomur, ki bo odhajal/rajžal v tujino, k ljudem, katerim naj bi tudi na tak način razširil obzorja o našem mestu, Dolenjski in Sloveniji.

Bogdan Borčić: Bi. NM3, 1994, barvna jedkanica in akvatinta (iz kataloga 3. bienale slovenske grafike Otočec Novo mesto 1994)

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VII

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

Karel Bačer GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (36)

PRELESNIK JOŽE ponarejevalec denarja

R. 23. febr. 1832 na Cesti pri Dobropoljah, u. 10. febr. 1898 na Vidmu. Napravil je sedem razredov gimnazije v Ljubljani in se učil tudi italijanščine in francoščine. Nato je odšel k vojakom in od tam pobegnul. Zaradi ponarejanja denarja je bil večkrat zaprt, vendar se mu je zmeraj posrečilo pobegniti. Zato mu je ljudstvo začelo pripisovati nadnaravne sposobnosti, o čemer pričajo tudi Trdinovi zapisi. Sloves o Prelesnikovih sposobnostih in pretkanosti je segel po vsej Dolenjski, in če je kdo nenadno obogatel, so ga takoj osumili, da mu je Prelesnik delal denar. Ni čuda, če so ga upodobili v svojih delih tudi naši pisatelji: Stritar (Sodnikovi), Trdina (Gospodična Cizara, Narodni zaklad), Detela (Gospod Liseč), Medved (igra Stari in mladi). – Stritar ZD IV, str. 432. K. Bačer: Prelesnik – sloviti ponarejevalec (Dolenjski list 19. avg. 1955, št. 33).

PRELESNIK MATIJA pesnik in pisatelj

R. 7. jan. 1872 (nečak Jožeta) na Cesti pri Dobropoljah, u. 1. jan. 1905 v Ljubljani. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Ljubljani in promoviral na Dunaju za doktorja teologije 1900. V letih 1896–1898 je bil vikar v Novem mestu. Pisal je pesmi in prozo, najboljše njegovo delo pa je nedokončana trilogija o polabskih Slovanih (Naš stari greh, V smrtni senci, Vineta). Pisal je pod vplivom poljskega pisatelja Sienkiewicza. – SBL II, str. 486. Slovenska književnost (CZ 1982), str. 280.

PRELOVEC ZORKO glasbenik in skladatelj

R. 11. febr. 1878 v Idriji, u. 25. febr. 1939 v Ljubljani. Gimnazijo je študiral v Kranju in Novem mestu (eno leto) ter maturiral na idrijski realki. Za glasbo ga je navdušil Ignacij Hladnik v Novem mestu, vendar se je rednemu študiju glasbe moral odpovedati. Vodil je številne pevske zборе, največ uspehov pa je dosegel s pevskim zborom Ljubljanski zvon. Urejal je mesečnik Zbori in v njem objavil 16 skladb. Med njegovimi skladbami je najbolj priljubljena že zdavnaj ponarodela pesem Dekle, daj mi rož rudečih na besedilo 15-letnega dijaka, kasnejšega književnika dr. Jože Lovrenčiča. – SBL II, str. 488. Mentor XVI/1928–29, str. 77–78.

PREMROU BRANKO pravnik

R. 16. jan. 1909 v Gorici, u. 12. nov. 1986 v Ljubljani. Diplomiral je na pravni fakulteti v Ljubljani in bil 1940–1943 odvetnik v Kočevju. Bil je član terenskega in rajonskega odbora OF v Kočevju, po kapitulaciji Italije pa je na kočevskem procesu oktobra 1943 branil 21 organizatorjev in poveljnikov vaških straž in plave garde, zajetih na Turjaku in v Grčaricah. Decembra 1943 je bil po izdaji zaprt in od Nemcev obsojen na smrt, potem pa pomiloščen. – Prim SBL 12. snopič, str. 89.

PREMROU MIROSLAV zgodovinar

R. 4. nov. 1871 v Gorici, u. 5. marca 1944 prav tam. Po študiju prava na Dunaju in Gradcu je bil notarski pravnik pri dr. Pučku v Krškem in se poročil s hčerjo pisatelja dr. Janeza Mencingerja. Pozneje je živel na Primorskem in raziskoval rimske in vaticanske arhive ter objavljajl gradivo, pomembno za cerkveno zgodovino južnoslovanskih dežel. – Prim SBL 12. snopič, str. 90. SBL II, str. 492.

PREMRU LADO (VLADIMIR) publicist

R. 12. jul. 1912 v Novem mestu, u. 17. marca 1987 v Trstu. V Novem mestu je živel le dve leti, ko je bil tu njegov oče v službi pri gradnji železnice. V osnovno šolo je hodil v Razdrtem, se izučil za krojača in se sam izobraževal, posebno v književnosti. Po vojni je pisal članke o slovenski književnosti v Primorski dnevnik. – Prim SBL 12. snopič, str. 93. PDK 11. jul. 1982, str. 3 – slika.

Dr. Matija Prelesnik; iz Albuma slovenskih književnikov

PREMRU MILENA roj. **MOHORIČ** pisateljica in prevajalka

R. 16. avg. 1905 v Ormožu (žena Vladimirja), u. 18. avg. 1972 v Ljubljani. Gimnazijo in študij germanistike je končala v Ljubljani in bila 1929 profesorica na novomeški gimnaziji. Med vojno je bila v italijanski internaciji, nato v partizanih. Po vojni je bila profesorica na Višji pedagoški šoli v Ljubljani. Pisala je pesmi, prozo, kritike in članke v napredne liste in revije, zlasti v Modro ptico. – SBL II, str. 494.

PREMRU VLADIMIR književnik

R. 25. jan. 1902 v Boštanju (mož Milene), u. 3. okt. 1949 v Ljubljani. Študiral je na novomeški gimnaziji in po maturi medicino v Ljubljani, Zagrebu in Gradcu, prestopil na filozofijo in 1929 diplomiral v Ljubljani iz kemije in fizike. Poučeval je na srednji tehniški šoli v Lj., nato služboval na banovinskem zavodu za raziskovanje novotvorb in organiziral biotehnični laboratorij ter raziskoval rakasta obolenja. Med vojno je bil pod Italijani na listi talcev, bil izpuščen in ponovno zaprt, Nemci pa so ga internirali v Dachau. Z literarnimi prispevki je sodeloval v Lepi Vidi, Treh labodih, Ljubljanskem zvonu, Tanku itd. Prevajal je iz nemščine in angleščine. – SBL II, str. 494.

PRENNER KAREL JOŽEF zgodovinar

R. 3. nov. 1780 v Škofji Loki, u. 13. maja 1841 v Stični. Od 1835 do 1841 je bil aktuar verskega sklada gospodstva v Stični. Za časopis Carniolia je napisal 17 razprav in člankov, v katerih opisuje stare kranjske in štajerske plemiške rodbine, med njimi grofe Auersperge in grad Bogenšperk. – SBL II, str. 495.

PREPELUH ALBIN – ABDITUS politik in publicist

R. 22. febr. 1881 v Ljubljani, u. 20. nov. 1937 prav tam. Po osnovni šoli je dovršil strokovno šolo za lesno obrt, bil dnevničar pri ljubljanskem deželnem sodišču, kanclist na Brdu in v Ribnici (1908–1915), kjer je postal oficial. Po prevratu je bil komisar pri poverjeništvu za socialno skrbstvo in po upokojitvi direktor Blaznikove tiskarne, poznejše Univerzitetne tiskarne. Bil je ena osrednjih osebnosti takratne socialistične stranke in soizdajatelj socialistične revije Naši zapiski. Pomembnejše kot Prepeluhove pesmi in črtice so njegovi politični spisi, pogosto objavljeni pod imenom Abditus, npr.: Socialni problemi, Idejni predhodniki današnjega socializma, Pripombe k naši prevratni dobi (1931). – SBL II, str. 495. A. Prepeluh: Pripombe k naši prevratni dobi – slika.

PRESETNIK FRANCE gledališki in filmski igralec

R. 28. avg. 1913 v Stožicah pri Ljubljani. Tik pred drugo svetovno vojno je začel nastopati v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani, odšel v partizane in bil član SNG v Črnomlju. Med drugim igral v Borovih Raztrgancih in Županovi Micki. Kot karakterni igralec nastopil in nad dvesto igrarh in filmih Na svoji zemlji ter v Kekcu. – SDL II, str. 84 – s sliko. Kdo je kdo Slovincem (1991), str. 206.

PRESKER IVAN pravnik

R. leta 1857 v Prelaskem na Štajerskem, u. kot višji sodni svetnik leta 1916 v Velikih Laščah. Služboval je med drugim tudi v Krškem, nazadnje v Ljubljani, kjer je ob upokojitvi prejel najvišje priznanje za odlično delo. Ukvarjal se je tudi z leposlovjem in zapustil v rokopisu več pesmi. – Pol stoletja društva Pravniki, str. 68.

PRESL MIRO kulturno-prosvetni delavec

R. 18. jul. 1899 v Bazovici pri Trstu, u. 1. dec. 1985 v Izoli, pok. v Bazovici. Študiral na učiteljski pripravnici v Tolminu in učiteljsku v Gorici ter maturiral v Trstu. Od 1938 do 1942 poučeval na meščanski šoli v Črnomlju, bil v italijanski internaciji in nato v partizanih. Po vojni je delal v Bazovici in Trstu in bil med drugim tajnik Slovenske prosvetne zveze. – Prim SBL 12. snopič, str. 96.

Albin Prepeluh-Abditus; iz Albuma slovenskih književnikov

E. Justin: Prešeren in Smole; iz Prešernovega albuma, 1949

PREŠEREN FRANCE največji slovenski pesnik

R. 3. dec. 1800 v Vrbi na Gorenjskem, u. 8. febr. 1849 v Kranju. Od l. 1807 ali 1808 do 1812 je živel pri prastricu župniku na Kopanju na Dolenjskem. Ta ga je dve leti sam poučeval, nato pa ga je poslal na osnovno šolo v Ribnici. Kaj je Prešeren tam doživel, ni jasno, še na smrtni postelji pa se je z obžalovanjem spominjal ribniških dni. Prešerna vežejo z Dolenjsko še drugi dogodki in ljudje, tako na primer obiski na gradu Prežek pod Gorjanci, ki mu je bil od 1833 do 1840 lastnik pesnikov zelo dragi prijatelj Andrej Smole; v Novem mestu se je eno leto po pesnikovi smrti naselila njegova nesojena ljubezen Julija Primic, poročena s plemičem Jožefom Scheuchenstuelom, predsednikom deželnega sodišča, in je tu tudi pokopana; v Šentrupertu je dolgo let živel in 26. avgusta 1891 tudi umrl župnik Alojzij Košir, ki je kot kaplan pesniku pred smrtjo podelil sv. zakramente, itd. Namenoma se omejujem na te podatke o pesnikovem življenju in delu, saj so ostali splošno znani. — Ivan Andoljšek: Ko se je šolal pesnik France Prešeren v Ribnici na Dolenjskem (Sodobna pedagogika XXXIII / 1982, str. 206). Karel Bačer: Iz dolenske preteklosti, str. 5.

PREŠEREN JOŽE urednik in verski organizator

R. 4. februarja 1909 v Smolenji vasi pri Novem mestu, u. 13. marca 1992 v Trstu. Po maturi na novomeški gimnaziji (l. 1929) je študiral bogoslovje v Ljubljani in Rimu ter l. 1944 doktoriral iz cerkvenega prava na Gregoriani. Po vojni je poučeval verouk na raznih tržaških šolah, ustanovil društvo slovenskih gospodinjstkih pomočnic, organiziral skavte in napisal Skavtski priročnik, urejal mladinski list Pastir itd. Pred odhodom iz domovine je bil v letih 1935–1941 član vodstva ekstremistične Katoliške akcije. — Prim SBL 12. snopič, str. 97. Mladika 1992, marec, str. 46 – slika.

PREŠEREN JOŽE publicist, prevajalec in urednik

R. 13. aprila 1939 v Žabji vasi pri Novem mestu. Maturiral je na novomeški gimnaziji in l. 1963 diplomiral iz slavistike na ljubljanski univerzi. Je urednik Rodne grude, revije za naše izseljence, in »Slovenije« (v angleščini) ter prevaja iz angleščine in srbohrvaščine. — 225 let, str. 455. Dolenjski list 10. maja 1979, str. 18/19 – slika. Kdo je kdo za Slovence (1991), str. 206.

PREŠEREN JOŽEF duhovnik

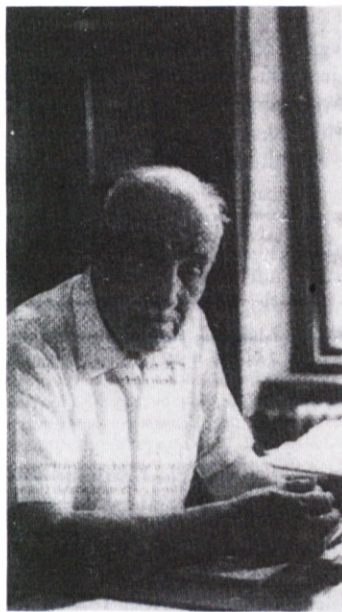
R. 16. marca 1752 v Vrbi na Gorenjskem, u. 24. marca 1835 v Ljubljani. Bil je velik dobrotnik svojemu pranečaku pesniku Prešernu, ga poslal v ribniško šolo in tudi pozneje podpiral. Ko je služboval na Ježici pri Ljubljani, se je pesnik pri njem pripravljajal za izpite na univerzi in ko se je Jožef kot upokojenec naselil v Rožni ulici v Ljubljani, je pesnik pri njem stanoval do stričeve smrti. Tam so nastale najpomembnejše Prešernove pesnitve, med njimi Sonetni venec. — Kidrič, Prešernov album, str. 292. SBL II, str. 506–7 (rojstni datum: 17. marec).

PREŠERN JAKOB planinski pisatelj in potopisec

R. 9. jul. 1888 v Begunjah na Gorenjskem, u. 14. febr. 1975 prav tam. Študiral je na gimnaziji v Ljubljani ter na dunajski univerzi. L. 1912 je promoviral za doktorja prava. Kot sodnik je služboval tudi v Novem mestu in Krškem. V Planinskem vestniku je objavljajal potopise, spomine, zgodovinsko in planinsko imenoslovno gradivo. — SBL II, str. 566. Planinski vestnik XX/1964, str. 33 – slika. Delo 15. febr. 1975 (osmrtnica).

PRETNAR JOSIP planinski organizator in urednik

R. 18. febr. 1891 na Veliki Dolini pri Krškem, u. 31. jul. 1969 v Ljubljani. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in Celju, študiral pravo v Gradcu in Zagrebu ter promoviral l. 1919. Urejal je Obrtni vestnik in Obrtniški glasnik in kot predsednik Slovenskega planinskega društva društvo reorganiziral in povečal število članstva. Po njegovi zaslugi je Planinski vestnik dosegel evropsko raven. — SBL II, str. 567.

Akademik dr. Stojan Pretnar; iz Mladine, 4. jan. 1994

Dr. Ivan Prijatelj; iz Albuma slovenskih književnikov

GRADIVO ZA DOLENJSKI
BIOGRAFSKI LEKSIKON
Rast 5–6/1994

463

PRETNAR STOJAN pravnik, častni član novomeške občine

R. 23. jan. 1909 v Bovcu. Gimnazijo je študiral v Novem mestu (matura l. 1927), pravo pa na ljubljanski univerzi, kjer je tudi promoviral. Med vojno je bil v italijanski internaciji, pod Nemci pa na prisilnem delu v Salzburgu. Leta 1950 je postal docent, nato pa izredni in redni profesor za gospodarsko pravo na Univerzi v Ljubljani. Kot strokovnjak za gospodarsko in patentno pravo se je uveljavil doma in v tujini, bil član številnih strokovnih ustanov in komisij ter bil l. 1981 imenovan za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Je avtor člankov in razprav, objavljenih v slovenskem jeziku, srbohrvaščini, francoščini in angleščini. Prejel je visoka odlikovanja, naslov zaslužnega univerzitetnega profesorja in je od 1989 častni občan Novega mesta. – Prim SBL 12. snopič, str. 99. Mladina 4. jan. 1994, str. 3 – slika.

PRETNER (PRETNAR) VALENTIN duhovnik, Prešernov znanec

R. 5. febr. 1802 na Bledu, u. 15. apr. 1868 pri Sv. Križu pri Litiji. Kot študent filozofije in teolog eksternist je bil domači učitelj Julije Primic in njenega brata in je v hišo Primčevih zahajal tudi v času, ko so nastajale Prešernove pesmi, posvečene Juliji. Nekaj spominov nanju je kasneje kot župnik pri Sv. Križu pripovedoval kaplanu Janezu Sajovicu. – Kidrič, Prešernov album, str. 275 (z napačno letnico smrti). LZ 1934, str. 677. Šematizem ljubljanske škofije za l. 1867.

PREŽELJ JOŽE – DJURO elektrotehnik

R. 20. avg. 1921 v Novem mestu. Dovršil gimnazijo v Novem mestu 1941. Od 1942 sodeloval v NOB. Po vojni končal III. stopnjo na elektrotehniški fakulteti v Angliji. Od l. 1964 je letalski rezervni podpolkovnik. Je eden vodilnih Iskrinih elektrotehniških strokovnjakov. – Ko je ko 1970, str. 843. Dolenjski list 4. marca 1976 št. 10, str. 5 – slika.

PRIJATELJ IVAN slovstveni zgodovinar in prevajalec

R. 23. dec. 1875 na Vinicah pri Sodražici, u. 23. maja 1937 v Ljubljani. Maturiral je na ljubljanski gimnaziji, študiral na Dunaju slavistiko in l. 1902 promoviral. Izpopolnjeval se je v Rusiji, na Poljskem in v Parizu ter 1905 nastopil službo bibliotekarja v dunajski dvorni knjižnici. Tu se je posvetil raziskovanju slovenske slovstvene in politične zgodovine, napisal obsežno študijo o Janku Kersniku ter se pripravljaj na univerzitetno kariero. L. 1919 je bil imenovan med prvimi profesorji novoustanovljene ljubljanske univerze. Zgodaj umrlemu pesniku Josipu Murnu je pripravil za tisk Pesmi in romane in jim dodal izvrstno študijo o pesniku, na podoben način izdal Stritarjevo antologijo in Aškerčevo čitanko z imenitnimi uvodi, Zbrane spise Josipa Jurčiča in Ivana Tavčarja z izčrpnimi uvodi in opombami ter napisal kopo literarnih člankov, esejev in razprav, s katerimi je ustvaril temelje moderni slovenski literarni zgodovini. Prijatelj je posvetil veliko skrb tudi seznanjanju Slovencev z ostalimi slovanskimi književnostmi s študijami in prevodi Puškina, Gogolja, Tolstoja, Turgenjeva itd. Njegovo največje delo je nedokončana Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina I–VI, ki je izšla po smrti pod uredništvom dr. A. Ocvirka (1955–1985). – SBL II, str. 571.

PRIJATELJ KARL

R. 22. okt. 1883 v Kamniku, u. 9. maja 1980 v Ljubljani. V osnovno šolo je hodil v Ribnici, v gimnazijo pa v Novem mestu, kjer je l. 1903 maturiral. Po študiju geografije na dunajski univerzi je poučeval v Gorici, Ljubljani in Mariboru ter l. 1933 postal načelnik v ministrstvu za prosveto v Beogradu. Leta 1978 je kot edini še živeči sošolec dočakal 75. obletnico mature. Prof. Prijatelj je oskrbel predelano izdajo Zemljepisa za srednje šole II Milana Pajka (1924), skupaj z drugimi pa Zemljevid evropskih zemljin (1930), Zemljepis Evrope (1932) in Stvarno kazalo k Časopisu za zgodovino in narodopisje I–XX (1926). – Dolenjski list 1. dec. 1978 št. 48, str. 12 – s sliko. SBL II, str. 209.

PRIJATELJ (PERJATEL) PETER slikar

R. 10. junija 1844 v ribniški župniji, u. 18. avg. 1871 v Trebnjem. Gimnazijo (Jurčičev sošolec) in bogoslovje je napravil v Ljubljani, bil l. 1869 posvečen in do zgodnje smrti kaplan na Brdu. Napravil je več oljnih slik za razne cerkve. Fran Šuklje ga v svojih spominih imenuje »velik slikarski talent«. – SBL II, str. 578. Fr. Šuklje: Iz mojih spominov I, str. 50. Zgodnja danica 1871, str. 280.

PRIMC JOŽE novinar in publicist

R. 15. jul. 1933 v Birčni vasi. Po dovršeni srednji šoli za turizem in gostinstvo je bil od 1958 do 1991 novinar Dolenjskega lista. Tudi po upokojitvi dopisuje listu iz Kočevja, kjer živi že dolga leta, in spremlja z iskrim peresom dogodke iz svojega okolja. Napisal je knjigo Peter Klepec in njegova dežela (1991) – Podatki v uredništvu Dolenjskega lista. Dolenjski list 25. jul. 1991 št. 30, str. 16 – s sliko.

PRIMC MARIJA novinarka

R. 27. maja 1933 na Vinjem Vrhu pri Novem mestu. Končala l. stopnjo slavistike. Novinarka IMP glasnika. – Kdo je kdo za Slovence 1991, str. 208.

PRIMIC JANEZ NEPOMUK slavist

R. 23. apr. 1785 v Zalogu pri Šmarju na Dolenjskem, u. 3. febr. 1823 prav tam. Šolal se je v Ljubljani, nato v Gradcu študiral pravo. Pod Kopitarjevim in Vodnikovim vplivom je razvil živahno literarno dejavnost in dal pobudo za ustanovitev stolice za slovenski jezik na graškem liceju in postal tam profesor. Napisal je Abecedo za slovence, antologijo Nemško-slovenska branja in Nemško-slovenski bukvar (slovar). Nadaljnje delo mu je preprečila duševna bolezen. – SBL II, str. 579.

PRIMIC JULIJA por. SCHEUCHENSTUEL Prešernova oboževanka

R. 30. maja 1816 v Ljubljani, u. 2. febr. 1864 v Kandiji, pok. v Šmihelu. O veliki noči 1833 se je Prešeren v trnovski cerkvi zaljubil vanjo in ji potem posvetil vrsto pesnitev, med katerimi je najpomembnejša Sonetni venec, kjer se mojstrsko prepletata motiv ljubezni do Julije in domovine. Julija se je leto po pesnikovi smrti preselila z možem v Novo mesto, kjer je tudi umrla. Pokopana je na šmihelskem pokopališču. – Prešernov album (1949), str. 298, 95 (slika).

PRIMIC JULIJANA roj. HARTL

R. 27. marca 1786 v Ljubljani (mati Julije), u. pri hčeri na gradiču Neuhof v Novem mestu 26. okt. 1855, pok. v Šmihelu. Njen nagrobnik je vžidan na zunanji strani kapele, prav nasproti hčerinega groba. – Kidrič Fr.: Prešernov album, str. 275 (z napačnim poimenovanjem gradiča Neudorf namesto Neuhof in napačno letnico rojstva 1787). Ljubljanski zvon 1934, str. 676.

PRIMOŽIČ ŠTEFAN šolnik in publicist

R. 17. nov. 1866 v Bistri pri Vrhniku, u. 8. dec. 1907 v bolnici v Kandiji. Učiteljeval je na Dobrovi pri Ljubljani, se v dunajski gluhonemnici usposobil za poučevanje gluhonemih in 1900 prevzel vodstvo novega Kranjskega ustanov. zavoda za gluhoneme v Ljubljani. L. 1905 je postal nadučitelj v Dobrepoljah. Sestavil je 11 letnikov Ročnega zapisnika za slov. učiteljstvo z dragocenimi podatki o naših šolnikih. – SBL II, str. 584.

PRINČIČ STANKO učitelj

R. 26. dec. 1899 v Biljani, u. 6. jan. 1974 v Novi Gorici. Maturiral na tolminskem učiteljskišči 1922. Bil je preganjan od Italijanov, zato se je umaknil v Jugoslavijo in učiteljeval na Čatežu (1922–1932) in v Ajdovcu v Suhi krajini (1941–1942), bil v italijanski internaciji na Rabu in Viscu, nato partizanski učitelj in prosvetni organizator v Biljani. – Prim SBL 12. snopič, str. 112.

Nagrobnik Julije Primic; fotografija je last Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto

PROGAR ALOJZIJ kipar

R. 27. okt. 1857 v Dolenji vasi pri Mirni Peči, u. 29. marca 1918 v Celovcu. Za podobarja se je izučil pri Jerneju Jerebu v Metliki, bil sprejet na dunajsko akademijo ter tam odprl svojo kiparsko delavnico. Izdelal je več oltarjev za cerkve na Koroškem in Štajerskem ter kipov, med njimi Kristusovo glavo za kapelo na Grmu v Novem mestu, ter nagrobnikov. – SBL II, str. 586.

PRUNK, roj. MODIC, LJUDMILA (ps. UTVA) književnica

R. 4. jul. 1878 v Ljubljani, u. 29. marca 1947 prav tam. Osnovno šolo je obiskovala v Novem mestu in Kostanjevici ter v Gorici napravila izpit za učiteljico v otroških vrtcih. Pisala je za mladino v Angelčka, Vrtec, Naš rod, Cicibana itd. ter priredila zbirko Andersenovih pripovedk. – SBL II, str. 587.

PRUS ANTON pevec

R. 13. jul. 1922 na Krmačini v Beli krajini. Diplomiral je iz petja na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani in na Akademiji za glasbo, bil 1944 angažiran v zboru ljubljanske Opere in postal v sezoni 1953/54 solist. Ukvarjal se je tudi s pedagoškim delom. Je zelo muzikalen pevec z velikim glasom. – SGL str. 554. Dolenjski list 14. maja 1981, št. 20, str. 9 – slika.

PRUS FRANCI gledališki igralec

R. 10. jan. 1905 v Metliki, u. 23. apr. 1981 v Ljubljani. Bil je član Mestnega gledališča ljubljanskega in je nastopal v manjših vlogah ter v televizijskih igratih in nadaljevankah. – SGL, str. 554. Delo 25. apr. 1981 (osmrtnica). Dolenjski list 14. maja 1981, str. 9 – slika.

PRUSHECK HARVEY GREGORY (PERUŠEK GREGOR) slikar

R. 11. marca 1887 v Jelovcu nad Sodražico, u. 7. jun. 1940 v Clevelandu. Od leta 1906 je živel v Ameriki kot delavec v železarni, nato barval avtomobile in slikal. Poletja je preživel med Indijanci in dobil mnogo pobud v njihovi dekorativni umetnosti. Ustvaril je okoli 800 slik v olju in akvarelu ter lesorezni tehniki. – SBL II, str. 587. Ribnica skozi stoletja, str. 33 – slika.

PUC ANTON pesnik

R. 8. febr. 1898 v Žužemberku. V šolskem letu 1917/18 je bil v 8. razredu novomeške gimnazije sošolec Mirana Jarca in je z njim tudi maturiral. V romanu Novo mesto ga je Jarc upodobil v Tonetu Jermanu. – 225 let, str. 436. Sodobnost XXVIII/1980, str. 1027.

PUC BORIS pravnik

R. 15. maja 1907 v Gorici, u. 15. maja 1975 v Ljubljani. V osnovno šolo je hodil v Gorici, Ljubljani in Dol. Toplicah. Maturiral je v Ljubljani in tam l. 1933 na pravni fakulteti promoviral. Od 1943 je bil v partizanih, in sicer inštruktor pri sodnem odseku Glavnega štaba NOV in POS v Črnomlju, nato tajnik belokranjskega vojnega področnega sodišča in končno na Primorskem predsednik vojaškega sodišča pri IX. korpusu. – Prim SBL 12. snopič, str. 116.

PUC STOJAN mednarodni šahovski mojster

R. 9. apr. 1921 v Novem mestu. Po smrti staršev se je družina preselila v Ljubljano. Na I. šahovskem šampionatu v Novem Sadu je pridobil mojstrski naslov in se odtlej kar 18-krat udeležil tega vrhunskega tekmovanja. Trikrat je bil prvak Slovenije, nastopil pa je tudi na številnih meddržavnih dvobojih in turnirjih na Švedskem, Finskem, Nizozemskem ter dosegal tudi prva in druga mesta. – Slovenski šah (1972), str. 65 – s sliko.

Stojan Puc; iz: Slovenski šah

PUCELJ IVAN pisatelj in politik

R. 1. jun. 1877 v Vel. Laščah, u. 25. maja 1945 v Dachauu. V osnovno šolo je hodil v Vel. Laščah in Starem trgu na Kočevskem, dovršil dva razreda gimnazije v Ljubljani, se izučil za mesarja in doma prevzel posestvo. Bil je tudi v Ameriki, kjer se je ukvarjal s časnikarstvom. Po povratku se je udejstvoval v politiki, postal narodni poslanec v Beogradu in minister za kmetijstvo ter senator. V mladosti je z leposlovnimi deli sodeloval pri Ljubljanskem zvonu. – SBL II, str. 590.

PUCELJ IVAN agronom

R. 18. maja 1906 (sin pisatelja Ivana) v Vel. Laščah, u. 21. nov. 1979 v Valjevu v Srbiji. Skoraj ves čas do upokojitve je služboval na srednji kmetijski šoli v Valjevu in pisal v srbohrvaščini članke in knjige iz svoje stroke. – Sodobno kmetijstvo XIII/1980 št. 3, str. 112. – slika.

PUCELJ JANEZ (ps. **BOGUMIL GORENJKO**)

R. 28. avg. 1890 v Gorenji vasi pri Ribnici, u. 12. okt. 1964 na Ježici pri Ljubljani. Šest razredov gimnazije je napravil v Ljubljani, 7. in 8. razred z maturo pa v Novem mestu. Kot kaplan je služboval tudi v Šmarjeti na Dolenjskem (1915–1920). S pesmimi je sodeloval v številnih revijah ter se podpisoval Bogumil Gorenjko. Zgledoval se je pri moderni, posebno pri Murnovi kmečki pesmi. – SBL II, str. 591. Ribnica skozi stoletja, str. 16 – slika.

* * *

V prejšnjem nadaljevanju (Rast 1994 št. 3/4, str. 281) je treba pri geslu **POLIČ RADKO** prozaist in publicist popraviti napačni podatek o smrti. Pravično je: u. 14. jul. 1988 na Stražnjem Vrhu pri Črnomlju.

RAST – L. V,
ŠT. 5–6 (27–28)
SEPTEMBER 1994

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VIII

KRONIKA

Julij – avgust 1994

JULIJ

KOSTANJEVICA NA KRKI, 1. julija – Tukajšnji klub jamarjev je ob 30-letnici delovanja organiziral 19. srečanje slovenskih jamarjev, ki je potekalo do 3. julija.

RAZBORE (TRŠKA GORA), 1. julija – Na Vovkovi domačiji – vikendu je bila predstavitev nove knjige pisateljice Marjete Dajčman Afrika Afrika in tako počastili 60. rojstni dan pisateljice iz Novega mesta. Knjigo je izdala novomeška založba Erro Tonija Vovka, natisnjena pa je bila v tiskarni Hinka Grduna.

KOČEVSKA REKA, 2. julija – Entomološko društvo Slovenije je pripravilo na območju Stojne dvodnevno mednarodno srečanje žužkoslovcev.

METLIKA, 2. julija – Tega dne so se na grajskem dvorišču pričele prireditve v okviru Metliškega kulturnega poletja pod naslovom Pridi zvečer na grad, in sicer s koncertom metliške mestne godbe. Na slavnostni otvoritvi je govoril predsednik občinske skupščine Branko Matkovič.

NOVO MESTO, 2. julija – V dijaškem domu so predstavili svoje izsledke udeleženci raziskovalnega tabora, ki so se ukvarjali z nekdanjo družino Mach, ki je v prejšnjem stoletju živela na Velikem Slatniku. Tabor, ki se ga je udeležilo 15 učencev z Dolenjske in iz Bele krajine, sta pripravila novomeški klub za nadarjene učence in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.

ČRNOMELJ – Silvester Mihelčič, mojster igranja na elektronski harmoniki iz Črnomlja, je izdal v samozaložbi četrti zvezek skladb za harmoniko, in sicer deset priredb koroških ljudskih pesmi za harmoniko.

LJUBLJANA – Med letošnjimi dobitniki priznanja Ambasador Republike Slovenije v znanosti, ki ga podeljuje Ministrstvo za znanost in tehnologijo, je tudi dr. Slavko Splichal, redni profesor za področje komunikologije in sociologije informacijskih procesov na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, po rodu Novomeščan.

POKLJUKA, 2. julija – Tu se je končal 2. triglavski slikarsko-kiparski tabor, na katerem sta med 40 udeleženci sodelovali tudi Jelka Kupec in Jožica Škof iz Novega mesta.

VINICA, 2. julija – Tu je bila spominska slovesnost ob 75-letnici viniške republike, 50-letnici bojev za Bosiljevo in smrti partizanskega pesnika in pisatelja Boga Flandra-Klusovega Jožeta.

Slavnostni govornik je bil Igor Bavčar. V kulturnem programu so sodelovali pevski zbor Lovskega društva Črnomelj, folklorna skupina iz Vinice in drugi.

SEVNICA, 3. julija – Na sevniškem gradu je bilo 4. srečanje ljudskih pevcev v organizaciji tukajšnje Zveze kulturnih organizacij. Nastopilo je dvajset skupin.

ČRNOMELJ, 4. julija – V kulturnem domu se je predstavil 24-članski pevski zbor Jadran iz Clevelanda, ki je eden najstarejših slovenskih pevskih zborov v ZDA (ustanovljen je bil leta 1920).

5. julija je zbor nastopil še v Metliki.

JULIJ BERLIN – Mešani pevski zbor Friderik Baraga župnije Trebnje in oktet Lipa iz Trebnjega sta od 7. do 10. julija gostovala v tem nemškem mestu. Odzvala sta se povabilu tamkajšnje slovenske katoliške župnije, ki letos praznuje 25-letnico delovanja. Oba zbora vodi Tone Strmole.

NOVO MESTO – Od 7. do 13. julija je v novomeški tovarni zdravil Krka potekal naravoslovni teden za srednješolce, da bi bolje spoznali to podjetje in njegovo dejavnost.

NOVO MESTO – Agencija za šport in novomeški sekretariat za družbene dejavnosti sta izdala knjižico Šport v občini Novo mesto.

OTOČEC, 8. julija – V gradu Otočec je bil koncert tečajnikov klavirske delavnice prof. Alenke in doc. Igorja Dekleve, ki so se udeležili te izpopolnjevalne šole na Otočcu. Nastopila je tudi 11-letna Maja Fuerst, lanska evropska prva-kinja v igranju na klavir v svoji starostni skupini.

ČRNOMELJ, 9. julija – V kulturnem domu je bila gledališka predstava enodejanke Bregarica in ljudska oblast ali krompir, ki jo je režiral Andrej Stojan. V njej sta nastopila igralca Jerica Mrzel in Iztok Valič.

SEVNICA, 9. julija – V sklopu prireditev Grajsko poletje je na grajskem dvorišču nastopila šansonjerka Vita Mavrič.

SLOVENSKA VAS, MOKRICE, 10. julija – Tu so se pričeli štiridnevni slikarski dnevi, katerih se je udeležilo enajst slikarjev iz Avstrije, Hrvaške, Italije, Makedonije in Slovenije (Zvest Apollonio, Klementina Golija, Mojca Smrdu, Vinko Tušek in Klavdij Tutta). Organizator tega mednarodnega srečanja slikarjev je bilo podjetje Hamer.

KRŠKO, 11. julija – Okoli devetdeset članov Pihalnega orkestra Videm iz Krškega je odpotovalo na mednarodno tekmovanje pihalnih orkestrov v špansko Valencio. Sodelovalo je okoli štirideset orkestrov, med njimi dva iz Slovenije: poleg krškega še Pihalni orkester KUD Pošta Maribor. Krški godbeniki, ki jih vodi prof. Drago Gradišek, so se v prvi težavnostni stopnji uvrstili na 2. mesto.

OSLO – Od 3. do 11. julija je bila v norveškem glavnem mestu mednarodna kemijska olimpiada, na kateri sta dijaka novomeške gimnazije Renata Jakše in Tomaž Maras prejela častni medalji. Nastopilo je 141 dijakov iz 41 držav. Njuni mentorici sta prof. Marinka Kovač in Stanka Florjančič.

NOVO MESTO, 14. julija – V jedilnici Splošne bolnišnice so odprli razstavo del akademskega slikarja Izidorja Moleta iz Brezovice pri Ljubljani. O umetniku in njegovem delu je govoril Tone Gošnik, ki je pripravil tudi izbor razstavljenih del. Razstavo je odprl direktor bolnišnice dr. Tone Starc, postavila pa jo je inž. Marta Račecič.

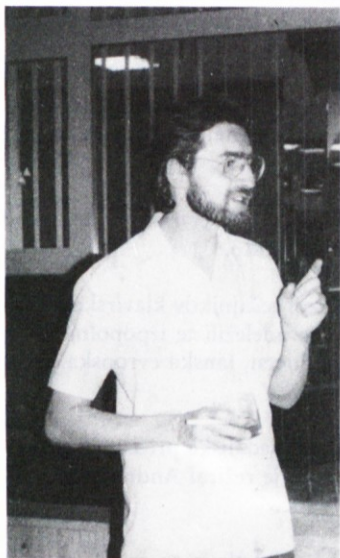
BREŽICE, 15. julija – V zasebni galeriji Meke so odprli razstavo del slovaškega slikarja Pavola Tesarja. Umetnika je predstavil dr. Mirko Juteršek, direktor Slovenske knjižnice v Ljubljani, za kulturni program je poskrbel oktet Orlica iz Pišec. Nekaj njegovih nabožnih slik je bilo razstavljenih tudi v cerkvi sv. Roka v Brežicah.

KRONIKA
Rast 5–6/1994

NOVO MESTO, 15. julija – V okviru novomeških poletnih večerov je bil na muzejskih vrtovih umetniški triptih, ki so ga oblikovali plesalka Jana Menger, glasbenik Lado Jakša in slikar Jože Kotar.

JULIJ

NOVO MESTO, 15. julija – V pasaži na Novem trgu je novomeški kipar in slikar Igor Obradinovič pripravil otvoritev pregledne in prodajne razstave svojih slik in skulptur iz žgane gline. Avtorja je predstavil umetnostni zgodovinar Jožef Matijević.

Slikar Igor Obradinovič na otvoritvi

METLIKA, 16. julija – V okviru poletnih kulturnih večerov je na grajskem dvorišču nastopila dramska skupina Tekstilne šole Metlika pod mentorstvom Marije Roglič s komedijo Orkester.

NOVO MESTO, 16. julija – V gostišču Loka so odprli pregledno razstavo del Tonija Vovka, ki se je predstavil z izborom svojih starejših in novejših slikarskih ciklov in z ilustracijami za knjige, ki so izšle v njegovi založbi Erro.

Na otvoritvi se je predstavila tudi novomeška pisateljica Marjeta Dajčman, ki je pred kratkim praznovala 60-letnico in ob tej priložnosti je pri založbi Erro izšla njena najnovejša knjiga Afrika Afrika. Predstavitve je vodil Rudi Škof.

Na sliki s predstavitve: Toni Vovko, Nataša Petrov, Smiljan Trobiš in Marjeta Dajčman, avtorica knjige Afrika Afrika

MIRNA, 17. julija – V prostorih tukajšnje osnovne šole se je pričela poletna šola v naravi s tečajem slovenskega jezika za otroke, ki živijo v zahodnoevropskih državah. 34 otrok iz Anglije, Avstrije, Belgije, Nemčije, Švedske, Švice in (ena deklica) iz Japonske so obiskovali poletno šolo do 30. julija. Voditeljica je bila Dragica Motik, svetovalka za učitelje dopolnilnega pouka maternega jezika na republiškem Zavodu za šolstvo in šport.

NOVO MESTO, 17. julija – V kapiteljski cerkvi je bral biserno mašo msgr. Alojzij Turk, upokojeni beograjski nadškof. Rodil se je v Prečni 21. novembra 1909. Svoje duhovniško poslanstvo je naprej opravljal v ljubljanski nadškofiji, nato pa v škopski in beograjski škofiji. V škofa je bil posvečen 1980. leta, od upokojitve živi na Kapitlju. Slovesnosti so se med drugimi udeležili beograjski nadškof dr. Franc Perko, ljubljanski pomožni škof Jože Kvas, stiški opat dr. Anton Nadrah. O jubilanu sta govorila novomeški prošt Jože Lap in slavnostni pridigar dr. Franc Perko, novomeški župan Franci Koncilija pa je slavljencu izročil priložnostno darilo.

LJUBLJANA – Na 40. mednarodnem ocenjevanju vin so od dvanajstih velikih zlatih medalj podelili štiri za vina iz krške in metliške vinske kleti; prva za laški rizling, letnika 1992 in 1993, druga pa metliško črnino, letnik 1993 in za kolednika laški rizling, izbor, letnik 1993.

KRONIKA
Rast 5–6/1994

Skupaj so vinarji z našega območja, ki spada v posavski vinorodni rajon, poslali na ocenjevanje 53 vzorcev in prejeli tudi zlata in srebrne medalje ter diplome.

Ocenjevali so tudi sadne sokove in brezalkoholne pijače, kjer je bil med petimi šampioni tudi izdelek River mango Tovarne rastlinskih specialitet z Mirne.

JULIJ

Ravnatelj Osnovne šole Grm Marijan Špilar pozdravlja starše in otroke s Koroške ob začetku jezikovnih počitnic; foto: Tone Jakše

NOVO MESTO, 17. julija – Že šestič zapored so se v Osnovni šoli Grm pričele jezikovne počitnice za koroške otroke, ki se jih udeležuje 27 otrok različne starosti. Zbrane, otroke, njihove starše in družine gostiteljice, sta pozdravila ravnatelj grmske šole Marijan Špilar in župan Franci Koncilija. Sprejema se je udeležil tudi Franci Tomažič, predstavnik Krščansko-kulturne zveze iz Celovca.

Koncert Klare Tomljanovič v atriju kapiteljske proštije v Novem mestu; foto: Tone Jakše

BOLJUNEC (DOLINA PRI TRSTU) – Delavska pihalna godba Gasilskega društva Sevnica je izvedla med zamejskimi Slovenci dva koncerta pod taktirko prof. Franca Zupanca.

NOVO MESTO – Skupščina občine je na lastno željo razrešila dolžnosti ravnatelja Dolenjskega muzeja Bojana Božiča in za vršilca dolžnosti do imenovanja novega ravnatelja imenovala kustosa oddelka za sodobno zgodovino Zdenka Piclja, ki bo to funkcijo prevzel 1. oktobra.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 18. julija – Tega dne so odprli na ogled in za prodajo akvarele Milorada Rupčiča in pastele Boža Rupčiča iz Novega mesta.

HONG KONG – Od 12. do 20. julija je v tem azijskem mestu potekala mednarodna matematična olimpiada, ki se je udeležilo okoli 400 tekmovalcev iz 70 držav. Slovenijo je zastopalo pet mladih matematikov, med njimi dijak novomeške gimnazije Primož Moravec, ki se je najbolje odrezal izmed članov slovenske ekipe. Uvrstil se je okoli 150. mesta in prejel pohvalo.

PIŠECE, 22. julija – PTT podjetje Slovenije – poslovna enota PTT Novo mesto in odbor za počastitev 100-letnice Pleteršnikovega slovarja sta v tukajšnjem Kulturnem domu predstavila priložnostno znamko, izdano v počastitev 100-letnice znamenitega slovarja. Slavnosti sta se med drugimi udeležila tudi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan in mariborski škof dr. Franc Kramberger. Uvodni nagovor je imel brežiški župan Teodor Oršanič.

METLIKA, 23. julija – Na grajskem dvorišču je bil v okviru poletnih kulturnih prireditev koncert štirih pevskih zborov iz Črnomlja.

NOVO MESTO, 23. julija – V vrsti kulturnih prireditev, imenovani Novomeški poletni večeri, je imela v atriju kapiteljske proštije samostojni koncert kitaristka Klara Tomljanovič iz Novega mesta. Glasbenica je pred kratkim diplomirala na nemški državni glasbeni šoli v Freiburgu.

KRONIKA
Rast 5–6/1994

JULIJ URŠNA SELA, 23. julija – Krajevno gasilsko društvo je praznovalo 65-letnico svojega delovanja.

VELIKI LIPOVEC (PRI AJDOVCU), 23. julija – Tu je bila slovesnost v počastitev ustanovitve XV. divizije pred 51 leti, katere so se poleg borcev udeležili generala Lojze Hren in Lado Kocjan ter sekretar predsedstva borcev te divizije Bogdan Vrančič.

TRDINOV VRH (GORJANCI), 24. julija – Kot je v navadi, je dvakrat na leto na vrhu Gorjancev pri ostankih cerkvic sv. Jere in sv. Elije skupna maša, ki jo opravijo za sosednja naroda slovenski rimokatoliški in hrvaški grškokatoliški duhovniki. To nedeljo sta mašo vodila zagrebški in ljubljanski pomožni škof Juraj Jaueronac in Jožef Kvas, poleg njih je somaševalo še več duhovnikov s slovenske in hrvaške strani, med njimi šentjernejski dekan Anton Trpin in pleterski prior Janez Hollenstein.

KAPELE, 26. julija – To vas so obiskali udeleženci mednarodnega seminarja o marginalnih območjih, ki ga je organiziral Svetovni kongres IAAS (študentov agronomije). Udeležilo se ga je okoli sto študentov iz 22 držav. Seminar so pričeli v tej brežiški vasi, obiskali pa so še druge kraje v Sloveniji.

OTOČEC, 28. julija – Tu so ustanovili Združenje podjetnikov Dolenjske in Bele krajine. To je prvo tovrstno regionalno združenje v Sloveniji, ki naj bi bilo vzorčno za druge pokrajine. V Sloveniji naj bi bilo najmanj trinajst območnih združenj, toliko, kot je območnih gospodarskih zbornic. Za predsednika so izvolili Franca Zavodnika.

BELTINCI – Na folklornem festivalu (od 29. do 31. julija) sta nastopili tudi dve skupini iz Bele krajine, in sicer tamburaši iz Sodevcev in folklorna skupina Ivan Navratil iz Metlike.

DOLENJSKE TOPLICE, 29. julija – V župnijski cerkvi je imela orgelski koncert Angela Tomanič. Bil je posvečen 25-letnici njenega koncertnega udejstvovanja.

DVOR, 29. julija – V prostorih Možetove tehnične trgovine so odprli razstavo slik akademskega slikarja Jožeta Kumra iz Dolenjskih Toplic. Otvoritev sta popestrila z nastopom Franci Može na violončelu in njegova hči Živa na sintetizatorju.

OTOČEC, 29. julija – Tu sta podpisala pogodba o sodelovanju med občino Novo mesto in katalonsko občino VILAFRANCA DEL PENEDES župana Franci Koncilija in Joan Aguado I Masdeu.

NOVO MESTO, 31. julija – Tega dne je praznoval 80-letnico znani šolnik Martin Fuis. Rodil se je v Beltincih. Po vojni je učiteljeval na Dolenjskem, bil pedagoški svetovalec pri novomeški enoti Zavoda za šolstvo Slovenije in do upokojitve pomočnik ravnatelja na grmski osnovni šoli. Za svoje zasluge je prejel številna priznanja, leta 1972 pa Trdinovo nagrado.

ŠENTRUPERT, 31. julija – Tukajšnje gasilsko društvo je praznovalo 95-letnico svojega delovanja.

ČRNOMELJ, METLIKA, 2. avgusta – V Beli krajini sta bila na obisku nemski veleposlanik v Sloveniji dr. Günther Seibert in svetovalka na nemškem veleposlaništvu Inge Trautluft, sicer zadolžena za kulturo, begunce in tisk. Spremljal ju je generalni sekretar Rdečega križa Slovenije Mirko Jelenič. V Črnomlju so si ogledali zbirni center za begunce, v Metliki pa so se sestali s predsednikom občinske skupščine Brankom Matkovičem in direktorji večjih podjetij ter si ogledali vinsko klet.

ČRNOMELJ – Prve dni avgusta je umrl znani belokranjski politik, dipl. inž. agronomije Martin Janžekovič, predsednik občinske skupščine Črnomelj.

METLIKA, 5. avgusta – Na grajskem dvorišču so odprli prodajno razstavo slik in skulptur novomeškega likovnega ustvarjalca Igorja Obradinoviča. O njem in njegovem delu je govoril višji kustos Dolenjske galerije Jožef Matijevič.

NOVO MESTO, 5. avgusta – Matjaž Berger je pripravil na Novem trgu predstavo pod naslovom Trije zadnji problemi duha. Nastopili so igralci Sebastijan in Boris Cavazza ter gost Aristarh Lentunov iz Moskve, gimnasti, slovenska padalska reprezentanca, piloti novomeškega aerokluba in dirkač Matjaž Tomlje. Prireditev je bila posvečena evropskemu prvenstvu v triatlonu, ki je bilo naslednji dan.

NOVO MESTO – Od 8. do 28. avgusta je že šestič potekal Mednarodni mladinski ekološko-raziskovalni tabor, ki se ga je udeležilo okoli trideset mladih, od tega štirinajst iz tujine. Organizirala ga je Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije v sodelovanju z Zavodom za socialno medicino in higieno dela, občino Novo mesto, društvom Most iz Ljubljane. Namen tabora je bil ugotovljanje ekoloških razmer v Krki ter življenja v njej in ob njej.

MULJAVA, 12. avgusta – Tu je bila slovesnost ob zaključku Mednarodnega delovnega tabora Krt 94, ki se ga je udeležilo dvanajst mladih iz Anglije, Nemčije, Nizozemske, Belgije, Grčije, Italije in Španije. Namen etnološkega tabora, ki je potekal od 4. avgusta, je bilo spoznavanje in ohranjanje slovenske kulturne dediščine, preko udeležencev pa tudi njena predstavitev v tujini.

Na proslavi so muljavske predice ob kolovratih zapele nekaj narodnih pesmi, etnolog dr. Boris Kuhar pa je predstavil predice in njihovo delo, etnološke posebnosti na Muljavi in praznik veliki šmaren.

METLIKA, 13. avgusta – V okviru kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad je bil koncert del francoskih ustvarjalcev, ki sta jih izvajala Tomaž Lorenz na violini in Mojca Zlobko na harfi.

TREBNJE, 13. avgusta – Tukajšnje gasilsko društvo je praznovalo 110-letnico delovanja.

DOLENJSKE TOPLICE – Od 14. do 24. avgusta je tu potekal Mednarodni mirovni tabor mladih iz dežel Alpe–Jadran, ki se ga je udeležilo 62 mladih iz Italije, Madžarske, Avstrije in Slovenije. Poleg mirovniške vzgoje so obravnavali tudi problematiko etničnih in marginalnih skupin, manjšin, nasilja v družini, med vrstniki, institucije do posameznika; poudarek je bil na komunikaciji.

METLIKA, 15. avgusta – Letošnji 3. Okarina etno festival, ki je gostoval v šestih slovenskih krajih, je v Metliki potekal od 15. do 17. avgusta. Prvi večer je bil keltski, predstavili pa sta se dve skupini, trio Liffey Banks iz Irske ter francoska skupina iz Bretanije Bleizi Ruz. Naslednji večer sta na Ciganskem večeru nastopili romska folklorna skupina Ando drom iz Madžarske in Slovenska skupina Šukar. Tretji večer – na Večeru sosedov – je igral slovenski Tolovaj Mataj ter italijanska Compagnia instrumentale tre violin.

BRATISLAVA, 18. avgusta – V tem slovaškem mestu so odprli razstavo naivne umetnosti Insita '94, na kateri so predstavili dela umetnikov – naivcev iz dvajsetih držav, ki so jih ustvarili med letoma 1972 in 1994. Pokrovitelj razstave, ki bo odprta do 9. oktobra, je Unesco, organizator pa Slovaška narodna galerija iz Bratislave. Slovensko naivno umetnost bodo zastopala dela enajstih slovenskih avtorjev, ki so sodelovali na taborih likovnih samorastnikov v Trebnjem, in sicer: Jože Peternelj-Mausler, Konrad Peternelj-Slovenec, Greta Pečnik, Anton

AVGUST Repnik, Viktor Magyar, Anton Plemelj, Boris Lavrič, Boris Žohar, Franci Lesjak, Sandi Leskovec in Nataša Prestor.

Po končani razstavi v Bratislavi bo celotna razstava Insita '94 gostovala od 22. oktobra do 11. novembra še v Nürnbergu.

BREŽICE, 19. avgusta – V tukajšnji Galeriji Meke so odprli mednarodno razstavo z naslovom Zapiski potovanja, na kateri se je z likovnimi deli predstavilo sedem umetnikov iz Avstrije, Italije in Slovenije. Razstavo je odprl Teodor Oršanič, predsednik brežiške občine. Njena dela je predstavil akademski slikar prof. Alojz Konec.

NOVO MESTO, 20. avgusta – V atriju kapiteljske proštije je nastopil Martinu kvartet s Češke, ki je bil ustanovljen leta 1976 na Praškem konservatoriju. Od leta 1985 nosi ime znamenitega češkega skladatelja Bahuslava Martinuja.

POREČ, 20. avgusta – Pihalni orkester Šentjernej, ki ga vodi Sandi Franko, je gostoval v tem istrskem mestu. Na poti tja je nastopil v Lipici in Piranu.

KRŠKO – od 21. do 27. avgusta je v hotelu Sremič potekal poletni seminar za vzgojitelje, učitelje in profesorje šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem, Goriškem in v Benečiji v organizaciji organizacijske enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport Novo mesto ter Ministrstva za šolstvo in šport. Udeleženci so poslušali naslednja predavanja: zgodovinski in geografski oris Posavja (prof. Tomaž Dobovšek), današnji gospodarski utrip Posavja (dipl. psih. Toni Koren), šolstvo na območju organizacijske enote Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport Novo mesto. (prof. Jože Škufca), kulturna in literarna podoba Posavja (prof. Tine Šoško), Pleteršnikov slovar (prof. France Novak), pogledi na novejšo slovensko zgodovino (dr. Janko Prunk), problemi preverjanja in ocenjevanja znanja (dr. Cveta Razdevšek), materinščina kot pedagoško načelo (prof. Silvo Fatur), položaj slovenščine v Sloveniji (dr. Janez Dular), ob 150-letnici Jurčičevega rojstva (dr. Matjaž Kmecl), o bogatstvu besednega zaklada (prof. Marija Gabrijelčič).

Udeleženci so na celodnevni ekskurziji obiskali Kostanjevico, Brežice, Pišce in Bizeljsko, sprejel jih je tudi minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber.

RAVENA (Italija), 25. avgusta – Ultramaratonec Martin Strel iz Mokronoga je preplaval 156 kilometrov od Lignana do Ravene in tako postavil svetovni dolžinski rekord.

METLIKA, 26. avgusta – V Ganglovem razstavišču so odprli razstavo del akademskega slikarja Roberta Lozarja iz Črnomlja. Umetnika in njegova dela je predstavil Martin Skoliber.

SEVNICA, 26. avgusta – V okviru Grajskega poletja, kulturnih prireditev na grajskem dvorišču, je priredila Zveza kulturnih organizacij Sevnica Slokarjev koncert pozavn. Svetovno znani kvartet sestavljajo trije tuji umetniki in Slovenec Branimir Slokar, profesor za pozavno na visoki glasbeni šoli v Freiburgu.

BREŽICE, 27. avgusta – Tega dne so v galeriji Posavskega muzeja zaprli retrospektivno razstavo likovnih del Rudolfa Kotnika iz Hoč pri Mariboru, ki je pred tem razstavljal v Mariboru in Ljubljani.

KRONIKA
Rast 5–6/1994

METLIKA, 27. avgusta – V okviru prireditev Pridi zvečer na grad je na grajskem dvorišču nastopil godalni trio Al Capone štrajh trio.

NOVO MESTO, 27. avgusta – V okviru novomeških poletnih večerov je v atriju kapiteljske proštije nastopil znani Slokarjev kvartet pozavn.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

- Karel BAČER**, prof. slovenskega jezika, v pokoju, Novo mesto
Marija CIGALE, sociologinja, Ljubljana
Lučka ČEHOVIN, knjižničarka v Kosovelovi knjižnici Sežana, Sežana
Boris DULAR, prof. pedagogike, vodja Kadrovske službe v Tovarni zdravil Krka Novo mesto, Novo mesto
Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika, Osnovna šola Mirna, Rakovnik pri Šentrupertu
Franc JAKOPIN, prof., akademik, upokojen, Ljubljana
Boštjan JURJEVIČ, študent gozdarstva na Biotehniški fakulteti v Ljubljani, Vrhnika
Matjaž KMECL, dr. literarnih znanosti, univ. prof., Filozofska fakulteta, književnik, publicist, Ljubljana
Aleš KOTNIK, absolvent elektrotehnike, Celje
Marjan LEGAN, dipl. inž. agronomije, novinar, odgovorni urednik Dolenjskega lista, Novo mesto
Jožef MATIJEVIČ, prof. umetnostne zgodovine, kustos v Dolenjski galeriji Novo mesto, Mirna Peč
Jolka MILIČ, publicistka, satiričarka, članica Društva pisateljev Slovenije, Sežana
Katja PLUT, dijakinja, Gimnazija Novo mesto, Novo mesto
Stanka PUNGARTNIK, knjižničarka, CIK – Knjižnica Pavla Golie Trebnje, Trebnje
Tanja RENER, dr. sociologije, redni prof. na Fakulteti za družbene vede, Ljubljana
Vinko SKALAR, dr. znanosti, redni univ. prof., Ljubljana
Zorka SKRABL, prof. zgodovine in sociologije, vodja Zgodovinskega arhiva Ljubljana – enote za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto
Dagmar SLEKOVEC, prof. biologije, upokojena, Izola
Sonja STERGARŠEK, prof. francoskega in angleškega jezika, bibliotekarka, Inštitut za slov. literaturo in literarne vede ZRC SAZU Ljubljana, Ljubljana
Rajko ŠAJNOVIČ, romski pesnik, Novo mesto
Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas
Severin ŠALI (1911–1982), pesnik, prevajalec, urednik, živel v Novem mestu
Milan ŠKERLJ (1875–1947), dr. prava, pravni pisec
Jože ŠKUFGA, prof. slovenskega jezika, predstojnik Zavoda Republike Slovenije za šolstvo in šport – enota Novo mesto, Novo mesto
Peter ŠTEFANČIČ, lektor in tajnik v Dolenjski založbi pri Tiskarni Novo mesto, Novo mesto
Janez USENIK, dr. znanosti, univ. prof., Univerza v Ljubljani, Visoka pomorska in prometna šola v Piranu, Novo mesto
Sonja VOTOLEN, predm. učiteljica slovenskega in angleškega jezika, Osnovna šola Slivnica, Kidričevo
Jože ZUPAN, prof. slovenskega in srbohrvaškega jezika, ravnatelj Osnovne šole Šentrupert, Šentrupert

RAST   **REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO**
RAST   **IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**
RAST   **Letnik V., leto 1994, št. 5–6 (27–28)**

ISSN 0353-6750 UDK 05 (497.12)

USTANOVITELJ IN

IZDAJATELJ   Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, zanjo Franci Šali

SVET REVIJE

Janez Slapnik, predsednik, Albert Felicijan (Sevnica), Mihael Glavan (Grosuplje), Ksenija Khalil (Črnomelj), Tatjana Lampret (Grosuplje), Rosana Maček (Litija), Stane Peček (Trebne), Nataša Petrov (odg. urednica), Jože Primc (Kočevje), Marko Stepan (Metlika), Jože Škufca (gl. urednik), Staša Vovk (Novo mesto), Boris Žužek (Litija)

UREDNIŠKI ODBOR

Jože Škufca (glavni urednik), Nataša Petrov (odgovorna urednica), Janez Gabrijelčič (»rastoča knjiga«), Ivan Gregorčič (literatura), Milan Markelj (kultura), Marjan Ravbar, Lucijan Reščič, Rudi Stopar, Franci Šali (družbena vprašanja), Alfonz Šterbenc

LIKOVNI UREDNIK

Lucijan Reščič

LEKTOR

Peter Štefančič

NASLOV UREDNIŠTVA

RAST, Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, 68000 Novo mesto, Ragsvska 7 a (telefon: 068/321-134, 324-498)

TAJNIK

Peter Štefančič

Rokopise sprejema tajništvo revije, lahko pa jih pošiljate posameznim urednikom. Prispjevki naj bodo pisani s širšim razmakom in širokim robom; priporočljiv obseg: največ 10 tipkanih strani. Rokopisov in drugega (nenaročenega) gradiva ne vračamo.

Naročnino sprejema tajništvo uredništva. Letna naročnina za fizične osebe je 1800 SIT, za pravne osebe 3000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 800 SIT.

Žiro račun: Tiskarna Novo mesto Dolenjska založba – za revijo Rast št. 52100-601-10472

NAKLADA

1000 izvodov

TISK

Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415–325/92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

RAST je naslednica trebanjske revije SAMORASTNIŠKA BESEDA Izhaja štirikrat letno

82
RAST 1994

KNJIŽNICA M. JBRČA
Domoznanski oddelček

200701935,5/6

COBISS c

TISKARNA NOVO MESTO

DOLENJSKA ZALOŽBA